fondată în 1895
bpt
serie nouă

titus livius

ab urbe condita
(de la fundarea romei)

★ ★

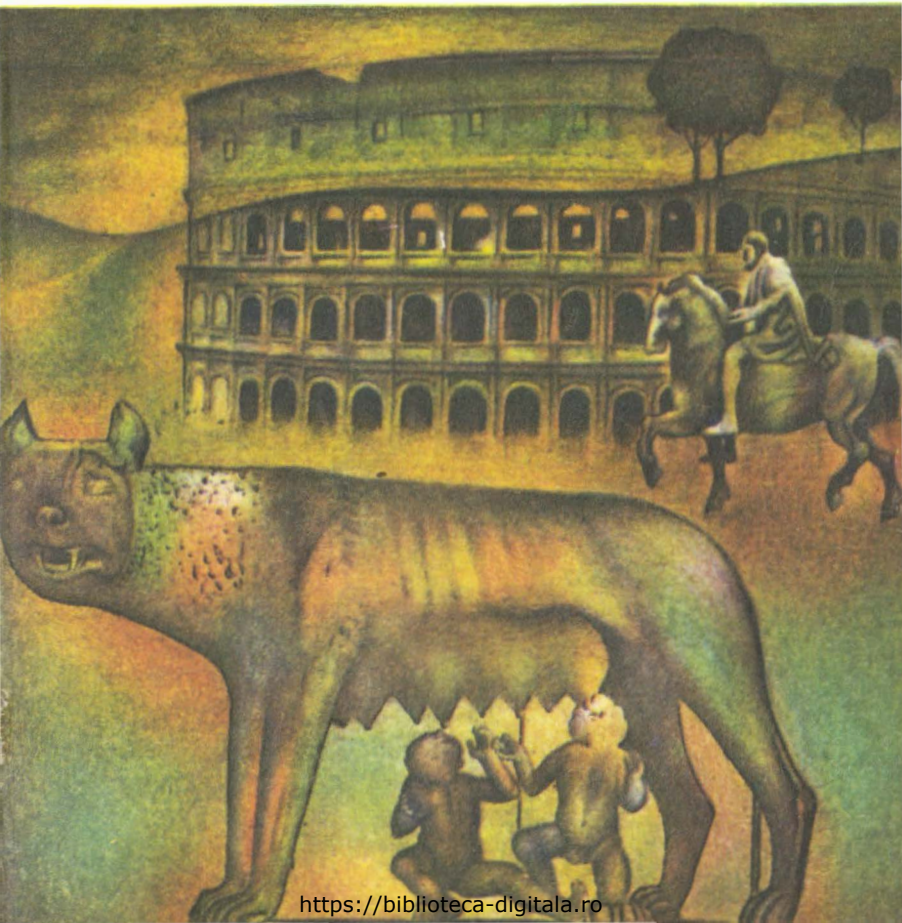

https://biblioteca-digitala.ro

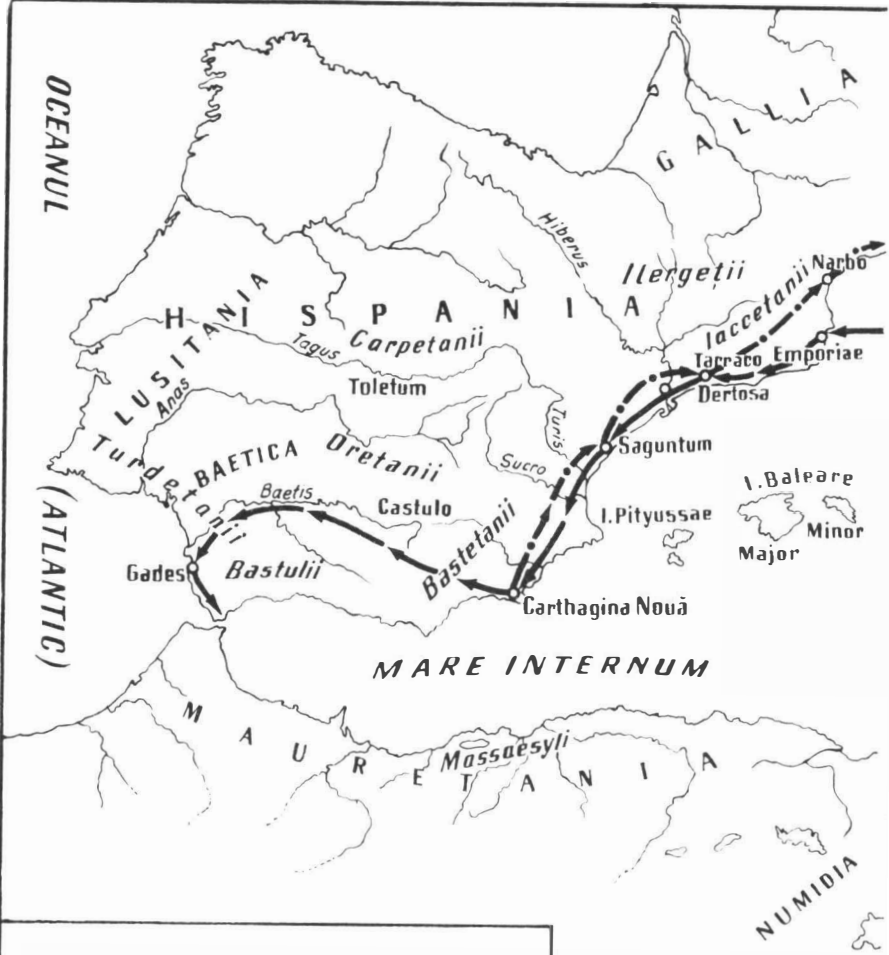

LUMEA MEDITERANEANĂ
ÎN TIMPUL
CELUI DE AL DOILEA RĂZBOI PUNIC
(218-201 Î.E.N.)

Operațiile trupelor romane

Campaniile lui Hannibal

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Ilustrația copertei : *Vasile Socoliuc*

https://biblioteca-digitala.ro

titus livius

ab urbe condita
(de la fundarea romei)

★★

TRADUCERE ŞI NOTE DE
PAUL POPESCU GĂLEŞANU

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1976
EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXI-A

CAUZELE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI PUNIC

I Fie-mi îngăduit să anunţ în această parte a lucrării mele [1], aşa cum fac cei mai mulţi scriitori la începutul

[1] Cartea a XXI-a a operei liviene începe cu succinte consideraţiuni generale referitoare la conflictul dintre romani şi cartaginezi care s-a desfăşurat în trei etape. Cea dintîi etapă este cunoscută în istorie sub numele de primul război punic care a durat 20 de ani (între 261 şi 241 î.e.n.) şi după trei bătălii succesive la Mylae, capul Ecnomos şi Insulele Aegates s-a încheiat cu victoria romanilor. Cauza acestui conflict a fost rivalitatea dintre cele două puternice state pentru stăpînirea bazinului vestic mediteranean. În sec. III i.e.n., odată cu dezvoltarea economică şi întărirea politică şi militară a Romei, statul roman şi-a impus hegemonia în întreaga Italie, inclusiv cetăţile greceşti din Grecia Mare (Italia sudică). Deşi Roma întreţinuse relaţii comerciale cu Cartagina, încheind trei tratate, caracterul relaţiilor dintre cele două puteri s-a schimbat. Cartagina în continuă expansiune, bizuindu-se pe marea sa flotă căutase să-şi impună la rîndul său hegemonia în vestul Mediteranei, pentru dominaţia economică şi politică asupra cetăţilor greceşti din sudul Italiei şi Siciliei. Apoi Cartagina avea posesiuni pe coastele din sudul şi estul Spaniei, iar în Sicilia, din care stăpînea o jumătate, urmărea şi cucerirea celeilalte jumătăţi. În această situaţie, senatul roman ca expresie a aristocraţiei patriciene, susţinut şi de plebeii bogaţi, nu putea admite ca puterea cartagineză să transforme Mediterana într-o mare exclusiv cartagineză. Conflictul inevitabil între cele două puteri s-a încheiat cu victoria romanilor.

Al doilea război punic a durat circa 18 ani (219—201 î.e.n.). Cauzele sînt identice şi mai ales expansiunea Cartaginei în Spania, bogată în zăcăminte metalifere, cereale şi vite. Pretextul izbuc-

https://biblioteca-digitala.ro

operei, că acum voi descrie războiul cel mai important dintre toate cîte s-au desfășurat vreodată, și anume acela

---

nirii conflictului l-a constituit ocuparea de puni a Saguntului, intrat în confederația romană, oraș pe Ebru, stabilit în tratatul încheiat la 226 î.e.n. între Hasdrubal și senatul roman, ca linie de demarcație a sferelor de influență. După asasinarea lui Hasdrubal urmează la conducerea armatei punice Hanibal. Educat într-o ură implacabilă contra Romei, fiind ostatic la Roma în 241 î.e.n. Hanibal își organizează o puternică forță ofensivă cu care să-și realizeze obiectivul suprem: alungarea și distrugerea puterii romane din bazinul vestic mediteranean și impunerea dominației Cartaginei asupra tuturor statelor și cetăților situate în această parte a lumii antice. Inițiativa războiului o are Hanibal. El trece Alpii, intră în Italia (218 î.e.n.) și încheie alianțe cu triburile galice. Romanii încearcă să împiedice pătrunderea lui Hanibal către sud, dar sînt învinși la Ticinus, Trebia și Trasimennus. Apoi Hanibal înaintează pînă la Adriatică, ocupînd Umbria și Picenum. Datorită însă noii tactici aplicate de Fabius Maximus *(Cunctator)* de întîrziere a unei bătălii directe decisive cu adversarul, în scopul de a realiza pentru romani rezervele necesare și superioritatea numerică, și prin lupte de hărțuieli și distrugere a aprovizionării inamicului, romanii au reușit să-l împiedice pe Hanibal să-și exploateze succesele anterioare și să-și consolideze pozițiile în Italia. Însă în anul 216 î.e.n. are loc vestita bătălie de la Cannae încheiată cu distrugerea aproape a întregii armate romane, consecință fiind ieșirea din confederația romană a numeroase cetăți italice. După Cannae însă romanii aplică aceeași tactică a întîrzierii și evitării contactului direct cu adversarul, stînjenirea aprovizionării lui, represalii contra orașelor trădătoare, împiedicarea sosirii de întăriri din Cartagina și sprijinirea orașelor aliate periclitate de Hanibal. Romanii dau o puternică lovitură Macedoniei, aliata lui Hanibal, condusă de regele Filip al V-lea, învingîndu-l în 205 î.e.n., iar prin cucerirea Siciliei și alungarea cartaginezilor din Spania de către Scipio începe declinul lui Hanibal. De data asta romanii trec la ofensivă. După succesele din Spania, Scipio debarcă în Africa în 204 î.e.n. și sprijinit de Masinissa, regele numizilor, obține victoria decisivă de la Zama în 202 asupra lui Hanibal, rechemat în Africa de senatul cartaginez. Prin pacea încheiată la 201 î.e.n. Cartagina pierde toate pozițiile sale din Europa păstrîndu-și numai pe cele din Africa. Al treilea război punic a izbucnit în 149 î.e.n. și s-a încheiat cu distrugerea Cartaginei în 146 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

pe care l-au purtat cartaginezii[1] condușii de Hanibal[2] împotriva poporului roman. Căci n-au existat vreodată cetăți sau popoare mai bine înzestrate cu mijloace de

[1] Cartaginezii sau punii, (în feniciană phoun sau poun) adică fenicieni, erau locuitorii Cartaginei. Inițial Cartagina a fost o colonie feniciană a orașului Tir, fondată la 814 î.e.n. — Cartagina, situată în golful Tunis, începe să se dezvolte ca oraș independent din secolul VI în urma cuceririi Uticii și a celorlalte orașe feniciene de pe litoralul vestic al Africii de nord. Succesiv Cartagina își extinde dominația și asupra altor regiuni din centrul și vestul bazinului mediteranean, printre care Spania și Sicilia. Spre sfîrșitul sec. IV și începutul sec. III î.e.n. Cartagina a ajuns cel mai puternic stat din zona vestică a lumii antice. Structura economică a Cartaginei în faza războaielor punice se baza pe intensul său trafic comercial, dispunînd de o uriașă flotă comercială ; cumpărînd și vînzînd mărfurile produse de întreaga lume antică, făcea comerț cu sclavii precum și piraterie, practicînd deci un comerț de intermediere. Prin organizația sa socială și politică, orașul Cartagina era o republică sclavagistă, oligarhică. Puterea economică a Cartaginei se baza pe exploatarea muncii sclavilor. Conducerea politică a statului era plutocratică, fiind în mîna latifundiarilor, proprietarilor de sclavi și a negustorilor. Puterea executivă era încredințată prin alegeri anuale de Adunarea poporului la doi sufeți care dețineau comanda supremă a armatei cartagineze constituită din mercenari libieni, iberi etc. Puterea supremă era deținută de un sfat din 30 membri, ales din sînul senatului cartaginez. Senatul cartaginez avea 300 membri, toți din pătura aristocratică, și de un for suprem judecătoresc, consiliul celor 104. Adunarea poporului, deși alegea demnitarii de la conducerea statului cartaginez, nu exercita nici o influență în domeniul politic. Religia era a vechilor fenicieni, politeistă. Datorită economiei sale prospere, oligarhia Cartaginei dispunînd de un puternic aparat de stat spre a înăbuși orice tendință de răzvrătire din partea populațiilor cotropite și exploatate sau a sclavilor, a reușit să-și extindă expansiunea asupra nordului Africii, sudului și centrului Spaniei pînă la Ebru, asupra Sardiniei, Corsicii, insulelor Baleare și Pityuse și a unei părți din Sicilia.

[2] Hanibal s-a născut în anul 247 sau 249 î.e.n. și a murit în 183 î.e.n. El era fiul lui Hamilcar Barcas, comandantul suprem al armatei cartagineze din primul război punic și unul dintre conducătorii politici de seamă ai Cartaginei. După înfrîngerea puterii cartagineze în primul război punic, Hanibal a fost dat ca ostatec la Roma de Hamilcar. În 221 î.e.n. după suprimarea lui

https://biblioteca-digitala.ro

luptă ca aceste state, şi acestea însăşi n-au avut vreodată atîtea forţe, sau atîta putere ca acum [1] cînd s-au întrecut în luptă ; ele nu erau fără experienţa războiului, ci dimpotrivă foloseau mijloace cunoscute şi chiar încercate de ambele tabere în primul război punic ; înşişi sorţii victoriei au fost atît de schimbători, iar sfîrşitul războiului atît de greu decis, încît mai aproape de primejdie au fost învingătorii decît învinşii. Dar ura dintre cele două tabere depăşea forţele care s-au întrecut în luptă : romanii erau indignaţi deoarece învinşii îndrăzneau să ridice [2] din nou armele împotriva învingătorilor, iar cartaginezii, fiindcă erau încredinţaţi că romanii s-au comportat cu cruzime şi lăcomie faţă de cei înfrînţi.

Se spune chiar că Hanibal, cam pe la 9 ani, alintîndu-se ca orice copil pe lîngă tatăl său, Hamilcar [3], l-a rugat

---

Hasdrubal în Spania, trupele din Spania îl aleg pe Hanibal comandant suprem, deşi n-avea decît 26 de ani. Istoriografia antică şi modernă îl consideră unul dintre cei mai mari strategi ai lumii antice. Victoria lui Hanibal la Cannae la 216 î.e.n. este celebră în istorie, reliefînd strategia lui superioară prin care a reuşit să încercuiască şi să nimicească forţele superioare numericeşte ale romanilor. În 195 î.e.n. îşi caută refugiul la Antiochus în Siria, îl consiliază pe acest rege în războiul contra romanilor şi, după înfrîngerea lui Antiochus, se refugiază la Prusias, regele Bithyniei; ca să nu cadă viu în mîinile romanilor, se sinucide.

[1] Titus Livius exagerează în acest punct, deoarece atît războaiele egiptene, asiro-caldeene, medice, sau campaniile lui Alexandru cel Mare au depăşit proporţiile războaielor punice şi prin efectivele forţelor armate, şi prin urmări.

[2] Se referă la atacarea de către cartaginezi a Saguntului, cetate aliată cu Roma, încălcîndu-se tratatul de pace încheiat de Hasdrubal cu Roma în 226 î.e.n., prin care cartaginezii se obligau să nu-i atace pe aliaţii romanilor, şi la atitudinea arogantă a învingătorilor romani, care-i desconsiderau pe învinşi.

[3] Hamilcar Barcas, poreclit Fulgerul, tatăl lui Hanibal. Acesta a înăbuşit răscoala mercenarilor şi a sclavilor din Cartagina. Mai tîrziu, trece cu armata în Spania, reuşeşte să supună numeroase triburi iberice şi să cotropească mari regiuni din peninsula iberică, consolidînd posesiunile cartagineze aici. A murit în 229 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

ca după încheierea războiului din Africa să-l ia și pe el în Hispania. În timp ce Hamilcar aducea obișnuitele jertfe, pentru a-și trece armata peste mare în acea țară, Hanibal fu adus în fața altarelor și punînd mîna pe jertfe se legă prin jurămînt ca, de îndată ce va putea, să devină inamicul poporului roman. Hamilcar, un om de curaj fără seamăn, era nemîngîiat de pierderea Siciliei și Sardiniei[1]; căci Sicilia fusese cedată dintr-o prea ușoară pierdere a speranței în victorie, iar Sardinia fusese smulsă prin viclenie de către romani, în timpul răscoalei din Africa, impunîndu-li-se pe deasupra și plata unui tribut.

II Hamilcar, frămîntat de asemenea griji, s-a străduit vreme de cinci ani, în cursul războiului din Africa, care a urmat imediat după pacea cu romanii, cît și în Spania vreme de nouă ani, să mărească puterea Cartaginei, încît era evident că în mintea sa plămădea dezlănțuirea unui război mult mai grozav decît cele pe care le purta; și că, dacă Hamilcar ar fi avut zile mai multe, cartaginezii ar fi purtat în Italia, chiar sub conducerea lui, războiul pe care aveau să-l poarte sub conducerea lui Hanibal.

Atît moartea lui Hamilcar, foarte oportună pentru romani, cît și faptul că Hanibal era copil, au amînat declanșarea ostilităților vreme de vreo opt ani. În intervalul dintre conducerea lui Hamilcar și pînă cînd aceasta a ajuns în mîna fiului acestuia, comanda supremă a statului cartaginez a avut-o Hasdrubal[2]; acesta, încă de pe cînd era

[1] După terminarea primului război punic, Roma profită de situația grea a Cartaginei și ocupă, după lupte grele, insula Corsica și Sardinia.

[2] Hasdrubal, ginerele lui Hamilcar Barcas, a fost comandantul suprem al flotei punice. El l-a secondat pe Hamilcar în toate campaniile militare, ca și cu prilejul înăbușirii răscoalei sclavilor, inclusiv în Spania. A fost succesorul lui Hamilcar Barcas la comanda supremă a armatei punice din 229 pînă în 221 î.e.n. cînd a fost asasinat. El a încheiat cu romanii tratatul din 226 î.e.n., cu

https://biblioteca-digitala.ro

în floarea tinereții se bucura de afecțiunea lui Hamilcar, care, atras de calitățile lui sufletești deosebite și l-a făcut ginere. Apoi, și fiindcă era ginerele lui Hamilcar, și cu sprijinul facțiunii Barcinilor [1], a cărei influență asupra poporului și armatei era extrem de puternică, Hasdrubal puse mîna pe cîrma statului, împotriva voinței fruntașilor cetății. Folosind mai de grabă iscusința sa politică decît forța, cultivînd legăturile de ospeție cu micii regi [2] din Africa și arta de a atrage populațiile învecinate prin prietenia cu conducătorii lor, Hasdrubal a reușit să mărească puterea Cartaginei mai mult decît prin intermediul armelor și prin război. Cu toate acestea el n-a ajuns să se bucure de pace și tihnă: un barbar oarecare, înverșunat împotriva lui Hasdrubal, pentru că îi ucisese stăpînul, l-a suprimat în văzul lumii. Prins și imobilizat de suita care îl înconjura, barbarul [3], bucuros de parcă ar fi scăpat cu viață, își păstră același chip surizător, chiar în toiul celor mai cumplite torturi, deoarece, în disprețul durerilor firești, bucuria uciderii lui Hasdrubal îi transfigurase chipul.

Cu acest Hasdrubal, care a fost un mare diplomat în a atrage populațiile și a le subordona autorității sale, po-

clauza de a nu depăși fluviul Ebru, romanii recunoscînd dreptul de dominație al Cartaginei asupra celei mai mari părți din Spania. A fondat portul Cartagina Nouă, cel mai important centru militar și comercial al Spaniei ocupate de cartaginezi.

[1] Barcinii erau tabăra susținătorilor războiului cu Roma, în timp ce tabăra lui Hanno era partizana păcii. Facțiunea barcină însă nu era privită cu ochi buni de oligarhia plutocratică de la conducerea statului cartaginez.

[2] În latinește *regulus* era denumirea dată unei căpetenii care stăpînea o populație și un teritoriu redus, dincolo de spațiul italic, spre ex. în Spania, Galia, Britania, Africa etc.

[3] Barbarii (termen derivat din gr. βάρβαρος = bîlbîit) erau denumiți în general străinii și populațiile din afara Italiei — care din punct de vedere juridic nu se bucurau de cetățenie *(jus civitatis)* și care nu aveau nici un fel de raport juridic, religios, moral cu cetățenii romani.

https://biblioteca-digitala.ro

porul roman reînnoise tratatul de alianţă, hotărînd ca graniţele celor două state să fie fluviul Ebru [1] şi să se respecte libertatea saguntinilor [2] care erau amplasaţi între cele două frontiere.

III La moartea lui Hasdrubal, nimeni nu s-a îndoit că în locul acestuia, iniţiativa ostaşilor puni, care-l aduseseră imediat pe tînărul Hanibal în pretoriu şi-l proclamaseră comandant suprem în ovaţiile şi cu consimţămîntul tuturor, nu va fi confirmată fără întîrziere şi de votul poporului cartaginez.

Hasdrubal îl chemase la sine printr-o scrisoare pe Hanibal încă de la vîrsta pubertăţii şi faptul acesta fusese dezbătut şi în senat [3]. Aici, barcinii, care se străduiau să-l deprindă pe Hanibal cu meşteşugul războiului, ca să continue opera tatălui său, au susţinut cererea lui Hasdrubal; dar Hanno, căpetenia celeilalte facţiuni, se opuse, spunînd că, deşi cererea lui Hasdrubal i se pare îndreptăţită, totuşi nu este de părere să i se aprobe; şi fiindcă atrăsese

[1] Ebrul, fluviu din nord-estul Spaniei, desemnat să fie ca linie de demarcaţie între posesiunile cartagineze şi cele romane din Spania.

[2] Populaţia oraşului Saguntum (azi Murviedro), oraş situat pe litoralul estic al Spaniei, la sud de vărsarea fluviului Ebru în Mediterana, între oraşele portuare Tarraco (Taragona de azi) şi Cartagina Nouă. După tradiţie, Saguntum se consideră a fi o colonie a locuitorilor din Zacynthos (azi Zanta), una din insulele arhipelagului Ionian, situate la sud de Kephallonia, în faţa coastei Elidei şi a golfului Corint. Coloniştilor din Zacynthos li s-au alăturat şi coloniştii rutuli din Ardea. După distrugerea oraşului Saguntum de către puni, ulterior, după încheierea celui de al doilea război punic, a fost reconstruit de romani, devenind colonie romană. Saguntum e transcrierea latină a cuvîntului grecesc Ζάκυνθος, însă originea lui e celtică, existînd mai multe localităţi hispane cu acest nume.

[3] E vorba de consiliul sau sfatul cartaginez, alcătuit din 30 de membri, toţi făcînd parte din pătura conducătoare a aristocraţiei, fiind aleşi dintre membrii senatului.

https://biblioteca-digitala.ro

atenția și-i uimise pe toți printr-o părere atît de echivocă, Hanno continuă : „Fără îndoială, Hasdrubal, care și-a oferit trupul, în floarea tinereții, tatălui lui Hanibal, e perfect îndreptățit să profite la rîndul său de fiu. Noi însă vrem ca tineretul nostru să deprindă mai degrabă meșteșugul războiului, decît patima desfrîului de la comandanții noștri. De asta ne temem noi oare, că fiul lui Hamilcar nu va ajunge să aibă destul de devreme în fața ochilor imaginea puterii nelimitate și a regatului tatălui său ? Și ne sperie gîndul că vom deveni prea tîrziu sclavii fiului acestui rege al Cartaginei, care a lăsat armatele noastre ca moștenire ginerelui său ? Eu sînt de părere să-l ținem mai departe pe acest tînăr acasă, sub ascultarea legilor și sub îndrumarea demnitarilor cetății, ca nu cumva acest foc care pîlpîie acum, să stîrnească cîndva un incendiu uriaș."

IV Puțini cartaginezi, însă aproape toată adevărata elită, au fost de părerea lui Hanno [1]. Dar așa cum se întîmplă mai totdeauna, cei mai mulți i-au învins pe cei mai buni [2]. Hanibal a fost trimis în Spania. Îndată ce a ajuns acolo, el a atras de partea sa întreaga armată. Vechilor ostași li se părea că în rîndurile lor s-a întors un Hamilcar tînăr. Îi impresiona aceeași văpaie din priviri, același viguros chip, aceleași trăsături ale feței, aceeași înfățișare. Apoi, el a făcut ca în scurtă vreme amintirea tatălui său să pălească în fața calităților sale, prin care a știut să atragă simpatia tuturor ostașilor.

[1] Hanno era adversarul declarat al facțiunii barcine, încă din perioada primului război punic, cînd se opusese lui Hamilcar să întreprindă campania militară împotriva mercenarilor mamertini, (vezi Polybios, op. cit., I, 67, 74) manifestîndu-și în totdeauna adversitatea față de membrii familiei Barcas — Hanibal și Hasdrubal — opunîndu-se trimiterii de ajutoare în Italia, pentru întărirea forțelor ofensive pune. El face parte din comisia împuterniciților Cartaginei, după înfrîngerea lui Hanibal la Zama, însărcinați cu încheierea păcii cu romanii.

[2] *„Sed ut plerumque fit, major pars meliorem vicit".*

https://biblioteca-digitala.ro

Nicicînd n-a existat ființă mai aptă pentru două însușiri atît de diferite : aceea de a asculta și, în același timp, aceea de a porunci. De aceea cu greu ți-ai fi putut da seama de cine era mai iubit : de comandant, sau de ostași ? De altfel, nici Hasdrubal nu avea altă preferință cînd trebuia să întreprindă vreo acțiune îndrăzneață, care cerea dibăcie, și nici ostașii nu se încredeau mai mult în vreun alt comandant și nu aveau mai multă curaj. Cînd înfrunta primejdiile, el era cel mai cutezător dintre toți, iar în toiul primejdiilor dovedea cea mai mare chibzuință. Nici un fel de efort nu-l istovea, nici trupește și nici sufletește și nimic nu putea să-l doboare. Hanibal suporta la fel de bine și frigul, și arșița. Era cumpătat la mîncare și la băutură, mulțumindu-se numai cu atît cît îi cereau nevoile firești, nefiind robul plăcerilor ; în ce privește veghea și somnul, Hanibal nu ținea seamă de zi sau de noapte ; după ce-și termina toate treburile el acorda odihnei numai timpul care îi mai rămînea, și nu se odihnea neapărat în așternut moale sau în tăcere desăvîrșită.

Mulți l-au văzut deseori pe Hanibal odihnindu-se pe pămîntul gol, acoperit doar cu o manta ostășească, în mijlocul străjilor, la posturile de veghe. În ce privește veșmintele, Hanibal nu se deosebea prin nimic de cei egali cu el în rang. Numai armele și caii săi îl deosebeau. Era de departe cel mai bun dintre călăreți și dintre pedestrași. La bătălie pornea întotdeauna cel dintîi și se retrăgea cel din urmă.

Însă aceste însușiri atît de deosebite ale lui Hanibal erau concurate de cusururi la fel de mari : era fără seamăn de crud, de o perfidie mai mult decît punică [1] ; pentru

[1] În lat. *„perfidia plus quam punica"* e o hiperbolă liviană. Atribuind această însușire negativă în mod exclusiv cartaginezilor. Titus Livius reproduce opinia curentă a romanilor în perioada republicană, deși romanii aplicau aceleași metode, nemairespectînd condițiile tratatelor încheiate, ori de cîte ori interesele le dictau.

https://biblioteca-digitala.ro

el nu exista nici un adevăr și nimic sfînt : n-avea teamă nici de zei, nu respecta nici un jurămînt, nu ținea seamă de nici o credință.

Înzestrat cu aceste însușiri pozitive și negative, Hanibal a slujit timp de trei ani sub comanda lui Hasdrubal, nedispreţuind nimic din ceea ce trebuia să vadă sau să facă un viitor mare comandant.

V Între altele, din ziua în care a fost numit comandant, ca și cum Italia i-ar fi fost hotărîtă lui ca provincie și i s-ar fi încredințat și războiul cu romanii, Hanibal n-a mai pierdut nici un moment, pentru ca, nu cumva întîrziind, să fie atacat prin surprindere, așa cum pățise tatăl său Hamilcar, apoi Hasdrubal, și s-a decis să pornească operațiile ofensive împotriva saguntinilor. Pentru că, neîndoielnic, în urma asedierii Saguntului, armatele romane aveau să fie puse în mișcare, el și-a condus mai întîi oastea către ținutul olcazilor [1], (această populație de dincolo de Ebru era în bună parte sub influența cartaginezilor, însă mai erau triburi care nu li se supuseseră în întregime acestora), ca să nu pară că s-a îndreptat anume spre Saguntum, ci ca și cum, în urma supunerii populațiilor învecinate și alipirii ținuturilor lor la Cartagina, însăși desfășurarea evenimentelor l-a împins la această campanie militară.

Astfel Hanibal cucerește și distruge Cartala, capitala acestei populații, un oraș bogat ; datorită acestui fapt, înfricoșate, s-au supus și cetățile mai puțin importante ale olcazilor, plătind tribut [2] Cartaginei.

---

[1] Olcazii sau alcazii, populație hispană care își avea așezările în regiunea bazinului superior al fluviului Guadiana (fost Anas), la nord de Noua Cartagină, avînd capitală Cartala.

[2] În lat. *stipendium*, care înseamnă în afară de soldă și anl de serviciu și tribut sau contribuție de război impusă populațiilor învinse.

https://biblioteca-digitala.ro

Oastea punică învingătoare, încărcată de prăzi, a fost dusă în tabără de iarnă, la Cartagina Nouă. Acolo, Hanibal, împărțind cu dărnicie prăzile de război și plătind corect soldele restante, își atrase simpatia concetățenilor și aliaților.

VI ...Abia se hotărîse trimiterea unei solii romane la Cartagina, dar care nu ajunsese încă să plece, cînd, în ciuda oricărei așteptări, la Roma a sosit știrea că Saguntul este asediat. Atunci s-a făcut în senat o dare de seamă privitoare la întreaga stare de lucruri. Unii erau de părere să li se încredințeze consulilor Spania și Africa, pentru ca războiul să fie purtat și pe mare și pe uscat, alții însă stăruiau ca întregul război să se desfășoare numai în Spania și numai împotriva lui Hanibal. Mai erau și unii care susțineau să nu se meargă la voia întîmplării cu o campanie de așa mari proporții, ci să se aștepte întoarcerea din Spania a solilor romani. S-a adoptat această părere, cea mai sigură dintre toate, și atunci P. Valerius Flaccus și Q. Baebius Tamphilus au fost trimiși în grabă ca soli la Hanibal, la Sagunt, și de acolo, în cazul în care Hanibal nu va înceta războiul, la Cartagina, ca să ceară pedepsirea chiar a acestui comandant pun pentru încălcarea tratatului.

ASEDIUL SAGUNTULUI

VII În timp ce romanii făceau aceste preparative și deliberau, Saguntul era asediat de Hanibal cu cea mai mare strășnicie. Această cetate era de departe cea mai bogată dintre orașele de dincolo de Ebru, fiind așezată cam la o mie de pași depărtare de mare. Se spune că saguntinii erau originari din insula Zacynthos și că s-au amestecat cu cei din neamul rutulilor din Ardea. În scurtă vreme

https://biblioteca-digitala.ro

Saguntului îi sporiseră nenumăratele bogăţii dobîndite datorită fie comerţului pe mare, fie rodniciei pămîntului, fie creşterii populaţiei, fie legăturilor de prietenie şi de alianţă cu romanii, pe care le-a păstrat pînă la căderea sa.

Hanibal, trecînd hotarele saguntinilor cu o armată uriaşă, după ce pustii ogoarele în lung şi-n lat, atacă oraşul din trei părţi deodată. Un colţ al zidurilor cetăţii dădea către o vale mai largă şi mai deschisă faţă de celelalte din jur. Spre această vale a hotărît Hanibal să-şi împingă vineiele [1], la adăpostul cărora berbecele să poată fi manevrat cît mai potrivit. Însă, deşi mai departe de zid terenul părea să uşureze transportul vineielor, atunci cînd s-a încercat utilizarea lor, au apărut tot felul de obstacole. Şi un turn uriaş domina întreaga împrejurime, şi zidul cetăţii (fiindcă acolo locul era mai ameninţat de primejdii) fusese mai întărit şi mai înălţat ca în orice parte, şi floarea tineretului saguntin opunea acolo o rezistenţă mai dîrză, pentru că acolo se arătau mai multe primejdii şi greutăţi mai mari. Chiar de la început saguntinii îi respinseseră pe cartaginezi numai cu armele de aruncat şi nu le îngăduiseră să-şi întărească poziţiile. Apoi saguntinii îi înfruntară pe duşmani nu numai cu armele de aruncat de pe ziduri şi din turn, ci se încumetară să tabere şi asupra posturilor şi fortificaţiilor duşmane ; iar în asemenea ciocniri şi învălmăşeli nu cădeau mai mulţi saguntini decît puni. Odată, însuşi Hanibal, apropiindu-se prea imprudent de ziduri, a fost străpuns în coapsă de o lance saguntină, fiind grav rănit ; în jurul său s-a produs atîta derută şi învălmăşeală, încît nu a lipsit mult ca punii să părăsească fortificaţiile şi vineiele.

[1] Vineiele erau nişte bărăci de protecţie, mobile, confecţionate din lemn, înalte de 2,4 m, lungi de 4,8 m şi late de 2,1 m, avînd acoperişul din scînduri sau din crengi împletite, căptuşite cu piele şi pînze udate cu apă, pentru a nu lua foc. Vineiele înaintau în linie şi permiteau armatei asediatoare să se apropie de cetatea inamică asediată.

https://biblioteca-digitala.ro

VIII Apoi, vreme de cîteva zile, pînă s-a vindecat rana lui Hanibal, asediul a fost mai mult o blocadă. În acest răstimp, cu toate că n-au mai fost lupte, cartaginezii n-au încetat o clipă pregătirea lucrărilor și întăriturilor. De aceea bătălia a izbucnit din nou cu o înverșunare și mai mare pe întreg frontul și din mai multe părți deodată; cu toate că unele locuri nu erau prielnice lucrărilor de împresurare, vineiele și berbecii au început să fie puse în mișcare. Numericește punii erau cu mult superiori saguntinilor. (Pe bună dreptate se crede că Hanibal a avut acolo 150.000 de ostași sub arme). Cei asediați erau nevoiți să-și împartă forțele în mai multe părți, pentru a-și apăra toate pozițiile și a respinge asalturile dezlănțuite în același timp în mai multe locuri; de aceea n-aveau efective suficiente. În plus, zidurile Saguntului, fiind acum izbite cu berbecii, fuseseră distruse în mai multe locuri. Prin străpungerea zidului, orașul rămăsese fără apărare. Apoi încă trei turnuri și întregul zid, care era între ele, s-au dărîmat producînd un zgomot asurzitor. Punii crezură că prin prăbușirea acestui zid au și pus mîna pe cetate; era acolo însă, ca și cum acest zid ar fi ocrotit și pe unii și pe ceilalți, ostașii s-au încleștat într-o luptă extrem de îndîrjită. Lupta nu putea fi comparată cu o învălmășeală, așa cum se întîmplă cu prilejul asedierii cetăților, cînd una din tabere oferă acest prilej, ci dimpotrivă, fără rînduite adevărate linii de bătaie ca pe un cîmp deschis, între ruinele zidului și casele orașului, beligeranții fiind despărțiți între ei doar printr-un foarte mic spațiu. Pe unii, speranța izbînzii îi însuflețește, pe ceilalți îi înverșunează disperarea. În timp ce punii cred că dacă mai fac un mic efort pun mîna pe cetate, saguntinii își așează trupurile în fața patriei lor cu zidurile năruite și nici unul nu dă un pas înapoi, pentru ca nu cumva vrăjmașii să se infiltreze în locurile părăsite. De aceea, cu cît luptau mai aprig, cu atît erau răniți mai mulți, fiindcă nici o lance nu era arun-

https://biblioteca-digitala.ro

cată fără efect asupra scuturilor și trupurilor luptătorilor. Saguntinii aveau o lance de aruncat numită phalarica [1], din lemn de brad, cu tot corpul și mînerul rotunjit, în afară de vîrful ei, care era din fier ; această extremitate, pătrată întocmai ca suliţa romană, era înfăşurată de jur împrejur cu cîlţi și unsă cu smoală. Fierul acestei arme avea o lungime de trei picioare, astfel încît putea străpunge trupul cu arme cu tot, cu atît mai mult cu cît, chiar dacă această armă ar fi rămas înfiptă în scut și n-ar fi pătruns în corp, vîra groaza în cel lovit, deoarece, fiind aruncată cu cîlţii aprinși, iar focul înteţindu-se datorită mișcării, ostașul era nevoit să-și arunce scutul, fiind expus, fără protecţie, loviturilor următoare.

IX Cum multă vreme lupta a fost nehotărîtă, saguntinii se mai înviorară, pentru că rezistaseră peste așteptări și pentru că punii, nereușind să iasă victorioși, se socoteau învinși. Deodată locuitorii oraşului scoaseră un strigăt teribil și-i goniră pe cartaginezi prin spărtura zidului ; de acolo îi dădură peste cap de-a valma și, în cele din urmă îi alungară, fugărindu-i și risipindu-i pînă în tabăra lor.

Între timp s-a anunţat că au sosit soli de la Roma. În calea acestora, la ţărmul mării, Hanibal a trimis împuterniciţi care să le spună că nu vor fi în siguranţă înaintînd prin mijlocul atîtor popoare înarmate și îndîrjite, și că el însuși nu poate sta să asculte niște soli, din pricina situaţiei primejdioase.

Era clar că nefiind primiţi de el, solii romani aveau să meargă la Cartagina. De aceea Hanibal trimise înainte scrisori și ștafete la fruntașii taberii barcine, pentru a pregăti terenul în sînul partizanilor săi, pentru ca nu cumva tabăra adversă să acţioneze în favoarea romanilor.

[1] Această armă ofensivă saguntină, avea o asemenea putere de străpungere, încît perfora și scutul și platoșa celui lovit.

https://biblioteca-digitala.ro

De aceea, în afară de faptul că împuterniciții romani au fost primiți și ascultați, nici de data aceasta solia lor n-a avut nici un rezultat. Singur Hanno a susținut, împotriva întregului senat punic, menținerea tratatului cu romanii, fiind ascultat într-o deplină tăcere, mai mult datorită autorității sale, decît opiniilor, neîmpărtășite de altfel de auditoriu. În numele zeilor martori și ocrotitori ai tratatelor el le-a atras atenția și i-a rugat să nu-l trimită pe fiul lui Hamilcar la armata din Spania; că nici strămoșii, nici urmașul unui asemenea om nu-și vor găsi alinare și, cîtă vreme va mai exista cineva din sîngele sau cu numele barcinilor, tratatul cu romanii nu va rămîne neștirbit.

„Pe acest tînăr, care arde de pofta nesățioasă a domniei, și care urmărind numai această țintă, are de gînd să poarte războaie după războaie, sprijinit de puterea armelor și oștirii cartagineze, voi l-ați trimis la armată oferindu-i chiar voi însivă prilejul de a aținta focul. Așadar, voi ați aprins focul, acest foc în care ardeți acum ! Oștile voastre au înconjurat Saguntum, unde, potrivit tratatului, nu au dreptul să intre. Pentru acest motiv, în curînd legiunile romane vor înconjura Cartagina, cu ajutorul aceloraşi zei cu care romanii s-au răzbunat pe noi în războiul trecut pentru încălcarea tratatelor. Oare nu vă dați seama cine ne sînt dușmanii, cine sînteți voi și ce situație are fiecare din cele două popoare ? Hanibal, bunul vostru comandant, nu le-a permis să intre în tabără solilor veniți din partea aliaților, și în numele lor, și a încălcat astfel dreptul ginților. În pofida acestei situații, împuterniciții romani, izgoniți de Hanibal de acolo de unde nici trimișii vrăjmașilor nu sînt opriți a-și spune cuvîntul, au venit la voi ! Ei cer respectarea condițiilor stabilite, potrivit tratatului. Și, ca să nu fie făcut răspunzător statul cartaginez, romanii cer pe autorul greșelii, pe cel vinovat de crima săvîrșită. Mă tem că romanii, cu cît acționează mai calm și mai cu răbdare, cu atît se vor înverșuna mai tare,

https://biblioteca-digitala.ro

după ce vor începe. Amintiţi-vă de insulele Aegates [1] şi de Eryx [2], şi de toate înfrîngerile pe care le-aţi suferit vreme de 24 de ani şi pe mare şi pe uscat. Însă atunci nu vă conducea acest copil, ci tatăl său, Hamilcar însuşi, un al doilea Marte, cum vor să-i spună aceştia [3]. Dar şi pe-atunci tot noi nu ne abţineam de-a ataca Tarentul, adică Italia, încălcînd tratatul, întocmai cum nu ne abţinem acum să ne atingem de Sagunt. De aceea zeii i-au învins pe oameni, şi la întrebarea care a făcut atîta vîlvă, care anume din cele două popoare a încălcat clauzele tratatului, a dat răspuns sfîrşitul războiului, întocmai ca un jucător nepărtinitor acordînd victoria acelui popor care avea şi dreptatea de partea lui ! Acum Hanibal alătură de Cartagina însăşi turnurile şi vineiele romane şi zdruncină cu berbecii chiar şi zidurile Cartaginei. Pe capetele voastre vor cădea dărîmăturile Saguntului (o, de-aş fi prooroc mincinos !), iar războiul început cu saguntinii, va trebui să-l continuăm cu romanii. «Atunci să-l predăm pe Hanibal ?» va spune cineva. Ştiu că autoritatea mea este mică în această chestiune, din cauza inimiciţiei faţă de tatăl său ; însă eu nu m-am bucurat de moartea lui Hamilcar decît la gîndul că, dacă ar mai fi trăit am fi avut şi acum război cu romanii. Ei bine ! În acest tînăr eu urăsc şi dispreţuiesc tocmai furia şi făclia acestui război ! Deci eu sînt de părere nu numai că Hanibal trebuie să fie predat pentru încălcarea tratatului, ci că trebuie alungat pînă în cele mai îndepărtate margini ale pămîntului şi ale mării, chiar dacă nimeni nu-l cere. Trebuie exilat într-un loc de unde să nu mai poată ajunge pînă la noi numele şi faima lui şi să nu mai poată

[1] Insulele Aegates sînt situate în vecinătatea coastei vestice a Siciliei, în faţa oraşului portuar Lilybaeum. Acolo a fost învins decisiv Hamilcar Barcas de romani în anul 241 î.e.n.

[2] Eryx (azi Monte San-Giuliano) munte situat în nord-vestul Siciliei. La poalele lui se găsea oraşul Eryx, unde fuseseră asediate de forţele romane trupele punice comandate de Hamilcar Barcas.

[3] Se referă la membrii facţiunii barcine.

https://biblioteca-digitala.ro

tulbura liniștea cetății. Prin urmare, sînt de părere să se trimită imediat soli la Roma, ca să dea satisfacție senatului roman. Să fie trimiși și alți împuterniciți, care să-i ceară lui Hanibal să-și retragă armata de la Sagunt și să-l predea romanilor pe Hanibal însuși, potrivit tratatului. Mai propun apoi trimiterea unei a treia solii pentru a restitui saguntinilor bunurile răpite."

XI După ce Hanno a terminat de vorbit, n-a fost nevoie de cineva care să-i răspundă — în așa măsură era de partea lui Hanibal aproape întreg senatul; ba Hanno a fost acuzat că a vorbit cu mai multă dușmănie chiar decît Flaccus Valerius, împuternicitul Romei. Apoi s-a răspuns solilor romani că războiul a fost pornit de saguntini, și nu de Hanibal, iar poporul roman face o nedreptate dacă socotește mai presus alianța cu saguntinii decît străvechile legături de prietenie ale Cartaginei cu Roma.

În timp ce romanii își pierdeau timpul trimițînd soli Hanibal dădu un răgaz de cîteva zile ostașilor săi, deoarece erau istoviți de atîtea lupte și eforturi, așezînd dinainte pichete de soldați pentru paza vineielor și a celorlalte lucrări. Între timp, el își îmbărbăta oamenii, cînd atițîndu-le ura împotriva dușmanilor, cînd însuflețindu-le nădejdea răsplății. Mai ales, după ce a declarat în fața adunării ostașilor că, odată cucerit, Saguntul le va fi dat lor ca pradă de război, soldații puni s-au aprins atît de tare, încît, dacă le-ar fi dat pe loc semnalul de luptă, nici o putere din lume nu li s-ar fi putut împotrivi.

Și saguntinii s-au bucurat de răgazul acesta de cîteva zile în care n-au mai fost lupte și în care nici ei n-au atacat nici n-au fost atacați; în schimb au muncit din greu, zi și noapte, la lucrările de fortificare a cetății, ca să facă un nou zid în acel loc unde cetatea rămăsese expusă din cauza spărturilor. Curînd asalturile punilor reîncepură cu mai multă înverșunare decît înainte, iar asediații nu mai știau unde să dea ajutor mai întîi și unde e mai

https://biblioteca-digitala.ro

multă nevoie de ei, deoarece pretutindeni răsunau tot felul de strigăte. Însuși Hanibal își îmbărbăta fără încetare ostașii în acel loc unde era împins către ziduri un turn pe roate, care întrecea prin înălțimea lui toate întăriturile orașului. După ce acest turn, în care erau așezate la diferite nivele catapulte [1] și baliste [2], a ajuns lîngă cetate și după ce a nimicit pe toți apărătorii de pe ziduri, Hanibal, socotind că e nimerit prilejul, trimise vreo 500 de africani cu topoare, ca să dărîme zidul de la temelie ; treaba asta nu era de loc grea, pentru că zidăria nu era întărită cu mortar, ci doar cu lut, după modelul vechilor construcții. În felul acesta zidul începu să se prăbușească pe o porțiune mai mare decît se dărîma cu topoarele, iar prin deschizăturile zidului năruit pătrunseră în oraș cete înarmate. Cartaginezii pun în felul acesta stăpînire pe o movilă înaltă din cetate și așezîndu-și acolo catapultele și balistele au astfel la îndemînă o redută în mijlocul orașului, întocmai ca o cetățuie amenințătoare, în jurul căreia construiesc un zid. Însă și asediații ridică un alt zid interior în jurul părții încă necucerite a Saguntului. Amîndouă taberele se întăresc din răsputeri și luptă, dar saguntinii apărîndu-se în interior, micșorează orașul din zi în zi ; în același timp, din pricina îndelungatului asediu, sporesc toate lipsurile și încep să se spulbere toate speranțele într-un ajutor din afară, deoarece romanii, unicul lor spri-

[1] Catapultele erau mașini de război cu care se lansau săgețile și lăncile la o distanță de circa 400 m. în direcție orizontală. Catapultele erau dotate cu un arc, pus pe un suport de lemn întărit cu contravîntuiri și prevăzute cu o frînghie (din intestine de vită) întinsă la maximum prin două menghine manevrate manual de trupe speciale de *fabri* (genișți).

[2] Balistele erau mașini de război, folosite cu prilejul asediilor cetăților. Ele constau din două brațe de arc întinse printr-o frînghie din intestine de vită. Se utilizau la proiectarea bolovanilor sau a grinzilor sub un unghi de 45°, distanța de proiectare fiind în funcție de lungimea brațelor de arc.

https://biblioteca-digitala.ro

jin, erau departe, iar împrejurimile cetății erau în mîinile dușmanului. Spiritele abătute se mai înviorară puțin prin plecarea neașteptată a lui Hanibal împotriva oretanilor [1] și carpetanilor [2]. Cele două populații, nemulțumite din pricina înrolării lor în rîndurile armatei punice, s-au repezit la recrutori și era cît pe-aci să se producă o răscoală. Uluiți însă de repeziciunea sosirii lui Hanibal, au aruncat îngroziți armele pe care le ridicaseră.

XII Chiar și așa, asaltul Saguntului nu a fost încetinit, deoarece Maharbal, fiul lui Hamilco — căci lui îi lăsase comanda Hanibal — se descurca destul de bine, astfel că nici ai săi, nici dușmanii n-au observat că comandantul suprem lipsește de acolo. Maharbal a cîștigat chiar cîteva lupte ; cu trei berbeci a dărîmat o bucată de zid, iar cînd Hanibal s-a întors, i-a arătat toate locurile acoperite de dărîmături proaspete. Acesta și-a dirijat fără întîrziere trupele către însăși cetățuia [3] saguntină și, după o luptă cruntă cu mari pierderi pentru ambii beligeranți, reuși să cucerească o parte din cetățuie.

Atunci s-a întrezărit speranța păcii prin intervenția a doi mediatori, Alco saguntinul și Alorcus hispanul [4]. Alco, fără ca saguntinii să știe, trecu în timpul nopții în tabăra lui Hanibal, încredințat că-i va putea mișca prin rugăminți pe cartaginezi. Dar cînd a constatat că pe Hanibal nu-l

[1] Oretanii, puternică populație celtiberică, își avea așezările în sud-vestul Spaniei pînă la fluviul Baetis (azi Guadalquivir), avînd centru mai important orașul Castulo.

[2] Carpetanii, populație din triburi hispane, care-și avea așezările pe podișul central al peninsulei iberice, în bazinul fluviului Duro, cu centrul cel mai important Pallantia.

[3] Cetățuia (arx sau acropole) era o fortăreață construită pe creasta înălțimii dominante a unei cetăți antice, loc de refugiu în cazuri extreme.

[4] Hispani — denumire generică dată populațiilor celtiberice aborigene ale Spaniei.

https://biblioteca-digitala.ro

impresionează lacrimile și că acesta, ca un învingător înverșunat, pune condiții îngrozitoare, s-a transformat din mediator în transfug și a rămas în tabăra dușmanului, declarînd că va fi sortit morții, dacă va îndrăzni să propună pace în asemenea condiții. Într-adevăr, Hanibal ceruse saguntinilor să-i despăgubească pe turdetani, iar după ce îi vor preda lui tot aurul și argintul, să-și părăsească cetatea numai cu un rînd de veșminte și să-și stabilească așezările acolo unde va dispune el. În timp ce Alco îi răspunse lui Hanibal că saguntinii nu vor primi asemenea condiții de pace, Alorcus susținu, dimpotrivă, că „sufletele nu rezistă unde totul e năruit" și-i făgădui lui Hanibal să fie mediatorul păcii. Alorcus se puse în slujba lui Hanibal, însă se bucura și de relații prietenești și de oaspeție cu cetățeni din Saguntum. După ce și-a predat armele în văzul tuturor santinelelor dușmane, el trecu dincolo de întăriturî și se lăsă dus la pretorul [1] Saguntului (așa ceruse el). Deoarece numaidecît s-a strîns în jurul lui o mare mulțime de saguntini din toate straturile sociale, după ce a fost îndepărtată această mulțime, senatul cetății i-a dat cuvîntul lui Alorcus. Acesta a rostit următoarea cuvîntare.

XIII „Dacă concetățeanul vostru Alco, după ce s-a prezentat la Hanibal ca să-i ceară pace, v-ar fi adus la cunoștință condițiile acestei păci, de bună seamă, sosirea mea la voi ar fi fost superfluă, fiindcă eu n-am venit în fața voastră nici ca reprezentant al lui Hanibal, nici ca trădător. Dar de vreme ce Alco a rămas în tabăra dușmanilor, fie din vina voastră, fie dintr-a sa (a sa, dacă s-a prefăcut

[1] În lat. e termenul *praetor*, folosit aici în sens etimologic *prae* + *itor* = cel care merge în frunte. T. Livius însă utilizează termenii latini ai magistraturilor romane și la Sagunt, pentrucă acesta era în confederația romană.

https://biblioteca-digitala.ro

că-i e teamă, a voastră, dacă cumva e în primejdie viaţa celui care vă spune adevărul în faţă) am venit eu însumi, în numele vechilor noastre legături, pentru a vă da seama că au mai rămas oarecari speranţe de salvare şi de pace pentru voi. Ceea ce spun eu acum în faţa voastră, o spun numai în sprijinul cauzei voastre, şi a nimănui altcuiva, şi fac acest lucru cu încredere, deoarece eu n-am adus vorba de pace atîta vreme cît voi aţi izbutit să vă împotriviţi cartaginezilor prin puterile voastre şi aţi avut oarecare speranţe de ajutor din partea romanilor ; acum însă, deoarece nu mai aveţi de nicăieri nici o nădejde de sprijin şi nu vă mai apără îndeajuns nici armele, nici zidurile voastre, vă aduc o pace mai de grabă necesară decît dreaptă ! Într-adevăr mai există un licăr de nădejde, dacă vă socotiţi învinşi şi veţi asculta condiţiile, aşa cum vi le impune învingătorul Hanibal, şi dacă, acum, în loc să socotiţi ca o pierdere tot ceea ce se găseşte în mîna învingătorului, veţi considera mai de grabă ca un cîştig tot ce are el de gînd să vă lase ! Hanibal vă ia oraşul vostru, pe care tot el l-a distrus şi care se găseşte în mîinile lui aproape în întregime ; în schimb, vă lasă ogoarele şi are de gînd să vă stabilească alt loc unde să vă întemeiaţi o nouă cetate. Apoi cere să-i predaţi tot aurul şi argintul, fie al cetăţii, fie al cetăţenilor, şi nu se va atinge de fiinţele voastre, ale soţiilor şi copiilor voştri, dacă veţi părăsi Saguntul fără nici o armă asupra voastră şi numai cu două rînduri de haine. Acestea vi le porunceşte învingătorul. Cu toate că aceste condiţii sînt grele şi aspre, însăşi soarta voastră vă povăţuieşte să le primiţi ! Totuşi eu sper că învingătorul, odată ajuns stăpîn pe bunurile voastre, vă va mai lăsa cîte ceva din lucruri ; însă, după părerea mea, e preferabil să îndurăţi aceste condiţii, decît să fiţi măcelăriţi toţi şi să vă fie răpite şi tîrîte de sub ochii voştri soţiile şi copiii, potrivit dreptului războiului."

https://biblioteca-digitala.ro

XIV Ca să audă cele spuse de Alorcus, mulțimea s-a adunat treptat, treptat, în așa fel încît Adunarea poporului se amestecase cu senatul. Deodată, fruntașii senatului, mai înainte de-a fi dat răspuns trimisului lui Hanibal, părăsiră adunarea, după care se înapoiară aducînd tot aurul și argintul, atît al lor cît și al cetății, și pe care îl aruncară într-un foc anume făcut în forum, cei mai mulți aruncîndu-se și ei în flăcări, odată cu aurul și argintul. Groaza și tulburarea provocată de această faptă cutremurătoare tocmai pusese stăpînire pe oraș, cînd se auzi un nou vuiet, de astă dată dinspre cetățuie : un turn al cetății izbit cu berbecii multă vreme se prăbușise. Imediat, o cohortă de puni, urcînd pe dărîmăturile lui, dădu de știre lui Hanibal printr-un semnal că locul fusese evacuat de străjile și apărătorii obișnuiți. Atunci, socotind că nu trebuie să piardă o ocazie atît de prielnică, Hanibal atacă cu toate forțele sale cetatea, o cuceri foarte repede și dădu poruncă să fie uciși toți tinerii în stare să poarte arme — măsură sîngeroasă, dar care s-a dovedit mai apoi necesară, în urma celor întîmplate ; căci, cum putea fi oare cruțat vreunul dintre acei saguntini care închizîndu-se în case cu soțiile și copiii au ars sau, înarmați, au continuat lupta pînă la ultima suflare ?

XV Orașul Saguntum a fost cucerit de puni, care au luat și o uriașă pradă. Cu toate că cele mai multe avuții fuseseră distruse de înșiși stăpînii lor, cu toate că ura asediatorilor nu făcuse în timpul măcelului deosebire de vîrstă și că și prizonierii ajunseseră pradă soldaților, totuși se știe că din vînzarea bunurilor saguntine s-au obținut sume de bani destul de mari și că s-au trimis la Cartagina mobilă de preț și multe veșminte [1]...

[1] Titus Livius folosește expresiile Adunarea poporului și forul din Sagunt, prin analogie cu *forum romanum*, sau *concilium populi romani*.

https://biblioteca-digitala.ro

(Între timp, întorcîndu-se la Roma, solii romani informează senatul asupra eşecului misiunii lor şi aduc vestea nimicirii Saguntului, fapte care umplu de jale şi de ură pe romani. Cei doi consuli în funcţiune, P. Cornelius Scipio şi Tiberius Sempronius, îşi împart provinciile şi trupele, făcînd toate preparativele necesare pentru campania militară care se anunţa.)

ROMA DECLARĂ RĂZBOI CARTAGINEI

XVIII După ce s-au terminat aceste pregătiri, pentru ca să aibă totuşi dreptatea de partea lor înainte de izbucnirea războiului, romanii au trimis în Africa o solie alcătuită din senatori bătrîni, şi anume din Q. Fabius, M. Livius, L. Aemilius, C. Licinius, Q. Baebius, ca să-i întrebe pe cartaginezi dacă Hanibal a atacat Saguntul de comun acord cu conducerea statului pun ; iar în cazul foarte probabil că senatul cartaginez avea să răspundă afirmativ şi-şi va asuma răspunderea acţiunii lui Hanibal, să-i declare război poporului cartaginez.

După ce solii romani au ajuns la Cartagina şi, după ce senatul punic le-a dat cuvîntul, fiindcă Q. Fabius n-a pus alte întrebări decît cele cuprinse în însărcinare, unul dintre senatorii cartaginezi a rostit următoarele : „Romani ! Tot din îndemnul vostru a venit şi cea dintîi solie, atunci cînd aţi cerut să vă fie predat Hanibal, ca şi cum ar fi fost singurul răspunzător pentru atacarea Saguntului. Această nouă solie venită aici, deşi se foloseşte de cuvinte mai blînde, este totuşi cu mult mai intransigentă. Atunci Hanibal era singur acuzat şi reclamat. De astă dată, ni se pretinde ca noi înşine să declarăm deschis vina noastră şi, ca unii care ne-am mărturisit vina, să dăm numaidecît satisfacţie.

https://biblioteca-digitala.ro

Eu socotesc că nu trebuie să se pună întrebarea dacă Saguntum a fost atacat din inițiativa lui Hanibal sau a conducerii statului cartaginez, ci dacă a fost atacat pe drept sau pe nedrept. Căci numai noi sîntem în măsură să-l judecăm și să-l pedepsim pe concetățeanul nostru, dacă a comis ceva din propriul său îndemn și fără hotărîrea noastră. Cu voi, romanii, discutăm o singură problemă : dacă ceea ce s-a făcut a fost permis să se facă potrivit tratatului [1]. De aceea, senatori, dacă voi găsiți de cuviință să distingeți ce fac comandanții noștri din ordinul statului și ce fac din proprie inițiativă, vă amintim următoarele : noi avem un tratat încheiat cu voi de consulul C. Lutatius în care sînt cuprinse prevederi în legătură cu aliații ambelor puteri, însă acolo nu s-a pomenit nimic despre saguntini (de altfel aceștia nici nu erau aliații voștri).

«Dar tratatul care s-a încheiat cu Hasdrubal [2] îi cuprinde și pe saguntini,», spuneți voi. La aceasta eu nu am de spus, decît ceea ce am învățat de la voi și anume : voi ați afirmat că nu sînteți obligați să respectați tratatul pe care consulul C. Lutatius l-a încheiat pentru prima oară cu noi, deoarece voi spuneți că acest tratat nu s-a încheiat nici cu aprobarea senatului, nici din porunca poporului roman. Tocmai din această cauză s-a încheiat un alt tratat de către Consiliul public. Dacă voi nu vreți să respectați tratatele decît dacă s-au încheiat cu aprobarea sau din ordinul vostru, atunci nici noi nu sîntem obligați să respectăm tratatul pe care l-a încheiat Hasdrubal cu voi și de care noi n-am știut. Deci încetați să mai pomeniți ceva despre Sagunt și Ebru și dați o dată pe față ceea ce mințile voastre mocnesc de atîta vreme !“

[1] Se referă la tratatul încheiat de consulul C. Lutatius Catulus cu Hamilcar Barcas în 241 î.e.n., după victoria romanilor la Insulele Aegates, tratat care nu fusese ratificat de Senatul roman și de Adunarea poporului.

[2] În anul 226 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

Atunci solul roman, îndoindu-şi marginea togii, rosti: „Vă aducem aci şi pacea şi războiul: Alegeţi ce vă place!“

În timp ce rostea aceste cuvinte, s-a auzit strigîndu-se cu tărie: „N-au decît să aleagă romanii ce vor!“ Iar după ce Q. Fabius, dînd drumul togii, rosti din nou: „Romanii aleg războiul!“ toţi senatorii cartaginezi au răspuns: „Primim războiul şi-l vom purta cu aceeaşi hotărîre cu care l-am primit“.

XIX Această întrebare directă urmată de declararea războiului a părut romanilor şi mai înainte, dar mai ales acum, după distrugerea Saguntului, mai potrivite cu demnitatea poporului roman, decît înşiruirea de cuvinte în legătură cu clauzele tratatului. Căci dacă faptele ar depinde de înţelesul cuvintelor, cum ar putea fi comparat tratatul încheiat cu Hasdrubal cu acela al lui Lutatius de mai înainte, care fusese modificat? Pe cînd în tratatul lui Lutatius s-a stăruit pe faţă asupra faptului că acesta va fi valabil numai dacă va fi încuviinţat de Adunarea poporului roman, în schimb, în tratatul încheiat cu Hasdrubal, nu se menţiona deloc o asemenea condiţie. Apoi, dacă tratatul a fost respectat în linişte cît timp a trăit Hasdrubal, s-ar fi putut oare schimba ceva după moartea autorului tratatului? Într-adevăr, dacă romanii ar fi vrut să ţină seamă numai de vechiul tratat, saguntinii erau chiar şi aşa destul de apăraţi prin prevederile în favoarea aliaţilor ambelor popoare; căci nu se adăugase clauza: „acei aliaţi care existau atunci“, şi nici clauza ca „după aceea să nu mai fie primiţi şi alţii în alianţă“. Şi, deoarece era permis să se încheie noi alianţe, cine ar putea pretinde că nu e drept să fie primită vreo cetate în alianţa romană, chiar dacă nu are nici un merit: sau că un popor, odată admis în alianţă, nu tre-

https://biblioteca-digitala.ro

buie să fie apărat ? Doar se prevăzuse ca aliații cartaginezilor să nu fie îndemnați de romani la trădare, iar în cazul trădării, din propriul lor îndemn, aceștia să nu fie primiți de romani în alianță...

(În drum spre Roma, solii romani cutreieră Spania, pentru a sonda starea de spirit din această provincie, dar populațiile hispanice îi întîmpină peste tot cu răceală și chiar cu ură, reproșînd Romei că a lăsat Saguntul fără ajutor, pradă lui Hanibal, neîndeplinindu-și angajamentele asumate prin tratate. Solii romani n-au fost primiți mai bine nici de gali, dar aceștia nu erau dispuși să treacă nici de partea lui Hanibal, decît în anumite condiții. În timpul acesta, Hanibal, aflînd despre tatonările și călătoria solilor romani, hotărăște să-și consolideze situația în Spania, pe care o încredințează fratelui său, Hasdrubal, el continuîndu-și pregătirile necesitate de continuarea ofensivei și de trecerea Pirineilor, Ronului și Alpilor, în Italia.)

HANIBAL ÎȘI TRECE ELEFANȚII PESTE RON

XXVII... În timp ce tabăra cartagineză își terminase pregătirile în vederea forțării Ronului [1], fu cuprinsă de un sentiment de teamă din cauza galilor, care stăpineau

[1] Ronul, fluviul Galiei meridionale, izvorăște din Alpii Apenini, traversează lacul Leman, primește în stînga Isara (Isère), Druentia (Durance), iar în dreapta Arar (Saône) și se varsă în Mediterana pe mai multe guri. Hanibal a forțat trecerea Ronului mai sus de Avignon. Polibios scrie în opera sa *Istorii*, cartea II, cap. 2, că Hanibal a parcurs distanța de la mare pînă acolo în 4 zile și s-a îndreptat spre Alpi, mergînd de-a lungul Ronului, pe malul stîng, pînă la Isère.

https://biblioteca-digitala.ro

întreg malul opus, cu pedestrimea și cavaleria lor. Pentru a-i îndepărta, Hanibal poruncește lui Hanno, fiul lui Bomilcar, să pornească în timpul primei străji din noapte cu o parte din trupe, alcătuite mai mult din hispani, și să meargă împotriva cursului apei cale de o zi, după care să treacă fluviul cît mai ferit cu putință și să facă un ocol la momentul potrivit. Călăuzele luate din rîndurile galilor în acest scop îl conduseră pe Hanno către un vad la aproape 25.000 de pași de acel loc, unde albia fluviului e împărțită în două de o mică insulă, și-l asigurară că trecerea e lesnicioasă, apa fiind foarte puțin adîncă. Acolo, tăind la repezeală copacii, punii și-au construit plute cu ajutorul cărora să fie trecuți oamenii și celelalte poveri. Hispanii, fără să se mai trudească atît de mult și-au aruncat veșmintele pe niște burdufuri, iar ei au trecut culcați pe scuturile lor de piele puse unele peste altele. Restul de trupe cartagineze au trecut fluviul unind plutele și și-au așezat tabăra aproape de fluviu. Obosite de mersul de noapte și de eforturile depuse pentru forțarea trecerii Ronului, trupelor punice li se acordă o zi de odihnă pentru refacere, după care Hanno se strădui să-și ducă la bun sfîrșit misiunea încredințată. În ziua următoare, punii plecară de acolo și, prin semnalizări cu fum făcute de pe o măgură, îl anunțară pe Hanibal că ei au trecut Ronul și nu se găsesc departe de acel loc. Cînd Hanibal a aflat toate acestea, ca să nu scape prilejul, dădu semnalul de trecere a fluviului. Pedestrimea avea la îndemînă luntri pregătite și echipate, iar călăreții ai căror cai îi urmau aproape toți înot, erau îmbarcați în vase mari, care, trecînd în șir mai în amonte, diminuau forța curentului fluviului, asigurînd în modul acesta trecerea mai liniștită a luntrilor în aval. Cea mai mare parte a cailor traversară fluviul înot, fiind ținuți cu frîiele

https://biblioteca-digitala.ro

de la pupele vaselor ; alții fuseseră urcați pe vase gata înșeuați și cu frîul pus, pentru a putea fi numaidecît folosiți de călăreți, după debarcarea pe mal.

XXVIII Galii ieșiseră în întîmpinarea punilor la țărm, scoțînd tot soiul de urlete și intonînd cîntece, după cum le era obiceiul ; ei își zăngăneau totodată scuturile deasupra capetelor și-și învîrteau sulițele cu dreapta, deși începuseră să-i înfioare atît numărul uriaș de ambarcațiuni care veneau dinspre malul opus, cît și vuietul nemaipomenit al fluviului și strigătele felurite ale plutașilor și ostașilor cartaginezi, care fie se străduiau să înfrunte furia valurilor, fie își îmbărbătau de pe malul celălalt tovarășii de arme îmbarcați. Iată însă că deodată galii, care erau și așa înspăimîntați de zarva din fața lor, auziră strigăte și mai înfricoșătoare, de astă dată în spatele lor, scoase de trupele lui Hanno, care le și cuceriseră tabăra. În curînd ajunse și Hanibal pe mal. Atunci o groază de două ori mai mare puse stăpînire pe gali, văzînd, pe de o parte, cum se revarsă pe mal un puhoi nesfîrșit de ostași înarmați, iar pe de altă parte că sînt atacați și din spate de o armată ivită pe neașteptate. După ce au încercat să-i atace pe puni în ambele direcții, văzînd că sînt respinși, galii se năpustiră pe unde mai găsiră o cale de scăpare și, îngroziți, se împrăștiară în toate direcțiile spre așezările lor. După aceasta și celelalte trupe cartagineze trecură nestingherite fluviul, iar Hanibal își așeză tabăra, fără teamă de vreo năvală din partea galilor.

Eu sînt încredințat că s-au întocmit mai dinainte planuri pentru trecerea elefanților peste fluviu. Cel puțin relatările despre această trecere diferă foarte mult. Unii analiști au relatat că, după ce elefanții au fost adunați pe mal, cel mai neimblînzit dintre ei, întărîtat de gorna-

https://biblioteca-digitala.ro

cul[1] său, îl urmări pe acesta pe cînd își căuta refugiul în apă și începînd să înoate, atrase după sine tot cîrdul ; astfel, fiecare elefant, speriat de marea adîncime a apei și simțind că îi fuge pămîntul de sub picioare, să lăsă împins de curentul fluviului pe malul celălalt.

Dar mai de grabă merită atenție versiunea că elefanții au fost trecuți dincolo cu ajutorul plutelor. Și cum această soluție părea mijlocul cel mai sigur înainte de a-l pune în practică, tot astfel pare și cel mai demn de crezare că s-a folosit. Astfel, cartaginezii au construit și au împins de pe uscat pe apă o plută lungă de 200 de picioare și lată de 50, pe care, ca să nu fie împinsă la vale de curentul fluviului, au legat-o cu frînghii groase în partea de sus a malului ; au pus pămînt pe plută, făcînd un fel de pod, pentru ca animalele să păşească cu curaj întocmai ca pe uscat. Lîngă această plută au alăturat o alta la fel de lată, lungă de 100 de picioare, într-adins făcută pentru trecerea fluviului. Apoi, elefanții, avînd înainte femelele, fură mînați pe puntea stabilă întocmai ca pe un drum ; îndată ce trecură pe pluta cea mică, fură dezlegate repede otgoanele cu care aceasta era legată, iar pluta fu trasă de cîteva vase iuți pînă la malul opus. După debarcarea celui dintîi cîrd de elefanți, sînt luați și trecuți și ceilalți. De bună seamă, elefanții nu erau deloc speriați cîtă vreme simțeau că merg ca pe un pod stabil. Ei dădeau primele semne de agitație numai după ce pluta era dezlegată de cea dintîi și se vedeau trași spre larg. Într-adevăr, s-a iscat o oarecare învălmășeală, deoarece elefanții de la marginea plutei, ca să nu cadă în apă, se dădeau înapoi și astfel se îngrămădeau unii în alții. În cele din urmă, unii mai agitați căzură în apă și-și aruncară jos gornacii, dar încercînd să atingă vadul cu picioarele, izbutiră să iasă la mal.

[1] Conducătorul elefantului.

https://biblioteca-digitala.ro

TRECEREA ALPILOR DE CĂTRE HANIBAL[1]

XXXII De la Druentia[2], Hanibal a ajuns la Alpi pe drumuri mai mult de şes, fiind lăsat în pace de galii volci[3], care îşi au aşezările în acele ţinuturi. Acolo, deşi cartaginezii fuseseră preveniţi despre Alpi, din zvonuri, care exagerează de cele mai multe ori realitatea[4], văzînd de aproape înălţimea neobişnuită a munţilor, zăpezile care păreau că se unesc cu cerul, locuinţele prăpădite ale galilor, cocoţate deasupra stîncilor, vitele şi caii de ham, jigăriţi din pricina gerului, oamenii bărboşi şi sălbatici, toate vieţuitoarele şi lucrurile neînsufleţite încremenite de ger, precum şi celelalte privelişti mai impresionante de văzut decît de scris, s-au simţit din nou cuprinşi de panică. Cum au început să urce primele povîrnişuri, şirurile cartagineze văzură ivindu-se ameninţători pe înălţimi nişte munteni din partea locului, care, dacă s-ar fi ascuns în văile mai ferite şi ar fi năvălit pe neaşteptate asupra cartaginezilor, le-ar fi pricinuit o groaznică fugă şi un nemaipomenit măcel.

---

[1] În drumul său către Alpi, Hanibal urmează cursul Ronului pînă la Isère, străbătînd ţinuturile diferitelor triburi galice. Trece apoi pe malul stîng al rîului Isère şi lasă în spate Ronul. De aici Hanibal merge de-a lungul hotarelor galilor tricastini şi prin regiunea galilor voconţi. Urmează traseul rîului Romanche, trece prin pasul Lautaret, ajungînd în valea rîului Durante. Coboară pe această vale pînă la Brixia — azi Briançon — mergînd în direcţia muntelui Genèvre.

[2] Durentia — azi Durance, rîu în Gallia Narbonensis, afluent al Ronului. Are un curs impetuos, fiind greu de trecut. Hanibal a traversat acest rîu pe un vad prin cursul superior, unde albia era mai mică.

[3] Volcii, populaţie galică alcătuită din două ramuri principale, volcii tectosagi, care îşi aveau aşezările în jurul oraşelor Toulouse şi Narbonne, centrele lor urbane mai importante — şi volcii arecomici, avînd capitala la Nemausus (Nîmes), al căror teritoriu se întindea pînă la Ron.

[4] *„Fama, qua incerta in majus vero ferri solent".*

https://biblioteca-digitala.ro

Atunci Hanibal ordonă trupelor să se oprească şi, trimiţînd nişte iscoade galice, ca să cerceteze locurile, află că prin acea parte nu se poate trece. Ca urmare, îşi aşează tabăra în valea cea mai largă cu putinţă, cuprinsă între povîrnişurile prăpăstioase şi stîncoase; apoi descoperi prin mijlocirea aceloraşi gali, care nedeosebindu-se prea mult de localnici prin grai şi obiceiuri, s-au putut amesteca cu muntenii şi lega convorbiri cu ei, că trecătoarea [1] de aici a Alpilor nu e păzită decît în timpul zilei şi că în timpul nopţii fiecare se retrage pe furiş în coliba sa. În zori, Hanibal se apropie pe nesimţite de aceste înălţimi, ca şi cum ar fi urmărit să forţeze trecerea făţiş şi la lumina zilei. În modul acesta s-a scurs toată ziua, Hanibal prefăcîndu-se că face cu totul altceva decît îi era în intenţie şi retrăgîndu-se mereu în acelaşi loc unde se oprise. Apoi, cînd a simţit că muntenii au părăsit culmile şi că paza de acolo a fost slăbită, aprinzînd mult mai multe focuri, comparativ cu efectivul trupelor ce rămăseseră pe loc, ca să-l deruteze pe adversar, lăsă proviziile, cavaleria şi cea mai mare parte din pedestrime, iar el în fruntea unui detaşament de ostaşi aleşi şi uşor înarmaţi străbătu cu mare repeziciune trecătoarea şi ocupă măgurile care fuseseră în stăpînirea duşmanului.

XXXIII Apoi, în zorii zilei, Hanibal a ridicat tabăra şi a pus în mişcare şi restul armatei. Tot atunci muntenii, la un semnal anume ieşind din întărituri începură să se îndrepte spre punctele lor de sprijin obişnuite, cînd deodată observară că reduta le-a fost cucerită de duşmani, care îi ameninţau acum de deasupra capului lor, şi că alţi cartaginezi străbăteau trecătoarea. Amîndouă privelîştele înfăţişate ochilor i-au încremenit locului cîtăva vreme. Apoi, cînd au văzut armata punică trecînd prin strîmtoare — în neorînduială şi cu mare zarvă, cei mai

[1] Pasul Lautaret.

https://biblioteca-digitala.ro

speriaţi fiind caii — încredinţaţi că cea mai mică spaimă pricinuită de ei va fi de-ajuns pentru nimicirea duşmanilor, după ce s-au căţărat pe stîncile din faţă, fiindcă ei erau deopotrivă de deprinşi şi cu potecile şi cu povîrnişurile, se năpustiră de sus asupra punilor. Aceştia erau împiedicaţi să înainteze şi de duşmani şi de dificultăţile terenului ; în plus, mai mult se luptau între ei decît cu inamicul, fiecare cartaginez căutînd să scape mai degrabă de primejdie, decît să lupte cu duşmanul. Mai ales caii cartaginezilor împiedicau înaintarea, făcînd cu neputinţă marşul, fiind speriaţi de strigătele asurzitoare pe care le amplificau ecourile codrilor şi ale văilor ; iar dacă se întîmpla să fie loviţi sau răniţi, se înspăimîntau atît de rău, încît produceau un prăpăd nemaipomenit, dînd peste cap şi oameni şi poveri. Spaima aceasta îi prăvăli pe mulţi în hăuri, ba chiar şi pe cîţiva ostaşi înarmaţi, deoarece trecătoarea era mărginită de prăpăstii ; dar mai ales vitele încărcate cu poveri se rostogoleau întocmai ca nişte bolovani. Cu toată această privelişte îngrozitoare, Hanibal se opri o bucată de vreme şi-şi ţinu în loc ostaşii, ca să nu se mărească zarva şi învălmăşeala. Apoi, după ce şi-a dat seama că armata sa a fost ruptă în două şi că îl ameninţă primejdia de a trece Alpii fără poveri şi cu o oaste în zadar rămasă teafără, a năvălit asupra muntenilor de pe poziţiile sale mai înalte, punîndu-i pe fugă, dar nu fără să producă o învălmăşeală şi mai mare în rîndurile alor săi. Totuşi zarva s-a potolit de îndată ce trecătoarea a fost eliberată prin fuga muntenilor gali. Acum, în sfîrşit, toţi cartaginezii nu numai că n-au mai fost stingheriţi de nimeni, dar au trecut aproape în linişte. Cetăţuia, care era reduta principală a acestui ţinut, precum şi cătunele din jur au căzut în mîinile lui Hanibal. Din proviziile şi vitele acestor gali, căzute pradă, oştirea punică s-a putut hrăni timp de trei zile.

Fiindcă acum cartaginezii n-au mai fost stînjeniţi nici de munteni, în care vîrîseră frica de la început, şi

https://biblioteca-digitala.ro

nici de greutatea urcușului, în următoarele trei zile Hanibal a reușit să înainteze destul de mult.

XXXIV Apoi, oastea punică a ajuns în mijlocul unei populații destul de numeroase pentru o regiune muntoasă. Acolo însă Hanibal era cît pe-aci să fie încercuit de acești locuitori, nu prin război fățiș, ci prin propriile sale metode de luptă — prin perfidie și stratageme.

Fruntașii acestor așezări întărite, toți bătrîni, se prezentară în chip de crainici ai păcii la Hanibal, dîndu-i asigurări că nenorocirile căzute pe capul altora le-a servit de exemplu și învățătură[1] și că ei ar vrea mai de grabă prietenia cartaginezilor decît să le încerce puterea. De aceea, ei vor îndeplini cu supunere dispozițiile și, ca atare, să le primească proviziile și călăuzele lor pentru drum, precum și ostateci, ca garanție pentru cele promise. Hanibal, socotind că nu trebuie nici să se încreadă orbește în ei, dar nici să-i alunge, ca nu cumva, odată refuzați, să și-i facă pe față vrăjmași, după ce le-a răspuns cu bunăvoință, le-a primit ostaticii, precum și proviziile pe care le aduseseră ei înșiși în calea lui, după care își continuă drumul în urma acestor călăuze, fără a îngădui însă nici cea mai mică dezordine, așa cum se întîmplă de obicei într-un tinut pacificat. Avangarda o alcătuiau elefanții și călăreții. Hanibal venea în urmă cu grosul pedestrimii, supraveghind cu atenție totul. Cînd oastea cartaginează a ajuns pe un drum și mai îngust, străjuit de o parte și de alta de culmi amenințătoare, pe neașteptate, răsăriră din toate părțile din ascunzători cete de barbari, care îi atacară pe cartaginezi și din față și din spate, și de aproape și de departe, rostogolind asupra trupelor încolonate stînci uriașe ; cea mai mare primejdie îi amenința însă din spate. Hanibal și-a dirijat atunci pedestrimea împotriva atacatorilor. Într-a-

[1] „*Alienis malis utili exemplo doctos.*"

https://biblioteca-digitala.ro

devăr, Hanibal ar fi suferit în această trecătoare o cumplită înfrîngere, dacă nu şi-ar fi întărit ariergarda. Chiar şi aşa, punii au fost într-o mare primejdie şi aproape de pieire, căci în timp ce Hanibal şedea în cumpănă dacă e bine să intre cu trupele prin această trecătoare — fiindcă pedestrimea sa, care făcea protecţia călăreţilor, nu avea nici un sprijin în spate — muntenii gali, izbind dintr-o latură, tăiară armata cartagineză în două şi blocară drumul. O noapte întreagă a petrecut-o Hanibal despărţit de cavalerie şi de căruţele cu poveri.

XXXV A doua zi, deoarece barbarii şi-au mai slăbit atacurile, Hanibal a izbutit să-şi reunească trupele şi să parcurgă drumul prin trecătoare, suferind pierderi mai mult în vite de povară decît în oameni. Muntenii de acolo însă, fiind inferiori numericeşte, dădeau mai curînd lupte de hărţuială decît bătălii în toată regula, năvălind cînd asupra avangărzii, cînd asupra ariergărzii, după cum le oferea prilejul favorabil fie poziţia, fie unităţile cartagineze care înaintau prea mult, sau care rămîneau prea mult în urmă. Cu toate că elefanţii pricinuiau mare întîrziere, deoarece erau mînaţi pe drumuri înguste şi prăpăstioase, ei asigurau totuşi protecţia armatei cartagineze, pentru că duşmanilor, neobişnuiţi cu elefanţii, le era frică să se apropie de ei.

După nouă zile de mers, Hanibal cu oastea sa a ajuns la crestele Alpilor, urcînd pe multe căi neumblate, fie înşelat de călăuze, fie greşind drumul, atunci cînd, neîncrezători în călăuze, apucau pe potecile unor văi, presupuse bune, dar care se înfundau apoi. Vreme de două zile a făcut popas pe culmile Alpilor, pentru ca ostaşii istoviţi de eforturi şi de lupte să se poată reface. Citeva din vitele care alunecaseră pe rîpi, luîndu-se pe urmele trupelor, ajunseră şi ele în tabără. În afară de oboseala şi sila pricinuite de atîtea neajunsuri, punilor le-a mai produs o cumplită spaimă şi căderea zăpezii ; concomi-

https://biblioteca-digitala.ro

tent apusese și constelația Pleiadei [1]. Totul în jurul lor era acoperit de troiene ; în revărsatul zorilor, cînd oastea porni din nou la drum, cu anevoie se urni din loc. Se putea citi pe fața fiecăruia sila și disperarea. Mergînd în fruntea unităților, Hanibal ajunse pe o creastă oarecare, de unde se putea vedea în lung și în lat pînă la mari depărtări ; după ce dădu ostașilor ordin de oprire, le arătă Italia, precum și șesurile din jurul Padului, care se întindeau, la poalele Alpilor, și le spuse : „În aceste clipe cartaginezii nu trec numai peste zidurile Italiei, ci și peste ale orașului Roma ; de aci înainte tot ce-a rămas de străbătut, va fi un coboriș ușor și lin. Într-o singură bătălie, sau cel mult în două, cartaginezii vor cuceri cea mai însemnată fortăreață și capitala Italiei."

Apoi oastea pună începu să înainteze, nemaifiind deranjată de nici un dușman, decît prin prădăciuni lipsite de importanță, atunci cînd localnicilor li se ivea vreun prilej. Numai că la coborîre armata pună a întîmpinat mai multe greutăți decît la urcuș, deoarece Alpii dinspre Italia, deși mai puțin înalți, sînt totuși mai abrupți ; aproape tot drumul în jos a fost mai prăpăstios, mai îngust și mai lunecos, încît cei care cădeau, nu mai reușeau să se oprească, iar cei care se dezechilibrau cît de puțin, nu se mai puteau sprijini de nimic, ci alunecau rostogolindu-se unii peste alții, oameni și animale.

XXXVI S-a ajuns apoi la un defileu atît de îngust și cu ripe stîncoase atît de abrupte, încît ostașii abia puteau coborî doar unul cîte unul și fără nici o armă asupra lor, numai pe dibuite și încleștîndu-se cu mîinile de tufărișuri și de rădăcinile ierburilor care se arătau ici și colo în jurul lor. În această regiune solul suferise de curînd o prăbușire, căscîndu-se o genune de peste 1 000 de pi-

[1] Constelația Pleiadei servea în antichitate pentru orientarea trupelor care mărșăluiau în timpul nopții, în direcția punctului cardinal, precum și la stabilirea orelor nopții.

https://biblioteca-digitala.ro

cioare adîncime. Călăreţii cartaginezi s-au oprit în acel loc, ca şi cum ar fi ajuns la capătul drumului, şi-i dădură de ştire lui Hanibal, care mirîndu-se îi întrebă ce anume a blocat scurgerea trupelor. „S-a ivit în cale o stîncă şi o prăpastie de netrecut", i se răspunse. Pornind să vadă el însuşi locul, Hanibal găsi cu cale că singura soluţie e să facă un mare ocol, îndrumîndu-şi oastea pe nişte hăţişuri povîrnite din vecinătate, dar care nu mai fuseseră bătute pînă atunci. Dar şi această cale s-a dovedit de nestrăbătut. Peste crusta veche de gheaţă se aşternuse de curînd un strat de omăt, care, fiind moale şi nu prea gros, nu împiedica marşul celor care înaintau ; în urmă însă, după ce fu călcată de atîţia oameni şi animale, neaua se topi, astfel încît toţi fură nevoiţi să păşească pe gheaţa goală şi pe zăpada care se înmuiase ca o lapoviţă, pîrtia devenind şi mai alunecoasă. Cumplit s-au mai trudit ostaşii cartaginezi acolo şi din cauza luciului gheţii, piciorul neavînd de ce să se proptească, şi din cauza pantei abrupte pe care se aluneca în fiecare moment ; atunci oamenii se ridicau cu ajutorul mîinilor sau în genunchi ; iar dacă nici aşa nu reuşeau să se sprijine, atunci cădeau din nou şi se prăvăleau, deoarece nu existau în jurul lor nici rădăcini, nici cioturi, de care să se agaţe cu mîna ori să se poată sprijini cu piciorul ; în felul acesta se rostogoleau pe gheaţa lucie şi pe neaua cu lapoviţă. Uneori picioarele vitelor de povară pătrundeau prin pojghiţa de zăpadă şi dînd de gheaţa adevărată alunecau, iar din pricina sforţărilor de a se ridica cu ajutorul copitelor se împotmoleau şi mai rău, rămînînd înţepenite în nămeţii înalţi cu zăpada întărită de îngheţ, de parcă erau prinse într-o capcană.

XXXVII În sfîrşit, după zadarnica trudă a vitelor de povară şi a oamenilor, tabăra a fost instalată pe o creastă, locul fiind pregătit şi curăţat în acest scop cu foarte mare greutate, deoarece trebuia să se înlăture şi

https://biblioteca-digitala.ro

să se care nămeţii. Apoi au fost trimişi ostaşi pentru a tăia printr-o stîncă singura cale cu putinţă din acel loc. După ce au adunat în jur grămezi uriaşe de copaci tăiaţi, în forma unui rug uriaş, i-au dat foc ; şi cum un vînt puternic a început să bată tocmai la timpul potrivit pentru întreţinerea focului, ei aruncară oţet peste stînca încinsă, ca să o crape şi să o macine. În modul acesta cartaginezii sfărîmară stînca astfel arsă în foc, şi panta fu îndulcită prin serpentine mici, încît să poată coborî nu numai vitele de povară, ci şi elefanţii. Patru zile s-au pierdut în jurul acestei stînci ; în acest timp vitele erau leşinate de foame, căci crestele munţilor înalţi sînt goluşe, iar dacă mai exista ceva păşune, era acum acoperită de zăpadă. Abia mai jos, munţii au cîteva spinări cu padine însorite şi văi cu rîuri şi cu codri prin apropiere, precum şi locuri mai prielnice aşezărilor omeneşti. Tocmai acolo au fost trimise vitele la păscut, iar oamenii au făcut popas pentru a se întrema, după istovitoarele eforturi. După alte trei zile de coborîre, cartaginezii au ajuns la loc şes, unde şi ţinutul era mai îmbietor, şi firea oamenilor mai blîndă.

XXXVIII Cam în felul acesta izbuti Hanibal să ajungă în Italia, după cinci luni de la plecarea sa din Cartagina Nouă, după cum scriu unii istorici, Alpii [1] fiind trecuţi

[1] Trecerea Alpilor de către Hanibal a constituit pentru romani o adevărată surpriză. Hanibal a trecut Alpii în 218 î.e.n., în 14 zile, după ce străbătuse în marş distanţa de la baza de plecare din Cartagina Nouă pînă la Alpi în 130 de zile. Forţarea Alpilor de către o armată în acele timpuri — prima tentativă reuşită de asemenea grandioase proporţii — s-a efectuat după un plan strategic *sui generis*, care relevă geniul unui mare comandant de oşti. Abia peste 2000 de ani Napoleon şi generalul rus Suvorov au mai repetat o asemenea dificilă operaţiune militară. Hanibal intră acum pe teritoriul Galiei Cisalpine din nordul Italiei, în regiunea locuită de galii taurini.

https://biblioteca-digitala.ro

în 14 zile. Istoricii nu se potrivesc de loc în păreri în privința numărului trupelor cu care a trecut Hanibal în Italia. Astfel, cei care dau cifra cea mai ridicată, scriu că Hanibal a avut cu el 100.000 de pedestrași și o cavalerie alcătuită din 20.000 de oameni ; în schimb cei care dau cifra cea mai mică, au menționat 20.000 de pedestrași și 6.000 de călăreți. L. Cincius [1], care spune că a fost luat prizonier de Hanibal și despre care eu aș fi fost înclinat să cred că e cel mai aproape de adevăr, dacă n-ar fi încurcat cifrele prin adăugarea în rîndurile oastei punice și a galilor și a ligurilor, scrie : „Împreună cu aceștia, Hanibal a adus 80.000 de pedestrași și 10.000 de călăreți", dar e mai plauzibil poate ceea ce scriu unii istorici, că Hanibal și-a întregit acest număr mai degrabă în Italia ; însă Cincius mai scrie că el a auzit chiar din gura lui Hanibal că, după ce a trecut Ronul, a pierdut 36.000 de oameni și un uriaș număr de cai și tot felul de vite de povară. De bună seamă cea mai apropiată populație de locurile unde Hanibal coborîse Alpii în Italia era a galilor taurini. [2] Deoarece toți istoricii sînt de acord asupra acestui fapt, cu atît mai mult mă mir de ce domnește îndoiala asupra locului pe unde a trecut Hanibal Alpii și de ce îndeobște se crede că el a trecut Alpii prin munții Poenini [3] și că de aceea această creastă a Alpilor a căpătat de atunci acest nume ?

[1] E vorba de analistul roman L. Cincius Alimentus, un *homo novus* ieșit din tagma plebeilor, fost pretor, contemporan cu războaiele punice. A scris în grecește o *Istorie a războaielor punice*, din care s-au păstrat fragmente. Operele istorice ale lui Alimentus și Polybios sînt principalele izvoare ale lui Titus Livius pentru războaiele punice.

[2] Populația ligurică, ce-și avea așezările pe cursul superior al Padului, avînd oraș principal Taurana.

[3] O parte a lanțului Alpilor. Se întind între muntele Saint Bernard și muntele Saint Gothard.

https://biblioteca-digitala.ro

Coelius[1] susţine că Hanibal a trecut în Italia pe la muntele Cremona[2], numai că prin aceste două defileuri Hanibal ar fi ajuns nu la galii taurini, ci la galii libui[3] prin ţinutul salassilor montani[4]. Şi nu e vrednic de crezare nici faptul că pe acele drumuri Hanibal ar fi avut cale liberă spre Gallia Cisalpină, deoarece drumurile care duc către munţii Poenini ar fi fost închise de către seminţiile semigermanice. Într-adevăr — dacă faptul acesta stîrneşte atenţia cuiva — locuitorii de pe culmea acestui munte, sedunii şi veragrii[5], n-au dat acestei creste numele de Poeninus de la trecerea punilor pe acolo, ci de la zeul adorat pe cel mai înalt dintre vîrfuri şi pe care îl numeau Poeninus.

XXXIX Un prilej cît se poate de nimerit pentru începerea operaţiunilor lui Hanibal a fost faptul că taurinii, populaţia cea mai apropiată de Alpi, erau în război cu galii insubri. Hanibal nu-şi putea pregăti armata sa, ca să sară în ajutorul uneia dintre aceste tabere, deoarece, mai ales în vremea refacerii, ostaşii săi simţeau neajunsurile îndurate mai înainte. Căci trecerea de la trudă la odihnă, de la foamete la belşug şi de la murdăria cea mai dezgustătoare la curăţenie era greu suportată de aceşti oameni ajunşi într-un hal fără hal şi aproape sălbăticiţi. Tocmai acesta a fost motivul pentru care consului Pu-

[1] Coelius Antipater, analist roman, contemporan cu Cicero, a scris istoria celui de-al doilea război punic. Au rămas puţine fragmente.

[2] N-a fost identificat topografic.

[3] Plinius le spune libyci în *Historia Naturalis*, III, 124, populaţie galică locuind la vest de galii insubri, între Alpi şi Pad.

[4] Populaţie celto-ligurică, îşi avea aşezările la poalele Alpilor Apenini, în galia Transpadană.

[5] Sedunii şi veragrii, triburi celte, care împreună cu alte triburi de gali locuiau în depresiunea Vallis Poenina (azi Vallais) situată pe cursul superior al Ronului.

https://biblioteca-digitala.ro

blius Cornelius Scipio [1], după ce a venit la Pisae [2] pe vase şi a luat în primire de la Manlius şi Atilius o oaste de recruţi, buimăcită încă de pe urma proaspetei înfrîngeri suferite din partea galilor, s-a grăbit să plece la Pad ca să dea piept cu duşmanul încă nerefăcut.

Dar cînd consulul roman a ajuns la Placentia [3], Hanibal îşi ridicase tabăra pornind către capitala taurinilor, singurul oraş de acolo ; fiindcă aceştia n-au vrut să intre în legături de prietenie cu punii, Hanibal le-a cucerit cetatea prin forţa armelor. În acelaşi timp, Hanibal ar fi izbutit să atragă de partea sa, nu numai insuflîndu-le teamă, dar şi din propria lor dorinţă, şi pe galii din împrejurimile Padului, care pîndeau un moment prielnic pentru a se rupe de romani, dacă sosirea pe neaşteptate a consulului roman nu i-ar fi împiedicat. Atunci Hanibal a plecat cu oastea din ţinutul taurinilor, încredinţat că galii, care încă mai şovăiau de partea cărei tabere să treacă, i se vor alătura de îndată ce va ajunge în mijlocul lor. În acest fel cele două oştiri ajung aproape faţă în faţă. Acolo se întîlnesc doi mari comandanţi, care, deşi nu se cunoşteau îndeajuns unul pe altul, îşi admirau reciproc faptele de arme. Căci, pe de o parte, şi la romani numele lui Hanibal ajunsese cît se poate de vestit, încă înaintea căderii Saguntului iar pe de altă parte Hanibal era încredinţat că Scipio fusese anume ales comandant suprem al armatei romane în înfruntarea cu el, pentru că era un bărbat cu strălucite

[1] Consulul Publius Cornelius Scipio era tatăl lui Publius Cornelius Scipio, supranumit mai tîrziu Africanus, învingătorul lui Hanibal la Zama, cu care se încheie cel de-al doilea război punic (202 î.e.n.).

[2] Pisae, vechi oraş etrusc situat în nordul Etruriei, la vărsarea fluviului Arnus în Mediterană.

[3] Azi Piacenza, oraş situat pe malul drept al Padului, la vărsarea în Adriatica. Colonia Placentia, fondată de romani în 218 î.e.n., a fost atacată de triburile de gali insubri şi boii, care au alungat pe coloniştii. Placentia a fost printre puţinele colonii, care a păstrat fidelitate Romei în perioada războiului cu Hanibal.

https://biblioteca-digitala.ro

însuşiri ; de altfel faima fiecăruia crescuse în ochii celuilalt şi datorită faptului că Scipio, lăsat în Galia, izbutise să iasă în întîmpinarea lui Hanibal în Italia, iar Hanibal, deoarece izbîndise într-o încercare atît de îndrăzneaţă ca trecerea Alpilor.

Scipio s-a străduit totuşi să treacă Padul şi şi-a aşezat tabăra lîngă rîul Ticinus[1] ; dar înainte de a-şi rîndui oastea în linie de bătaie, pentru a-i îmbărbăta pe ostaşi, a rostit următoarea cuvîntare :

XL „Ostaşi ! Dacă aş fi rînduit în linie de bătaie acea armată pe care am avut-o sub comanda mea în Galia, n-ar fi fost nevoie să rostesc nici un cuvînt în faţa voastră. Căci ce rost ar fi avut să-i îmbărbătez fie pe acei călăreţi care au învins într-un mod atît de strălucit cavaleria duşmanilor la fluviul Ron, fie pe ostaşii acelor legiuni cu care l-am urmărit pe acest duşman în fuga lui, putînd socoti drept izbîndă, retragerea şi refuzul lui de a se lupta cu mine ? Acum însă, — de vreme ce ostaşii acelei armate înrolate pentru provincia Hispania[2] îşi fac datoria acolo unde Senatul şi poporul roman au hotărît să lupte, sub auspiciile mele, în frunte cu fratele meu Cn. Scipio. — m-am înfăţişat din propriul meu imbold să conduc această bătălie împotriva lui Hanibal şi a cartaginezilor, ca să aveţi în fruntea voastră împotriva lui Hanibal şi a cartaginezilor pe însuşi consulul roman. Se cuvine, de aceea, ca noul comandant să rostească puţine cuvinte în faţa noilor ostaşi.

Ostaşi ! Nu trebuie să ignoraţi nici felul războiului, nici duşmanul pe care îl veţi înfrunta. Aflaţi dar că el

[1] Azi Ticino, un afluent al Padului.

[2] Consulul Publius Cornelius Scipio, tatăl viitorului Africanus, intenţionase să desfăşoare campania militară contra lui Hanibal în Spania, însă acesta i-a dejucat planul, trecînd el mai înainte în Italia.

https://biblioteca-digitala.ro

este același adversar pe care l-ați mai înfrînt pe mare și pe uscat în războiul dinainte, căruia i-ați impus tribut timp de douăzeci de ani și de la care ați luat Sicilia și Sardinia ca despăgubiri de război. Prin urmare, starea voastră de spirit și aceea a dușmanilor voștri va fi cea pe care o au de obicei învingătorii și învinșii. Cartaginezii vor porni la luptă acum nu fiindcă au curaj, ci fiindcă sînt nevoiți să se bată (afară numai de cazul dacă nu cumva sînteți încredințați că aceia care au fugit cînd oastea lor era întreagă, au mai mari speranțe de victorie acum, după ce aproape două părți din pedestrime și din cavalerie au căzut cu prilejul trecerii Alpilor — pentru că mai mulți au pierit decît au supraviețuit). «Da, — veți răspunde poate — sînt mai puțini cartaginezi la număr, însă aceștia au suflete bărbate și trupuri viguroase și strășnicia lor neobișnuită cu greu ar putea fi înfruntată de vreo putere». Dar eu vă răspund : numai la chip mai sînt oameni, în schimb sleiți de foame, de frig, de murdărie și ajunși ca vai de ei, slăbiți și striviți de bolovani și de stînci, par niște umbre ; pe lîngă toate acestea, sînt cu încheieturile degerate, cu nervii paralizați de frigul zăpezii, cu măduvarele înțepenite de ger, cu armele sparte și frînte, cu caii șchiopi și prăpădiți. O asemenea cavalerie, o astfel de pedestrime aveți voi acum de înfruntat ! În fața voastră aveți cele din urmă rămășițe ale dușmanului, nu pe dușmanul adevărat. Tare mă tem să nu se spună că Alpii l-au biruit pe Hanibal, deși voi sînteți cei ce luptați cu cartaginezii ! Dar poate că așa a hotărît ursita, ca zeii înșiși să înceapă și să desfășoare acest război, fără sprijinul vreunui braț omenesc, împotriva acestei căpetenii și acestui popor care au călcat condițiile alianței și ca noi, care la rîndu-ne, după zei, am fost jigniți, să sfîrșim acest război început și hotărît de ei !

XLI Nu mi-e teamă că ar putea spune cineva despre mine că rostesc în fața voastră acest limbaj semeț numai

https://biblioteca-digitala.ro

pentru a vă îmbărbata pe voi, dar că simțămintele mele sînt cu totul altele. Mie mi s-a dat încuviințarea să mă duc cu armata mea în Hispania, provincia mea, unde, pe de o parte, să-l am pe fratele meu tovarăș la întocmirea planului de război și în același timp să împart cu el primejdiile, și pe de altă parte să-l am dușman mai degrabă pe Hasdrubal decît pe Hanibal și, fără îndoială, să-mi fie mai mică sarcina războiului ; totuși eu, pe cînd mă îndreptam cu flota de-a lungul țărmului Galiei, cum am auzit de faima acestui dușman, după ce am debarcat pe uscat și am trimis înainte cavaleria, am înaintat pînă la Ron. Într-o luptă de cavalerie l-am învins pe dușman cu acea parte a trupelor mele cu care am avut noroc să izbîndesc. Dar cum oastea de pedestrași dușmani se pornise pe o fugă turbată, pentru că nu o mai puteam ajunge din urmă pe uscat, m-am întors la flotă și, cu cea mai mare repeziciune cu putință, făcînd un uriaș ocol pe mare și pe uscat, am ieșit în întîmpinarea acestui temut vrăjmaș aproape de poalele Alpilor. Vă par oare un om care, ferindu-se să dea piept cu Hanibal, a dat peste el din întîmplare, sau ca unul care s-a luat pe urmele lui, l-a hărțuit mereu și l-a silit să dea o dată bătălia hotărîtoare ? Vreau să văd dacă pămîntul a zămislit deodată alți cartaginezi în acest răstimp de 20 ani, sau sînt tot aceia care s-au bătut cu voi la insulele Aegates și cărora le-ați dat drumul la Eryx [1], după ce și-au răscumpărat viața cu cîte 18 denari [2], și dacă acest Hanibal s-a luat la întrecere cu Hercule, parcurgînd aceleași drumuri, așa cum se fălește el, sau a rămas același datornic, tributar și rob al poporului roman, așa cum ni l-a lăsat tatăl său. Dacă pe Hanibal nu

[1] Se referă la răscumpărarea trupelor cartagineze rămase după bătălia navală de la insulele Aegates, încercuite la Eryx.

[2] Denarul *(denarius)*, moneda romană de argint valorînd 10 ași, s-a bătut prima dată în anul 268 î.e.n. Pe o față denarul avea imprimată efigia Romei, iar pe verso o Victorie pe un car tras de 2 cai, sau chipul lui Jupiter pe un car cu patru cai.

https://biblioteca-digitala.ro

l-ar chinui fărădelegea săvîrșită împotriva Saguntului, privind înapoi, ar putea să-și vadă, dacă nu patria biruită, cel puțin casa și pe tatăl său și învoiala scrisă de mîna lui Hamilcar, care, în urma poruncii primite de la consulul nostru a scos garnizoana punică din Eryx, a primit cu zbucium și jale asprele condiții impuse de Roma Cartaginei învinse, a părăsit Sicilia, s-a învoit să plătească tribut poporului roman.

De aceea, eu aș voi, ostași, să vă bateți cu acest dușman nu numai cu acel curaj cu care obișnuiți să-i înfruntați pe alți vrăjmași, ci cu acea înverșunare și cu acea ură cu care i-ați înfrunta pe sclavii voștri, dacă ar ridica deodată armele împotriva voastră. Ne-a stat în putere să-i nimicim pe cartaginezi la Eryx, unde fuseseră încercuiți, prin cel mai fioros chin pentru oameni : foamea. Ne-a stat în putere să trecem cu flota noastră biruitoare în Africa și în răstimp de cîteva zile să distrugem fără nici o luptă Cartagina. Dar la rugămințile lor i-am iertat și am încetat atacul, lăsîndu-i să plece ; am făcut pace cu punii învinși și i-am considerat sub ocrotirea noastră, atunci cînd ei erau amenințați de războiul cu africanii. Pentru aceste binefaceri primite de la noi, punii, urmîndu-l pe acest băiețandru scos din minți, vin acum să ne atace patria ! O, de-ar fi această luptă numai pentru slava și mărirea voastră și nu pentru salvarea noastră ! Trebuie să luptați acum nu pentru stăpînirea Siciliei și Sardiniei, așa cum am făcut altădată, ci pentru Italia ! Și nici nu mai avem în spatele nostru o altă oaste care să-l înfrunte pe dușman — dacă noi nu-l vom învinge acum —, și nici nu mai sînt alți Alpi, a căror trecere să-l întîrzie pe inamic, pentru ca noi să putem pregăti alte trupe. Aici trebuie, ostași, să ne împotrivim lui Hanibal, ca și cum am lupta în fața zidurilor Romei ! Fiecare să se gîndească că-și ocrotește cu puterea armelor nu trupul său, ci soția și micii săi copii. Să

https://biblioteca-digitala.ro

nu-l frămînte numai grijile sale casnice, ci să aibă mereu în suflet convingerea că senatul şi poporul roman îşi au ochii aţintiţi către braţele noastre! Cum va fi forţa şi vitejia voastră, la fel va fi de aci înainte şi soarta acestei cetăţi şi a puterii romane!"

XLII Astfel de vorbe a rostit consulul roman în faţa ostaşilor săi. Hanibal, socotind că trebuie să-şi îmbărbăteze ostaşii mai mult prin fapte decît prin vorbe, după ce-şi rîndui armata în cerc, ca la un spectacol de teatru, îi aşează la mijloc pe muntenii luaţi prizonieri, legaţi, şi, aruncîndu-le la picioare arme galice, ordonă interpretului să-i întrebe dacă e vreunul dintre ei care vrea să lupte cu arma. „Dacă e, atunci să i se ia lanţurile şi, de va fi învingător, să primească arme şi un cal." Deoarece toţi pînă la unul cereau arme şi luptă, şi cum a fost nevoie să se recurgă la sorţi, fiecare din ei îşi dorea să fie ales de ursită; ori de cîte ori vreunul ieşea la sorţi, acesta sărea voios din mijlocul tovarăşilor săi, care-l felicitau, apuca repede arma în mînă şi începea să danseze după datina lor. Iar în timp ce se luptau, erau însufleţiţi de o asemenea stare de spirit, nu numai prizonierii care avuseseră parte de aceeaşi soartă, dar şi spectatorii înşişi, încît nu erau lăudaţi mai mult cei care învingeau, decît cei care mureau frumos.

XLIII După ce a stimulat sentimentele ostaşilor săi prin spectacolul cîtorva lupte de acest fel, Hanibal a convocat apoi adunarea, unde se spune că le-a rostit următoarea cuvîntare:

„Ostaşi! Dacă veţi fi însufleţiţi de aceleaşi simţăminte care v-au însufleţi puţin mai înainte privind la exemplul soartei altora şi atunci cînd va fi în cumpănă însăşi soarta voastră, atunci vom învinge! Căci ceea ce aţi văzut n-a fost numai un spectacol, ci într-o oarecare măsură ima-

https://biblioteca-digitala.ro

ginea propriei voastre soarte. Nu știu dacă ursita nu v-a hărăzit vouă lanțuri mai grele și necazuri mai apăsătoare decît acelea ale prizonierilor voștri ! În stînga și în dreapta voastră vă închid ieșirea două mări, iar voi nu aveți la dispoziție nici măcar un vas pentru a putea scăpa cu viață ! În față se află fluviul Pad. Dar Padul e mai mare și mai vijelios decît Ronul. În spate se înalță amenințători Alpii, pe care atît de greu i-ați trecut atunci cînd erați toți și aveați puteri. Ostași ! Aici, unde ați ieșit mai înainte de întîmpinarea dușmanului, trebuie sau să învingeți, sau să muriți ! Aceeași soartă care v-a silit pe voi să porniți la luptă, vă oferă, dacă veți fi învingători, recompense atît de mari, cum oamenii de obicei nu obișnuiesc să dorească nici măcar de la zeii nemuritori. Dacă am fi în stare să recucerim prin vitejia noastră Sicilia și Sardinia smulse părinților noștri, aceasta ar constitui pentru noi, o răsplată destul de mare. Însă de astă dată, tot ce se află în stăpînirea romanilor, toate cîte au dobîndit și au îngrămădit ei în urma atîtor triumfuri, vor fi ale voastre, împreună cu cei care le stăpînesc acum ! Haideți, deci, către această răsplată, atît de mare și luați armele, fiindcă zeii înșiși sînt cu voi. Destul ați alergat pînă acum după turmele de vite pe plaiurile întinse și pustii ale munților Lusitaniei și Celtiberiei [1] și n-ați avut parte de nici un cîștig din atîta trudă și atîtea primejdii ! A sosit vremea să purtați un război de pe urma căruia să vă îmbogățiți din bogății și să puneți mîna pe prăzi mari, meritînd o răsplată vrednică de truda voastră, după ce ați străbătut atîta drum, cutreierînd peste atîția munți și trecînd peste atîtea fluvii și peste atîtea popoare înarmate ! Aici a hotărît soarta să pună capăt trudei și ostenelii voastre ; aici vă va oferi ea o bogată răsplată pentru

[1] Munți din vestul Spaniei și de-a lungul Portugaliei, cu direcția sud-nord, din regiunea Lusitaniei, așezați paralel cu fluviul Tag.

https://biblioteca-digitala.ro

datoria împlinită. Fiți încredințați că biruința voastră nu va fi atît de grea pe cît de mare e faima acestui război! De multe ori dușmanul cel mai dispreţuit a izbutit să dea o ripostă din cele mai crîncene, în timp ce popoare vestite și regi cu faimă au fost înfrînți cu ușurință și cînd nimeni nu se aștepta! Căci, dînd la o parte poleiala aceasta care dă luciu numelui de roman, ce le mai rămîne pentru a fi demni să se compare cu voi? Ca să trec sub tăcere faptele voastre ostășești săvîrșite vreme de 20 de ani, cu o asemenea vitejie și cu atît noroc, ei bine, voi ați ajuns pînă aici pornind de la coloanele lui Hercule [1], de la Ocean și de la cele mai îndepărtate tărîmuri ale pămîntului, străbătînd printre atîtea popoare sălbatice Spania și Galia și biruind neîncetat! În schimb aici veți avea de luptat cu o oaste de recruți măcinată o dată chiar în cursul acestei veri, înfrîntă, înconjurată de gali, o oaste ai cărei ostași nu-și cunosc comandantul și nici acesta la rîndul lui nu-i cunoaște pe ei. Oare mă voi compara pe mine, născut aș putea spune, în tot cazul crescut în cortul de comandant al tatălui meu, unul din cei mai străluciți comandanți cartaginezi, pe mine, cuceritorul Spaniei și Galiei, același biruitor nu numai al noroadelor din Alpi, ci și al Alpilor înșiși, ceea ce este mult mai mult, cu acest comandant numit pe șase luni [2], care a fugit părăsindu-și armata? Luîndu-se din fața trupelor steagurile, dacă cineva îi va arăta acestui consul pe ostașii puni și pe cei romani, sînt sigur că nu va ști peste care din cele două armate este el comandant!

[1] Coloanele lui Hercule erau simbolizate de muntele Calpe pe litoralul spaniol și Abyla, pe cel al Africei, între care se găsește strîmtoarea Gibraltar. În mitologia antică coloanele lui Hercule semnificau capătul lumii. Incontestabil este vorba de un sincretism al credințelor religioase, Hercules al romanilor fiind identificat cu divinitatea feniciană Melkart, al cărui cult fusese răspîndit în Sicilia, Sardinia, Corsica, Malta, Gades.

[2] De cînd intrase în funcție consulul P. Cornelius Scipio trecuseră numai 6 luni.

https://biblioteca-digitala.ro

Ostași ! Eu nu socot lipsit de însemnătate faptul că nu există nimeni printre noi care să nu fi văzut cu ochii săi multe din faptele mele de arme, săvîrșite în atîtea rînduri, și căruia eu să nu-i pot aminti, ca martor ocular al vitejiei fiecăruia, faptele sale de arme consemnate de mine, potrivit împrejurărilor. Cu astfel de ostași, de mii de ori lăudați și răsplătiți, voi păși la luptă eu, Hanibal, ucenic al vostru mai înainte de a fi cap de oștire, împotriva unei armate și a unui șef care nu se cunosc între ei.

XLIV Oriunde îmi rotesc ochii, văd numai avînt și bărbăție : îi văd ici pe bătrînii mei ostași, colo pe călăreții cu și fără frîie la cai, cutezători și înverșunați, din cele mai vestite noroade ! Vă văd pe voi, cartaginezi, care veți lupta atît pentru patria voastră cît și pentru a vă satisface ura voastră atît de îndreptățită ! Întreprindem această campanie contra Romei și coborîm cu flamurile războiului în Italia, avînd de gînd să luptăm cu o îndrăzneală și o vitejie cu atît mai mari, cu cît speranța de victorie asupra dușmanului e mai mare și cu cît avîntul celui care a început războiul e mai nestăvilit decît al aceluia care se apără ! În afară de acestea, durerea, nedreptatea și faptul că am fost considerați oameni nedemni înflăcărează și înverșunează sufletele noastre. Romanii au cerut să fiu torturat în primul rînd eu, comandantul vostru, și apoi voi toți, pentru că ați atacat Saguntum ; au avut de gînd să vă supună celor mai cumplite chinuri ale morții ! Acest neam atît de crud și de trufaș vrea să hotărască după bunul său plac în toate privințele și să fie stăpîn pretutindeni ! Consideră că e îndreptățit să ne impună cu cine să fim în război și cu cine să trăim în pace. Ne închid și ne fixează granițele între munți și fluvii din care să nu ieșim ; în schimb tot ei nu respectă acele granițe, pe care ei înșiși le-au statornicit ! «Să nu treci Ebrul ! Să

https://biblioteca-digitala.ro

nu ai de-a face cu Saguntum !» E puţin lucru că mi-ai răpit mie cele mai vechi provincii ale mele, Sicilia şi Sardinia ? Îmi smulgi şi Spaniile ? Şi dacă eu voi pleca din Spanii nu vei debarca oare şi în Africa ? Ce zic eu : «Nu vei debarca !» Cei doi consuli din acest an au şi fost trimişi de romani, unul în Africa, celălalt în Spania. Nu ne-a mai rămas nicăieri nimic, decît ceeace vom cuceri cu armele. Romanii îşi pot permite să fie fricoşi şi laşi, fiindcă înapoia lor au unde să se ducă ; pentru că, fugind pe drumuri sigure şi paşnice, pe ei îi vor primi pămîntul şi ogoarele lor. Voi, în schimb, trebuie să fiţi neapărat bărbaţi viteji, căci dacă vă lăsaţi pradă disperării între victorie şi moarte, atunci trebuie ori să învingeţi, ori, dacă ursita voastră va fi vitregă cu voi, să căutaţi să muriţi mai de grabă luptînd decît fugind ! Dacă cele rostite de mine vă sînt bine întipărite în suflet, vă spun din nou : aţi învins ! Pentru a învinge, zeii nemuritori n-au dăruit fiinţei omeneşti o armă mai puternică decît dispreţul de moarte."

BĂTĂLIA DE LA TICINUS

XLV În timp ce inimile ostaşilor din cele două tabere erau înflăcărate cu asemenea îndemnuri, romanii construiră un pod peste rîul Ticinus, iar mai sus de el o redută pentru a asigura paza podului. În timp ce romanii erau ocupaţi cu această lucrare, Hanibal trimise pe Maharbal cu un detaşament de 500 de călăreţi numizi, ca să pustiască holdele aliaţilor poporului roman. El le porunci ca, mai presus de orice, să-i cruţe pe galii de rînd şi să-i ademenească pe şefi, pentru a-i convinge să trădeze pe romani.

După terminarea podului, oastea romană, trecînd în ţinutul insubrilor, s-a oprit la 5000 de paşi de Victu-

https://biblioteca-digitala.ro

mulae [1]. Acolo își avea Hanibal tabăra ; după ce l-a rechemat în grabă pe Maharbal împreună cu călăreții lui, dîndu-și seama că bătălia e gata să izbucnească și că nu le-a vorbit ostașilor săi, pentru a-i îmbărbăta, îi chemă la adunare și le făgădui o răsplată sigură, în nădejdea căreia să lupte spunînd că el va da ostașilor săi pămînt în Italia, în Africa, în Spania, unde va voi fiecare, și-i va scuti de dări pe ei și pe copiii lor ; pe cei care preferă banî în loc de pămînt, îi va satisface dîndu-le banî. Dintre aliați, cei care vor dorî să devină cetățeni cartaginezi, vor primi din partea sa încuviințarea, iar pe cei care vor voi să se întoarcă la casele lor, se va strădui să-i mulțumească în așa fel, încît nici unul dintre ei să nu mai dorească vreodată să-și schimbe soarta cu a vreunuia dintre concetățenii lor. Sclavilor, care și-au urmat în război stăpînii, Hanibal le făgădui libertatea, stăpînii urmînd să fie despăgubiți cu cîte doi sclavi în locul unuia. Și, pentru a-i asigura că se va ține de cuvînt, Hanibal avînd în mîna stîngă un miel și în dreapta o piatră de cremene ascuțită, luă martor pe Jupiter și pe ceilalți zei spunînd că dacă nu-și va respecta cuvîntul, să fie jertfit de zei așa cum va jertfi el mielul acela ; și, odată cu sfîrșitul rugăciunii, zdrobi capul mielului cu cremenea. Atunci, într-adevăr, ca și cum înșiși zeii ar fi fost chezașii împlinirii nădejdilor fiecăruia, toți ostașii, încredințați că singura cauză care le întîrzie împlinirea speranțelor era amînarea bătăliei, cerură într-un singur gînd și într-un singur glas semnalul de luptă.

XLVI La romani nu domnea însă aceeași însuflețire ; mai mult, ei erau îngroziți și de niște miracole recent întîmplate. Astfel un lup pătrunsese în tabără și după ce

[1] Localitate fortificată, situată la Verullae, aproape de rîul Ticinus, în nordul Italiei, unde se găsea o bază de aprovizionare pentru trupele romane.

https://biblioteca-digitala.ro

sfîşiase pe cei întîlniţi în cale, izbutise să scape teafăr; apoi un roi de albine se aşezase într-un copac care-şi întindea ramurile deasupra cortului pretorian.

După ce Scipio aduse cuvenitele jertfe de ispăşire, porni în fruntea cavaleriei şi unităţilor de suliţaşi uşor înarmaţi către tabăra vrăjmaşă, pentru a iscodi mai îndeaproape numărul şi felul trupelor acestuia; el îl întîlni pe Hanibal care, la rîndu-i, înaintase cu cavaleria pentru a face recunoaşterea locurilor dimprejur. La început, ei nu se observară unul pe celălalt; apoi, însă, norul foarte gros de praf ridicat de copitele cailor şi de puhoiul atîtor oameni le semnală apropierea adversarului. Atunci, şirurile de războinici se opriră şi începură să se pregătească de luptă. Scipio îşi aşeză suliţaşii şi călăreţii gali în front, iar pe romani şi toată elita aliaţilor îi lăsă în rezervă. Hanibal aşeză în mijlocul frontului călăreţii cu frîie, iar aripile le întări cu cavaleria numidă[1]. Abia se auziră strigătele de atac, că suliţaşii fugiră căutîndu-şi adăpost în linia a doua, între şirurile rezervei romane. Atunci începu să se desfăşoare lupta între cele două cavalerii; mult timp rezultatul fu nehotărît pentru vreuna din cele două tabere: la un moment dat însă, fiindcă pedestrimea pătrunsese speriind caii, mulţi dintre călăreţi fură trîntiţi la pămînt, iar alţii văzîndu-i pe ai lor înghesuiţi de duşmani, săriră şi ei repede de pe cai. Astfel bătălia se transformase mai mult într-o luptă de pedestraşi, cînd deodată numizii, care se găseau la aripi, făcînd un mic ocol, căzură în spatele romanilor. Pe romani îi cuprinse teama: rănirea consulului Scipio mări şi mai mult panica; dar primejdia fu înlăturată prin intervenţia năprasnică a fiului său, pe atunci un flăcăiandru. Acesta este tînărul care va fi proslăvit pentru terminarea acestui război şi va primi supra-

[1] Călăreţii numizi, vestiţi în antichitate, călăreau fără frîie la cai; posedînd o neîntrecută siguranţă şi iscusinţă în călărie, aveau mîinile libere pentru a mînui armele.

https://biblioteca-digitala.ro

numele de Africanus, pentru strălucita victorie cîştigată asupra lui Hanibal şi a cartaginezilor [1].

Cu toate acestea, fuga în dezordine a fost mai mare în rîndul sulițaşilor ; asupra lor s-a desfăşurat mai întîi atacul numizilor. Restul călăreţilor îl luară pe consul în mijlocul lor şi, în rînduri strînse, apărîndu-l nu numai cu armele dar şi cu corpurile lor, izbutiră să se retragă pînă în tabără, fără semne de spaimă sau tulburare. Coelius [2] pune pe seama unui sclav din Liguria cinstea salvării consulului roman. Cît despre mine, desigur, aş dori să fie adevărat că Scipio a fost salvat de fiul său, aşa cum au relatat cei mai mulţi dintre analişti şi s-a păstrat prin tradiţie.

XLVII Aceasta a fost cea dintîi bătălie dintre romani şi Hanibal. S-a văzut limpede că punii erau superiori romanilor în ce priveşte cavaleria şi că, din această cauză, şesurile prea largi, ca acelea dintre Pad şi Alpi, nu erau favorabile pentru desfăşurarea operaţiunilor militare ale romanilor.

De aceea, în noaptea următoare, oastea romană a primit ordin să-şi strîngă fără zgomot poverile. Tabăra romană s-a mutat grabnic de la Ticinus către Pad, pentru ca trupele să treacă fluviul, fără zarvă şi fără să fie urmărite de duşmani, folosind plutele podului instalat peste fluviu şi care încă nu fusese desfăcut. Romanii au ajuns la Placentia înainte ca Hanibal să prindă de veste că plecaseră de la Ticinus. Totuşi, Hanibal a reuşit să ia prizonieri vreo 600 de ostaşi romani, care întîrziaseră pe celălalt mal al Padului, neputînd dezlega destul de repede plutele. Dar Hanibal n-a putut trece peste acest pod, deoarece, tăindu-i-se capetele, plutele au fost împinse la vale de curentul apei.

---

[1] Este vorba de P. Cornelius Scipio-Africanus, învingătorul de mai tîrziu al lui Hanibal, la Zama, în 202 î.e.n.

[2] Coelius Antipater, analist roman.

https://biblioteca-digitala.ro

Coelius Antipater susţine că Mago a trecut numaidecît fluviul înot în fruntea cavaleriei şi pedestrimii hispane şi că Hanibal însuşi şi-a trecut oastea prin vadurile de sus ale Padului, după ce şi-a aşezat elefanţii în şir unul lîngă altul, deacurmezişul fluviului, pentru a micşora puterea curentului. Cei care cunosc fluviul, cu greu pot da crezare unor astfel de afirmaţii, căci este de neconceput ca, fără să piardă şi cai şi arme, cavaleria să fie în stare să biruie puterea atît de mare a curentului acestui fluviu, chiar dacă toţi hispanii ar fi trecut Padul, folosindu-se de burdufuri umflate. Totodată ei ar fi trebuit să facă un mare ocol, timp de mai multe zile, pînă să ajungă la vadurile Padului, pe unde să treacă armata încărcată cu atîtea poveri.

Pentru mine sînt mai vrednici de crezare istoricii care au scris că abia după două zile a găsit Hanibal un vad pe unde să ridice un pod plutitor peste acest fluviu şi că pe acolo a trecut mai întîi cavaleria hispană uşor înarmată de sub comanda lui Mago.

În timp ce Hanibal, rămas lîngă Pad, ca să asculte soliile galilor, îşi trecu peste fluviu şi pedestrimea mai greu înarmată, Mago, cu cavaleria lui, după un marş de o zi de la trecerea Padului, se îndreaptă spre Placentia, unde se aflau romanii. După cîteva zile Hanibal îşi întări tabăra la 6000 de paşi de Placentia, iar o zi mai tîrziu rîndui în văzul duşmanilor oastea în linie de bătaie, oferindu-i prilejul luptei.

XLVIII În noaptea următoare, în castrul roman avu loc un măcel, mai mare în zgomot decît în fapt, provocat de galii auxiliari : vreo două mii de pedestraşi, precum şi două sute de călăreţi gali, după ce au răpus străjile de la porţile castrului, au trecut de partea lui Hanibal. Punul li s-a adresat acestora cu bunăvoinţă şi, după ce i-a înflăcărat dîndu-le nădejdea unor nemaipomenite daruri, i-a lăsat să plece în cetăţile lor, pentru a-şi răzvrăti com-

https://biblioteca-digitala.ro

patrioții. Scipio, încredințat că această nelegiuire e semnalul trădării tuturor galilor și că, molipsiți de această fărădelege, aceștia vor pune mîna pe arme ca niște contaminați de turbare, cu toate că pînă atunci fusese greu chinuit de rana sa, porni totuși fără zgomot, pe la veghea a patra a nopții următoare, în direcția rîului Trebia și-și întocmi castrul pe niște poziții mai înalte și niște costișe mai greu accesibile cavaleriei. Însă consulul l-a înșelat pe Hanibal mai puțin ca la Ticinus, căci acesta, după ce a trimis înainte pe numizi și apoi întreaga cavalerie, ar fi stîrnit învălmășală în rîndurile ariergărzii romane, dacă lăcomia de prăzi nu i-ar fi abătut pe numizi spre castrul roman evacuat. Astfel că, în timp ce numizii cotrobăiau prin toate ungherele castrului, pierzînd vremea fără vreun motiv demn de întîrziere, romanii le-au scăpat din mîini ; abia după ce-au băgat de seamă că aceștia au și trecut Trebia și își măsoară locul pentru așezarea castrului, doborîră doar cîțiva întîrziați, surprinși dincoace de rîu.

Scipio, nemaiputînd îndura durerile rănii, din pricina zdruncinăturilor drumului, și socotind că trebuie să-și aștepte colegul de consulat (căci auzise că acesta fusese chemat înapoi din Sicilia), după ce își alese cel mai sigur loc pentru un castru permanent, aproape de rîu, îi făcu întărituri. Hanibal se așezase nu departe de acolo și pe cît era de mîndru de victoria obținută de cavaleria sa, pe atît era de îngrijorat de hrană, fiindcă, străbătînd ținutul dușmanilor și neavînd nicăieri pregătite din vreme depozite de provizii, lipsa celor trebuincioase traiului se făcea din zi în zi mai simțită ; de aceea și trimise oamenii către satul Clastidium [1], unde romanii își depozitaseră mari cantități de cereale. În vreme ce punii se pregăteau să atace acest sat, s-a ivit prilejul cuceririi lui prin trădare ; într-adevăr, Dasius Brundisinus, comandantul garnizoanei,

[1] Azi Casteggio, localitate fortificată de romani în Liguria, situată la vest de rîul Trebia, pe drumul dintre Genua și Placentia.

https://biblioteca-digitala.ro

cumpărat cu o sumă mică de bani, — doar 400 de monede de aur [1] — îi predă lui Hanibal Clastidium. Acesta a fost depozitul cartaginezilor cît timp au stat lîngă Trebia. Captivii din garnizoana predată n-au avut nimic de suferit din partea lui Hanibal, pentru ca de la început să i se ducă faima unei firi iertătoare.

XLIX În vreme ce la Trebia războiul pe uscat sta pe loc, în jurul Siciliei şi a insulelor din vecinătatea Italiei se întîmplaseră multe, şi pe mare şi pe uscat, atît înainte, dar mai cu seamă după sosirea consulului Sempronius Din cele 20 de nave quinquereme, avînd la bordul lor 1000 de ostaşi, trimise de cartaginezi să devasteze coasta Italiei, nouă vase au ancorat la Lipare [2], opt la insula lui Vulcan [3], iar trei prinse de furtună, au fost împinse de curent în strîmtoare. Acestea fiind văzute de la Messana [4], Hiero, regele Siracuzei, a trimis în întîmpinarea lor 12 corăbii de-ale sale. Hiero se găsea atunci întîmplător la Messana, unde-l aştepta pe consulul roman. Vasele cartagineze au fost capturate fără nici un fel de împotrivire şi au fost aduse sub escortă pînă la portul Messana. Din mărturisirile prizonierilor s-a aflat că, în afară de cele 20 de vase trimise spre Italia, din care făceau şi ei parte, alte 35 vase punice cu cinci rînduri de vîsle se îndreaptă spre Sicilia pentru a răzvrăti pe vechii aliaţi ; că cel dintîi scop al acestei flote cartagineze e de a pune stăpînire pe

[1] În original *nummi aurei* = monede de aur cartagineze.

[2] Cea mai mare insulă din arhipelagul eolian al Liparelor, situat la nord de Sicilia.

[3] Insula lui Vulcan, sau Hiera (azi Vulcano), face parte din insulele Lipare.

[4] Strîmtoarea Messana (azi Messina) e situată între Sicilia şi Italia. Oraşul Messana de pe coasta siciliană fusese ocupat în 282 î.e.n. de mamertini, mercenarii italici ai lui Agathocles, nemulţumiţi că nu-şi mai primiseră soldele. Messenienii au apelat la sprijinul romanilor contra lui Hiero, pe atunci aliatul Cartaginei. Acest conflict a constituit pretextul primului război punic.

https://biblioteca-digitala.ro

orașul Lilybaeum [1] și că probabil aceeași furtună care i-a risipit pe ei, a împins și această flotă spre insulele Aegates.

Regele îi scrise în amănunțime despre toate acestea, așa cum le aflase, pretorului roman M. Aemilius, care conducea provincia Sicilia, sfătuindu-l totodată să întărească Lilybaeum cu o garnizoană puternică. Fără întîrziere au fost trimiși de pretor legați și tribuni militari la cetățile din jurul acestui oraș, ca prin tot felul de pregătiri de război să se pună la punct paza și, înainte de orice, să asigure apărarea orașului Lilybaeum prin variate măsuri și mijloace militare. Tot pretorul ceru printr-un edict ca aliații din marină să se aprovizioneze cu hrană pentru 10 zile, pentru ca atunci cînd va da el semnalul, să nu se producă nici o întîrziere la îmbarcarea pe vase; apoi să fie trimise iscoade de-a lungul întregii coaste, care să observe din posturile de pîndă sosirea flotei cartaginezeze. În felul acesta, deși cartaginezii au redus durata navigației, ca să ajungă la Lilybaeum înainte de ivirea zorilor, sosirea lor n-a mai fost o surpriză și pentru că era noapte cu lună, și pentru că vasele veneau cu pînzele desfășurate. Îndată s-a dat semnalul de către observatorii din posturile de pîndă și în cetate s-a strigat: „Toată lumea la arme!" — și ostașii s-au îmbarcat pe vase; o parte din ostași erau rînduiți în posturi, pe ziduri și la porți, iar alții se aflau pe vase. La rîndul lor cartaginezii, dîndu-și seama că n-au reușit să vină prin surprindere, au rămas în larg, departe de port, pînă la revărsatul zorilor. În vremea aceasta, ei strînseră pînzele și își pregătiră flota de luptă. În zorii zilei și-au retras flota în larg ca să aibă spațiu de manevră și pentru ca navelor dușmane să nu le fie stingherită ieșirea din port. Nici romanii n-au șovăit să dezlănțuie bătălia pe mare, fiind

[1] Azi Capo Boëo, promontoriu de pe coasta vestică a Siciliei, cu orașul cu același nume (azi Marsala), cel mai important port din Sicilia și cel mai avansat punct topografic spre Africa.

https://biblioteca-digitala.ro

încrezători în victorie, și pentru că își aduceau aminte de faptele lor de arme de altădată, chiar în acele locuri, dar și pentru că se bizuiau pe numărul mare al ostașilor lor, cît și pe vitejia lor.

L Odată ajunsă în largul mării, flota romană făcu manevrele necesare ca să dea bătălia cu punii de la mică distanță ; punii, dimpotrivă, nedorind o luptă corp la corp cu romanii, încercau să-i înșele, folosind diferite stratageme, pentru ca lupta să se desfășoare mai de grabă între vase decît între ostașii cu arma în mînă. Aceasta deoarece, deși flota punică era bine echipată cu destui marinari din rîndul aliaților, nu avea în schimb trupe de luptă, așa încît în cazul unui abordaj să fie în stare să-și apere vasele, numărul ostașilor lor fiind inferior celui al romanilor. Cînd s-a remarcat acest fapt, avîntul romanilor a crescut, datorită mulțimii lor, și s-a micșorat al punilor, care se știau puțini la număr. De îndată șapte corăbii punice au și fost înconjurate de flota romană, pe cînd celelalte au scăpat cu fuga. Odată cu capturarea vaselor au căzut prizonieri în mîinile romanilor 1 700 de ostași și marinari, în rîndurile cărora erau și trei nobili cartaginezi. Flota romană s-a întors intactă în port, o singură corabie fiind avariată ; totuși, chiar și aceasta a fost în stare să revină în port.

După această luptă, a sosit la Messana și consulul T. Sempronius ; dar cei din Messana încă nu aflaseră rezultatul final al bătăliei. Cînd consulul își făcu apariția în strîmtoare, regele Hiero îi ieși în întîmpinare cu flota frumos împodobită și trecu din corabia regală în cea pretoriană a comandantului roman. Rostindu-i cuvenitele urări de bun sosit împreună cu armata și flota și urîndu-i să-i fie încununată de succes trecerea în Sicilia, Hiero îi prezentă numaidecît, pe larg, situația din insulă, precum și încercările de atac ale cartaginezilor. Apoi îi promise că, așa cum a sprijinit cu tot sufletul poporul roman în

https://biblioteca-digitala.ro

tinereţe, în războiul anterior, tot astfel îl va sprijini şi acum cînd e bătrîn ; că va oferi gratuit şi provizii, şi îmbrăcăminte pentru legiunile consulului şi pentru aliaţii care slujesc în flota de război ; el a mai spus că portul Lilybaeum şi cetăţile de pe coasta mării, sînt în mare primejdie şi că unele spirite sînt înclinate spre înnoiri.

De aceea consulul a găsit de cuviinţă că nu trebuie să mai întîrzie deloc şi a pornit cu flota către Lilybaeum. Odată cu consulul au plecat şi flota regală şi Hiero. În timpul navigaţiei spre Lilybaeum au aflat cum s-a desfăşurat lupta în apele portului şi cum vasele vrăjmaşului au fost parte împrăştiate, parte capturate.

LI De la Lilybaeum, după ce Hiero a plecat împreună cu flota regală, iar pretorul roman a fost lăsat să apere coasta Siciliei, consulul debarcă în insula Melita [1], care se găsea în stăpînirea cartaginezilor.

Hamilcar, fiul lui Gisgo, comandantul garnizoanei punice, împreună cu ceva mai puţin de 2 000 de ostaşi s-a predat consulului îndată ce acesta a ajuns acolo, cedîndu-i fortăreaţa împreună cu insula.

De acolo, după cîteva zile, consulul s-a întors la Lilybaeum, unde prizonierii, în afară de nobilii cu mare vază, au fost vînduţi la mezat ca sclavi şi de consul, şi de pretor.

După ce consulul s-a convins că Sicilia şi împrejurimile vor fi în deplină siguranţă, a trecut cu flota către insulele lui Vulcanus, fiindcă circulaseră zvonuri că flota cartagineză staţionează acolo. Numai că, în apele acelor insule consulul nu dădu de nici o urmă de duşman, deoarece punii tocmai porniseră să devasteze coastele Italiei şi, după ce jefuiseră ţinutul vibonensilor [2], stîrniră panică şi

[1] Melita (azi Malta), insulă în Mediterana, situată între Sicilia şi Africa.

[2] Vibo, fost Hippo (azi Vroco) colonie a locrienilor epizephirieni, distrusă de tiranul Dionysios cel Bătrîn, în 379 î.e.n., şi reconstruită de cartaginezi.

https://biblioteca-digitala.ro

la Roma. Făcînd calea întoarsă către Sicilia, consulului i se aduse la cunoștință debarcarea dușmanilor în ținutul vibonensilor și i se înmînă și o scrisoare trimisă de senat, care-l înștiința că Hanibal a trecut în Italia și-i cerea să vină în cel mai scurt timp în ajutorul colegului său. Neliniștit de nenumăratele griji ce-l copleșiseră deodată, consulul își îmbarcă imediat oastea pe vase și o trimise pe marea Adriatică la Ariminum. Legatului Sex. Pomponius i-a dat însărcinarea să asigure cu 25 de nave lungi apărarea ținutului vibonensilor și a litoralului maritim al Italiei, iar pretorului M. Aemilius i-a completat flota pînă la 50 de nave. Apoi consulul, după ce puse la punct toate treburile Siciliei, navigînd cu 10 vase de-a lungul țărmului Italiei, ajunse la Ariminum. Pornind de acolo cu oastea către rîul Trebia, se uni cu trupele colegului său de consulat.

BĂTĂLIA DE LA TREBIA

LII Acum, prezența celor doi consuli și concentrarea atîtor forțe romane împotriva lui Hanibal învederau faptul că statul roman sau va fi deplin apărat de aceste trupe, sau va trebui să renunțe la orice speranță. Unul dintre cei doi consuli, a cărui credință în victorie se micșorase din cauza unei singure lupte de cavalerie și a rănii sale, voia să tărăgăneze războiul ; în schimb celălalt, care izbîndise de curînd și din această pricină era mai cutezător, nu admitea în nici un fel amînarea bătăliei.

Întregul ținut dintre Trebia și Pad era locuit pe atunci de gali ; ei aveau ochii ațintiți la ciocnirea acestor două popoare atît de puternice și, de bună seamă, se fereau să-și dea pe față simțămintele, pîndind momentul prielnic pentru a trece de partea celui mai tare. Romanii erau mulțumiți că galii se mărginesc la atît și că nu fac nici o mișcare; în schimb, Hanibal răbda cu greu o asemenea stare de lucruri, fiindcă el spunea pretutindeni că a venit în

https://biblioteca-digitala.ro

Italia chemat de gali, pentru a le reda libertatea. Înverșunîndu-se din această pricină împotriva galilor și totodată pentru a-și mulțumi ostașii dornici de prăzi, Hanibal dădu poruncă ca două mii de pedestrași și o mie de călăreți (cei mai buni numizi, amestecați și cu o parte dintre gali) să devasteze întregul ținut pînă la malurile fluviului Pad. Galii, lipsiți de sprijin, cu toate că pînă atunci stătuseră nedecișși, din pricina atacurilor nedrepte ale punilor, fură nevoiți să-și îndrepte privirile către aceia pe care-i credeau în stare să le răzbune suferințele ; ca atare, trimiseră împuterniciți la consul, ca să ceară ajutor pentru ținutul lor, care îndura silnicii din partea punilor, datorită — chipurile — nestrămutatei credințe a locuitorilor lui față de romani. Cornelius găsi de cuviință că nici temeiul și nici împrejurările nu sînt prielnice pentru a întreprinde vreo acțiune de apărare a acestor gali, dar mai ales că nu avea încredere în aceste seminții galice, pe de o parte, datorită atîtor fărădelegi și dovezi de necredință față de Roma, pe de altă parte din pricina recentei perfidii a boiilor [1], ca să nu mai vorbim și de alte asemenea fapte mai vechi îngropate în uitare.

Sempronius, dimpotrivă, era de părere că cel mai nimerit mijloc de a ține mai departe credincioși pe aliați, este de a-i apăra pe cei care au nevoie de ajutorul Romei. Atunci, în timp ce colegul său șovăia, Sempronius trimise cavaleria sa, la care alăturase o mie de pedestrași-sulițași din toate neamurile, ca să asigure apărarea ținutului galic de dincolo de Trebia. Aceste trupe romane tăbărînd pe neașteptate asupra pîlcurilor de puni răzlețiți în neorînduială, cei mai mulți fiind încărcați și de prăzi, au stîrnit o cumplită spaimă în rîndurile dușmanilor, măcelărindu-i

[1] Se face aluzie la cea mai puternică dintre populațiile Galiei Cisalpine, formată din 112 triburi. Boiii își aveau așezările la sud de Pad, iar ca centru mai important Bononia (azi Bologna). Au avut numeroase conflicte cu romanii. Cu prilejul campaniei lui Hanibal l-au sprijinit pe acesta cu numeroase trupe.

https://biblioteca-digitala.ro

și fugărindu-i pînă la tabăra și punctele lor de sprijin, unde le-au sărit în ajutor trupele proprii, care au restabilit lupta. Acum aceasta începu să fie schimbătoare ; se retrăgeau cînd unii, cînd ceilalți. Deși pînă la urmă lupta s-a echilibrat, s-a dus vestea că cei care au învins au fost romanii, și nu punii.

LIII Mai mult ca oricînd, consulul Sempronius era încredințat că această victorie pe cît era de însemnată, pe atît era de îndreptățită ; de aceea era plin de ifose și-și arăta pretutindeni bucuria, spunînd că el a biruit cu aceleași trupe cu care celălalt consul a fost înfrînt ; mai spunea că ostașii romani s-au refăcut sufletește și și-au recăpătat avîntul și că în rîndurile lor, afară de colegul său, nu mai e nimeni care să vrea să amîne dezlănțuirea bătăliei ; apoi, că de fapt Cornelius, bolnav mai mult sufletește decît trupește, fiindu-i prea proaspătă amintirea rănei sale, se îngrozește de luptă și de armele dușmane. „Dar nu trebuie să lîncezim lîngă un bolnav ! Într-adevăr, de ce se tot amînă bătălia și se pierde timpul zadarnic ? Oare se așteaptă sosirea unui al treilea consul și a unei alte armate romane ? Cartaginezii și-au așezat tabăra pe pămîntul Italiei și aproape în văzul Romei ! Sînt atacate acum de puni nu Sicilia și Sardinia, provincii smulse celor învinși, și nici Spania de dincolo de Ebru, ci înșiși romanii sînt alungați de pe pămîntul patriei, de pe glia strămoșească pe care s-au născut.

O ! cîte gemete — spune el mai departe — ar scoate părinții noștri, care au fost obișnuiți să lupte în jurul zidurilor Cartaginei, dacă ne-ar vedea pe noi, vlăstarii lor, pe cei doi consuli și cele două armate consulare tremurînd de frică pe pămîntul Italiei, la adăpostul castrului, iar pe Hanibal că a pus stăpînire pe întregul ținut dintre Alpi și Apenini !"

Astfel vorbea consulul Sempronius, stînd în preajma colegului său bolnav, în fața cortului său de comandant, și

https://biblioteca-digitala.ro

avea aproape aerul că rostește o cuvîntare în fața ostașilor romani. Pe Sempronius îl îndemna să pornească cît mai repede bătălia și apropierea alegerilor consulare, temîndu-se ca războiul să nu fie încredințat noilor consuli, dar și pentru că dorea să nu piardă prilejul de a se înfrupta singur din victorie, cîtă vreme colegul său era încă slăbit de boală. De aceea el porunci ostașilor să fie gata de apropiata luptă, cu toate că Cornelius nu încuviința acest lucru.

Lui Hanibal, cînd lua în considerare mijloacele cele mai potrivit la care avea să recurgă inamicul, cu greu îi venea să spere că romanii sub comanda celor doi consuli vor întreprinde vreo acțiune nesocotită sau imprudentă. Dar cînd a aflat de firea lui Sempronius, mai întîi din zvonuri, apoi din fapte, și s-a încredințat că e atît de pripit și de semeț, datorită izbînzii în ciocnirea cu cetele de prădalnici puni, Hanibal a înțeles că se apropie prilejul norocos al bătăliei hotărîtoare. De aceea Punul se străduia din răsputeri să nu piardă acest prilej acum cînd oastea romană era alcătuită din recruți, cînd rana primită îl făcea nefolositor pe cel mai bun dintre comandanții oștirii romane și cînd mai putea conta pe avîntul galilor ; căci, Hanibal era încredințat că impresionantul puhoi al acestora îl va urma tot mai în silă, pe măsură ce se vor depărta de vetrele lor. Din aceste motive Hanibal dorea să se apropie ceasul bătăliei și plănuia s-o dezlănțuie, chiar în cazul în care romanii s-ar fi codit. De aceea, atunci cînd iscoadele galice, pe care el se bizuia că au cercetat cu de-amănuntul tot ceea ce-l interesa, slujind în ambele tabere, i-au dat de știre că romanii sînt gata de luptă, el începu să caute prin împrejurimi un loc potrivit pentru ambuscade.

LIV Între cele două tabere se găsea valea unui rîu strîns între maluri foarte înalte, acoperite cu un crîng de

https://biblioteca-digitala.ro

tufişuri de baltă, cu mărăcini şi brusturi, de soiul celor care cresc de obicei în asemenea locuri înţelenite. Cînd Hanibal a cercetat acest loc, cutreierîndu-l călare, şi a descoperit că e destul de potrivit pentru a ascunde de duşman chiar şi călăreţii, i-a spus fratelui său Mago: „Acesta va fi locul pe care-l vei ocupa tu. Alege-ţi cîte o sută de oameni din toată pedestrimea şi cavaleria, cu care să vii la mine la prima strajă de noapte. Acum e vremea să ne îngrijim de cele trupeşti". Apoi sfatul se ridică. La puţin timp, Mago se prezentă cu oamenii aleşi. „Văd aici floarea vitejilor, le spuse Hanibal, dar pentru ca voi să fiţi mai tari, nu numai prin bărbăţie, ci şi ca număr, alegeţi-vă din rîndul escadroanelor de cavalerie şi a unităţilor de pedestraşi, fiecare cîte nouă oameni, după chipul şi asemănarea voastră! Mago vă va arăta locul unde să vă aşezaţi. Aveţi în faţa voastră un duşman nepriceput în asemenea vicleşuguri de război."

Astfel, după ce Mago fu trimis cu o mie de călăreţi şi o mie de pedestraşi, Hanibal, cum se lumină de ziuă, porunci cavaleriei numide să treacă rîul Trebia şi să galopeze în sus şi în jos pe lîngă porţile taberei duşmane, aruncînd cu suliţe asupra posturilor romane, pentru a-i ademeni să iasă la luptă. Apoi, după ce vor reuşi să se încaiere bine cu romanii, retrăgîndu-se puţin cîte puţin, să-i atragă pe romani dincoace de rîu. Acestea au fost ordinele date de Hanibal numizilor. Dădu dispoziţii celorlalte căpetenii ale pedestraşilor şi cavaleriei să ceară tuturor ostaşilor să prînzească şi apoi, pregătiţi cu armele-n mînă şi cu caii înşeuaţi, să aştepte semnalul său.

La cea dintîi larmă pricinuită de cavaleria numidă, Sempronius şi-a scos în linia de bătaie toată cavaleria sa, deoarece era mîndru de acest corp de trupe, apoi 6 000 de pedestraşi şi în cele din urmă toată oştirea sa, plin de nerăbdare să dea bătălia, potrivit planului său alcătuit mai dinainte.

https://biblioteca-digitala.ro

Din întîmplare, era chiar vremea solstiţiului de iarnă, cînd pe aceste meleaguri, cuprinse între Alpi şi Apenini, cădeau fulgi de zăpadă şi cînd aceste locuri deveneau mai friguroase şi din pricina rîurilor şi a bălţilor. Dar ostaşii romani, împreună cu caii lor, fuseseră scoşi în pripă din castru, fără ca mai înainte să fi mîncat şi fără să fi fost pregătiţi cu cele trebuincioase pentru a se apăra împotriva frigului. De aceea romanii nu mai simţeau căldură în trup şi cu cît se apropiau mai mult de negura care învăluia albia rîului, cu atît şi vîntul rece îi sufla mai tăios. Urmărind fără întrerupere pe numizii care mereu fugeau înapoi, romanii intrară în apa rîului Trebia, care le ajungea pînă la piept, fiindcă rîul crescuse îndeosebi din cauza ploii căzute în timpul nopţii. Îndată ce ieşiră din apă toţi îşi simţiră mădularele atît de amorţite încît de abia mai puteau ţine armele în mînă ; totodată, pe măsură ce ziua înainta, erau sleiţi de vlagă şi din pricina foamei.

LV Între timp, după ce ostaşii lui Hanibal aprinseră focuri în faţa corturilor, se unseră pe la încheieturi cu uleiul care fusese împărţit unităţilor şi se înfruptară în tihnă din hrana primită la timp ; atunci cînd li s-a adus la cunoştinţă că romanii au trecut rîul, punii, sufleteşte plini de avînt şi sprinteni trupeşte, puseră mîna pe arme şi porniră la luptă. Hanibal aşează în faţa steagurilor prăştiaşii din Baleare şi trupele uşor înarmate, însumînd cam 8 000 de oameni, iar pedestrimea greu înarmată şi restul forţelor, între care toată floarea oastei sale, le aşează în linia a doua de atac. La aripi el rînduieşte în desfăşurare zece mii de călăreţi şi tot acolo şi elefanţii, împărţiţi în mod egal la amîndouă flancurile. Consulul roman, cînd bagă de seamă că numizii s-au oprit deodată şi că acum încep să se împotrivească cavaleriei romane care îi urmărise răsfirîndu-se pe tot cîmpul, dădu semnalul de retragere şi-şi rîndui călăreţii chemaţi înapoi în jurul

https://biblioteca-digitala.ro

pedestrimii sale. Oştirea romană număra 18 000 de oameni, la care se adăugau 20 000 de aliaţi cu nume latin şi, în plus, trupele auxiliare de gali cenomani [1] (singurul neam galic rămas credincios Romei).

Cu aceste trupe s-a dezlănţuit bătălia. Lupta a fost începută de baleari. Văzînd că legiunile se împotriveau acestora cu deosebită străşnicie, Hanibal şi-a mutat în grabă pedestrimea uşoară la aripi. Prin această acţiune, el a izbutit să pună de îndată în grea primejdie cavaleria romană, căci, pe lîngă faptul că cei 4 000 de oameni, şi aşa sleiţi de puteri, rezistau cu greu numai prin forţele lor celor 10 000 de călăreţi cartaginezi, în cea mai mare parte nevătămaţi, grindina de bolovani aruncaţi de prăştiaşii baleari îi covîrşise de tot. Pe lîngă toate acestea, elefanţii cartaginezilor, apărînd deodată pe flancuri, stîrniră buimăceală şi fugă pe o mare întindere a frontului, mai ales că romanilor li se speriaseră caii nu numai la vederea elefanţilor, dar şi din pricina mirosului lor neobişnuit. În schimb, lupta dintre pedestrimi [2] era asemănătoare, dacă nu în ceea ce priveşte forţele, oricum în ceea ce priveşte avîntul. Căci Hanibal, introdusese în luptă trupe proaspete, de care se îngrijise puţin mai înainte să fie bine hrănite, în timp ce romanii erau istoviţi de foame şi oboseală şi aveau mădularele înţepenite de ger. Dar chiar şi în aceste condiţii romanii pedeştri tot ar fi rezistat măcar prin bărbăţie, dacă ar fi avut de luptat numai cu pedestrimea duşmană, însă, pe de o parte, şi balearii, după punerea pe fugă a cavaleriei romane, începură să-i îm-

[1] Populaţia galică locuind între fluviul Atesis (Adige) şi rîurile Minsius (Mincio) şi Oglio, în aşa zisa Galia Cispadană. Cel mai important centru al lor era Verona.

[2] Pedestrimea uşoară era formată din trupe de rorarii, accensi, veliţi şi prăştiaşi, avînd ca arme de luptă gladiul, lancea, praştia, arcul precum şi casca, însă fără platoşă. Pedestrimea grea era constituită din trupe de hastati şi principes, înarmaţi cu suliţă, scut, platoşă şi gladiu.

https://biblioteca-digitala.ro

proaște din coastă cu bolovani, iar pe de altă parte și elefanții înaintară pînă în mijlocul liniei de pedestrași romani ; apoi, și Mago, împreună cu numizii lui, dîndu-și seama că romanii trecuseră dincolo de ambuscade fără să le observe, răsări deodată în spatele armatei romane și stîrni o învălmășeală și o panică nemaipomenită.

Totuși, în ciuda tuturor acestor multiple lovituri pe care le primea din toate părțile, frontul roman a rămas o bucată de vreme neclintit, mai cu seamă că, întrecînd așteptările tuturor, a rezistat și la năvala elefanților. Velițiii, instruiți anume în acest scop, aruncară în ei cu țepe și-i siliră să se întoarcă ; apoi, urmărindu-i îi înțepau sub coadă, pricinuindu-le răni acolo unde pielea e cea mai subțire. Hanibal porunci atunci ca elefanții care tocmai se năpusteau speriați asupra alor săi, să fie mînați din centrul frontului la aripa stîngă împotriva trupelor de auxiliari gali.

LVI Acolo s-a pornit atunci o fugă în toată legea ; și din nou teama s-a strecurat în sufletele romanilor, văzînd trupele auxiliare ale aliaților împrăștiate. De aceea, în formație de ghem [1], cam la zece mii de oameni au reușit să străpungă centrul liniilor africane, întărite cu trupe auxiliare ale galilor, și să pricinuiască pierderi deosebit de grele dușmanilor ; dar restul oastei romane n-a putut să scape. Deoarece cei zece mii n-au mai avut putința să se întoarcă în tabără, pentru că erau împiedicați de rîu și pentru că nici nu erau în măsură să-și dea seama, din pricina ploii, în ce mod ar mai putea să vină în ajutorul alor lor, s-au îndreptat pe drumul cel mai scurt către Placentia.

[1] Termenul latinesc *orbis* înseamnă aici dispozitivul de luptă în formă de cerc folosit de trupele romane, inferioare numerește, încercuite de inamic, pentru a face față tuturor atacurilor unui inamic superior și a sparge încercuirea.

https://biblioteca-digitala.ro

Cei mai mulţi dintre romani îşi căutară salvarea fugind în toate direcţiile. Cei care s-au îndreptat spre rîu, au fost fie înghiţiţi de valuri, fie nimiciţi de vrăjmaşi, pe cînd şovăiau să intre în apă ; cei răzleţiţi în fuga lor pretutindeni pe cîmpuri au izbutit să se ia pe urmele unităţilor romane care se retrăgeau şi s-au îndreptat şi ei către Placentia. Pe alţii teama de punii i-a făcut să se avînte în apa rîului şi, după ce l-au trecut, au ajuns în tabără.

Ploaia amestecată cu zăpadă şi gerul aspru, greu de îndurat, au doborît mulţi oameni şi multe vite de povară, precum şi aproape toţi elefanţii, astfel că punii au pus capăt urmăririi romanilor cînd au ajuns la rîul Trebia, fiindcă şi ei erau istoviţi şi zgribuliţi de frig. Cînd s-au întors în tabăra lor, abia dacă au simţit bucuria că i-au învins pe romani. Şi astfel, în noaptea următoare, în timp ce corpul de strajă al taberei romane şi cîţi mai rămăseseră din numeroşii ostaşi răniţi treceau rîul Trebia pe plute, punii n-au simţit nimic fie din pricina zgomotului ploii, fie că, nemaiputînd să se mişte din pricina amorţelii şi a rănilor primite, s-au prefăcut că nu bagă de seamă. Şi astfel, în timp ce punii şedeau liniştiţi, consulul Cornelius şi-a condus armata fără zgomot spre Placentia, şi de-acolo, după trecerea Padului, la Cremona, pentru ca iernatul a două armate romane să nu împovăreze prea mult o singură colonie.

LVII Roma a fost atît de îngrozită la vestea acestei înfrîngeri [1], încît cetăţenilor li se părea că armata cartagineză va împresura imediat cetatea şi că nu mai există nici o nădejde să primească de undeva vreun ajutor, prin care această armată să fie îndepărtată de la porţile şi de sub zidurile Romei. „Un consul a fost bătut la Ticinus,

[1] Bătălia de la Trebia, între romani şi cartaginezi, s-a dat în anul 217 î.e.n

https://biblioteca-digitala.ro

celălalt a fost chemat din Sicilia — spunea lumea. Cînd doi consuli și două armate consulare au fost înfrînte, de unde să mai răsară alți comandanți, de unde și alte legiuni care să fie chemate în ajutor ?“ Cînd toată lumea tremura de groază, sosi la Roma și consulul Sempronius. El izbutise să se strecoare cu mare greutate printre călăreții dușmani care umblau răzlețiți pretutindeni după prăzi, bizuindu-se mai mult pe îndrăzneală decît pe iscusință, sau pe speranța de a-i înșela pe puni, fiind pregătit să li se împotrivească, în caz că n-ar fi reușit să-i înșele.

După ținerea alegerilor de consuli, pentru că aceasta era singura grijă care-i frămînta în mod deosebit pe toți în acele clipe, Sempronius s-a reîntors în tabăra de iarnă. Noii consuli aleși au fost Cn. Servilius și, pentru a doua oară, C. Flaminius. Însă romanilor nu le-a tihnit răgazul nici măcar în tabăra de iarnă, din cauza cavaleriei numide, care cutreiera pretutindeni, și a lusitanilor și a celtiberilor, care umblau prin locurile pe unde nu puteau pătrunde numizii. De aceea romanilor, cărora le erau astfel tăiate toate căile de comunicație, li s-ar zi zădărnicit aprovizionarea, dacă navele nu le-ar fi transportat provizii pe fluviul Pad.

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXII-A

BĂTĂLIA DE LA TRASIMENNUS

II În timp ce consulul Cn. Servilius se preocupa la Roma să împace mînia zeilor şi să mobilizeze armata, Hanibal a părăsit tabăra de iarnă, deoarece i se adusese la cunoştinţă că consulul Flaminius a ajuns la Arretium [1]. Deoarece îi fusese indicat un drum prea lung, deşi mai uşor de străbătut, Hanibal şi-a căutat un altul mai scurt, prin smîrcurile fluviului Arnus[2], care în acele zile se revărsase mai mult ca de obicei. El a dat ordin ca primii să plece hispanii şi africanii, precum şi floarea armatei sale, constituită din vechile contingente, alăturîndu-le şi căruţele cu poveri, pentru ca acolo unde vor fi nevoiţi să facă popasuri, să nu ducă lipsă de cele trebuincioase ; a mai ordonat să urmeze după aceştia trupele de gali, care să fie amplasate în mijlocul coloanelor ; în ariergardă să meargă cavaleria. Mago, cu un corp de numizi uşor înarmaţi, să încheie coloanele şi să-i ţină în frîu mai ales pe gali, ori de cîte ori aceştia, scîrbiţi de un drum atît de lung şi de atîtea eforturi (pe care cu greu le suportă aceste neamuri), ar căuta să se răzleţească, sau să se oprească din mers.

[1] Arretium, azi Arezzo, unul din cele 12 oraşe ale confederaţiei etrusce, centrul principal al Etruriei, situat într-o depresiune la poalele Apeninilor, avînd o poziţie strategică cheie.

[2] Astăzi Arno, fluviu care izvorăşte din Apenini, trece prin Florenţa şi se varsă în Mediterană, lîngă Pisa.

https://biblioteca-digitala.ro

Cei din capul coloanei, conduși de călăuze prin mlaștinile și băltoacele adînci ale rîului, deși mocirla aproape îi copleșea, izbuteau totuși să meargă în urma steagurilor. În schimb galii, odată împotmoliți, nu mai puteau nici să se urnească din loc, nici să se mai ridice, istovindu-și vlaga și pierzîndu-și avîntul și, odată cu aceasta, și speranța în victorie. Unii abia își tîrau mădularele sleite de puteri; alții, acolo unde se prăbușeau doborîți de faptul că le era lehamite de totul, își dădeau sufletul între vitele de povară care zăceau și ele pretutindeni. Mai mult ca orice îi vlăguia neodihna, după o veghe continuă de patru zile și trei nopți. Deoarece totul în jurul lor era acoperit de apă și nu puteau găsi un loc uscat unde să-și întindă trupurile istovite, după ce-și îngrămădeau poverile claie peste grămadă în apă, se culcau deasupra lor. De asemenea vitele răpuse, care zăceau pe tot parcursul în mormane atît de mari încît întreceau adîncimea apei, serveau și ele pentru puțin timp de pat acestor nenorociți care jinduiau după un pic de odihnă. Hanibal însuși, care suferea încă de la începutul primăverii de o boală de ochi din pricina climei neprielnice, căldura alternînd cu frigul, ca să stea cît mai deasupra apei era purtat pe spatele unui elefant, singurul care mai rămăsese în viață! Totuși, veghile neîntrerupte, umiditatea rece a nopții și duhoarea mlaștinilor îi pricinuiau cumplite dureri de cap: și pentru că n-a avut nici răgaz și nici condiții prielnice ca să se lecuiască, Hanibal și-a pierdut un ochi.

III Mulți ostași și numeroase vite și-au pierdut viața într-un chip jalnic; după ce Hanibal izbuti în cele din urmă să scape de smîrcuri, îndată ce putu găsi un loc uscat, își așeză tabăra. De la iscoadele trimise înainte, Hanibal primi știrea că armata romană se găsește în jurul zidurilor cetății Arretium. Atunci el se străduí să cunoască planul și obiectivul urmărit de consul, precum și starea lui de spirit, situația terenului, ce drumuri are la dispo-

https://biblioteca-digitala.ro

ziție, ce mijloace de procurare a proviziilor și, în sfîrșit, toate celelalte amănunte care într-un război trebuie aflate cu cea mai mare grijă. Ținutul acesta făcea parte dintre cele mai roditoare ale Italiei, fiind alcătuit din cîmpiile etrusce, care se întind între Faesulae [1] și Arretium cunoscute pentru belșugul de grîne, vite, precum și de bucate de tot felul.

Consulul Flaminius însă, fălos de consulatul său anterior, nu mai ținea seamă nici de autoritatea legilor, sau a senatului, și nici chiar de zei. Această îngîmfare sădită în firea lui îi era întreținută și de succesele obținute atît în domeniul public, cît și pe fronturile de luptă [2]. De aceea

[1] Faesulae (azi Fiesole), unul dintre cele mai vechi orașe ale Etruriei, situat la poalele Apeninilor, la nord de Arretium și la est de Luca. Au rămas acolo vestigiile vestitului zid al Ciclopilor.

[2] Consulul Caius Flaminius a fost un reprezentant de seamă al păturii plebeilor, bucurîndu-se de o mare popularitate, în calitate de tribun al plebei ; în 232 î.e.n. a impus votarea unei legi de împărțire de loturi de pămînt plebeilor, din *ager publicus gallicus*, cucerit în 232 î.e.n. de la gali, în disprețul puternicii opoziții a patricienilor și chiar a tatălui său. Împărțirea acestor pămînturi a fost cauza răscoalei galilor insubri care au invadat Etruria. Campania și bătălia împotriva galilor insubri au fost desfășurate de armata romană sub conducerea lui Flaminius, pe atunci consul, în anul 223 î.e.n. Flaminius întreprinsese această campanie împotriva ordinului senatului, care declarase alegerea sa în funcția de consul ca fiind făcută sub auspicii defavorabile. Dar Flaminius a încheiat campania printr-o mare victorie împotriva galilor. În anul 220 î.e.n. Flaminius este ales în funcția de cenzor. Din vremea lui Flaminius, comerțul și operațiile bancare (camăta, încasarea impozitelor statului, precum și a tributurilor) erau efectuate de unii membri ai ordinului ecvestru, așa numiții *publicani*, — arendașii statului —, plebei bogați care nu îndepliniseră magistraturi superioare la conducerea republicii și nu făceau parte din senat.

Toate acestea explică atitudinea ostilă a patricienilor față de acest militant pentru interesele maselor. Oricare i-ar fi calitățile și defectele, în domeniul militar, Flaminius s-a relevat și prin construcția șoselii ce-i purta numele Via Flaminia, în perioada cenzurii sale (220 î.e.n.) ce străbătea Etruria și Umbria, de la Roma la Ariminum.

https://biblioteca-digitala.ro

se putea prevesti că un ins care nu consultă nici vrerea zeilor și care nu se sfătuiește nici cu oamenii, avea să acționeze cu pripeală și la voia întîmplării. Ca urmare, Hanibal se străduí să-l întărîte pe orice cale pe Flaminius, pentru ca acesta să-și dea frîu liber năravurilor sale; astfel, lăsîndu-l pe dușman la stînga pozițiilor sale, el se îndreptă către Faesulae, ca să prade centrul teritoriului etrusc. Consulul Flaminius putu vedea de departe pe ce vastă întindere se desfășurau prădăciunile și incendiile. El, care n-avea astîmpăr nici chiar atunci cînd Hanibal stătea liniștit, cu atît mai mult acum, văzînd bunurile aliaților Romei jefuite și transportate aproape sub ochii săi, socoti că e o rușine pentru el faptul că Hanibal cutreiera prin inima Italiei și plănuiește să atace însăși zidurile Romei, fără să-l înfrunte nimeni.

În vreme ce la sfatul comandanților [1], toți ceilalți îi dădeau lui Flaminius povețe mai de grabă sănătoase, decît frumoase, spunîndu-i să-și aștepte colegul de consulat, pentru ca, după ce-și vor uni oștile, să desfășoare acest război după un plan comun și cu o egală vitejie, iar între timp să oprească dușmanul de la neînfrînatele jafuri cu ajutorul cavaleriei și a pedestrimii ușoare a aliaților, plin de mînie, Flaminius ieși repede de la sfat și dădu imediat semnalul de marș și de luptă. „Cum? spuse el. Să stăm o veșnicie în fața zidurilor cetății Arretium? Într-adevăr aici o fi patria și aici penații noștri! Hanibal, pe care l-am scăpat din mînă, să fie lăsat să pustiască Italia și să ajungă pînă la zidurile Romei, trecînd totul prin foc și sabie, iar noi să nu ne clintim din locul acesta pînă cînd senatul roman nu va binevoi să-l cheme pe C. Flaminius de la Arre-

[1] Sfatul sau consiliul *(consilium)* comandanților — așa-zisul consiliu de război — se întrunea în ajunul bătăliei, din ordinul comandantului suprem, pentru a delibera și decide asupra planului strategic al operațiunilor militare. Luau parte la consiliu ofițerii superiori *(legati)*, tribunii militari *(tribuni militum)* și gradele mai importante *(primi ordines)*.

https://biblioteca-digitala.ro

tium, așa cum a făcut-o odinioară cu Camillus la Veii !" Pe cînd își descărca mînia în felul acesta, Flaminius porunci să se smulgă din pămînt steagul cît mai repede și încălecă ; dar deodată calul se poticni și-l aruncă pe consul peste cap, trîntindu-l la pămînt. În vreme ce toți din jur încremeniseră de spaimă, ca de o urîtă prevestire la începutul acțiunii, se mai anunță pe deasupra că un steag nu putea fi smuls din pămînt, deși stegarul se căznea din răsputeri. Flaminius se întoarse atunci către cel ce adusese această veste și-i zise : „Nu care cumva îmi aduci și un ordin scris din partea senatului roman prin care să fiu împiedicat să pornesc la luptă ? Du-te și spune stegarului să sape în jurul steagului, dacă i-au înțepenit mîinile de frică și nu-i în stare să-l smulgă !"

Apoi armata romană a pornit în marș ; comandanții, pe lîngă faptul că nu fuseseră de aceiași părere cu el la sfat, mai erau îngroziți și de aceste două semne rele ; în schimb, ostașii erau satisfăcuți de dîrzenia comandantului lor, căci ei nu-și pierduseră speranța în victorie, fără a se gîndi și ce anume ar îndreptăți această speranță.

IV Hanibal pustii înspăimîntător întregul ținut care se întindea între orașul Cortona [1] și lacul Trasimennus [2], pentru a stîrni o ură cît mai înverșunată, care să-l împingă pe Flaminius la răzbunarea pagubelor suferite de aliații Romei. Cartaginezii ajunseseră cu devastările pînă într-un loc parcă anume făcut pentru o ambuscadă și anume acolo unde lacul Trasimennus se prelungește pînă la poalele munților Cortonei. Drumul care duce între munte și lac este atît de îngust, de parcă și el ar fi fost anume croit în

[1] Oraș al Etruriei situat la 11 km nord-vest de munții Cortonei o ramură a Apeninilor. Fortăreața Cortonei, situată pe platoul unei înălțimi extrem de abrupte și greu accesibile, era considerată inexpugnabilă.

[2] Sau Trasumennus, avînd o formă circulară, cu un diametru de circa 10 km.

https://biblioteca-digitala.ro

acest scop ; apoi, puțin mai departe, încep să se deschidă niște cîmpii mai largi, iar de acolo să se înalțe dealurile. Hanibal își așează tabăra într-un loc deschis, unde își rîndui trupele de africani și de hispani. Pe baleari și celelalte trupe ușor înarmate le duse în spatele munților și, făcînd un ocol, își așează cavaleria chiar la intrarea trecătorii, ascunsă cu măiestrie după niște măguri, pentru ca, atunci cînd romanii aveau să ajungă acolo, cavaleria cartagineză să le închidă drumul, și să fie blocați din toate părțile de lacul Trasimennus și de munți.

Flaminius, deși ajunsese la lac cu o zi înainte, la apusul soarelui, a trecut prin trecătoare a doua zi, cînd abia mijiseră zorile, fără să fi făcut în prealabil cuvenitele recunoașteri ; de aceea, abia după ce armata romană a început să se desfășoare în cîmp deschis, a zărit trupele dușmane din fața lui, fără să descopere însă ambuscadele din spatele și de deasupra capului său. Cînd Punul și-a văzut atinsă ținta, așa cum urmărise, armata romană fiind prinsă între lac și munți și înconjurată de trupele sale, a dat tuturor semnalul de atac. Apoi punii s-au năpustit în goană pe unde îi venea fiecăruia mai la îndemînă ; acest atac fu cu atît mai neașteptat pentru romani cu cît negura ridicată din lac se lăsase mai deasă în cîmpie decît pe înălțimi și astfel trupele punilor, care se puteau zări unele pe altele destul de bine, acționaseră simultan de pe diferite dealuri și într-o ordine perfectă. Armata romană și-a dat seama că a fost încercuită încă înainte să fi auzit din toate părțile strigătele de atac și înainte de a-l fi zărit pe dușman, iar unitățile romane începuseră să fie izbite din față și din coaste mai înainte chiar de a se rîndui îndeajuns în linie de bătaie, ori de a apuca să-și pregătească armele pentru atac și de a-și scoate săbiile din teacă.

V Consulul Flaminius se stăpîni atît cît putu într-o situație neașteptată, cu toate că toți ostașii săi erau cuprinși de panică ; astfel el își rîndui din nou, în măsura

https://biblioteca-digitala.ro

în care îi permiteau împrejurările și timpul, șirurile buimăcite ale ostașilor săi, care se întorseseră în direcția de unde auziseră strigătele asurzitoare. Consulul, ori de cîte ori i se oferea prilejul și oriunde se putea duce și putea fi auzit, își îmbărbăta oamenii și le ordona să nu dea înapoi, ci să lupte : căci nici prin rugăciuni, nici prin fugăduințe față de zei nu vor fi în stare romanii să scape de-acolo, ci numai prin tăria brațului și prin vitejie. Cu arma trebuie să-și croiască ei drum prin mijlocul armatei dușmane și cu cît se vor teme mai puțin, cu atît și primejdia va fi mai mică [1] !

Numai că, din pricina zarvei și a învălmășelii, nici vorbele de îmbărbătare și nici ordinele lui nu putură ajunge la urechile ostașilor romani. Cei care erau prea departe n-avură putința să-și vadă steagul unității lor și să-și recunoască rîndul și locul său, astfel încît abia avură timp să pună mîna pe arme și să se pregătească de luptă ; mulți fură atît de înghesuiți într-alții, încît armele le erau mai degrabă o povară decît un sprijin. Învăluiți de negura atît de deasă, romanii se foloseau mai mult de urechi decît de ochi ; ei își întorceau fețele și privirile la gemetele răniților, la izbiturile trupurilor și la ciocnirile armelor, la strigătele amestecate de furie și de groază. Unii, care încercau să fugă, nimereau peste cîte un grup de luptători încleștați și rămîneau pe loc ; alții, care voiau să reintre în luptă, erau scoși din încăierare de cetele de fugari. În sfîrșit, romanii, după ce au încercat în zadar să dea atacuri în toate părțile, văzînd că sînt înconjurați, că au în coaste povîrnișurile munților și lacul, iar în față și în spate linia de bătaie a dușmanilor, și-au dat seama că singura nădejde a salvării stă numai în brațul și în sabia lor. Atunci fiecare roman a devenit pentru sine căpetenie, hotărîndu-se singur să ducă lupta pînă la capăt. În chipul acesta

[1] *„Quo timoris minus sit, eo minus ferme periculi esse."*

https://biblioteca-digitala.ro

a izbucnit o nouă luptă, ca de la început, fără să se mai închege ordinea obișnuită de bătaie, rînduită pe cele trei linii : de principes, hastati și triarii [1], în fața steagurilor nemaifiind antesignanii și nici în spatele lor altă linie de bătaie ; în același timp, ostașii nu mai erau încadrați ca de obicei fiecare în legiunea, cohorta sau manipulul său. Întîmplarea îi strîngea laolaltă și fiecare se așeza într-un loc sau altul, mai în față sau mai în spate, după curajul fiecăruia. Toți ostașii romani au luptat cu atîta avînt, atît de încleștați pe viață și pe moarte, încît niciunul din ei n-a simțit cutremurul care a făcut una cu pămîntul părți mari din multe orașe ale Italiei, a întors cursul rîurilor repezi, a revărsat marea peste albiile fluviilor și a prăbușit munți într-o uriașă prăvălire.

VI Lupta a durat aproape trei ore și pretutindeni cu aceeași înverșunare. Totuși, în jurul consulului roman, încleștarea a fost mai crîncenă și mai sîngeroasă ca oriunde. În jurul lui lupta însăși floarea ostașilor romani, iar Flaminius oriunde îi simțea pe ai săi strîmtorați, covîrșiți de puhoiul dușmanilor, nu pregeta să le sară în ajutor. Recunoscîndu-l după armele lui arătoase, dușmanii se năpustiră și ei asupra consulului cu toată înverșunarea, dar și concetățenii săi îl apărară cu aceeași îndîrjire, pînă cînd un călăreț insubru (pe nume Ducario), care îl recunoscu pe Flaminius și după înfățișare, strigă către tovarășii săi de luptă : „Iată-l ! Aici e cel care ne-a decimat legiunile [2] noastre și care ne-a devastat ogoarele și orașul nostru ! Pe acesta eu îl voi jertfi zeilor Mani ai concetățenilor mei doborîți mișelește de el ! [3]“ Dînd pinteni calului, el năvăli

[1] Vezi Cartea VIII, cap. VIII.

[2] Trupele galice (inclusiv ale galilor insubri) nu erau organizate pe legiuni. Termenul e folosit aici prin analogie.

[3] Se referă la bătălia dată de consulul Flaminius în anul 223 î.e.n. cu galii insubri, lîngă rîul Adda, terminată cu succes pentru romani. Campania durase doi ani (223—222 î.e.n.).

https://biblioteca-digitala.ro

prin mulțimea atît de deasă a romanilor și, după ce doborî mai întîi pe scutierul consulului, care se aruncase în fața dușmanului ce înainta, îl străpunse cu lancea și pe consulul Flaminius. Triarii însă l-au împiedicat pe lacomul dușman să-l ia ca trofeu, punîndu-i scuturile în față. În urma acestei întîmplări, cei mai mulți romani o luară la fugă. Frica îi făcea să nu mai știe nici de lacuri, nici de munți. Ca niște orbi ei se năpustiră pe orice potecă, oricît de prăpăstioasă și oricît de îngustă ; arme și oameni se prăvălesc unii peste alții în prăpastie. O bună parte dintre romani, care nu mai avură pe unde fugi, înaintară prin apă prin vadurile mocirloase și se înfundară în ele, rămînînd-le afară numai capul și umerii. Au mai fost și unii pe care, în fuga lor, groaza nesăbuită i-a îndemnat să treacă lacul înot, deși acesta era nemăsurat de mare și deci imposibil de a fi trecut ; acești ostași romani, părăsiți de puteri, erau ori înghițiți în adîncuri, ori, după atîtea eforturi zadarnice, se întorceau la mal, unde erau măcelăriți de cavaleria dușmană care intrase în apă. Cam 6000 de ostași din avangardă, datorită vitejiei lor, au scăpat din strîmtoare, reușind să străpungă liniile dușmane, fără însă a mai putea să știe ce s-a petrecut în urma lor. După ce s-au oprit pe o măgură oarecare, ei au auzit strigăte și zăngănit de arme, dar din cauza negurii, n-au reușit să-și dea seama de soarta bătăliei. În cele din urmă, după ce s-a încheiat lupta în favoarea punilor, sub strălucirea razelor soarelui, ceața s-a risipit și abia atunci, la lumina zilei, munții și cîmpiile le-au înfățișat înfrîngerea și dezastrul cumplit al oștirii romane. De aceea, romanii scăpați, temîndu-se să nu fie văzuți de puni, își luară steagurile cît putură de repede și porniră în marș cu cea mai mare grabă. În ziua următoare însă, acești romani, deoarece erau amenințați, în afară de celelalte primejdii, și de cumplita foame, se încrezură în cuvîntul lui Maharbal, care îi urmărise cu cavaleria sa în tot cursul nopții și care le pro-

https://biblioteca-digitala.ro

misese că, în schimbul armelor, le va încuviința să plece numai cu veșmintele de pe ei, așa că s-au predat. Însă Hanibal și-a respectat cuvîntul cu binecunoscuta-i „bună-credință punică" și i-a pus pe toți în lanțuri.

VII Așa s-a dat vestita bătălie de la lacul Trasimennus [1], celebră printre puținele dezastre ale poporului roman : 15.000 de romani au căzut în luptă, iar alți 10.000, puși pe fugă și risipiți prin întreaga Etrurie, s-au îndreptat către Roma. Din rîndurile dușmanilor au căzut 2500 de ostași ; însă din cauza rănilor, după bătălie au mai pierit mulți din ambele tabere. Unii analiști au scris că ambii beligeranți au avut pierderi mult mai numeroase ; eu

[1] Bătălia de la lacul Trasimennus, a avut loc în primăvara anului 217 î.e.n. După înfrîngerile romanilor la Ticinus și Trebia, triburile galice din Italia Cisalpină s-au răsculat contra dominației romane, la instigația lui Hanibal. Hanibal, împreună cu importante contingente de gali, începe operațiile ofensive în primăvara lui 217 î.e.n. contra Romei, ale cărei armate concentrate în regiunea dintre Ariminum și Arretium apărau căile de acces spre Roma, prin trecătorile Apeninilor. Hanibal însă dejoacă planul tactic defensiv al romanilor, ocolind pozițiile fortificate ocupate de trupele romane, trecînd prin valea plină de smîrcuri și greu accesibilă a riului Arnus, cu pierderi apreciabile în oameni și vite de povară. În modul acesta, el reușește, prin ocolirea puternicelor poziții romane, să înainteze către Roma pe la est de lacul Trasimennus.

Flaminius menține totuși contactul cu Hanibal și urmărește să-l angajeze într-o bătălie în aceste poziții deosebit de favorabile alese de el, fără să ia însă măsurile de precauție. Astfel, Hanibal poate să dejoace planurile lui Flaminius printr-un atac fulgerător dat prin surprindere. În timp ce forțele romane se deplasau prin valea îngustă dintre Apenini și lacul Trasimennus, Hanibal le atacă pe neașteptate, romanii neavînd un teren propice pentru a intra în dispozitiv de luptă și a-și desfășura forțele și nici timpul necesar pentru contraatac. Romanii au pierdut în bătălia de la Trasimennus 15 000 de ostași împreună cu consulul Flaminius, căzut chiar la începutul luptei. Fazele și episoadele acestei bătălii au fost descrise de istoricii antici Polybios (op. cit., III, cap. 86), Appianos *(Istoria romanilor, Hanibal*, 9 și urm.), Zonaras (VIII, 25), Cornelius Nepos, *(De viris illustribus, Hanibal.)*

https://biblioteca-digitala.ro

însă, pe lîngă faptul că nu mi-e pe plac să umflu fără noimă lucrurile, cum îndeobște mulți scriitori sînt tentați s-o facă, m-am călăuzit cel mai mult după Fabius Pictor [1], contemporan cu acest război.

Hanibal, după ce i-a eliberat pe prizonierii de origină latină, fără vreo răscumpărare, și după ce toți romanii au fost puși în lanțuri, a ordonat ca leșurile cartaginezilor să fie scoase din mormanele de morți, separate de ale dușmanilor și înmormîntate ; cu toate marile strădanii de a descoperi trupul lui Flaminius pentru a-i face funeraliile, nu l-a găsit.

La Roma, cea dintîi veste asupra acestui dezastru a stîrnit o nemaipomenită spaimă și tulburare în popor, care a dat buzna în forum. Soțiile cutreierau ulițele și-i întrebau pe cei întîlniți în cale ce urgie neașteptată s-a întîmplat și care e soarta armatei. Și, deoarece mulțimea care se îndrepta spre Comitium [2] și Curie ca la o adunare a poporului, îi chema pe magistrați, în cele din urmă, cu

---

[1] Analistul roman Fabius Pictor, născut în jurul anului 250 î.e.n. El a fost deci contemporan cu cel de-al doilea război punic. A participat la campaniile împotriva galilor din 223—222 și la al doilea război punic. E primul analist roman. Lucrarea sa istorică *Annales*, scrisă în limba greacă, deși conține multe erori și exagerări, a fost consultată de Titus Livius, mai ales pentru perioada legendară a Romei, perioada regalității și începutul republicii, precum și de Polybios și Dionysios din Halicarnas.

[2] *Comitium*, locul de adunare al poporului pentru alegerile magistraților romani, ori pentru judecarea proceselor, era situat în *forum*, într-o porțiune de teren anume destinată, de formă pătrată. Tot în forum se găseau *Curia Hostilia*, edificiul public unde senatul roman își ținea ședințele, templul lui Saturn, Templul lui Castor și Polux, Templul Vestei și edificiul public al vestalelor, templul lui Venus, precum și *Tribuna rostrata* (tribuna oratorilor), templul rotund al lui Romulus etc. etc. Autocrații romani, Iulius Caesar, Augustus, Domitian, Vespasian, Titus, Septimius Severus, Maxentius etc., l-au împodobit cu temple, bazilici, arcuri de triumf, ale căror vestigii subzistă și astăzi. Faimoasa *Via Sacra* de aici pornea, din fața tribunei rostrate, fiind paralelă cu *Comitium*, delimitat în partea opusă de *Via Fori Romani*, tot paralelă cu *Comitium*.

https://biblioteca-digitala.ro

puțin înainte de apusul soarelui, pretorul M. Pomponius spuse : „Am fost învinși într-o mare bătălie !“ Și, cu toate că vorbele lui n-au fost bine auzite, oamenii aflară despre cele întîmplate din zvonurile răspîndite în dreapta și în stînga și duseră pe la casele lor vestea că însuși consulul cu o mare parte din trupe a căzut în luptă, că puțini supraviețuiesc și că aceștia ori au fost risipiți prin toată Etruria, ori au căzut prizonieri în mîinile dușmanului. Toate nenorocirile care se abătuseră asupra armatei învinse erau motiv de îngrijorare și pentru părinții acelora care serviseră sub comanda consulului C. Flaminius și despre a căror soartă nu știau nimic. Și nici nu găseau pe cineva care să-i lămurească ce pot să spere, sau de ce să se teamă. A doua zi și cîteva zile după aceea, o mare mulțime de oameni a ieșit la porțile cetății, mai mult femei decît bărbați, așteptînd fie pe vreunul dintre ai lor, fie pe cineva care să le aducă vești despre ei. Pe cei care veneau îi înconjurau din toate părțile, îi copleșeau cu întrebări și nu lăsau să le scape pînă cînd nu aflau totul, cu de-amănuntul, mai ales dacă se nimerea să fie vreo cunoștință de-a lor. În sfîrșit, ai fi putut vedea atunci, pe chipul celor care se îndepărtau, cele mai felurite expresii, după cum i se aduseseră la cunoștință fiecăruia știri bune sau triste. Ei se întorceau la casele lor înconjurați de amici, care fie îi felicitau, fie îi consolau. Mai cu seamă femeile își dădeau fără sfială în vileag și bucuria, și jalea ; se spune că una dintre mame, cînd i-a apărut deodată în fața ochilor feciorul, după ce l-a îmbrățișat, s-a stins din viață. O altă mamă, căreia i se anunțase din eroare moartea fiului ei, sta doborîtă de jale în casă, cînd, deodată, la apariția neașteptată a tînărului, de prea mare bucurie, s-a prăbușit fără viață.

Pretorii reținură pe senatori la Curie cîteva zile, de la răsăritul pînă la apusul soarelui, pentru a delibera sub ce comandă și cu ce trupe s-ar putea rezista în fața cartaginezilor învingători.

https://biblioteca-digitala.ro

VIII Înainte de-a fi luat vreo hotărîre, pe neașteptate, veni știrea unui alt dezastru ; cei 4000 de călăreți trimiși de consulul Servilius în sprijinul colegului său, avînd în frunte pe propretorul C. Centennius [1], au fost înconjurați de Hanibal [2] în Umbria, unde se abătuseră din drum pentru că auziseră de sfîrșitul bătăliei de la Trasimennus. Vestea acestei nenorociri trezi felurite simțăminte în sufletul romanilor : unii din ei, covîrșiți de prea greul zbucium sufletesc, socoteau recenta pierdere a acestor călăreți, drept ușoară față de cele dinainte. Alții nu țineau seama de cele ce se întîmplaseră și de nenorocirea în sine, ci erau de părere că așa cum un trup bolnav și istovit va resimți mai mult decît un trup zdravăn cea mai ușoară atingere, la fel și urgia care a căzut pe capul cetății bolnave, istovite în acea vreme, trebuie apreciată nu după mărimea ei, ci în raport cu puterile sleite ale republicii, care nu mai putea îndura o nouă zguduire care să-i agraveze situația. De aceea cetățenii recurseră la un remediu nedorit și la care nu mai recurseseră de multă vreme, și anume la numirea unui dictator [3] ; însă, fiindcă nici celălalt consul nu era de față (singurul în măsură să facă numirea dictatorului), și deoarece nu era ușor să se trimită fie vreo ștafetă, fie vreo scrisoare pînă la dînsul prin Italia căzută sub ocupația punilor, ceea ce niciodată pînă la această zi nu se întîmplase, poporul l-a desemnat pe Q. Fabius Maximus [4] dictator și pe M. Minucius Rufus în funcția de comandant al cavaleriei.

---

[1] C. Centennius, fost legat al consulului Servilius, învestit cu comanda de propretor.

[2] În schimb Polybios (op. cit. III, 86) relatează că trupele comandate de propretorul Centennius au fost încercuite de Marhabal, nu de Hanibal.

[3] Din anul 249 î.e.n. senatul roman nu mai recursese pînă în 217 î.e.n. la numirea unui dictator pentru conducerea destinelor puterii romane.

[4] Quintus Fabius Maximus Verrucosus Ovis (Oaia) supranumit Cunctator (Întîrzietorul), era un descendent al faimoasei ginte pa-

https://biblioteca-digitala.ro

Senatul roman a dat însărcinarea celor doi să întărească paza zidurilor și turnurilor cetății, să instaleze posturi și puncte de sprijin unde vor găsi de cuviință și să distrugă podurile de peste ape. Trebuia să se dea lupta pentru Roma și Penații ei, deoarece trupele romane n-au putut apăra Italia.

IX ...Q. Fabius Maximus, ales dictator a doua oară, convocă senatul chiar în ziua cînd a intrat în funcție și luînd cuvîntul se referi mai întîi la zei, spunînd că fostul consul C. Flaminius a păcătuit mai mult prin nepăsarea sa față de rînduielile religioase și față de auspicii, decît prin

---

triciene a Fabiilor. Consul în 223 î.e.n., a învins pe liguri. El a încheiat cu Hasdrubal, în 226 î.e.n., tratatul dintre Roma și Cartagina. După cucerirea Saguntului de către Hanibal, a fost trimis la Cartagina de senatul roman pentru a decide războiul sau pacea. Fabius a ales războiul. După bătălia de la Trasimennus este numit dictator. Polybios (op. cit. III, 88) scrie că în urma morții lui Flaminius, Fabius, dîndu-și seama de concepțiile militare, tactice și strategice ale lui Hanibal, „a căutat să se folosească de avantajele realizate din rezervele necesare și de superioritatea numerică a trupelor sale" (Polybios, III, 89). Fabius evită contactul decisiv direct, în cîmp deschis, și bătăliile de mari proporții și recurge la tactica micilor operațiuni, incursiuni, lupte de hărțuială, atacuri contra ariergărzilor sau detașamentelor răzlețite și mai ales contra unităților trimise după aprovizionarea cu hrană și nutreț. Această tactică însă era vehement criticată de facțiunea democratică din Roma, nemulțumită de pierderea regiunii fertile a Padului reocupată de gali. Pe de altă parte țărănimea Peninsulei Italice nu trecea de partea lui, deși suporta greu devastările ogoarelor și satelor lor de către puni, drept represalii că cetățile italice nu părăsesc confederația romană. Tactica întîrzierii adoptată de către Fabius a fost totuși salutară pentru Roma, scăpînd armata romană de la pieire și totodată salvînd statul roman. Tot datorită lui Fabius, Roma a reușit să-și mențină în confederație aliații săi, cu toate eforturile diplomatice abile ale lui Hanibal de a-i atrage de partea sa. Fabius a fost consul în cinci rînduri, în anii 238, 228, 215, 214, 209, î.e.n. A fost de două ori *princeps senatus*. S-a stins din viață în 203 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

nesocotința și nepriceperea în meșteșugul armelor ; apoi el arătă că „trebuie consultați zeii înșiși asupra slujbelor de expiere necesare pentru a le îmblînzi mînia."

Fabius a obținut ca senatul să dea poruncă colegiului preoților decemviri să consulte *Cărțile sibyline*, hotărîre la care nu se recurge îndeobște decît în vremuri de grea cumpănă. Aceștia, după ce au cercetat cărțile destinului, au adus la cunoștința senatului că „făgăduința făcută zeului Marte pentru acest război nefiind împlinită potrivit rînduielilor religioase, trebuie făcută din nou, dar cu un fast și mai strălucit ; trebuie făgăduite lui Jupiter Jocuri Mari [1], temple în cinstea divinităților Venus Erycina [2] și Mintea [3] ; să se oficieze rugăciuni publice și să se prăz-

[1] Jocurile Mari *(Ludi Magni)* se celebrau în *Circus Maximus* și constau din competiții diverse : întreceri de care, lupte între atleți (gladiatori) și cu fiare sălbatice. Desfășurarea lor avea loc în urma unei făgăduințe *(votum)* solemne, rostite înainte de declanșarea unei bătălii decisive, sau în faza critică a unei bătălii, ori cu ocazia unei calamități naturale : cutremur, inundație, flagel etc. Erau organizate și prezidate de edili curuli sau plebei, care făceau toate preparativele necesare, aducînd și statuile divinităților cărora li se dedicau jocurile. Aceste jocuri purtau diferite apelative și se celebrau la date diferite, durînd între o zi și patru zile. Astfel erau *Ludi Magni*, sau *Ludi Romani*, care se celebrau la 15 septembrie în fiecare an, durînd începînd din anul 367 î.e.n. cîte 4 zile ; apoi *Ludi Plebei*, inaugurate în 200 î.e.n. cînd se desfășurau reprezentații teatrale. Toate erau publice.

[2] Venus Erycina era considerată în mitologia romană divinitatea primăverii și vegetației renăscute. Ea a fost sincretizată cu Afrodita a grecilor, devenind zeița iubirii și a frumuseții. Cultul ei a fost adus din Italia Meridională (Graecia Magna) și Sicilia unde exista un templu celebru al acestei divinități.

[3] *Mens* (Mintea) era o divinitate alegorică romană, ca și *Spes* (Speranța) *Concordia* (Armonia) *Pax* (Pacea) *Quies* (Liniștea), etc. *Mens* era personificarea inteligenței. După bătălia de la Trasimennus, pierdută din cauza lipsei de prevedere și nechibzuința consulului Flaminius, s-a dedicat divinității *Mens* un templu, construit pe colina Capitolină.

https://biblioteca-digitala.ro

nuiască un *lectisternium*[1] să se dedice zeilor o primăvară sacră,[2] dacă războiul va fi victorios și dacă Republica Romană se va menține în aceeași situație în care se găsea înainte de război.

Și fiindcă Fabius trebuia să poarte pe umerii săi toate grijile războiului senatul, potrivit hotărîrii rostite de colegiul pontificilor, dădu poruncă pretorului M. Aemilius, ca toate aceste rînduieli să fie îndeplinite cît mai grabnic.

XI După îndeplinirea în felul acesta a îndatoririlor divine, dictatorul a prezentat o dare de seamă în legătură cu războiul și situația republicii, întrebînd senatul cu ce legiuni și cu cîte efective hotărăște să se iasă în întîmpinarea dușmanului învingător. S-a decretat ca dictatorul să ia în primire armata de sub comanda consulului Cn. Servilius și, în afară de aceasta, să înroleze din rîndurile cetățenilor romani și ale aliaților lor cîți călăreți și cîți pedestrași găsește el de cuviință „și să facă și să aducă la îndeplinire tot ceea ce socotește el că e în interesul Republicii". Fabius declară că el va mai adăuga la armata lui Servilius încă două legiuni. Acestea fiind înrolate cu ajutorul comandantului cavaleriei, el fixă o zi în care să se adune la Tibur[3]. Apoi a dat un decret prin care se prevedeau următoarele : „Locuitorii care își au domiciliul în fortărețele și redutele care nu sînt destul de bine fortificate, să se strămute în localitățile mai ferite și mai bine apărate ; locuitorii să părăsească satele și ogoarele între-

[1] Ospăț public, oferit în cinstea divinităților importante capitoline (Jupiter, Marte, Apolo, Latona, Mercur și Neptun. Diana și Hercule) reprezentați prin statui și statuete așezate pe un pat frumos ornat, în fața căruia se întindeau bucatele.

[2] Primăvara Sacră *(Ver Sacrum)* era o veche datină italică de a se hărăzi lui Marte și lui Jupiter în vremuri de grea cumpănă, toate animalele care se nășteau în lunile martie sau aprilie ale anului următor, pentru a fi sacrificate.

[3] Oraș în Latium, situat pe malul Tibrului, la circa 25 km est de Roma.

https://biblioteca-digitala.ro

gului teritoriu pe unde are de gînd Hanibal să treacă, însă anterior să dea foc tuturor caselor și recoltelor, pentru ca acestea să nu cadă în mîinile cartaginezilor spre a le folosi".

Apoi Fabius Maximus porni pe via Flaminia [1] în întîmpinarea consulului și a armatei lui. Cînd a zărit la Tibru, în jurul localității Ocriculum [2], oștirea romană și pe consul în fruntea cavaleriei sale, a trimis un crainic care să dea de știre consulului să se înfățișeze dictatorului neînsoțit de lictori. Fiindcă consulul s-a supus ordinului dictatorului, întîlnirea celor două căpetenii ale poporului roman a stîrnit o nespusă uimire și admirație în ochii concetățenilor și aliaților față de funcția dictaturii, mai ales că aproape toți uitaseră de mult de importanța acestei puteri. Cu acest prilej s-a dat citire rapoartelor aduse din Roma care încunoștiințau „că vasele de transport încărcate cu provizii în portul Ostia [3], pentru oastea romană din Spania, au fost capturate de flota punică în apele din jurul portului Cosanus [4]". De aceea, numaidecît consulul a primit poruncă din partea lui Fabius Maximus să plece la Ostia împreună cu vasele care se găseau în apele Tibrului, în preajma Romei sau în apropierea Ostiei, vase care să îmbarce ostașii și trupele navale aliate, să pornească în urmărirea flotei dușmane și să asigure paza coastelor Italiei. La Roma fuseseră înrolați sub arme un mare număr de oameni, chiar și fii de liberți, care erau liberi și atinseseră vîrsta stagiului militar și care au depus jurămîntul de cre-

[1] Via Flaminia, șosea construită de Flaminius în timpul cenzurii sale în 220 î.e.n., pentru a lega Roma de orașul Ariminum, străbătînd Etruria și Umbria.

[2] Azi Otricoli, localitate în Umbria, situată în bazinul Tibrului.

[3] Portul Romei, situat la vărsarea Tibrului în Marea Tireniană.

[4] Cosanus sau Portus Herculis (azi Porto Ercole), vechi oraș portuar al Etruriei, colonizat în 275 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

dință. Din această armată recrutată în Roma, cei mai tineri de treizeci și cinci de ani au fost îmbarcați în vase, iar ceilalți au fost lăsați cu paza cetății.

(Chiar din momentul primului contact cu armata cartagineză, Fabius Maximus își pune în aplicare tactica sa de evitare a unei înfruntări directe și de mari proporții, ceea ce stîrnește bănuieli în mintea lui Hanibal, îngrijorat de faima noului comandant roman. Dar Fabius avea de înfruntat nu numai pe Pun, ci și pe propriul său comandant de cavalerie, Minucius Rufus, care îl considera pe dictator mai de grabă greoi și fricos decît prevăzător, stare de spirit care începuse să cuprindă și pe mulți ostași romani, cărora le venea din ce în ce mai greu să asiste impasibili la distrugerile și prădăciunile pe care Hanibal le făcea, ca să-i atîțe, chiar sub ochii lor. În aceste condiții, într-una din zile, un detașament de 400 de călăreți romani comandați de L. Hostilius Mancinus încearcă, în disprețul ordinelor primite, să-l înfrunte pe dușman, dar este în întregime măcelărit, confirmînd astfel, în mod dureros, justețea aplicării tacticii temporizării, promovată de dictatorul Fabius Maximus Cunctator.)

FABIUS MAXIMUS CUNCTATOR DEJOACĂ TACTICA LUI HANIBAL

XV ...Întîmplător, în aceeași zi Minucius își unise trupele cu cele ale dictatorului Fabius Maximus, care îl trimisese să întărească un punct de sprijin situat într-o trecătoare, mai sus de Terracina [1], care se îngustează în niște chei care domină marea ; urmărea prin aceasta ca Hanibal, pornind din Sinuessa [2], să nu poată pătrunde pe teritoriul Romei pe Via Appia. După ce s-a făcut joncțiunea trupelor,

[1] Oraș portuar volsc (fost Anxur), situat pe Via Appia, la extremitatea mlaștinilor Pontine, pe coasta mării Tyreniene.

[2] Oraș situat în extremitatea Latiului, la granița cu Campania, colonizat de romani în 295. Era străbătut de faimoasa șosea Via Appia.

https://biblioteca-digitala.ro

dictatorul şi comandantul cavaleriei îşi aşezară tabăra pe drumul pe care avea să meargă Hanibal ; acesta se afla cam la 2000 de paşi de acolo.

XVI A doua zi punii au ocupat tot intervalul dintre cele două tabere, umplîndu-l cu trupe. Deşi romanii se aşezaseră la poalele parapetelor poziţiilor lor, într-un loc, fără îndoială, mai prielnic pentru ei, totuşi Hanibal a înaintat cu cavaleria şi cu pedestrimea uşoară pînă acolo, iar pentru a-i hărţui şi provoca dădea atacuri răzleţe, cînd năvălind, cînd retrăgîndu-se Romanii însă au rămas neclintiţi pe poziţie, încît această luptă a fost neînsemnată, mai degrabă din voinţa dictatorului decît a lui Hanibal. Din rîndurile romanilor au căzut 200 de oameni, pe cînd din armata lui Hanibal 800. Hanibal credea că a şi fost încercuit acolo, deoarece drumul către Casilinum [1] îi fusese tăiat. Pe cînd romanii se aprovizionau de la Capua, din Samnium şi din atîtea ţinuturi bogate ale aliaţilor Romei, Hanibal avea să ierneze între stîncile de la Formiae [2], în nisipurile şi smîrcurile de la Liternum şi prin păduri sălbatice. Abia atunci Hanibal şi-a dat seama că romanii atacă, folosindu-se de propria-i tactică. De aceea, fiindcă nu era cu putinţă să răzbată prin strîmtoarea Casilină şi era nevoit să se îndrepte spre munţi şi să treacă peste piscul Callicula [3], pentru ca romanii să nu-l atace şi să-i închidă trupele în văi, a hotărît să-l înşele pe duşman, născocind un şiretlic menit să îngrozească privirile, şi astfel, la lăsarea întunericului, să se poată strecura pe nesimţite către munţi. Hanibal îşi pregăti şi-şi puse în aplicare planul său şiret în felul acesta : fură legate făclii şi mănunchiuri de nuiele şi de viţă de vie, adunate de prin toate părţile, de coarnele vitelor şi domesticite, şi nedo-

[1] Oraş în Campania, pe rîul Volturnus, aproape de Capua.
[2] Localitate portuară în sudul Latiului, la est de Terracina.
[3] Munte neidentificat, nefiind atestat de alţi istorici ; în orice caz face parte din şirul munţilor Caudini, la nord de Capua.

https://biblioteca-digitala.ro

mesticite, pe care le avea ca pradă, pe lîngă celelalte bunuri luate de la săteni. În felul acesta au fost strînși la un loc 2000 de boi. Hasdrubal a primit de la Hanibal însărcinarea să mîne în timpul nopții toată această cireadă cu coarnele aprinse către munți și mai cu seamă, dacă va putea, să o năpustească pe marginea trecătorii ocupate de romani.

XVII La căderea amurgului, Hanibal și-a pus trupele în mișcare fără zgomot. Cireada boilor a fost împinsă ceva mai înainte, în fața steagurilor punice. Cînd oastea a ajuns la poalele munților, și cînd drumul s-a îngustat, s-a dat deodată semnalul ca vitele cu coarnele aprinse să fie mînate către munții din față. Spaima de pălălaia care le frigea carnea la încheietura cu grumazul, mîna vitele ca îmboldite de turbare. Datorită fugii lor năprasnice părea că se aprinseseră și codrii și munții și că toate tufișurile din împrejurimi luaseră foc; apoi și scuturatul zadarnic al capetelor lor încingea și mai tare flăcările dintre coarne, astfel încît totul semăna cu priveliștea unui puhoi de oameni care alergau nebunește în toate părțile. Ostașii unităților romane care fuseseră așezați la intrarea în trecătoare, cînd au zărit atîtea focuri pe culmi, iar unele chiar deasupra lor, convinși că au fost înconjurați, și-au părăsit posturile. Dar cînd acești ostași au apucat-o către piscurile munților, unde flăcările erau mai rare, ca să fie, chipurile, cît mai siguri că scapă, nimeriră peste niște boi rătăciți de cireadă. La început, cînd totul li se arătase de departe, rămăseseră locului încremeniți ca în fața unei minuni care făcea să țîșnească flăcări din niște vietuitoare. În cele din urmă însă, dîndu-și seama că e vorba de un vicleșug omenesc și convinși că Hanibal vrea să-i prindă într-o capcană, s-au pornit pe o fugă și mai disperată. În goana lor, au nimerit și peste trupele ușor înarmate ale punilor. Numai căderea nopții a amînat pînă la ivirea zorilor încăierarea dintre cele două oștiri la fel

https://biblioteca-digitala.ro

de stăpînite de spaimă. În vremea asta, Hanibal a izbutit să-şi treacă grosul armatei sale prin trecătoare, lichidînd pe puţinii romani găsiţi acolo, şi şi-a aşezat tabăra în ţinutul Allifanum [1].

XVIII Fabius Maximus şi-a dat seama de această învălmăşeală ; dar fiind încredinţat, pe de o parte, că e vorba de capcane întinse de Hanibal, iar pe de altă parte temîndu-se îndeosebi de o bătălie dată pe întuneric, şi-a ţinut oastea la adăpostul întăriturilor taberei. Cum s-a crăpat de ziuă, s-a încins o luptă pe o coastă a muntelui, cu care prilej romanii ar fi izbîndit cu uşurinţă asupra trupelor uşoare punice, despărţite de grosul alor lor (căci într-adevăr ei îi întreceau întrucîtva numericeşte), dacă n-ar fi venit în ajutorul cartaginezilor o cohortă de hispani, trimisă anume de Hanibal. Aceşte trupe, mai deprinse cu munţii şi mai obişnuite să lupte printre stînci şi bolovani, datorită agilităţii în mişcări şi armelor cu care erau înzestrate, au izbutit uşor să-i răzbească pe romanii împovăraţi cu arme grele şi obişnuiţi să lupte în cîmp deschis şi stînd pe loc. De aceea adversarii s-au desprins din această încăierare în care romanii nu erau egali ; hispanii s-au retras aproape intacţi, în timp ce romanii s-au îndreptat spre tabăra lor, după ce au suferit oarecari pierderi.

La rîndu-i şi Fabius îşi ridică tabăra şi, după ce trecu şi el prin defileu, şi-o stabili mai sus de localitatea Allifae, într-un loc înalt şi întărit. Atunci Hanibal, prefăcîndu-se că se îndreaptă prin Samnium către Roma, s-a înapoiat în ţinutul paelignilor [1] distrugînd totul în cale. Fabius Maximus îşi conducea trupele sale pe crestele mun-

[1] Azi Alife, regiune în jurul oraşului Allifae din Samnium, la nord de Beneventum.

[2] Populaţie sabelică din Italia centrală, delimitată la sud de frentani, la est de marrucini şi la nord de vestini, la sud de Samnium.

https://biblioteca-digitala.ro

ților, pe la mijloc, între armata cartagineză și Roma, dar fără să se îndepărteze și nici să se măscare în luptă cu Hanibal. De la paeligni Hanibal a cotit-o înapoi către Apulia și ajungînd la Gereonium [1], oraș care fusese părăsit de locuitorii săi de teamă, deoarece o parte din zidurile lui se năruiseră. Dictatorul și-a întărit tabăra în ținutul Larinatum ; în sfîrșit, chemat la Roma, în vederea unor ceremonii religioase, el îl conjură pe comandantul cavaleriei, nu numai sub formă de ordin și directive, dar chiar și sub forma unei rugăminți : să se bizuie mai mult pe chibzuință, decît pe noroc și să-l imite mai degrabă pe el, decît pe Sempronius și pe Flaminius ; să nu creadă că e puțin lucru faptul că dușmanului i-au fost dejucate toate planurile și că astfel s-a scurs aproape toată vara. Chiar și medicii reușesc adesea să-și vindece bolnavii mai curînd prin odihnă decît prin mișcare și zbucium. Oare e puțin lucru să nu mai fii învins de un dușman victorios în atîtea rînduri și să mai poți respira puțin după atîtea înfrîngeri neîntrerupte ?

În urma acestor sfaturi date zadarnic comandantului cavaleriei, Fabius a plecat la Roma.

XXIV Armata romană se găsea atunci în ținutul Larinatum. În fruntea ei se afla Minucius, comandantul cavaleriei, deoarece, așa cum s-a mai spus, dictatorul plecase la Roma. Însă Minucius coborîse în cîmpie tabăra pe care Fabius o așezase pe poziții înalte și sigure. Mintea lui Minucius, de cînd rămăsese singur comandant, era frămîntată de tot felul de planuri, care de care mai îndrăznețe, potrivit firii sale bătăioase : fie să-i atace pe cartaginezii răzleți, trimiși după aprovizionare, fie să se năpustească asupra taberei lui Hanibal, lăsată cu o pază slabă. La rîndul său și Hanibal se aștepta ca odată cu

[1] Localitate în Samnium, la sud de orașul Larinum, în nordul Samniului.

https://biblioteca-digitala.ro

comandantul să se schimbe și tactica războiului și ca adversarul său să se comporte mai de grabă cu semeție, decît cu chibzuință. El însuși, (ar putea fi de necrezut ceea ce a făcut el) deși vrăjmașul era atît de aproape, și-a trimis a treia parte din trupe ca să procure provizii, reținînd în tabără celelalte două părți ; apoi și-a strămutat tabăra și mai aproape de a romanilor, așezînd-o pe o măgură cam la două mii de pași de Gereonium, în văzul romanilor, pentru ca ei să știe că el e pregătit să-și apere trupele trimise după aprovizionare, dacă cumva vor fi atacate.

Hanibal însă a observat de acolo o altă înălțime și mai apropiată de romani, care domina castrul acestora ; dar dacă ar fi încercat s-o ocupe în plină zi, acțiunea i-ar fi fost zădărnicită, deoarece; fără îndoială, romanii i-ar fi luat-o înainte, avînd de străbătut un drum mai scurt ; de aceea, Hanibal a trimis în timpul nopții, într-ascuns, trupe de numizi care au ocupat-o. Romanii disprețuind neînsemnatul număr al numizilor care puseseră stăpînire pe această poziție, îi izgoniră a doua zi și-și strămutară ei tabăra acolo. Cu acest prilej cele două tabere s-au apropiat una de alta pînă în preajma valului de parapete, astfel încît între ele rămăsese un foarte mic interval, pe care îl umpluseră aproape în întregime trupele romane, rînduite în linie de bătaie. În același timp, cavaleria romană însoțită de pedestrimea ușor înarmată, pornind prin spatele taberei lui Hanibal, atacă unitățile însărcinate cu aprovizionarea, care fură, în mare parte măcelărite sau puse pe fugă. Hanibal însă nu se încumetă să dezlănțuie bătălia, deoarece cu numărul mic de trupe de care mai dispunea, cu greu ar fi fost în stare să-și apere tabăra în caz că i-ar fi fost atacată. De aceea, (lipsindu-i o parte din trupe) aplica și el tactica lui Fabius, ducea războiul stînd pe loc și tărăgănîndu-l ; chiar își retrăsese trupele în tabăra sa dinainte, care se găsea în fața zidurilor orașului Gereo-

https://biblioteca-digitala.ro

nium. Unii analiști au scris că, totuși, armatele s-au așezat în linie de bătaie și că au avut loc lupte ; că la cea dintîi ciocnire, Hanibal a fost bătut și fugărit pînă în tabăra lui ; că, de acolo, punii au pornit deodată la atac și au stîrnit spaima în rîndurile romanilor ; apoi că, datorită intervenției lui Numerius Decimius Samnitul, lupta a fost restabilită. Acest Decimius, căpetenie vestită prin bogățiile sale nu numai în cetatea Bovianum [1], de unde era originar, ci și în întregul Samnium, adusese în tabăra romană, din ordinul dictatorului, 8000 de pedestrași și 500 de călăreți samniți. Cînd trupele samnite și-au făcut apariția în spatele taberei lui Hannibal, și romanii, și punii au crezut că au sosit în ajutor noi forțe din Roma sub comanda lui Quintus Fabius ; că Hanibal, pentru că se temea să nu i se întindă vreo cursă, și-ar fi retras trupele, iar oastea romană, sprijinită de trupele samnite, pornind în urmărirea cartaginezilor, ar fi cucerit în cursul acelei zile două redute ; că au fost nimiciți 6000 de dușmani, iar dintre romani au căzut în luptă cam 5000 și că, deși pierderile au fost aproape deopotrivă de mari pentru amîndoi adversarii, la Roma s-a dus vestea neadevărată a unei strălucite victorii obținute de comandantul cavaleriei, datorită unui raport al acestuia și mai mincinos.

XXV Despre aceste evenimente s-a vorbit de foarte multe ori și în senat și în adunarea poporului. În vreme ce toți cetățenii tresăltau de bucurie, numai dictatorul nu punea vreun temei nici pe zvonuri, nici pe raport ; el spunea că chiar dacă acestea ar fi adevărate, el se teme mai mult de victorii decît de înfrîngeri. Atunci tribunul plebei M. Metilius îi răspunse : „Într-adevăr, această stare de lucruri nu mai poate fi tolerată ! Dictatorul s-a împotrivit ducerii la bun sfîrșit a acestui război, nu numai cînd a fost

[1] Azi Bojano ; era centrul cel mai important al pentrilor, în centrul regiunii Samnium.

https://biblioteca-digitala.ro

de față, dar și acum cînd e departe de el. Se opune campaniei desfășurate și-și pierde vremea tărăgănînd războiul, pentru ca să rămînă mai multă vreme în dregătorie și să dețină singur puterea și asupra Romei și asupra oștirii. Într-adevăr, unul din consuli a căzut pe cîmpul de luptă, iar celălalt sub pretextul de a urmări flota cartagineză, a fost exilat departe de Italia. Apoi, doi pretori au primit însărcinări în Sicilia și Sardinia, deși nici una din aceste provincii, n-are nevoie acum de vreun pretor. În schimb, comandantul cavaleriei romane, M. Minucius, este ținut aproape sub pază, ca nu cumva să dea ochii cu vreun dușman, sau să întreprindă vreo acțiune războinică! De aceea, pe Hercule, au fost pustiite în lung și în lat nu numai ținutul samnit, unde cartaginezii au fost lăsați să sălășluiască întocmai ca într-o provincie de dincolo de Ebru, ci și Campania și ținuturile Calenum și Falernum, în timp ce dictatorul șade cu mîinile încrucișate în Casilinum și-și păzește de dușmani numai ogorul său, cu ajutorul legiunilor romane! Trupele romane, deși dornice de luptă au fost reținute împreună cu comandantul cavaleriei între parapetele taberei, aproape ca niște prizonieri! Ostașilor romani li s-au luat armele întocmai ca unor vrăjmași învinși! În cele din urmă, cînd dictatorul a plecat din mijlocul lor, ostașii romani parcă eliberați dintr-un asediu au ieșit din întăriturile taberei și l-au bătut pe dușman, punîndu-l pe fugă." În continuare Metilius arătă că, pe aceste temeiuri, dacă plebea romană și-ar mai fi păstrat străvechiul curaj, el s-ar fi încumetat să facă propunerea anulării puterii dictatoriale din mîna lui Fabius; dar că în împrejurările de acum el propune un alt proiect, mai puțin important, care prevede punerea pe aceeași treaptă a prerogativelor comandantului cavaleriei cu cele ale dictatorului, iar Fabius să nu fie retrimis la armată, înainte de alegerea unui alt consul în locul lui C. Flaminius.

https://biblioteca-digitala.ro

Dictatorul s-a abținut să participe la Adunarea poporului, neavînd cituși de puțin talentul de a-și susține părerea în astfel de adunări. Dar nici măcar în senat Fabius n-a fost ascultat cu destulă bunăvoință atunci cînd arăta tăria dușmanului, amintind înfrîngerile suferite de romani timp de doi ani, datorită nechibzuinței și nepriceperii comandanților romani, și cînd spuse că Minucius, comandantul cavaleriei, va trebui să dea socoteală pentru faptul că a luptat împotriva ordinului său, că, în cazul în care autoritatea și conducerea supremă a statului roman vor rămîne mai departe în mîinile sale, va dovedi în scurtă vreme că pentru un bun comandant nu atît norocul este hotărîtor, cît prudența și o minte cumpănită ; că, în acest moment este o mai mare glorie pentru el de a fi păstrat onoarea armatei, decît de a fi nimicit mai multe mii de dușmani.

După ce rosti în van o cuvîntare de acest fel, și după ce a fost ales noul consul, M. Atilius Regulus, Fabius, pentru a nu fi de față la controversele în legătură cu prerogativele dictatoriale, în ajunul discutării propunerii tribunului plebei, M. Metilius, a plecat în timpul nopții la armata sa. A doua zi în zori, cînd s-a ținut Adunarea poporului, s-a constatat că, deși plebeii nutreau o ură mocnită împotriva dictatorului și simpatie pentru comandantul cavaleriei, totuși nu s-a găsit nimeni care să susțină pe față ceea ce era pe placul mulțimii, lipsind o autoritate care să impună proiectul. Pînă la urmă, acesta și-a găsit un susținător în persoana lui C. Terentius Varro, care fusese pretor în cursul anului precedent. Acesta provenea nu numai dintr-o familie modestă, ci chiar foarte de jos. Se spune că tatăl său fusese măcelar, că el își căsăpea vitele singur și că însuși fiul său îl ajuta la această îndeletnicire demnă de sclavi.

XXVI Acestui tînăr, cum s-a văzut stăpîn pe marea avere lăsată de tatăl său, i-a trecut prin minte să aspire

https://biblioteca-digitala.ro

la alte îndeletniciri mai onorabile și, de aceea, îi plăcură toga și forul ; începînd să pledeze pentru tot soiul de ticăloși și tot felul de afaceri necurate, împotriva oamenilor de ispravă și a agoniselii lor, și-a cîștigat mai întîi faimă în rîndurile poporului, apoi a reușit să ajungă la demnități publice, îndeplinind funcțiile de chestor și de edil, fiind în două rînduri și edil plebeu și edil curul, și, în cele din urmă, chiar pretor ; după expirarea mandatului de pretor, năzuia să pună mîna și pe consulat. Profitînd de ura stîrnită împotriva dictatorului, Varro a căutat cu iscusința minții sale să tragă foloase, pîndind momentul să vadă din ce parte bate vîntul în Adunarea poporului ; și, într-adevăr, a fost singurul care în urma plebiscitului, a cîștigat vază și încredere.

Toată lumea care era de față la Roma, precum și cei care erau duși la oaste, fie prieteni, fie adversari, în afară de Fabius însuși, au interpretat acest proiect de lege ca o jignire adusă dictatorului. Acesta, cu seninătatea sufletească cu care răbdase învinuirile aduse de vrăjmașii săi în fața mulțimii, îndură și nedreptatea strigătoare la cer a poporului împotriva sa. Primind chiar pe drumul către armată senatus-consultul privitor la împărțirea puterii, Fabius era pe deplin încredințat că egalizarea sa cu Minucius Rufus în funcția de conducere nu înseamnă și egalizarea talentului lor de comandanți și de aceea își continuă drumul la trupele sale fără să se simtă înfrînt nici față de concetățeni, nici față de dușmani.

XXVII Într-adevăr, Minucius, care și înainte de a obține încrederea poporului abia putuse fi suportat, acum, începu și mai mult să se îngîmfeze, întrecînd măsura ; se lăuda că el l-a învins nu atît pe Hanibal, cît pe Fabius : „S-a recurs, spunea el, la Quintus Fabius ca la o ultimă speranță, în situația celei mai grele restriști care a lovit Republica, ca să fie comandant unic și deopotrivă cu Hanibal ! Și iată că acum cel care se afla în cea mai înaltă

https://biblioteca-digitala.ro

demnitate a statului a fost coborît cu o treaptă, ca să fie alături de un altul mai mic ca el în grad. Iată că acum dictatorul e egal cu comandantul cavaleriei — fapt fără precedent în analele istoriei romane — în aceeași cetate în care toți comandanții au obișnuit să tremure și să se îngrozească în fața vergilor și securilor dictatorului!" Într-atît îi păreau de strălucitoare lui Minucius norocul și însușirile sale! De aceea, dacă Fabius va persista cu tărăgănarea și șovăiala, condamnate și de judecata zeilor și a oamenilor, el își va urma linia norocului său!

În consecință, chiar din prima zi cînd Minucius s-a întîlnit cu Q. Fabius, i-a spus că mai înainte de orice trebuie să se hotărască în comun în ce mod să se folosească de comanda care îi pune pe amîndoi pe aceeași treaptă: că din punctul său de vedere cel mai bine este să dețină comanda și prerogativele puterii fiecare pe rînd, sau cîte o zi, sau, dacă găsește de cuviință, pe o durată mai lungă, pentru a fi deopotrivă cu dușmanul nu numai în ce privește planurile, ci și prin efectivele trupelor, dacă s-ar ivi ocazia să dea bătălia cu cartaginezii. Lui Fabius nu i-a fost deloc pe plac această soluție și de aceea îi răspunse că întreaga situație va avea soarta pe care o va croi nechibzuința colegului său, că lui comanda supremă i-a fost împărțită cu altul și nu luată în întregime. De aceea el nu va renunța niciodată de bună voie la însărcinările sale în privința conducerii războiului, nici nu va împărți cu el durata comenzii, nici nu va admite să se comande pe rînd cîte o zi sau mai mult, ci va împărți armata în două, deoarece, dacă nu-i este permis să salveze totul, el va salva numai ce-i va fi cu putință.

În modul acesta, Fabius a obținut împărțirea legiunilor între ei, așa cum era obiceiul la consuli. Prima și a patra legiune i-au căzut la sorți lui Minucius, a doua și a treia lui Fabius. La fel au fost împărțite și unitățile de cavalerie, precum și trupele auxiliare, și cele ale aliaților și

https://biblioteca-digitala.ro

cele ale latinilor. Comandantul cavaleriei a vrut să-și separe chiar și taberele.

XXVIII Îndoită i-a fost atunci bucuria lui Hanibal (care, de altfel, știa tot ce se întîmpla în tabăra dușmanilor săi, deoarece și dezertorii îi dezvăluiau multe, și el însuși cerceta situația prin iscoadele sale), căci acum spera el să vină de hac și temerității nestrunite a lui Minucius și dibăciei lui Fabius, de vreme ce acesta pierduse jumătate din efectivele sale.

Între tabăra lui Minucius și cea a cartaginezilor se ridica o măgură, pe care cel care ar fi ocupat-o, ar fi avut, indiscutabil, o poziție mai favorabilă față de adversarul său. Hanibal nu căuta numai să ocupe acea măgură fără luptă, măcar că aceasta îi răsplătea eforturile sale, ci mai ales prilejul de a da piept cu Minucius, despre care știa bine că e gata să-i iasă în cale și să-l înfrunte. La prima vedere tot terenul dintre cele două armate părea neprielnic celui care ar fi vrut să întindă curse, deoarece nu numai că era lipsit de păduri, dar nu avea nici un fel de acoperire și nici măcar tufișuri. Cu toate acestea era parcă anume croit pentru curse, cu atît mai mult cu cît nimănui nu i-ar fi fost teamă de ele într-o vale atît de golașă. Pe povîrnișurile măgurii însă se găseau niște stînci atît de scobite, încît într-unele puteau să încapă și cîte două sute de ostași.

Hanibal vîri 5 000 de pedestrași și călăreți în aceste ascunzători, după cum permiteau capacitatea și poziția fiecăreia. De teamă totuși ca nu cumva într-o vale atît de deschisă, fie mișcarea imprudentă a vreunui ostaș, fie lucirea unei arme să nu dea pe față stratagema sa, Hanibal trimise în revărsatul zorilor cîteva pîlcuri de soldați, pentru a pune stăpînire pe măgura de care am vorbit mai sus, izbutind să abată într-acolo privirile romanilor. La prima vedere, romanii au disprețuit numărul mic al cartaginezi-

https://biblioteca-digitala.ro

lor și toți cereau, care mai de care, să li se dea voie să-i alunge de acolo și să ocupe măgura. Minucius însuși, agitîndu-se în mijlocul celor mai fălоși și mai nesocotiți dintre ostașii săi, îi incita, în timp ce-i împroșca pe dușmani cu o ploaie de deșarte amenințări. El trimise mai întîi pedestrimea ușoară, apoi cavaleria în rînduri strînse. În cele din urmă, cînd văzu că și adversarilor le sînt trimise ajutoare, se năpusti și el în fruntea legiunilor rînduite în dispozitiv de luptă. La rîndul său și Hanibal, văzîndu-i pe ai săi strîmtorați, cînd dintr-o parte cînd din alta, pe măsură ce încleștarea sporea, le trimise ajutoare în pedestrime și cavalerie și în felul acesta bătălia ajunse să se desfășoare acum pe întregul front, ambele tabere aruncîndu-și în luptă toate forțele. La cea dintîi ciocnire, pedestrimea ușoară romană, care urcase prima povîrnișul măgurii ocupate mai înainte de dușmani, fu izbită zdravăn și dată peste cap, stîrnind panică în rîndurile cavaleriei romane, care venea în urma ei, și-și căută refugiul la unitățile legiunilor. În mijlocul atîtor trupe romane înspăimîntate, numai linia de bătaie a pedestrimii grele rămăsese neînfricată, și se părea că, dacă bătălia s-ar fi desfășurat în chip firesc și pe un front adevărat, pedestrimea romană n-ar fi scăpat victoria din mînă, într-atît o îmbărbătase izbînda obținută cu cîteva zile mai înainte. Dar deodată au răsărit din ascunzători trupele cartagineze, lovind năprasnic din flancuri și din spate și pricinuind atîta zăpăceală și spaimă printre romani, încît acestora li se spulberă și nădejdea de-a rezista și aceea de-a scăpa prin fugă.

Atunci Fabius, la cele dintîi strigăte de spaimă ale romanilor și apoi, văzînd de departe frontul roman în neorînduială, spuse : „Într-adevăr, soarta a dat pe față nechibzuința, nu mai repede decît mă așteptam ! Cel ridicat pe aceeași treaptă cu Fabius, simte acum că Hanibal e mai presus decît el ca vitejie și ca noroc ! Dar, să amînăm pe altă dată prilejul mustrărilor și criticii ! Acum porniți cu

https://biblioteca-digitala.ro

steagurile în frunte dincolo de parapete ! Să-i smulgem vrăjmașului victoria, iar concetățenilor noștri dovada greșelii !"

Și, în timp ce o mare parte din trupele lui Minucius fuseseră măcelărite, iar cealaltă se zbătea să scape cu fuga, deodată apăru ca pogorîtă din cer și le sări în ajutor armata lui Fabius, rînduită în dispozitiv de luptă. Astfel, înainte de-a ajunge să arunce sulițele sau să ia contact cu inamicul, Fabius a izbutit să stăvilească și fuga romanilor în dezordine și năprasnicul avînt al cartaginezilor. Romanii care se răzlețiseră în lung și în lat, rupînd rîndurile, s-au refugiat din toate părțile spre linia de bătaie intactă a lui Fabius. Cei mai mulți însă, care se retrăgeau în grupuri, se întoarseră pe loc împotriva dușmanului și, strînși în ghem compact, cînd se retrăgeau, cînd se opreau, ținînd piept cartaginezilor. Și astfel din oastea bătută a lui Minucius și din cea intactă a lui Fabius se formă aproape un singur front care dezlănțui contraatacul împotriva vrăjmașului, cînd Hanibal dădu semnalul de retragere, declarînd fățiș că l-a bătut pe Minucius, dar că a fost bătut la rîndu-i de Fabius.

În modul acesta s-a scurs cea mai mare parte a zilei cu sorți de izbîndă atît de schimbători ; iar după ce trupele romane au revenit în tabără, Minucius a chemat ostașii la adunare, vorbindu-le astfel : „Ostași ! De multe ori am auzit că cel mai vrednic bărbat e acela care știe singur să ia hotărîrea cea mai chibzuită și că pe locul al doilea urmează acela care ascultă de sfatul cel mai bun ; în schimb, cel care nu știe nici să chibzuiască și nici să asculte de un altul mai bun ca el dă dovada celei mai înapoiate minți. Dar, fiindcă ursita n-a fost prea darnică cu noi, lipsindu-ne de cea dintîi însușire a sufletului și minții, atunci să ne-o păstrăm pe a doua și pînă cînd vom învăța să conducem ne resemnăm a asculta de sfatul celor mai prudenți ca noi. Să ne contopim cele două tabere, unind-o pe

https://biblioteca-digitala.ro

a noastră cu cea a lui Fabius ! După ce vom aduce steagurile și le vom așeza în fața pretoriului, unde eu îl voi numi pe Fabius părintele meu, fiindcă Fabius, datorită binefacerii sale față de noi și măreției sufletului său, este vrednic de acest titlu, voi, toți ostașii, îi veți saluta pe ostașii lui Fabius, care v-au apărat și v-au salvat viețile cu armele și cu brațele lor, întocmai ca pe patronii voștri ocrotitori. Și dacă ziua de azi nu ne-a adus o altă glorie, ne-a asigurat-o cel puțin pe aceea a recunoștinței sufletelor noastre !"

XXX La semnalul dat, comandanții unităților dădură ordin ostașilor să-și strîngă echipamentul. Pornind apoi cu toții în coloană de marș către tabăra dictatorului, stîrniră și uimirea acestuia și a celor care-l înconjurau. După ce steagurile au fost rînduite în fața tribunei dictatorului, comandantul cavaleriei, pășind înaintea celorlalți ostași, s-a adresat lui Fabius numindu-l părinte, iar armata sa, așezată în juru-i, i-a salutat pe ostașii lui Fabius, numindu-i ocrotitorii lor. „Dictatore ! a grăit Minucius, părinților mei, cu care te socotesc deopotrivă dîndu-ți acest nume de părinte (și nu știu cît pot să-ți redau prin cuvinte ceea ce simt !) le datorez numai viața, pe cînd ție îți datorez atît salvarea mea cît și a tuturor ostașilor mei ! De aceea eu cel dintîi renunț și anulez hotărîrea poporului, care a fost pentru mine mai degrabă o povară, decît o dovadă de cinstire, și ca să fie cu bine și cu noroc pentru tine, și pentru mine, și pentru aceste oștiri ale tale, atît cea salvată, cît și cea salvatoare, mă întorc și mă supun ordinelor și auspiciilor tale, dîndu-ți înapoi aceste steaguri și aceste legiuni ! Pe tine, Fabius, te rog să-mi acorzi bunăvoința ta și să-mi permiți a-mi păstra rangul de comandant al cavaleriei, iar acestor ostași să-și păstreze mai departe locul și unitățile lor."

https://biblioteca-digitala.ro

Apoi își strînseră dreapta unul altuia, iar ostașii lui Minucius cu cei ai lui Fabius. După împrăștierea adunării, cei dintîi au fost invitați la masă de către ceilalți, cunoscuți sau necunoscuți, cu toată dragostea, ca niște adevărați oaspeți. Această zi s-a încheiat într-o atmosferă de voioșie și înălțare sufletească pentru toți, cu toate că puțin mai înainte, fusese atît de jalnică și aproape aducătoare de pieire.

La Roma, după ce s-a răspîndit faima acestei întîmplări [1], confirmată apoi și prin rapoartele trimise de comandanții înșiși, și prin scrisorile ostașilor din amîndouă armatele, toți cetățenii îl ridicară în slăvi pe Fabius Maximus.

De același prestigiu se bucură dictatorul și în ochii lui Hanibal și a dușmanilor cartaginezi, care atunci, în sfîrșit, au simțit că poartă război cu romanii și pe pămîntul Italiei ; căci, cu doi ani înainte într-o asemenea măsură îi disprețuiseră pe comandanții și pe ostașii romani, încît cu greu le venea să creadă că ei poartă război cu acel popor de a cărui teribilă faimă auziseră de la părinții lor. Se spune că și Hanibal ar fi zis, pe cînd se întorcea de pe frontul de luptă, că, în sfîrșit, acei nori care de obicei stau pe crestele munților au stîrnit o ploaie însoțită de furtună

[1] Episodul conflictului dintre Minucius Felix și dictatorul Fabius precum și lupta cu Hanibal sînt descrise mai amplu și cu mai multă artă de Plutarh (*Viețile paralele*, cap. 7 și urm.) Alegerea lui Fabius ca prodictator, și nu dictator, de Adunarea poporului, marchează o modificare de prerogative ; faptul că și *magister equitum*, contrar uzanței, a fost ales tot de Adunarea poporului și nu numit de dictator, avînd prerogative egale cu ale dictatorului, evidențiază și mai pregnant această diferență, prodictatorul fiind inferior dictatorului în atribuții. Fabius a fost primul dictator ales de către Adunarea poporului. S-a recurs la această măsură, deoarece Cn. Servilius, consulul în funcțiune, singurul îndreptățit să învestească un dictator, era plecat atunci în Galia, iar evenimentele nu mai îngăduiau să se aștepte înapoierea sa la Roma.

https://biblioteca-digitala.ro

(După ce consulul Atilius ia în primire armata lui Fabius, iar consulul Geminus Servilius pe cea a lui Minucius, aceştia continuă aplicarea tacticii temporizării războiului şi hărţuielilor, punînd la grea încercare pe Hanibal şi armata cartagineză. După consulatul acestora au loc noi ciocniri între patricieni şi plebei, în legătură cu alegerea noilor consuli. Plebea îl voia pe C. Terentius Varro, care se remarcase încă din disputa împotriva dictatorului Quintus Fabius şi a tacticii sale. Sînt aleşi consuli C. Terentius Varro şi L. Aemilius Paullus, acesta din urmă susţinut de patricieni şi cunoscut adversar al plebeilor.)

BĂTĂLIA DE LA CANNAE

XXXVIII După înrolarea sub arme a ostaşilor, consulii au mai aşteptat cîteva zile pînă cînd au sosit şi trupele trimise de aliaţii Romei şi de cei cu nume latin. Atunci tribunii militari au pus ostaşii să jure, fapt care nu se mai întîmplase în trecut, căci pînă în acea zi nu se lua decît un angajament solemn : că se vor aduna la ordinul consulilor şi nu vor părăsi unitatea fără ordinul lor.

După ce s-au adunat toţi ostaşii pentru a fi încadraţi pe decurii [1] şi centurii, călăreţii pe decurii, iar pedestraşii pe centurii au depus cu toţii din propriul lor îndemn jurămîntul acesta : că nu se vor teme de nimic şi nu vor fugi niciodată, nu vor da înapoi nici un pas şi nu-şi vor

[1] Decuria era cea mai mică subunitate militară din arma cavaleriei, fiind o grupă de zece oameni. Cavaleria fiecărei legiuni era formată din 10 *turmae* sau plutoane, fiecare cu un efectiv de 30 sau 60 de oameni, deci în total 300 sau 600 de călăreţi. Cavaleria era recrutată din rîndurile cetăţenilor cu cel mai ridicat cens, constituind prima clasă censitară. Cavaleria aliaţilor avea efective duble. Fiecărei legiuni îi erau afectate două *alae* a cîte 300 de călăreţi ; *ala* avea 5 *turmae* a cîte 60 de oameni.

https://biblioteca-digitala.ro

părăsi formațiile decît pentru a lua arma altuia, ori a-și relua propriile arme lansate, ori pentru a lovi pe vrăjmaș, ori pentru a salva viața vreunui concetățean.

Din propriul lor îndemn ostașii romani au încuviințat schimbarea angajamentului solemn în jurămînt legal, care trebuia depus în fața tribunilor lor militari.

Înainte ca armata să pornească din Roma în marș, consulul Varro rosti mai multe cuvîntări pline de semeție, în care striga sus și tare că nobilii sînt aceia care au adus războiul în Italia și că acesta va dăinui mult în inima republicii dacă va avea mai multe căpetenii ca Fabius, dar că el, Varro, va pune capăt războiului în ziua în care va da ochii cu vrăjmașul.

În schimb, colegul său, Paullus, înainte de a ieși din Roma, a rostit o singură cuvîntare, mai de grabă plină de adevăr, decît pe placul poporului ; el nu s-a exprimat cu asprime la adresa lui Varro, dar a spus că se miră cum poate un comandant să știe ce operațiuni militare va trebui să desfășoare cu armata sa, cînd e încă îmbrăcat în togă și se află în cetate, și cum poate ghici dinainte chiar ziua în care se va lupta cu armata dușmană, fără să-și cunoască nici oastea sa, nici pe a adversarului, pozițiile, condițiile bătăliei, precum și natura terenului. De aceea dînsul nu va lua hotăriri pripite și premature, căci împrejurările dictează oamenilor luarea unor anumite hotăriri și nu oamenii împrejurărilor [1] ; că el dorește ca atacurile pornite cu chibzuință și iscusință, să fie încununate de victorii îndeajuns de frumoase. Orbeasca cutezanță, în afară de faptul că e o dovadă de prostie, totdeauna a fost funestă în trecut [2].

Se vedea limpede că Paullus prefera planurile cumpănite în locul măsurilor pripite. Și, pentru a persevera în

[1] „*Se quae consilia magis resident hominibus quam homines rebus.*

[2] „*Temeritatem, praeterquam quod stulta sit, infelicem etiam ad id locorum fuisse.*"

https://biblioteca-digitala.ro

această privință cu o mai mare statornicie, se spune că Q. Fabius Maximus i s-a adresat la plecarea din Roma în felul acesta :

XXXIX „L. Aemilius ! Dacă ai avea un coleg de consulat asemenea ție (O ! cît de mult aș dori aceasta !), ori dacă tu ai fi asemenea colegului tău, cuvîntarea mea ar fi de prisos. Căci și fără aceste declarații ale mele, dacă voi ați fi doi consuli destoinici, ați acționa în toate privințele în conformitate cu interesele republicii și conștiinței voastre ; iar dacă, dimpotrivă, ați fi niște consuli nevrednici, n-ați lua aminte la vorbele mele și nu mi-ați primi nici sfaturile. Acum însă, cînd eu îl privesc atît pe colegul tău cît și pe tine, un om atît de vrednic, întreaga mea cuvîntare ți-o adresez numai ție, deși îmi dau seama prea bine că în zadar ești și vei fi un bărbat și un cetățean vrednic, dacă republica va merge șchiopătînd din pricina celuilalt, dacă hotărîrile nechibzuite vor avea aceeași putere și același temei legal cu cele izvorîte dintr-o minte cumpănită. Căci tu greșești, L. Paullus, dacă crezi că vei avea mai puțin de furcă cu C. Terentius decît cu Hanibal ! Nu știu dacă adversarul tău de pe scaunul consular n-are să te facă să suferi mai mult ca dușmanul de peste hotare, căci, în vreme ce pe Hanibal îl vei înfrunta numai pe cîmpul de bătaie, pe acesta îl vei înfrunta în orice împrejurare și în orice moment. Împotriva lui Hanibal și trupelor lui va trebui să lupți cu pedestrașii și călăreții tăi ; Varro, te va ataca în fruntea propriilor tăi ostași. Îți amintesc acum de C. Flaminius, însă nu ca să-ți fie o prevestire ; dar acela abia după ce a ajuns consul a început să-și iasă din minți, și în provincia sa și la oastea sa, pe cînd colegul tău și-a ieșit din minți încă înainte de a candida la consulat, și apoi în vremea candidaturii, iar acum, în calitate de consul, încă înainte de a-și vedea tabăra sau pe dușman ; și dacă el stîrnește atîta zarvă acum, cînd se găsește în mijlocul cetățenilor, fălindu-se

https://biblioteca-digitala.ro

cu vitejiile și bătăliile sale, ce crezi tu că va fi în stare să facă atunci cînd se va vedea în mijlocul tineretului înarmat și unde fapta urmează îndată după vorbă [1] ?

Într-adevăr, dacă el va dezlănțui bătălia imediat, așa cum declară că are să facă, ori eu nu cunosc meșteșugul armelor, natura acestui război și nici pe dușman, ori vom suferi o înfrîngere și mai de pomină decît aceea de la lacul Trasimennus. Nu e acum momentul potrivit de a mă elogia pe mine, comparîndu-mă cu un altul ; de altfel eu aș putea depăși măsura mai de grabă dispreţuind gloria decît umblînd după ea ! Dar așa stau lucrurile : nu se poate duce un război împotriva lui Hanibal decît numai cu tactica pe care am aplicat-o eu. La această tactică ne îndeamnă să recurgem nu numai rezultatele obținute (acest învățător al celor nesocotiți), ci și aceeași raţiune care a fost și va fi neschimbată cîtă vreme împrejurările vor rămîne aceleași [2]. Acest război noi îl purtăm în Italia, pe vetrele și pe pămîntul nostru ; toate în jur aparţin numai concetăţenilor și aliaților noștri. Toți ne ajută și ne vor sprijini întotdeauna cu arme, cu oameni, cu cai, cu hrană. Deja ne-au dat dovezi de credință, cînd ne-am aflat în restriște. Fiecare clipă, fiecare zi ce se scurge, ne face mai vrednici, mai prevăzători, mai statornici. Hanibal, dimpotrivă, departe de casă, de patrie, se găsește pe un pămînt străin și ostil, unde totul îi e potrivnic și dușmănos ! Hanibal nu se bucură de pace nici pe mare, nici pe uscat ; nici un oraș nu-i dorește prietenia, nici o fortificație nu-i oferă adăpost, nicăieri nu vede ceva care îi aparţine. El trăiește de azi pe mîine numai din ceea ce pradă. Abia dacă mai are în jurul său o treime din oastea cu care a trecut fluviul Ebru ; dintre ostașii săi, mai mulţi au fost

[1] *„Ubi extemplo verba res sequitur."*

[2] *„Eadem ratio, quae fuit futuraque, donec res eaedem manebunt, immutabilis est"*

https://biblioteca-digitala.ro

doborîți de foame decît de sabie, iar pe puținii care i-au mai rămas de-abia mai are cu ce să-i hrănească. Prin urmare, mai stai la îndoială că noi nu-l vom învinge prin tărăgănarea războiului pe cel care se istovește din zi în zi, pe cel care nu mai are la îndemînă nici hrană, nici rezerve, nici bani ? De cîtă vreme stă Hanibal în fața zidurilor cetății Gereonium, o biată fortăreață a Apuliei, de parcă s-ar găsi în fața zidurilor Cartaginiei însăși ? De altfel, nu sînt numai eu singurul care mă mîndresc în fața ta cu ceea ce am făcut ; uite-i și pe Cn. Servilius și Atilius, ultimii consuli romani în ce mod i-au dejucat planurile lui Hanibal ! Aceasta e, L. Paullus Aemilius, singura cale a salvării, cale pe care ți-o vor face grea și plină de primejdii mai degrabă concetățenii tăi decît dușmanii. Căci ostașii tăi vor voi același lucru ca și dușmanul tău : la fel și consulul roman Varro va dori același lucru ca și Hanibal, comandantul suprem al punilor ! Trebuie deci ca tu singur să înfrunți, în același timp, doi comandanți ! Vei izbuti să le ții piept amîndorura, numai dacă — în pofida zvonurilor care umblă și în ciuda bîrfelilor omenești — vei rezista și dacă nu te vor clinti din loc nici goana după gloria deșartă a colegului tău și nici neîntemeiatele învinuiri de nepricepere care-ți vor fi aduse. Se știe că adevărul este adesea greu lovit, însă niciodată înăbușit [1] ; cel care nu va umbla după mărire va avea parte de adevărata glorie. Lasă lumea să spună că ești fricos, cînd ești prevăzător în acțiunile tale, că ești greoi, cînd ești un om chibzuit, că ești lipsit de însușiri de luptător, cînd de fapt dai dovadă de pricepere în războaie ! Mai bine să inspiri teamă unui dușman cuminte, decît să te laude niște cetățeni nesăbuiți [2]. Dacă ești nesocotit, Hanibal își va bate joc de tine, dar dacă nu vei acționa niciodată la voia întîmplării, atunci se va teme de tine. Eu nu

[1] „*Veritatem laborare nimis saepe aiunt, exstingui numquam*".
[2] „*Malo te sapiens hostes metuat, quam stulti cives laudent!*"

https://biblioteca-digitala.ro

te povățuiesc să stai cu mîinile încrucișate, ci ca în acțiune să te călăuzească mintea, nu norocul! În toate acțiunile tale să fii mereu stăpîn pe tine! Să fii vigilent și cu arma la picior! Caută să nu scapi nici un prilej favorabil, cînd ți se ivește, dar la rîndu-ți ferește-te să i-l oferi tu dușmanului! Nu te pripi niciodată, și toate-ți vor fi clare și sigure: graba este neprevăzătoare și oarbă [1]".

XL Răspunsul consulului L. Paullus Aemilius la cuvîntarea lui Fabius n-a fost prea optimist, ci mai de grabă liniștitor, căci cele afirmate de Fabius, deși adevărate, nu erau ușor de urmat: dacă Fabius ca dictator n-a putut să-l țină în frîu pe comandantul cavaleriei, atunci un consul ce putere și ce autoritate poate avea în fața unui coleg rebel și semeț? El a scăpat pe jumătate ars din pîrjolul aprins de popor contra sa în perioada primului său consulat. [2] De aceea dorește ca totul să se încheie cu bine; dar dacă va fi să se întîmple vreun dezastru, va prefera să cadă lovit de sulițele vrăjmașe decît să se supună bunului plac al concetățenilor săi cuprinși de furie.

Analiștii relatează că după rostirea acestor cuvinte Paullus a plecat, fiind însoțit de fruntașii senatului; în schimb pe consulul plebeu l-a petrecut plebea, mai impunătoare prin număr decît prin prestanță.

După ce consulii au ajuns în tabără, au alăturat trupele nou înrolate vechilor efective și apoi au făcut două tabere, rînduindu-le în așa fel încît a doua tabără, cea mai mică, să fie amplasată mai aproape de Hanibal, grosul armatei romane și toată floarea ostășimii rămînînd în tabăra veche. Pe Marcus Atilius, consulul anului prece-

[1] *„Omnis non properanti clara certaque erunt: festinatio improvisa et caeca est."*

[2] Se face aluzie la procesul lui Paullus Aemilius și a colegului său M. Livius în fața Adunării poporului, fiind acuzați în calitate de comandanți ai trupelor romane, pentru înfrîngerea în campania contra ilirilor în anul 219 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

dent, care se scuza cu vîrsta înaintată, l-au trimis la Roma, iar pe Geminus Servilius l-au pus să comande în tabăra mai mică o legiune romană și două mii de pedestrași și călăreți aliați.

Hanibal, deși își dădea seama că armata adversarilor săi crescuse cu încă jumătate, se bucura totuși nespus că, în sfîrșit, au sosit și consulii. Într-adevăr, armatei cartagineze nu numai că nu-i rămăsese nimic din proviziile strînse de pe urma prădăciunilor făcute zilnic, dar nici nu mai găsea nicăieri ceva de prădat, fiindcă țăranii, văzînd că ogoarele lor nu mai sînt în siguranță, își transportaseră toate grînele în orașele întărite, astfel încît Hanibal (așa cum s-a aflat mai tîrziu) mai dispunea de provizii numai pentru zece zile, iar hispanii ar fi fost gata să treacă de partea romanilor din cauza acestor lipsuri și dacă s-ar fi așteptat ca împrejurările să se coacă pentru executarea acestui proiect.

XLI În rest norocul a dat și el apă la moară firii semețe și atît de pripite a consulului Varro ; într-o luptă neorganizată, pentru zădărnicirea acțiunilor cetelor de prădalnici cartaginezi, luptă pornită mai mult din elanul soldaților, fără o pregătire prealabilă sau vreun ordin din partea comandantului, și în care cartaginezii au avut mari pierderi, neputînd ține piept romanilor, cam 1700 oameni din rîndurile punilor au fost doborîți, pe cînd dintre romani și trupele aliate au căzut nu mai mult de 100 de ostași. Și, cum învingătorii se răslețeau în goană după cei urmăriți, consulul Paullus, de teama unei capcane, a oprit continuarea operațiunii (el comanda în ziua aceea armata romană, căci fiecare consul o comanda pe rînd cîte o zi), și deaceea Varro, indignat, vocifera că dușmanul a fost scăpat din mînă, deși s-ar fi putut pune capăt războiului, dacă nu se înceta urmărirea lui.

https://biblioteca-digitala.ro

Hanibal nu se arătă prea îngrijorat din pricina acestei pierderi ; el o considera mai curînd o momeală pentru cutezanța impetuosului consul, și a ostașilor, în cea mai mare parte noi. Într-adevăr el cunoștea însușirile armatei romane la fel de bine ca și pe ale celei punice ; el știa că acești doi consuli nu se aseamănă între ei, nefiind înzestrați cu aceeași pricepere în arta conducerii și că aproape două treimi din totalul trupelor erau alcătuite din recruți. De aceea, considerînd și locul, și prilejul nimerit ca să le întindă capcane, plecă în cursul nopții următoare cu ostașii săi, fără nici un fel de povară în afară de arme, și părăsi tabăra, lăsînd acolo întreg avutul și bunurile armatei, precum și ale fiecărui ostaș cartaginez ; după ce trecu dincolo de munți, Hanibal își rîndui trupele, amplasîndu-și pedestrimea în poziții ferite de vedere în partea stîngă, iar cavaleria în partea dreaptă ; carele cu poveri le trecu prin valea care despărțea acești munți, urmînd să năvălească asupra trupelor romane atunci cînd acestea vor fi ocupate cu prădarea taberei cartagineze, care părea părăsită de stăpînii ei. Totodată au fost lăsate într-adins numeroase focuri în tabără, pentru ca punii să cîștige timp pentru fuga lor de acolo, iar romanii, induși în eroare de acest simulacru de tabără, să fie încredințați că el a vrut să-i rețină pe consuli pe aceste meleaguri, așa cum îl înșelase și pe Fabius în cursul anului precedent.

XLII Cînd s-a luminat de ziuă, romanii, apropiindu-se, au rămas uimiți, mai întîi din cauza lipsei străjilor din posturi și apoi din cauza liniștei neobișnuite din tabăra cartagineză. Atunci, după ce s-au convins pe deplin că trupele cartagineze au părăsit tabăra, ostașii s-au năpustit către corturile pretoriene ale consulilor, aducîndu-le la cunoștință știrea că dușmanul a fugit și și-a lăsat corturile nestrînse și numeroase focuri în tabără, pentru

https://biblioteca-digitala.ro

ca fuga să le fie cît mai greu remarcată. Apoi au început să strige, cerînd comandanţilor să dea ordin să se pornească la urmărirea vrăjmaşului şi, înainte de toate, la jefuirea taberei. Şi celălalt consul, Varro, era tot atît de agitat ca şi oricare din gloata ostaşilor ; Paullus, în schimb, stăruia neîncetat ca ostaşii să fie precauţi şi cu ochii aţintiţi în toate părţile. În cele din urmă însă, fiindcă nu putea să potolească altfel nici pornirile bătăioase ale ostaşilor, nici pe căpetenia celor bătăioşi din fire, Paullus îl trimise în recunoaştere pe Marius Statilius în fruntea unui pluton de călăreţi lucani. După ce acesta a dat o raită prin faţa porţilor, a ordonat călăreţilor săi să descalece în afara valului de fortificaţii ale taberei, iar el împreună cu doi călăreţi a trecut peste parapete. După ce a cercetat totul cu atenţia cuvenită, a raportat la înapoiere că în mod absolut cert este vorba de o cursă ; că focurile aprinse au fost amplasate tocmai în partea dinspre romani, iar corturile au fost lăsate anume deschise ; că toate obiectele şi bunurile de preţ parcă într-adins au fost expuse la vedere şi că el a văzut argint pe jos, azvîrlit ici şi colo, spre a fi luat ca pradă. Aceste informaţii aduse la cunoştinţa tuturor ostaşilor, pentru a le stăvili pornirile lacome, în loc să aibă rezultatul aşteptat, i-au aţîţat şi mai tare, încît au început cu toţii să strige că, dacă nu li se va da semnalul, atunci se vor duce în tabăra punică fără comandanţi. Şi, într-adevăr, comandantul nu le-a lipsit : căci numaidecît Varro le-a dat semnalul de plecare.

Paullus, care din propriul său imbold mai zăbovea, fiindcă aflase că nici puii nu dau auspicii prielnice, a ordonat să se aducă la cunoştinţă acest fapt colegului său, care tocmai scotea steagurile pe poarta taberei. Cu toate că lui Varro nu i-a convenit această veste, cazul recent al lui Flaminius şi înfrîngerea de pomină a consulului Clau-

https://biblioteca-digitala.ro

dius [1], în bătălia navală din primul război punic, i-au insuflat teamă de opreliștea religioasă.

Poate zeii au fost aceia care, în cursul acelei zile, au amînat mai de grabă decît au înlăturat dezastrul care îi amenința pe romani ; căci, din întîmplare, pe cînd ostașii romani refuzau să se supună ordinelor consulului de a readuce steagurile în tabără, doi sclavi — unul aparținînd unui călăreț din Formiae [2], celălalt unuia din Sidicinum [3], și care fuseseră prinși de numizi în timpul consulilor Servilius și Atilius, pe cînd umblau după furaje — au izbutit să scape chiar în ziua aceea și să se înapoieze la stăpînii lor. Aceștia, îndată ce fură aduși în fața consulilor, dădură de știre că întreaga armată a lui Hanibal stătea ascunsă dincolo de munții din apropiere. Sosirea la vreme a acestor sclavi a dus la restabilirea autorității consulilor, în momentul în care unul din ei tocmai și-o pierduse din pricina ambiției și a unei îngăduințe de neiertat.

XLIII Hanibal, cînd a văzut că romanii au făcut o serie de mișcări nechibzuite, dar că n-au ajuns totuși pînă la ultima nesocotință, a revenit în tabără fără să fi obținut nimic, deoarece șiretlicul îi fusese descoperit. Acolo însă n-a putut rămîne mai multe zile, din pricina lipsei de hrană. Afară de asta, în tabără se constatau tot felul

[1] Se referă la înfrîngerea suferită de armata romană comandată de consulul Claudius Pulcher în bătălia navală de la Drepanum, în anul 250 î.e.n. Analiștii au relatat că atunci consulul C. Claudius a plecat la război, în disprețul auspiciilor defavorabile și a opreliștei religioase, îndrăznind chiar să arunce în mare colivia cu pui sacri, pentru că au refuzat să mănînce.

[2] Formiae, azi Mola de Gaëta, oraș portuar situat în Latium, pe coasta golfului Gaëta, fondat de aurunci ; Via Appia trecea prin Formiae.

[3] Numele complet e Teanum Sidicinum, oraș în Campania, capitala sidicinilor, situat pe versantul nordic al muntelui Massicus (azi Teano).

https://biblioteca-digitala.ro

de păreri noi, nu numai în rîndurile ostaşilor proveniţi din amestecul tuturor neamurilor, dar chiar la Hanibal însuşi. Căci, atunci cînd ostaşii au început mai întîi să murmure, iar apoi să strige în gura mare, cerîndu-i achitarea soldei restante, cînd i s-au plîns mai întîi de raţie, apoi de foame şi cînd au început să umble zvonurile că mercenarii, mai cu seamă cei din neamurile hispane au plănuit să treacă de partea romanilor, se spune că însuşi Hanibal s-a gîndit să fugă în Galia cu cavaleria şi să-şi abandoneze toată pedestrimea. În faţa acestor frămîntări şi a stării de spirit din tabăra sa, Hanibal a hotărît să se deplaseze către ţinutul mai cald al Apuliei, unde secerişul se făcea mai devreme ; totodată dorea să se îndepărteze cît mai mult de adversar, spre a stăvili dezertările celor mai şovăielnici dintre ostaşi. El a plecat din tabără în timpul nopţii, după ce, ca şi în trecut, pusese să se facă iarăşi focuri şi lăsate într-adins cîteva corturi pe loc, ca să vîre în romani teama de capcane, aşa cum mai făcuse. Dar acelaşi Lucanus Statilius, făcînd recunoaşterea tuturor ungherelor din jurul taberii cartagineze, precum şi dincolo de munţi, şi dînd de veste că a zărit în depărtare coloanele armatei duşmane în marş, în tabăra romană au început să se agite planuri de urmărire a inamicului.

Deoarece consulii au rămas fiecare la aceeaşi părere pe care au avut-o întotdeauna mai înainte, şi cum pe Paullus nu-l susţinea nimeni în afară de Servilius, consulul anului precedent, părerea majorităţii a învins, astfel încît au pornit cu toţii, mînaţi de destin să facă faima localităţii Cannae[1] prin dezastrul romanilor.

[1] Pentru descrierea bătăliei de la Cannae în capitolele XL—L, Titus Livius a folosit ca izvor principal opera lui Polybios, op. cit., III, 107 şi urm. şi pe analiştii Fabius Pictor, L. Cincius Alimentus (contemporan cu războiul al II-lea punic) şi Coelius Antipater.

https://biblioteca-digitala.ro

Hanibal își așezase tabăra în împrejurimile acestui sat în așa fel, încît să-i sufle din spate vîntul Volturnus[1], care în vremea secetei stîrnește nori de praf pe aceste cîmpii pîrjolite de arșiță. Hanibal își alesese această poziție fiindcă era foarte prielnică pentru tabără, dar poate și mai nimerită atunci cînd avea să-și rînduiască trupele în linie de bătaie, deoarece cartaginezii aveau să lupte cu un dușman orbit de praf.

XLIV Consulii, porniți în urmărirea lui Hanibal, după ce au cercetat îndeajuns drumurile, au ajuns la Cannae; aici sub ochii cartaginezilor, după ce și-au împărțit trupele între ei, ca mai înainte, făcură două castre fortificate, lăsînd între ele cam același interval ca la Gereonium.

Rîul Aufidus[2], care curgea pe lîngă ambele tabere, dădea prilej de ciocniri între ostașii celor două armate potrivnice, veniți să ia apă fiecare de unde le era mai la îndemînă. Totuși, trupele romane din tabăra cea mică, amplasată lîngă Aufidus, se aprovizionau cu apă mai în voie, pentru că pe malul din față nu exista nici un fel de unitate dușmană. Hanibal, sperînd că în aceste locuri parcă anume făcute pentru o luptă de cavalerie, în care privință el era de neînvins, consulii vor accepta, în sfîrșit, să lupte, își rîndui trupele în linie de bătaie și trimise cavaleria numidă să-i hărțuiască pe romani. În tabăra romană s-a produs atunci din nou agitația între ostași și dezbinarea dintre consuli; căci Paullus îi făcea lui Varro mustrări pentru nesăbuita-i cutezanță, la fel cu aceea a lui Sempronius și a lui Flaminius, în timp ce Varro îi

[1] Astăzi i se spune Sirroco; acesta este vîntul secetos care bate din direcția sud-sud-vest. Deci romanii se găseau amplasați în dispozitiv de luptă în nord-estul localității și cîmpiei de la Cannae.

[2] Azi Ofanto, riu din Apulia, izvorăște din Apenini, străbate ținutul hîrpinilor din Samnium (regiunea Italiei centrale) și se varsă în Adriatica.

https://biblioteca-digitala.ro

obiecta cu exemplul lui Fabius, atît de plăcut comandanților fricoși și lași ; și luînd de martori pe zei și pe oameni el spunea că nu e vina sa că Hanibal a intrat în posesia Italiei ca printr-un *usus capio* [1], că el, Varro, e reținut cu sila de către colegul său ; că ostașilor romani, aprinși de ură și dornici de luptă, le sînt smulse armele din mîini. Paullus, dimpotrivă, îi răspundea că dacă se va întîmpla ceva cu legiunile romane expuse și împinse la o luptă nechibzuită și imprudentă, el se absolvă de orice vină, cu toate că va suporta și el orice consecință. Dar să se gîndească bine Varro, dacă aceia care au limba atît de ascuțită și de nestrunită, vor avea și în luptă mîna la fel de viguroasă !

LXV Pe cînd la romani timpul trecea mai mult în corturi decît în deliberări, Hanibal, care-și ținuse cea mai mare parte a zilei trupele gata de luptă, și le retrăgea în tabără, trimițînd în schimb pe numizi dincolo de rîu, ca să atace pe ostașii din tabăra cea mică a romanilor însărcinați cu căratul apei. Abia ajunși la mal, numizii au și izbutit să pună pe fugă pe romanii veniți în neorînduială, punînd stăpînire și pe un punct de sprijin situat în fața valului de fortificații, în imediată apropiere a taberei. Ideea că niște trupe auxiliare în dezordine au stîrnit panică în însăși tabăra romană a părut romanilor atît de înjositoare, încît doar un singur motiv i-a împiedicat să nu treacă imediat rîul și să-și rînduiască trupele pentru atac, și anume faptul că la comanda supremă a armatelor

[1] În lat. termenul juridic *usus capio* înseamnă, conform textului legii din codul celor 12 table, luarea în posesiune a unui teren de către o persoană, care l-a avut în folosință timp de doi ani, consecutiv. Consulul Varro îi impută deci colegului său L. Aemilius Paullus tactica tergiversării, care prin evitarea contactului direct cu Hanibal, prelungea prezența acestuia în Italia și permitea cartaginezilor să obțină dreptul de stăpînire asupra Italiei printr-un fel de *usus capio*, ceeace, în acest caz nu era decît o figură retorică.

https://biblioteca-digitala.ro

se găsea în acea zi Paullus. Dar a doua zi, Varro, căruia îi venise rîndul la comandă, fără să se sfătuiască cu colegul său, dădu semnalul de atac și trecu cu trupele rînduite în dispozitiv de luptă dincolo de rîu ; Paullus îl însoți pe Varro, deoarece nu pregeta să-i acorde sprijinul său, cu toate că nu-i încuviințase hotărîrea. După trecerea rîului Aufidus, consulii își alăturară și trupele pe care le avuseseră în tabăra cea mică, și-și rînduiră linia de bătaie în modul următor : la aripa dreaptă (aceasta era cea mai apropiată de rîu) ei așezară cavaleria, iar în linia a doua, pedestrimea ; la marginea aripii stîngi, frontul era alcătuit din cavaleria aliaților, încadrînd la mijloc pedestrimea aliată, unită la centru cu legiunile romane. Prima linie de atac era alcătuită din suliițași împreună cu celelalte trupe axiliare ușor înarmate. Consulii comandau aripile. Terentius Varro pe cea din stînga, iar Aemilius Paullus, pe cea dreaptă ; Geminus Servilius a primit misiunea să lupte în centrul frontului [1].

XLVI La revărsatul zorilor, Hanibal, după ce își trimise înainte unitățile de baleari și celelalte trupe ușor înarmate și după ce-și trecu dincolo de rîu toate forțele, le așeză în linie de bătaie în ordinea în care trecuse fiecare și anume : cavaleria galică și hispană o așeză aproape de mal, la aripa stîngă, avînd în față cavaleria romană ; aripa dreaptă a fost lăsată în seama călăreților numizi, iar centrul frontului a fost întărit cu pedestrimea, astfel încît la mijloc se găseau galii și hispanii, iar pe flancuri îi încadrau trupele de africani. Ai fi putut crede că armata aceasta de africani e într-o bună măsură romană, într-atît era de dotată cu armele capturate de la romani la Trebia și în mare parte la Trasimennus. Scuturile ga-

[1] Polybios, op. cit., III, 14, relatează că centrul frontului roman era comandat și de M. Atilius Regulus și de Geminus Servilius.

https://biblioteca-digitala.ro

lilor și hispanilor aveau aproape aceeași formă, săbiile însă erau deosebite și ca mărime, și ca înfățișare, ale galilor fiind mult mai lungi, însă neascuțite la vîrf, pe cînd ale hispanilor, deprinși mai mult să-l împungă pe adversar decît să-l taie, erau mai ușor de mînuit și aveau vîrful ascuțit.

Mai mult ca oricare alte trupe, ostașii acestor două neamuri stîrneau groaza atît prin statura lor uriașă cît și prin chipurile fioroase. Galii umblau goi pînă la brîu, pe cînd hispanii erau îmbrăcați cu niște veșminte de in de o albeață scînteietoare, tivite cu purpură. Cifra tuturor efectivelor armatei cartagineze care au intrat în această linie de bătaie, s-a ridicat la 40.000 de pedestrași și 10.000 de călăreți. Hasdrubal comanda aripa stîngă și Maharbal pe cea dreaptă. Centrul frontului îl comanda Hanibal împreună cu fratele său Mago.

Soarele cădea pieziș pe amîndouă oștirile, fie datorită unei abile așezări, fie datorită întîmplării, însă fără să pricinuiască vreun neajuns nici unuia dintre cei doi beligeranți, fiindcă romanii priveau către miazăzi iar punii către miazănoapte ; dar vîntul (pe care locuitorii acelui ținut îl numesc Volturnus) suflînd cu tărie, a ridicat nori de praf în fața romanilor, acoperindu-le vederea.

XLVII Un strigăt de luptă a izbucnit, și trupele auxiliare porniră la atac, cea dintîi ciocnire dîndu-se între unitățile ușor înarmate ; apoi cavaleria galilor și hispanilor din aripa stîngă năvăli asupra aripii drepte romane într-un mod care semăna prea puțin cu o luptă de cavalerie : căci cele două tabere trebuiau să se atace frontal, deoarece cîmpul de bătaie era prea îngust pentru ca adversarii să se poată desfășura, pe de o parte, rîul, pe de alta linia de bătaie a pedestrimii zădărnicind eforturile celor două cavalerii de a șarja. Drept urmare caii nu se mai puteau mișca, încît în cele din urmă se îngrămădiră unii în alții. Adversarii se încleștară om cu om, trăgîn-

https://biblioteca-digitala.ro

du-se unul pe altul de pe cal, astfel încît bătălia se transformă în mare parte într-o luptă de pedestraşi. Încăierarea a fost mai mult îndîrjită decît de lungă durată, şi călăreţii romani fiind respinşi, dădură bir cu fugiţii.

Cam spre sfîrşitul luptei dintre cele două cavalerii s-a dezlănţuit şi atacul trupelor pedestre ; la început şi forţele şi avîntul beligeranţilor au fost egale, cîtă vreme s-a păstrat ordinea în unităţile galilor şi hispanilor. În cele din urmă, forţele romane atacînd concentric în rînduri strînse în formă de unghi, după grele şi îndelungate eforturi, izbutiră să străpungă linia triunghiulară duşmană, prea subţire şi din această cauză prea puţin rezistentă, dar care se avîntase mult prea înaintea propriilor poziţii.

Văzîndu-i retrăgîndu-se înspăimîntaţi şi fugind în neorînduială, romanii pornesc în urmărirea lor cu şi mai mare zel şi bărbăţie şi ajung în cele din urmă tocmai în centrul liniei de bătaie a inamicului. Dar, fiindcă nici aici n-au întîlnit vreo rezistenţă, au înaintat pînă la trupele de rezervă formate din africani, amplasate la cele două aripi într-un dispozitiv curbat, în timp ce în centru, unde se aflau forţele galice şi hispane, linia de bătaie forma un întrînd. Şi, în vreme ce frontul din centru mai întîi s-a echilibrat, iar apoi a dat înapoi pas cu pas, permiţînd înaintarea dispozitivului roman de atac în triunghi în mijlocul liniei inamice de luptă, trupele de africani de la aripi, executînd o manevră de învăluire, au strîns cleştele, izbutind să surprindă trupele romane care se avîntaseră cu nesocotinţă în centrul frontului. La urmă, mărind şi mai mult învăluirea, cartaginezii au reuşit să-i încercuiască complet pe romani şi să le taie retragerea. Atunci aceştia, după o luptă încheiată fără nici un avantaj, lăsînd de o parte ultimele rămăşiţe de gali, şi de hispani, pe care îi nimiciseră, porniră o nouă bătălie, de data aceasta împotriva africanilor, acţiune care era însă de două ori sortită eşecului : pe de o parte, datorită faptului că, fiind încercuiţi, erau nevoiţi să lupte în toate direcţiile, iar pe

https://biblioteca-digitala.ro

de altă parte pentru că, fiind total istoviți, trebuiau să înfrunte un inamic odihnit și plin de vigoare.

XLVIII Lupta se dezlănțuise și la aripa stîngă a romanilor, unde călăreții aliaților fuseseră opuși cavaleriei numide. Ea a început fără vlagă, datorită unui vicleșug cartaginez : vreo 500 de numizi, care, în afară de armele lor obișnuite de atac și de apărare, aveau ascunse sub zale și gladii, porniră în galop către rîndurile armatei romane, ținînd micile lor scuturi la spate, ca niște dezertori ; de aceea, ajunși la linia romană, ei sar de pe cai și, după ce aruncă scuturile și sulițele la picioarele dușmanilor lor, sînt primiți de romani în mijlocul liniei lor de bătaie și apoi conduși în spatele ultimelor rînduri, primind ordinul să rămînă pe loc. Și au stat într-adevăr liniștiți, cîtă vreme lupta s-a întețit în toate părțile. Dar cînd au observat că sufletele și privirile luptătorilor romani erau concentrate cu totul spre bătălie, ei puseră deodată mîna pe scuturile care zăceau răspîndite pretutindeni pe jos, printre grămezile de cadavre, și atacară din urmă linia de bătaie romană ; ei lovesc pe ostași pe la spate, făcînd un măcel cumplit și pricinuind o buimăceală și mai mare. Cum într-o parte [1] a frontului roman intrase groaza și deruta, iar în cealaltă [2] lupta se desfășura cu încrîncenare, dar fără vreo speranță pentru romani, Hasdrubal [3], care se afla în acest sector, scoate din centrul frontului cavaleria numidă, a cărei luptă încetează, și o trimite în urmărirea fugarilor împrăștiați în toate părțile. Totodată mai alătură trupe de pedestrași gali și hispani în sprijinul africanilor, obosiți mai mult de măcel decît de luptă.

[1] Adică la flancul drept al frontului roman.

[2] Adică în centru.

[3] Hasdrubal a luat acum comanda trupelor cartagineze care i-au învins pe romani la flancul drept și trece la flancul stîng al frontului punic. Acest Hasdrubal era un locotenent al lui Hanibal.

https://biblioteca-digitala.ro

În partea a doua a bătăliei, consulul Aemilius Paullus[1], deși chiar de la început fusese grav rănit de o piatră aruncată cu praștia, se instală în fruntea unei trupe compacte de romani și porni în mai multe rînduri la atac asupra lui Hanibal, iar cu sprijinul cavaleriei romane restabili lupta în cîteva locuri ; în cele din urmă însă călăreții renunțară la cai, deoarece pe consul îl părăsiseră puterile și nu-și mai putea struni calul. Se spune că Hanibal, cînd i s-a dat de știre că consulul a ordonat oamenilor săi să descalece, ar fi grăit următoarele cuvinte : „Ce n-aș da să pun mîna pe toți aceștia și să mi-i văd legați !"

Atunci lupta dintre cele două cavalerii s-a transformat în bătălie de pedestrimi, situație în care biruința dușmanului deveni neîndoielnică, deoarece învinșii preferau să moară pe locul unde se aflau decît să fugă, iar învingătorii, îndîrjiți de întîrzierea victoriei, îi măcelăreau pe cei pe care nu-i puteau alunga. N-au fost puși pe fugă decît puțini supraviețuitori, sleiți din pricina șforțărilor și rănilor primite. Apoi deruta deveni generală și toți cei care puteau își căutau caii pentru a scăpa cu fuga.

Cînd tribunul militar Cn. Lentulus, trecînd pe acolo în goana calului îl zări pe o stîncă pe consul scăldat în sînge, îi spuse : „L. Aemilius tu ești singurul pe care zeii trebuie să-l socotească nevinovat de dezastrul de azi ! De aceea, ia calul acesta, cîtă vreme mai ai o fărîmă de vlagă în tine și cîtă vreme eu mai sînt în stare să te ridic de aici și să te ocrotesc ! Să nu faci ca această luptă să fie și mai funestă prin moartea consulului însuși ! Și fără pierderea ta sînt destule lacrimi și destulă jale !"

La aceste cuvinte, consulul i-a răspuns : „Cn. Cornelius, să-ți ajute cerul să fii mereu vrednic și viteaz ! To-

[1] Se menționează că Aemilius Paullus comanda flancul drept al frontului roman. După ce acest flanc a fost dat peste cap, consulul Paullus trece în centrul frontului.

https://biblioteca-digitala.ro

tuşi, nu-ţi irosi clipele atît de preţioase jeluindu-mă pe mine în zadar şi riscînd să nu mai poţi scăpa din mîinile vrăjmaşului ! Du-te şi vesteşte oficial senatul să fortifice cetatea romană şi s-o întărească cu noi oşti, înainte de a se apropia duşmanul biruitor ; în particular, dă-i de ştire lui Q. Fabius că L. Aemilius a trăit pînă acum şi s-a stins din viaţă avînd întipărite în minte sfaturile sale. Iar mie îngăduie-mi să-mi dau duhul printre mormanele de cadavre ale ostaşilor mei, ca să nu fiu din nou învinuit, după ce voi ieşi din dregătoria consulară, şi nici să nu mă mai înfăţişez la judecată ca acuzator al colegului meu de consulat, ca să-mi apăr nevinovăţia, aruncînd vina în spatele altuia !"

Pe cînd cei doi vorbeau astfel, au dat năvală peste ei mai întîi un puhoi de ostaşi romani fugăriţi şi apoi şi duşmanii. Pe consul, punii, neştiind cine este, l-au doborît copleşindu-l cu o grindină de suliţe. Pe Lentulus l-a scăpat în toiul învălmăşelii numai goana calului.

Atunci romanii începură să fugă din toate părţile în neorînduială. Şapte mii de oameni şi-au căutat scăparea prin fugă în tabăra cea mică, zece mii în cea mare, iar două mii au fugit chiar în tîrgul Cannae, unde de îndată au şi fost înconjuraţi de Carthalo şi de cavaleria lui, deoarece acest tîrg nu era apărat cu nici un fel de fortificaţii. Celălalt consul, fie din întîmplare, fie intenţionat, neintrînd în învălmăşeala puhoiului de fugari, a reuşit să scape împreună cu 50 de călăreţi, ducîndu-se la Venusia [1]. Se spune că la Cannae au căzut nimiciţi de puni, 45.000 pedestraşi şi 2.700 de călăreţi, pierderile romanilor fiind deopotrivă de mari ca şi ale aliaţilor lor.

În rîndurile celor căzuţi pe cîmpul de luptă au fost amîndoi chestorii consulilor, L. Atilius şi L. Furius Biba-

[1] Azi Venosa, localitate situată în vecinătatea rîului Aufidus la hotarele dintre Lucania şi Apulia (Aici s-a născut poetul Horatius).

https://biblioteca-digitala.ro

culus și 29 de tribuni militari, cîțiva foști consuli, pretori și edili (printre care și Cn. Servilius Geminus [1] și Marcus Minucius Rufus [2] fost comandant al cavaleriei în anul precedent, precum și consul cu cîțiva ani înainte); în afară de aceștia și 80 de senatori romani, sau dintre cei care mai îndepliniseră acele dregătorii care le dădeau dreptul să fie aleși senatori și care se înrolaseră ca voluntari în legiunile romane. Se mai spune că au căzut prizonieri în mîinile punilor în această bătălie 3.000 de pedestrași și 1.500 de călăreți.

L Așa a fost bătălia de la Cannae, la fel de vestită ca dezastrul roman de la Allia [1], numai că aceasta a fost mai puțin gravă prin evenimentele care i-au urmat, deoarece atunci galii au încetat orice operațiune militară, în timp ce la Cannae prin măcelărirea armatei romane consecințele au fost mult mai cutremurătoare și mai profunde. Într-adevăr, fuga trupelor de la Allia, cu toate că a dus la căderea Romei, a salvat totuși armata romană de la pieire. În schimb la Cannae abia 50 de inși l-au însoțit pe consulul care a scăpat cu fuga, în vreme ce aproape întreaga armată a împărtășit soarta consulului Paullus, căzut în luptă.

Cum mulțimea ostașilor fără arme asupra lor și fără comandanți se retrăsese în cele două tabere, cei din tabăra mare au trimis vorbă celor din tabăra mică să treacă

[1] Cn. Servilius Geminus fusese consul cu un an înainte (217 î.e.n.) și comandantul frontului din centru.

[2] M. Minucius Rufus, fusese consul în 221 î.e.n. și comandant al cavaleriei cînd Fabius fusese dictator.

[3] La Allia romanii suferiseră în anul 390 sau 387 î.e.n. o cumplită înfrîngere din partea invadatorilor gali, căzînd în luptă circa 16 000 ostași.

[4] Și Polybios (op. cit., VI, 58) și Plutarh (Fabius 16) și Appianos (op. cit. Hanibal 36) și Dio Cassius (op. cit. 57, 29) relatează la fel episodul predării celor două castre romane, starea de spirit de la Roma în urma dezastrului de la Cannae și evenimentele care au urmat după această înfrîngere.

https://biblioteca-digitala.ro

la ei peste noapte cînd somnul va pune stăpînire pe dușmanul ostenit de luptă și de veselia petrecerii, pentru ca apoi să plece într-o singură coloană la Canusium. Unii ostași nici n-au vrut să audă de o asemenea propunere, întrebîndu-se de ce nu vin la dînșii cei care îi cheamă, de vreme ce la fel de bine se pot aduna laolaltă ? De bună seamă, pentru că spațiul dintre tabere e înțesat de dușmani și pentru ca mai de grabă viața altora să fie primejduită decît a lor. Alți ostași nu se împotriveau ideii, însă nu mai aveau curajul s-o ducă la înfăptuire. Atunci tribunul militar P. Sempronius Tuditanus le spuse: „Așadar preferați să cădeți în mîinile celui mai lacom și mai sîngeros dintre dușmani, ca să vă pună capul la mezat și să fiți cumpărați de către cei care au să vă întrebe : «Ești cetățean roman sau aliat latin ?» pentru ca prin batjocorirea și nenorocirea voastră să i se acorde celuilalt cinstire ? Nu ! Dacă într-adevăr mai sînteți concetățenii consulului L. Aemilius, care a ținut mai degrabă să moară cum se cuvine decît să trăiască în rușine și ocară, precum și ai atîtor alți bărbați foarte viteji, care dorm acum somnul veșnic îngrămădiți în jurul lui, înainte de a ne apuca aici zorile, înainte ca forțe vrăjmașe și mai numeroase să ne zădărnicească plecarea, să trecem printre aceia care fac atîta zarvă, stînd la porți în neorînduială, de-a valma unii peste alții. Oricît de dese ar fi rîndurile lor, ne vom croi drum cu ajutorul armei și îndrăznelii ! Să trecem prin aceste trupe dușmane dezlînate în formație triunghiulară [1], ca și cum nimic nu ne-ar sta în cale ! De aceea, cei care vreți să vă salvați și viețile și să salvați și Republica, veniți cu mine !“

După rostirea acestor cuvinte, Sempronius Tuditanus scoase sabia din teacă și se năpusti cu ostașii în formație

[1] În lat. termenul *cuneus* înseamnă dispozitivul de luptă și de marș în formă de triunghi isoscel, aplicat la spargerea încercuirii.

https://biblioteca-digitala.ro

triunghiulară prin mijlocul vrăjmașilor. Și în timp ce numizii aruncau cu sulițele în flancul drept care era descoperit, ei își trecură scuturile în mîna dreaptă ; în felul acesta, cam 600 de romani au izbutit să scape, intrînd în tabăra cea mare ; și de acolo, împreună cu o altă trupă și mai numeroasă, își continuară dumul, ajungînd teafără la Canusium. Însă această ispravă învinșii au făcut-o mai curînd din imboldul sufletesc pe care i l-a dat fiecăruia caracterul sau întîmplarea, decît în baza unui plan gîndit, sau din porunca cuiva.

LI În urma acestei victorii, pe cînd Hanibal era felicitat de toți din jurul lui și sfătuit ca, după încheierea acestei bătălii atît de grele, să dea un răgaz oștenilor spre a se odihni și ei și el pînă la sfîrșitul acelei zile, precum și în noaptea următoare, Maharbal, comandantul cavaleriei, fu de părere să nu mai zăbovească cîtuși de puțin : „Nu, dimpotrivă, ca să-ți dai seama ce ai cîștigat în bătălia de azi, trebuie să știi că peste cinci zile vei prînzi ca un adevărat învingător pe Capitolium ! Vino după mine ! Eu voi pleca înainte cu cavaleria, pentru ca dușmanii noștri să creadă că tu ai ajuns acolo încă înainte de a sosi cu adevărat !"

Hanibal găsi această propunere a lui Maharbal prea frumoasă, dar, în același timp, și prea importantă și greu de realizat, pentru ca să se poată decide pe loc. De aceea îi răspunse lui Maharbal că îi laudă zelul și intenția, dar că are nevoie de răgaz spre a chibzui asupra hotărîrii. Atunci Maharbal i-a spus : „Nu e de mirare că zeii n-au înzestrat pe om cu toate darurile ! Hanibal, tu știi să învingi, dar nu știi să profiți de victorie !" Se crede că întîrzierea lui Hanibal din acea zi a fost suficientă pentru ca Roma și puterea romană să fie salvate.

A doua zi, cum s-au ivit zorile, cartaginezii ieșiră din tabără pentru a culege trofeele și pentru a privi acest prăpăd îngrozitor la vedere chiar și pentru dușmani.

https://biblioteca-digitala.ro

Zăceau la pămînt mii de romani, pedestrași, călăreți, împrăștiați pretutindeni, după cum îi strînseseră laolaltă împrejurările luptei sau ale fugii. Unii dintre ei, ale căror răni îi chinuiau și mai mult din pricina frigului de dimineață, trezindu-se și ridicîndu-se plini de sînge din mijlocul celor măcelăriți, au fost de îndată răpuși de puni. Dușmanul a dat peste niște romani încă în viață, avînd însă coapsele și vinele tăiate ; aceștia își dezgoleau gîtul și ceafa și chemau pe puni să le soarbă tot sîngele care le-a mai rămas în trup. Alții au fost găsiți cu capetele îngropate în țărîna scormonită. Se vedea limpede că acești romani și-au făcut ei singuri gropile acestea, unde și-au vîrît fețele, după care îngrămădindu-și țărîna deasupra lor s-au sufocat. Le-a atras mai cu seamă atenția tuturor cartaginezilor un numid, care, avînd nasul mușcat și urechile sfîșiate, a fost scos încă viu de sub un roman ce zăcea mort deasupra lui ; romanul nemaifiind în stare să se folosească de mînă pentru a ține vreo armă, în furia lui turbată și-a sfîșiat cu dinții vrăjmașul și așa a murit.

LIII După ce, în cea mai mare parte din zi, fură culese trofeele, Hanibal porni să atace tabăra cea mică a romanilor. Mai întîi, el tăie legătura cu apa printr-o linie de împresurare ; de altfel, predarea tuturor acestor romani se făcu mai curînd decît nădăjduise Hanibal, deoarece erau sleiți de vlagă din pricina eforturilor, a veghilor și mai ales a rănilor. Ei au făcut o învoială cu Hanibal ca să-i predea armele și caii, precum și cîte 800 de monede quadrigate [1] pentru fiecare roman, cîte 200 pentru fiecare aliat și cîte 100 pentru fiecare sclav ; după ce au achitat acești bani, cu condiția să fie lăsați să plece liberi, numai cu un rînd de veșminte asupra lor, i-au primit pe puni în tabără.

[1] Monedele quadrigate erau denarii de argint, avînd pe avers chipul lui Jupiter, iar pe revers un car tras de patru cai *(quadriga)*.

https://biblioteca-digitala.ro

Toți prinșii fură puși sub pază, cetățenii romani fiind separați de aliații lor.

Pe cînd acolo vremea se scurgea în felul acesta, ostașii din tabăra cea mare, care mai aveau destulă forță sau bărbăție, cam 4000 de pedestrași și 200 de călăreți, au izbutit să scape, fugind pînă la Canusium, unii încolonați, alții răzlețindu-se pretutindeni peste cîmpuri, deoarece pe acolo erau mai feriți de primejdii ; de aceea tabăra aceasta a fost predată dușmanilor numai de cei răniți sau fricoși, în aceleași condiții în care s-a predat și cealaltă. O uriașă pradă a fost găsită acolo ; în afară de cai, oameni și ceva argintărie, (în cea mai mare parte phalere [1] pentru cai, căci la război, romanii nu se foloseau decît foarte rar de veselă de argint la masă) — toate celelalte prăzi au fost lăsate jafului.

Apoi Hanibal dădu poruncă să se strîngă într-un singur loc toate cadavrele alor săi, spre a fi îngropate ; se spune că la Cannae au căzut cam la 8000 din rîndurile celor mai viteji ostași de-ai lui Hanibal [2]. Unii istorici au scris că a fost căutat și îngropat și consulul roman.

---

[1] Phalerele erau ornamentele atașate la harnașamentul cailor, atîrnînd pe crupe. Erau confecționate în general din argint.

[2] După Polybios (op. cit., III, 117) pierderile lui Hanibal s-au ridicat la 4000 de gali, 1500 hispani și 200 călăreți, în total 5100, față de 70.000 de ostași romani și aliați morți și 7000 de prizonieri. Bătălia de la Cannae de pe rîul Aufidus a avut loc în vara anului 216 î.e.n. Deși forțele de luptă erau inegale, romanii au avut efective net superioare în pedestrime, însumînd circa 80.000 de ostași, romani și aliați (numai cavaleria lui Hanibal era superioară ca număr — 10 000 călăreți față de 6 000 romani) totuși, Hanibal a învins datorită genialității planului său operativ tactic și strategic și unității de comandă, pe cînd la romani cei doi comandanți nu căzuseră de acord asupra unui plan operativ unitar strategic și tactic. Hanibal își așezase trupele în formă de semilună, în dispozitivul centrului frontului avînd trupele auxiliare de gali și hispani, iar la flancuri, trupele de elită cartagineze. De la începutul atacului, cavaleria lui Hanibal a dat peste cap cavaleria romană. După ce, în urma presiunii exercitate de frontul

https://biblioteca-digitala.ro

Pe aceia care se refugiaseră la Canusium — după ce au fost găzduiți de canusini între zidurile orașului și în locuințele lor — o femeie numită Busa, de baștină din Apulia, dintr-un neam vestit și cu dare de mînă, i-a ajutat cu hrană, veșminte și chiar cu bani de drum. Pentru acest gest, mai tîrziu, după încheierea războiului, senatul roman i-a adus acestei femei o deosebită cinstire.

LIII Între cei de acolo erau și patru tribuni militari: Fabius Maximus, din prima legiune, al cărui tată fusese dictator anul precedent, L. Publicius Bibaculus și P. Cornelius Scipio [1] din legiunea a doua, iar din legiunea a treia Appius Claudius Pulcher, care în anul anterior fusese edil; comanda supremă a fost încredințată cu consimțămîntul tuturor lui P. Cornelius Scipio, deși foarte tînăr, și lui Ap. Claudius Pulcher.

---

de atac roman în centru, trupele galice au fost împinse mult înapoi, romanii deplasîndu-se apreciabil de baza de plecare, flancurile cartaginieze au intrat în acțiune, executînd metodic, împreună cu cavaleria numidă, o manevră de învăluire, reușind să încercuiască toate forțele romane de luptă. După unele date au fost nimiciți în luptă 70.000 de ostași (Polybios) după altele 50.000, nerămînînd în viață decît 14.000. Numeroși legați, tribuni militari și senatori împreună cu însuși consulul Aemilius Paullus și-au pierdut viața în această bătălie. Aproximativ 7 000 de romani au căzut prizonieri la cartaginezi. Victoria răsunătoare a lui Hanibal și înfrîngerea categorică a romanilor s-a soldat cu extrem de grave consecințe: începerea unei ofensive diplomatice din partea lui Hanibal, care a reușit să dezmembreze confederația romană, atrăgînd de partea sa numeroase cetăți italice, din centrul, nordul și sudul Italiei. În anul 209 î.e.n., 12 colonii romane au refuzat să mai furnizeze statului roman trupe și furnituri. Hanibal, pentru a contracara orice acțiune politică și militară a Romei, încheie cu Filip al V-lea, regele Macedoniei, un tratat de alianță și asistență militară.

[1] Viitorul consul, învingătorul lui Hanibal de la Zama, unde va pune capăt în 202 î.e.n. celui de-al doilea război punic, fiind supranumit și Africanus.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe cînd aceştia se consfătuiau cu încă vreo cîţiva asupra situaţiei generale, P. Furius Philus, fiul unui consular, le spuse că în zadar mai nutresc această speranţă oricum pierdută, pentru că situaţia republicii e şi aşa disperată şi fără ieşire, iar cîţiva tineri nobili, a căror căpetenie este Marcus Caecilius Metellus, stau cu privirile aţintite spre mare şi corăbii, intenţionînd să părăsească Italia şi să-şi caute refugiul la vreunul din regi [1]. Această lovitură, prin ea însăşi şi groaznică şi nouă, chiar şi după atîtea dezastre, îi înmărmuri pe toţi de uimire şi neştiind ce să facă, hotărîră să se convoace sfatul pentru a se decide ceva în această privinţă. Dar tînărul Scipio, menit de destin a fi conducătorul acestui război, le declară că nu e vreme de sfat : „Într-o urgie atît de groaznică — spuse el — e nevoie de îndrăzneală şi de fapte, şi nu de consfătuiri. Toţi cei care vor să salveze Republica să se înarmeze numaidecît şi să meargă cu mine ! Nicăieri nu poate fi vorba de o mai veritabilă tabără a duşmanului decît acolo unde încolţesc asemenea gînduri !“

Însoţit de cîteva persoane, Scipio se duse să-i ceară găzduire lui Metellus şi, pentru că acolo îi găsi întruniţi pe tinerii despre care fusese vorba, îşi scoase sabia din teacă şi, ridicînd-o deasupra capetelor celor care se consfătuiau, le strigă : „Ascultînd de glasul conştiinţei mele, aşa cum eu nu voi părăsi niciodată Republica Poporului Roman, nu voi permite nici unui alt cetăţean roman s-o părăsească ! Dacă cu bună ştiinţă eu vă înşel, atunci preabunul şi preaputernicul Jupiter să abată cea mai cumplită nenorocire, atît asupra mea cît şi asupra casei, familiei şi averii mele ! Pe aceste cuvinte, M. Caecilius şi voi toţi care sînteţi aici de faţă, vă cer să juraţi ! Cine nu va jura, să ştie că pentru el a fost scoasă din teacă această sabie !“

[1] Adică la unul din regii şi capetele încoronate din acea vreme : Antiochus al II-lea, regele Siriei, Filip al V-lea, regele Macedoniei, Attalus I, regele Pergamului, Ptolemaios al IV-lea, regele Egiptului, Hiero al II-lea, tiranul Syracuzei.

https://biblioteca-digitala.ro

Înspăimîntaţi, de parcă l-ar fi văzut pe însuşi Hanibal învingătorul, toţi jurară şi-şi încredinţară soarta în mîinile lui Scipio.

LIV În vremea cînd la Canusium se întîmplau acestea, la Venusia, unde era consulul, sosiră cam 4500 de pedestraşi şi călăreţi, care în fuga lor se răspîndiseră pe cîmpuri. Toţi locuitorii Venusiei, după ce i-au împărţit pe aceştia pe la casele lor, spre a fi bine găzduiţi şi a li se purta de grijă, au dăruit fiecărui călăreţ cîte o togă şi o cămaşă şi cîte 25 de monede quadrigate, iar pedestraşilor cîte zece monede, precum şi arme celor cărora le lipseau. Li s-a acordat cuvenita găzduire şi de către cîrmuirea cetăţii, şi de către fiecare locuitor în parte ; cu toţii s-au luat la întrecere, pentru ca nu cumva populaţia venusiană să fie mai prejos decît femeia din Canusium. Numai că marele număr al romanilor era o sarcină destul de împovărătoare pentru Busa, căci acum se adunaseră ca la zece mii de ostaşi. Cînd Appius şi Scipio aflară că celălalt consul e teafăr, trimiseră de îndată o ştafetă la el, ca să-i dea de ştire cîte trupe de călăreţi şi de pedestraşi sînt cu dînşii şi să-l întrebe dacă ordonă ca oastea să fie adusă la Venusia, sau să rămînă la Canusium. Şi Varro îşi strămută trupele la Canusium. Într-adevăr, aceste trupe aveau întrucîtva înfăţişarea unei armate consulare şi se părea că acum au de gînd să se apere, dacă nu pe cîmpul de luptă, de bună seamă la adăpostul zidurilor.

La Roma nu se ştia că aceste rămăşiţe ale concetăţenilor şi ale aliaţilor supravieţuiseră, ci se dusese vestea că, odată cu zdrobirea armatei şi cu pieirea ambilor consuli, au fost nimicite toate trupele. Niciodată, de la salvarea ei de sub gali, cetatea nu mai fusese cuprinsă de atîta panică şi atîta dezordine ! De aceea, ca să nu mă simt covîrşit de o asemenea povară, nici eu nu mă voi încumeta să istori-

https://biblioteca-digitala.ro

sesc amănunțit aceste lucruri, ci desigur, voi scurta povestirea.

După ce în anul care trecuse pieriseră la Trasimennus și consulul și armata, acum li se aducea la cunoștință romanilor nu o lovitură care se adăuga vechii lovituri, ci un noian de nenorociri de tot felul! „au pierit amîndoi consulii, au fost nimicite ambele armate consulare, nu mai există nici o tabără romană, nici un comandant, nici un ostaș. Apulia, Samnium și aproape întreaga Italie au căzut în mîinile lui Hanibal!"

Fără îndoială, un alt neam ar fi fost cu desăvîrșire copleșit sub povara unei înfrîngeri atît de cumplite. Dacă ai vrea s-o compari cu înfrîngerea cartaginezilor de la insulele Aegates, suferită de ei cu prilejul bătăliei navale, cînd, fiind învinși, au fost nevoiți să cedeze Sicilia și Sardinia, devenind tributari și supuși puterii romane, sau cu bătălia dezastruoasă dată mai tîrziu în Africa, la Zama, cu care prilej însuși Hanibal s-a prăbușit — în nici o privință ele nu sînt comparabile, în afara faptului că acestea au fost suportate cu mai puțină tărie!

(În condițiile marelui doliu care afectase aproape toate familiile romane și mai ales în starea de panică provocată de amenințarea pentru oraș a unui eventual atac al lui Hanibal, Roma face eforturi disperate pentru restabilirea liniștii și pentru asigurarea apărării. Este ales dictator M. Iunius, iar comandant al cavaleriei Ti. Sempronius. Este înrolat tineretul de 17 ani și chiar mai puțin și, pentru prima dată, din lipsa de oameni, statul răscumpără 8 000 de sclavi care au acceptat să se înroleze ca ostași. În acest timp sosește la Roma o delegație din partea celor peste 7 000 de prizonieri romani capturați de Hanibal în tabăra de la Cannae).

https://biblioteca-digitala.ro

DELEGAȚII PRIZONIERILOR ROMANI CAPTURAȚI LA CANNAE CER SENATULUI ROMAN SĂ-I RĂSCUMPERE DIN CAPTIVITATE.

LIX Dictatorul M. Iunius a dat delegației prizonierilor aprobarea de a-și spune păsul în senat. Căpetenia acestora a rostit atunci următoarea cuvîntare: „M. Iunius și voi părinți conscripți, oricare dintre noi știe că nici o cetate nu pune mai puțin preț pe prizonieri decît cetatea noastră. Într-adevăr, în afară de cazul că ne apreciem situația noastră mai mult decît se cuvine, niciodată n-au căzut în mîinile dușmanilor alți prizonieri, care să merite din partea voastră mai multă atenție ca noi. Căci noi nu ne-am predat armele pe cîmpul de bătaie din pricina fricii, ci ne-am retras în tabără după ce am prelungit lupta pînă aproape de căderea nopții stînd deasupra mormanelor de trupe măcelărite; în restul zilei și în cursul nopții următoare, deși eram sleiți de eforturi și de răni, ne-am întărit totuși parapetele taberei. A doua zi, fiind înconjurați de armata punică învingătoare, deoarece eram împiedicați să luăm apă din rîu și nu mai aveam nici o nădejde să putem străpunge rîndurile dese ale dușmanilor, gîndindu-ne că nu e păcat să mai rămînă în viață vreun ostaș roman în urma bătăliei de la Cannae, după ce au fost măcelăriți 50 000 de oameni din oastea noastră, ne-am învoit, în cele din urmă, să dăm o sumă de bani ca să fim lăsați liberi, după care am predat armele noastre și așa inutile. Știm că și strămoșii noștri s-au răscumpărat cu aur de la gali și că și părinții voștri, deși oameni atît de dîrji în acceptarea acelor grele condiții de pace, și-au trimis totuși emisari la Tarentum, pentru a-i răscumpăra pe prizonieri. Într-adevăr, atît bătălia de la Allia cu galii, cît și cea de la Heraclea cu Pyrrhus [1], au fost dezastruoase pentru ro-

[1] Se face aluzie la războiul romanilor cu Pyrrhus, regele Epirului socotit de istoriografia antică unul dintre cei mai mari comandanți de armate și cuceritori. În realitate a fost un condotier

https://biblioteca-digitala.ro

mani, nu atît din pricina pierderilor suferite, cît a panicii și fugii. De astă dată, leșurile romanilor acoperă cîmpiile de la Cannae, iar noi am izbutit să supraviețuim luptei numai datorită faptului că vrăjmașii s-au simțit obosiți de atîta măcel și n-au mai avut arme cu care să ne ucidă. Între noi se află totuși unii despre care se poate spune că, într-adevăr, n-au fugit de pe cîmpul de bătaie, căci fiind lăsați de pază, au căzut în mîna dușmanului odată cu predarea taberelor. Eu nu privesc cu invidie norocul sau soarta vreunui concetățean sau tovarăș de arme, și nici n-aș vrea să se spună că m-am ridicat în slavă, coborînd pe un altul, în afară de cazul că li se acordă vreo răsplată celor mai mulți dintre ostași pentru că sînt mai iuți de picior și pentru că știu să alerge, (fiindcă aceștia, nemaiavînd vreo armă asupra lor, au fugit de pe cîmpul de luptă și nu s-au mai oprit decît la Venusia sau Canusium); ei să nu se socotească mai presus de noi și să se simtă mîndri că pe dînșii republica se bizuie mai mult ca pe noi! De bună seamă, vă veți putea sluji de ei ca de niște ostași vrednici și viteji, dar cu atît mai mult și de noi, care vom dovedi un zel cu atît mai fierbinte pentru patrie, cu cît, fiind răscumpărați, ne vom înapoia în ea datorită mărinimiei voastre. Voi recrutați ostași de orice vîrstă și din orice stare. Aflu că au fost înrolați sub drapel 8000 de sclavi: numărul nostru nu e mai mic ca al

---

ambițios, care năzuia să calce pe urmele lui Alexandru Machedon, prin crearea unui mare stat elenistic în bazinul vestic al Mediteranei. Chemat de Tarentum în ajutor, Pyrrhus debarcă în Italia cu o armată numeroasă (22.000 pedestrași, 3.000 călăreți și 20 elefanți) și în două bătălii succesive la Heraclea și Osculum (280 și 279 î.e.n.) cîștigă victorii cu grele pierderi pentru el; însă în cele din urmă, în bătălia decisivă de la Beneventum, din 275 î.e.n., consulul roman M. Curius Dentatus cîștigă o victorie categorică asupra regelui Epirului, care e alungat din Italia. Urmările victoriei decisive romane au fost expansiunea Romei în sudul Italiei și anexarea întregului teritoriu sudic la statul roman.

https://biblioteca-digitala.ro

lor, și putem fi răscumpărați cu o sumă nu mai mare ca aceea cu care sînt cumpărați sclavii de către stat ; dar cu toate acestea, dacă ne-am pune pe aceeași treaptă cu ei, aș aduce o jignire numelui de roman. Dacă voi, părinți conscripți, ați voi să fiți mai aspri față de noi, ceea ce nu merităm, ar trebui, socot eu, să țineți seama, cînd luați o asemenea hotărîre, în mîna cărui vrăjmaș ne lăsați : a lui Pyrrhus care a tratat pe prizonieri ca pe niște oaspeți, ori în mîna unui cartaginez, a unui barbar, despre care cu greu se poate afirma dacă este mai mult lacom, sau mai mult crud ? Dacă ați putea vedea cătușele, halul în care se află concetățenii voștri, groaznica lor înfățișare, nu v-ați cutremura mai puțin decît dacă ați vedea de cealaltă parte însăși legiunile voastre secerate pe cîmpia de la Cannae. Puteți să vă dați seama de zbuciumul și lacrimile rudelor noastre care stau în vestibulul senatului și așteaptă răspunsul vostru. Cînd aceste rude sînt atît de zdruncinate și de îngrijorate pentru soarta noastră și a celor care nu sînt de față, de ce simțăminte credeți voi că sînt stăpînițiaceia a căror viață și libertate sînt primejduite ? Pe Hercule, dacă însuși Hanibal, în pofida firii lui, s-ar strădui să fie milos față de noi, nici atunci nu am mai avea nevoie de viață, de vreme ce am fost socotiți de voi nedemni de a fi răscumpărați. Cîndva, prizonierii luați de Pyrrhus au fost eliberați de acesta fără vreo răscumpărare ; dar ei s-au înapoiat la Roma însoțiți de delegații voștri, fruntași ai Republicii, trimiși să-i răscumpere. Și eu să mă mai înapoiez în patrie cîtă vreme nu sînt prețuit nici cu 300 monede quadrigate ? Fiecare om, părinți conscripți, își are sufletul și mîndria sa. Știu că sînt în cumpănă și viața și libertatea mea, însă mai mult ca orice mă apasă gîndul primejdiei că va trebui să plecăm de aici condamnați și respinși de voi ; căci într-adevăr, oamenii nu vor putea să creadă că voi v-ați zgîrcit în privința răscumpărării, nevrînd să dați nimic !"

https://biblioteca-digitala.ro

LX De îndată ce acesta își încheie cuvîntarea, toată acea mulțime strînsă în Comitium scoase strigăte și vaiete de jale și întinzînd mîinile către senatori, îi implorară să le înapoieze feciorii, frații, rudele. Frica și nevoia amestecaseră în forum pe femei de-a valma cu bărbații. După ce delegații prizonierilor s-au îndepărtat de acolo, senatorii începură să delibereze. Se dădeau diferite păreri: unii susțineau că prizonierii trebuie răscumpărați pe seama statului, alții dimpotrivă, că statul nu trebuie să facă nici un fel de cheltuială în această privință, pe de o parte, dar că nici nu trebuie să fie opriți prizonierii să se răscumpere cu mijloacele lor proprii, pe de alta. Dacă însă în momentul de față, unii nu au la îndemînă bani, aceștia să fie împrumutați din visteria statului, dînd în schimb ca asigurare, proprietățile fie ale lor, fie ale chezașilor. Atunci Titus Manlius Torquatus [1], un bărbat cunoscut prin severitatea lui prea dură, întocmai ca în străvechile vremuri, după părerea celor mai mulți, se spune că a vorbit astfel: „Dacă acești delegați ar fi cerut numai aceasta: să fie răscumpărați, acei care au căzut în mîinile vrăjmașului, mi-aș fi rostit pe scurt cuvîntarea, fără să aduc vreo învinuire vreunuia dintre ei; căci ce altceva s-ar fi cuvenit să vă aduc aminte decît că trebuie să păstrați un obicei străbun, dînd totodată un exemplu de ceea ce înseamnă necesitatea păstrării disciplinei ostășești? Acum însă, cîtă vreme aceștia aproape se fălesc cu predarea lor și cîtă vreme ei sînt încredințați că trebuie să fie socotiți în mod legitim mai presus nu numai de cei care au fost luați prizonieri de vrăjmași pe cîmpul de luptă, dar chiar și de aceia care, izbutind să scape, au ajuns la Venusia și la Canusium, și mai presus

[1] T. Manlius Torquatus fusese consul în anul 233 î.e.n., cenzor în 231 și din nou consul; îi învinge pe sarzi, avînd în fruntea lor pe Hamsicova și care erau aliați cu cartaginezii, comandați de Hasdrubal. Celebrează *Ludi magni*, ca dictator. Moare ca *pontifex maximus*.

https://biblioteca-digitala.ro

de însuși consulul Caius Terentius, atunci părinți conscripți, nu voi permite să nu aflați tot ceea ce s-a petrecut acolo, la ei! Cît de mult aș fi dorit ca, ceea ce am de gînd să vă spun acum vouă, să fi putut spune la Canusium în fața armatei romane înseși, martorul cel mai prețios fie al lașității, fie al vitejiei fiecăruia; sau măcar de-ar fi de față Publius Sempronius [1], pe care, dacă aceștia l-ar fi urmărit în calitate de comandant, astăzi ar fi fost ostași într-un castru roman, nu prizonieri căzuți în mîinile dușmanului: însă, cu toate că, pe de o parte, vrăjmașii erau sleiți de luptă, iar pe de altă parte și în culmea bucuriei pentru victoria obținută, din care cauză cei mai mulți se retrăseseră în tabăra lor, și cu toate că romanii au avut la îndemînă o noapte întreagă ca să scape și că șapte mii de romani înarmați ar fi fost în stare să străbată chiar printre rîndurile compacte ale vrăjmașilor, totuși acești romani n-au îndrăznit să facă acest pas nici din propriu imbold, nici lăsîndu-se conduși de vreun altul.

Aproape toată noaptea Publius Sempronius Tuditanus n-a încetat să-i povățuiască și să-i îmbărbăteze ca să-l urmeze, cîtă vreme dușmanii aflați împrejurul taberelor erau încă într-un număr mic, cîtă vreme era liniște deplină și cîtă vreme noaptea le putea acoperi încercarea de a ieși din încercuire; pînă la ivirea zorilor ei puteau ajunge la adăpost sigur, în orașele aliaților. El le-a dat exemple de pe vremea străbunilor noștri, pe Publius Decius [2], tribun

[1] Publius Sempronius Tuditanus este tribunul militar care, luînd comanda unui detașament de trupe romane din rîndurile armatei încercuite la Cannae, a spart încercuirea cartagineză, reușind să se salveze.

[2] Tribunul militar Decius Mus a salvat, printr-o acțiune îndrăzneață în fruntea detașamentului său, armata romană încercuită de samniți (cartea VII, cap. 34—36). Mai tîrziu, fiind consul, se sacrifică în războiul cu latinii în lupta de pe muntele Vezuviu, în anul 340 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

militar în Samnium ; din vremea tinereții noastre, din primul război punic, pe Calpurnius Flamma, care mergînd în fruntea a 300 de voluntari, ca să ocupe o măgură situată în mijlocul frontului dușman, le-a spus : «Să murim ostași și prin moartea noastră să scoatem din încercuire legiunile romane !»

Dacă într-adevăr, Sempronius ar fi rostit aceste cuvinte și nu s-a găsit nimeni între voi care să se alăture strașnicei lui vitejii, eu nu v-aș putea socoti nici romani, nici bărbați! Sempronius vă arăta drumul care vă aducea mai mult decît la glorie : la însăși salvarea voastră ; vă înapoia patriei, readucîndu-vă la părinții, la soțiile, la copiii voștri ! În schimb vouă v-a lipsit curajul ca să vă salvați măcar pe voi înșivă ! Dar dacă ar fi fost nevoie să vă dați viața pentru patrie, atunci ce-ați fi făcut ? Zac în jurul vostru 50 000 de concetățeni de-ai voștri și de aliați, măcelăriți toți în aceeași zi ; dacă atîtea exemple de vitejie nu vă mișcă, nu veți mai fi niciodată mișcați de ceva ! Dacă un dezastru atît de cumplit nu v-a insuflat disprețul de viață, nu vi-l va putea insufla nici un alt dezastru ! Să regretați situația disperată a patriei atîta vreme cît sînteți liberi și nevătămați ; să regretați și mai amarnic cîtă vreme e patria voastră, cîtă vreme sînteți cetățenii ei ! Acum însă, după ce ați ajuns sclavi ai punilor, pierzîndu-vă drepturile de cetățeni, regretul vostru e tîrziu ! Oare aveți de gînd să vă întoarceți răscumpărați pe bani acolo de unde ați plecat datorită ticăloșeniei și lașității voastre ? Nu l-ați auzit pe concetățeanul vostru Publius Sempronius cînd v-a îndemnat să vă luați armele și să-l urmați, în schimb, pe Hanibal, cînd puțin mai tîrziu v-a poruncit să părăsiți tabăra și să-i predați

[1] Tribunul militar M. Calpurnius Flamma, împreună cu detașamentul său militar de 300 de ostași, luptînd eroic cu forțe superioare cartagineze la Camarina, în anul 258 î.e.n. (primul război punic) a salvat de la pieire prin sacrificiul său armata romană comandată de consulul A. Atilius Calatinus.

https://biblioteca-digitala.ro

armele l-aţi auzit! Eu vă acuz de ticăloşie şi laşitate, deşi la drept vorbind vă pot acuza de fărădelege! Căci nu numai că au refuzat să-l urmeze pe cel care-i sfătuia de bine, ci au încercat chiar să i se împotrivească şi să-l reţină locului, dacă acei ostaşi atît de viteji nu i-ar fi îndepărtat cu săbiile pe cei nevolnici. Mai întîi — şi o repet — mai întîi Sempronius a trebuit să străbată şirurile oastei concetăţenilor săi şi apoi pe ale vrăjmaşului! Şi pe aceşti cetăţeni să-i dorească patria? Dacă şi ceilalţi ar fi fost asemenea vouă, patria noastră nu ar mai avea astăzi nici un cetăţean dintre cei care au luptat la Cannae. Din 7 000 de ostaşi înarmaţi s-au ridicat 600 care au îndrăznit să străpungă încercuirea; lor nu le-au putut sta în cale 40.000 de duşmani şi, datorită acestui fapt, s-au întors liberi în patrie şi cu armele asupra lor. În schimb, cu cît mai lipsit de primejdii credeţi că ar fi putut fi drumul unei oştiri în marş cu un efectiv de aproape două legiuni!? Aţi avea astăzi, părinţi conscripţi, la Canusium 20.000 de oameni înarmaţi, viteji, devotaţi. Dar în ce chip se vor numi aceştia cetăţeni vrednici şi devotaţi (căci viteji nici măcar ei înşişi nu şi-ar putea spune!), în afară de cazul cînd s-ar crede că aşa au fost atunci cînd s-au opus la ieşirea din încercuire a tovarăşilor de arme, sau dacă nu-i vor invidia pe aceia care şi-au cîştigat libertatea şi gloria prin vitejie şi vor deveni conştienţi că teama şi laşitatea sînt cauzele ruşinoasei lor sclavii. Însă ei au preferat să stea ascunşi în corturile lor şi să aştepte atît lumina zilei cît şi pe duşmani, deşi în tăcerea nopţii avuseseră prilej să spargă încercuirea. «Dar dacă le-a lipsit bărbăţia ca să iasă din tabăra încercuită, au avut în schimb curajul să şi-o apere — ar spune cineva. Împresuraţi cîteva zile şi nopţi în şir, dînşii s-au apărat cu armele şi şi-au ridicat un val de parapete pentru a sta la adăpostul lor; în cele din urmă, după ce au înfruntat şi îndurat cele mai grele primejdii, lipsindu-le toate cele necesare vieţii şi nemaiputîndu-şi

https://biblioteca-digitala.ro

ţine nici armele în mînă, puterile fiindu-le sleite de foame, au fost învinşi mai mult de nevoi, decît de armele duşmanului.»

La ivirea zorilor, duşmanul s-a apropiat de parapetele castrului ; înainte de ora doua, fără să-şi încerce de fel norocul în luptă, aceşti romani şi-au predat armele şi pe ei înşişi. Acestea v-au fost isprăvile ostăşeşti în timpul acestor zile : cînd trebuia să rămîneţi pe cîmpul de bătaie şi să luptaţi, v-aţi refugiat în tabără ; cînd trebuia să luptaţi în faţa parapetelor, v-aţi predat şi tabăra. Deci n-aţi fost de folos nici pe cîmpul de bătaie nici în tabără ! Şi pe voi să vă răscumpărăm ? Cînd trebuia să spargeţi încercuirea, voi zăboviţi şi rămîneţi pe loc ! Cînd e nevoie să rămîneţi şi să apăraţi tabăra cu armele, voi predaţi duşmanului şi tabăra şi armele şi pe voi înşivă ! Eu, părinţi, conscripţi, sînt de părere că aceştia nu trebuie răscumpăraţi, aşa cum nu trebuie predaţi lui Hanibal acei romani care au forţat ieşirea din tabără prin atac trecînd prin mijlocul vrăjmaşilor şi s-au înapoiat în patrie, datorită unei vitejii fără seamăn !"

LXI După ce Manlius a rostit această cuvîntare, cu toate că prizonierii erau înrudiţi cu mulţi dintre senatori, aceştia fură impresionaţi de amintirea vechii severităţi romane faţă de prizonieri şi mai ales de chestiunea banilor ; căci ei nu voiau să-şi secătuiască nici visteria, după ce au cheltuit sume mari de bani pentru procurarea de sclavi şi pentru înarmarea lor, şi nici să-l îmbogăţească pe Hanibal, care după cum se zvonea, ducea mare lipsă de bani.

Cînd li s-a adus la cunoştinţă jalnicul răspuns că prizonierii nu vor fi răscumpăraţi şi cînd la vechea durere s-a adăugat şi aceea pricinuită de pierderea atîtor cetăţeni, lumea i-a însoţit pe delegaţi pînă la poarta oraşului cu nespuse tînguiri şi plînsete.

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXIII-A

TRĂDAREA CAPUEI. CAPUA PĂRĂSEȘTE CONFEDERAȚIA ROMANĂ TRECÎND DE PARTEA LUI HANIBAL.

I După bătălia de la Cannae, Hanibal a cucerit și prădat cele două tabere romane [1], după care a plecat imediat din Apulia spre Samnium, deoarece era chemat în ținutul hirpinilor de către Statius Trebius care i-a promis că-i va preda cetatea Compsa [2]. Trebius era compsan și se bucura de multă trecere în rîndurile locuitorilor de acolo, însă îl prigonea facțiunea Mopsilor, o familie puternică datorită sprijinului romanilor. După ce s-a dus vestea despre sfîrșitul bătăliei de la Cannae și după ce Trebius a împrăștiat pretutindeni zvonuri că vine Hanibal, Mopsii au părăsit orașul, care a fost predat Punului fără luptă. Acolo Hanibal a așezat o garnizoană cartagineză. În Compsa și-a depozitat el toate prăzile și poverile. Apoi, după ce și-a împărțit trupele, el ordonă lui Mago fie să primească supunerea orașelor din regiune care vor ieși de bună voie din confederația romană [3], fie să le silească să se supună

[1] Este vorba de cele două castre romane, unul de dimensiuni mai mari, celălalt mai mic, în care s-au refugiat resturile trupelor romane la Cannae.

[2] Compsa, localitate în teritoriul hirpinilor, situată aproape de izvoarele riului Aufidus.

[3] Puținele orașe din confederația romană care au păstrat fidelitate Romei, ca orașele Cumae, Neapolis, au avut mult de suferit, fiind asediate de Hanibal.

https://biblioteca-digitala.ro

pe cele care încă se mai împotriveau. El însuși se îndreptă apoi către Mare Inferum, străbătînd ținutul campan, urmînd să ocupe Neapolis, ca să aibă un port la mare [1]. După ce a trecut hotarele napolitanilor, Hanibal a plasat o parte din numizi în niște poziții ascunse vederii, potrivite pentru ambuscade (erau acolo, scobite în stînci, foarte multe poteci și cotloane ascunse) și a poruncit altor ostași să dea o raită în galop prin fața porților cetății, transportînd în văzul locuitorilor ceea ce prădaseră de prin regiune. Un pîlc de călăreți neapolitani a pornit un atac asupra acestora, fiindcă li se părea că sînt puțini la număr și în neorînduială ; numizii, retrăgîndu-se într-adins, au atras pîlcul într-o ambuscadă și l-au înconjurat ; și n-ar fi scăpat cu viață nici un călăreț neapolitan, dacă nu s-ar fi aflat în apropierea mării și în preajma vaselor — cele mai multe pescărești — în care, cei care știau să înoate, și-au găsit scăparea. Totuși în această luptă au fost prinși și uciși și cîțiva tineri nobili din Neapolis, între care Hegeas, comandantul călăreților, care îi urmărise cu prea mare avînt pe punii în retragere. Cînd i-au apărut în fața ochilor zidurile cetății Neapolis, atît de greu de cucerit pentru cel ce asediază, Hanibal s-a intimidat și nu s-a mai încumetat s-o atace.

II De acolo a făcut calea întoarsă către Capua, o cetate care huzurea datorită îndelungatei propășiri și a ursitei binevoitoare, dar mai ales din pricină că plebea prinsă în vîrtejul dezmățului de tot soiul, își permitea orice, abuzînd de libertate. Senatul ajunsese și la cheremul plebei, și unealtă plecată a lui Pacuvius Calavius, un aristocrat de origină, care se bucura de trecere în fața ple-

[1] Hanibal voia să ocupe orașul portuar Neapolis, pentru că avea nevoie imperioasă de un port, pentru a-și asigura comunicațiile cu Cartagina și a-și împrospăta efectivele cu contingente noi de trupe transportate pe mare, precum și în vederea aprovizionării cu armament a trupelor sale.

https://biblioteca-digitala.ro

beilor, dar își cîștigase puterea prin mijloace necinstite. Întîmplător, chiar în anul în care romanii au suferit înfrîngerea de la Trasimennus, la cirma cetății Capua se găsea Pacuvius. El era convins că plebeii, care de multă vreme nutreau simțăminte vrăjmașe față de senat, găsind nimerit prilejul de a răsturna cîrmuirea, vor îndrăzni să comită orice fărădelege, astfel încît, dacă Hanibal avea să treacă prin ținutul lor în fruntea armatei învingătoare, după ce vor măcelări pe senatorii campani, vor preda punilor cetatea. Însă acest ticălos nu decăzuse pînă pe ultima treaptă ; el voia mai degrabă să guverneze o republică teafără, decît o cetate năruită pînă în temelie și, fiindcă era convins că un stat nu poate dăinui fără un sfat obștesc, a născocit un mijloc prin care să păstreze și instituția senatului, subordonată planurilor sale, dar să fie și pe placul plebei. Convocînd senatorii la sfat, Pacuvius le declară că el, care se căsătorise cu fiica lui Appius Claudius, cu care avea copii și își măritase și fata la Roma cu Marcus Livius, în nici un chip n-ar putea admite să-i trădeze pe romani trecînd de partea punilor, decît numai în cazul în care ar fi silit s-o facă. Acum însă, le spuse el mai departe, senatorii sînt pîndiți de o primejdie cu mult mai mare și mai de temut : plebea urmărește nu numai să înlăture prin trădare senatul din cetatea Capua, ci ar vrea ca, după suprimarea senatorilor, să-i predea lui Hanibal și punilor săi Republica lipsită de conducere. El însă se va face luntre și punte să-i scape de această primejdie, dacă se vor încrede în dînsul, trecînd cu vederea ciocnirile politice de pînă acum.

Deoarece toți senatorii cuprinși de groază i-au răspuns că se încred în el, Pacuvius le-a spus următoarele : „Vă voi închide în clădirea senatului, ca și cum eu însumi aș lua parte la fărădelegea plănuită, încuviințînd planul plebei, împotriva căreia zadarnic m-aș împotrivi, și voi găsi o cale pentru salvarea voastră. În această privință, primiți asigurările pe care voi înșivă le doriți."

https://biblioteca-digitala.ro

După ce le-a dat aceste asigurări, a ieșit din mijlocul lor, ordonînd să se zăvorească senatul, lăsînd de pază în vestibulul curiei un pîlc de ostași înarmați, ca să nu poată nici intra și nici ieși cineva din clădirea senatului, fără dispozițiile sale.

III Apoi Pacuvius chemă poporul la adunare și i se adresă astfel : „Campani ! Ați dorit adesea să puteți da în mod liber și la adăpost de orice primejdie, cuvenita pedeapsă unui senat ticălos și detestabil ; ei bine, o puteți face astăzi, fără să vă mai răsculați, fără să mai luați cu asalt fiecare locuință, pe care senatorii le apără cu ajutorul cetelor de clienți și de sclavi, punîndu-vă în cea mai mare primejdie viețile voastre : toți senatorii au fost închiși între zidurile curiei, singuri și fără arme. Luați-i deci în primire ! Dar să nu vă pripiți năpustindu-vă asupra lor, sau să comiteți vreun act necugetat ! Eu vă voi da dreptul să vă pronunțați asupra fiecăruia în parte, ca să-și ispășească pedeapsa pe care o merită.

Dar înainte de orice se cade să puneți stavilă urii voastre, pentru a vă putea bucura în tihnă și de foloasele acestei izbînzi, și de salvarea voastră. Într-adevăr, eu sînt pe deplin convins că îi urîți pe acești senatori, însă mai știu că nu vreți să vă lepădați cu totul de instituția senatului ; căci aveți nevoie sau de un rege (ceea ce ar fi o calamitate), sau de un senat, singura instituție în măsură să conducă o cetate liberă. De aceea acum aveți de îndeplinit în același timp două sarcini : să desființați vechiul senat, dar să vă alegeți și un altul nou. Eu voi da ordin să fie chemați în fața voastră, pe rînd, toți senatorii și vă voi consulta asupra vieții lor. Ce veți hotărî în privința soartei fiecăruia, așa se va face. Însă, mai înainte de-a proceda la condamnarea celor vinovați, în locul fiecăruia dintre aceștia veți alege un nou senator din rîndurile cetățenilor vrednici și de ispravă".

https://biblioteca-digitala.ro

Apoi Calavius se așează pe un jilț și, aruncînd în urnă biletele cu numele tuturor senatorilor campani, dădu ordin ca senatorul al cărui nume ieșise cel dintîi la sorți, să fie scos din clădirea senatului și adus în fața adunării. Cînd oamenii au auzit rostindu-se numele acestuia, fiecare pentru sine a început să strige în gura mare că acest senator e un ticălos fără pereche și că merită să fie pedepsit. Atunci Pacuvius spuse: „Îmi dau prea bine seama ce hotărîți în privința acestuia! De aceea, dați-mi un senator vrednic și cinstit în locul celui netrebnic și ticălos". La început toată lumea a amuțit, negăsind pe un altul mai vrednic cu care să-l înlocuiască pe acesta; apoi, cînd un cetățean, lăsînd de o parte orice sfială, rosti un nume oarecare, deodată se produse o hărmălaie și mai mare, fiindcă, în timp ce unii campani spuneau că nu-l cunosc pe cel propus, alții îi aduceau acuzații, spunînd fie că e un netrebnic, fie că e de neam prost, fie că are o meserie care nu-i face cinste, fie că își cîștigă pîinea pe căi josnice. Situația aceasta s-a repetat și mai clar cu prilejul strigării celui de-al doilea și de-al treilea senator, astfel încît se vedea limpede că oamenilor le părea rău că n-au cu cine să-i înlocuiască; căci, pe de o parte, nu putea fi vorba de cei care nu fuseseră încă strigați, deoarece, atunci cînd se rostea numele lor, toată lumea le aducea tot soiul de acuzații, iar pe de altă parte cei al căror nume le venea să-l rostească erau și mai lipsiți de vază și mai neînsemnați decît ceilalți la care se gîndiseră la început. Așa că cetățenii, spunîndu-și că chiar și răul cel mai mare poate fi răbdat, cînd a ajuns să fie cunoscut de toată lumea [1], dădură ordin ca senatul să fie scos de sub pază și lăsat liber și se risipiră fiecare pe la casele lor.

IV În modul acesta Pacuvius ajunsese în fruntea cetății cu aprobarea tuturor, fără a recurge la violență,

[1] „*Notissimum quodque malum, maxime tolerabile.*"

https://biblioteca-digitala.ro

după ce a izbutit să-şi subordoneze senatul mai mult sieşi decît plebei, toţi senatorii din Capua recunoscînd că numai datorită lui trăiesc. Din ziua aceea, senatorii, lăsînd la o parte orice urmă de independenţă şi demnitate, au început să se dea bine pe lîngă plebei : îi salutau ei mai întîi, îi invitau cu amabilitate la ei acasă, le ofereau ospeţe măreţe ; de asemenea le apărau procesele, le ţineau parte întotdeauna şi dădeau hotărîri în favoarea acelora care îi sprijineau să-şi recapete popularitatea şi simpatia plebei. Într-adevăr, într-o asemenea măsură se schimbase senatul campan, încît părea acum o adunare a plebeilor. Capua, cetatea întotdeauna înclinată către dezmăţ, nu numai datorită firii păcătoase a locuitorilor ei, dar şi afluenţei plăcerilor şi ademenirilor pe care le provocau bogăţiile de tot soiul, oferite de avantajele naturale ale solului şi ale mării, căzu acum într-o destrăbălare şi mai urîtă, datorită atitudinii plecate în faţa plebei, şi a poftelor nesăţioase ale acesteia, încît nu mai exista nici o limită nici în patimi, nici în risipă. La faptul că cetăţenii din Capua nu mai aveau nici un fel de respect nici faţă de legi, nici faţă de mai marii cetăţii, s-a mai adăugat, în urma înfrîngerii armatelor romane la Cannae, şi dispreţul faţă de puterea romanilor, deşi aceştia se bucuraseră pînă atunci de oarecare respect în ochii lor. Ceea ce îi împiedica să purceadă numaidecît la o ruptură de Roma era

[1] Titus Livius îi descrie în culori sumbre pe plebeii din Capua care îi urau pe romani, însă trece cu vederea aici faptul că tagma plebeilor din Capua, ca şi din alte oraşe, era asuprită şi exploatată sîngeros de pătura aristocratică dominantă. Unele cauze care au determinat Capua la ieşirea din confederaţie, ruperea legăturilor de alianţă şi trecerea de partea duşmanului Romei sînt menţionate obiectiv de Titus Livius ; dar istoricul roman nu aminteşte inegalitatea de tratament la care erau supuse cetăţile italice prin mărimea contribuţiilor impuse, prin obligaţia furnizării de contingente de trupe, prin protejarea administraţiei romane rapace şi abuzive care acumula averi imense din stoarcerea avuţiilor acestor oraşe.

https://biblioteca-digitala.ro

faptul că numeroase familii vestite şi cu mare trecere încheiaseră din vremuri vechi legături de rudenie cu familii romane, şi că unii dintre campani fuseseră înrolaţi în armata romană ; dar cea mai puternică legătură erau cei 300 de călăreţi recrutaţi din rîndurile celor mai nobile familii din Campania, şi care fuseseră trimişi de romani în garnizoanele din Sicilia.

V Părinţii şi rudele acestora, cu greu au obţinut să fie trimisă o delegaţie la consulul roman. Trimişii campani într-adevăr l-au găsit pe consul la Venusia (fiindcă el nu plecase încă la Canusium) împreună cu o mînă de ostaşi, pe jumătate înarmaţi, într-o stare atît de jalnică, încît ar fi trezit cea mai mare milă unor aliaţi adevăraţi ; după cum puteau să provoace silă şi dispreţ altora trufaşi şi infideli, cum erau campanii. Consulul Varro, dezvăluind şi zugrăvind în toată grozăvia lui dezastrul suferit de romani, a stîrnit şi mai mare dezgust şi dispreţ faţă de el şi de ai săi ; căci după ce trimişii Capuei i-au adus la cunoştinţă că senatul şi poporul campan îi compătimesc din toată inima pe romani pentru urgia abătută asupra capului lor şi i-au făgăduit că-i vor sprijini cu tot ceea ce au nevoie pentru acest război, Varro le-a spus : „Campani ! Voi v-aţi păstrat obiceiul de a vorbi cu aliaţii voştri ca şi cum ne-aţi invita să vă dăm noi poruncă să ne puneţi la dispoziţie cele necesare războiului şi v-aţi adresat nouă, ca şi cum n-aţi şti nimic în legătură cu situaţia şi cu soarta noastră actuală. Căci ce credeţi voi că ne-a mai rămas nouă după bătălia de la Cannae, încît, ca şi cînd am mai avea ceva, să vrem de la aliaţi să completeze ceea ce ne lipseşte. Adică să vă cerem pedestrime, ca şi cum am avea cavalerie ? Sau să vă spunem că avem nevoie de bani, ca şi cum numai de bani am duce lipsă ? Ei bine, ursita nu ne-a mai lăsat nimic. Legiunile de pedestraşi şi cavaleria, armele, steagurile, caii, ostaşii, banii, proviziile, toate au pierit fie la Cannae, în bătălie, fie în

https://biblioteca-digitala.ro

ziua următoare, după ce dușmanul a pus stăpînire și pe cele două tabere ale noastre. De aceea, campani, se cuvine acum nu să ne ajutați pe noi în acest război, ci, aș putea spune chiar să luați asupra voastră povara războiului, în locul nostru. Amintiți-vă cum au fost primiți odinioară în alianța noastră strămoșii voștri, care, învinși și alungați pînă în interiorul cetății, erau înspăimîntați nu numai de samniți, ci și de sidicini, și cum i-am apărat noi la Saticula [1].

Mai amintiți-vă apoi cum am început pentru voi un război cu samniții, care a durat aproape o sută de ani, cu sorți atît de schimbători de victorie. Mai adăugați la toate acestea că voi v-ați bucurat de o alianță și de un tratament din partea noastră în condiții de egalitate cu noi ; că v-ați păstrat legile voastre și că, în sfîrșit, am acordat unei mari părți din locuitorii voștri dreptul de cetățenie, sau, mai bine zis, am împărțit cu voi acest drept încă înainte de dezastrul de la Cannae, ceea ce a fost de bună seamă o favoare foarte mare. Prin urmare, campani, se cuvine să socotiți această înfrîngere pe care am suferit-o, ca fiind a noastră, a tuturora, și că acum trebuie să ne apărăm împreună patria noastră, a tuturora. Acest război noi nu-l purtăm nici cu samnitul, nici cu etruscul, pentru ca pierzînd romanii puterea și conducerea Italiei, ele să rămînă mai departe în această peninsulă ; vrăjmașii noștri de acum sînt cartaginezii ; aceștia tîrăsc după ei o armată care nici măcar nu s-a născut pe coastele Africii, ci e adusă de pe cele mai îndepărtate tărîmuri, de la marginile pămîntului, tocmai de pe țărmurile Oceanului și de la Coloanele lui Hercule, cu ființe care nu cunosc nici un drept, nici viață normală și aproape nici limbă omenească. Pe acești ostași cruzi și sîngeroși din fire, însuși comandantul lor i-a făcut și mai sălbatici, deprinzîndu-i să facă din

[1] Localitate în Samnium situată la granița Campaniei, colonie romană din anul 313 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

trupuri de oameni poduri și diguri, ba mai mult (ceea ce face să te treacă fiori chiar și cînd vorbești !) să se hrănească cu carne de om. Pe astfel de oameni hrăniți cu o mîncare atît de înfiorătoare, și pe care e o nelegiuire fie și numai să-i atingi, să ajungem acum să-i vedem și să-i avem stăpîni ? Cum adică : Africa și Cartagina să ne impună nouă legi ? Oare nu e cea mai cumplită grozăvie pentru oricare om, nu numai pentru cei născuți pe pămîntul Italiei, ca această peninsulă să se prefacă într-o provincie a numizilor și a maurilor ? Ar fi măreț, campani, pentru voi, ca puterea statului roman, slăbită în urma dezastrului de la Cannae, să fie refăcută și reîntregită prin credința voastră, prin forțele voastre ! Sînt convins că în Campania se pot strînge 30.000 de pedestrași și 4.000 călăreți. De asemenea, voi aveți din belșug și bani și cereale. Dacă credința voastră este deopotrivă cu bogățiile și propășirea voastră, nici Hanibal nu va simți că a învins și nici romanii că au fost învinși !"

VI După această cuvîntare rostită de consul, trimișii Capuei au fost lăsați să plece la ale lor. În drum spre casă, unul dintre ei, și anume Vibius Virrius, spuse că a venit vremea ca locuitorii Capuei să-și poată recuceri nu numai ținuturile lor smulse cîndva pe nedrept de romani, dar să pună stăpînire chiar pe întreagă Italia. Că ei vor putea încheia un tratat cu Hanibal în orice condiții vor ei. Că nu trebuie să se îndoiască nimeni că după sfîrșitul războiului, după ce Hanibal va pleca învingător și-și va lua cu el și armata, va lăsa campanilor stăpînirea asupra întregii Italii.

Părerea lui Vibius Virrius fu încuviințată de toți ceilalți, și, ca urmare, ei aduseră la cunoștința campanilor rezultatul soliei lor într-un asemenea mod, de parcă numele de roman ar fi fost șters de pe fața pămîntului. De îndată plebea și o mare parte dintre senatori fură cîștigați pentru ruptura cu romanii. Totuși, datorită stăruin-

https://biblioteca-digitala.ro

ţelor unor senatori mai bătrîni, s-a amînat cu cîteva zile luarea unei hotărîri. În cele din urmă părerea majorităţii a fost mai tare, hotărîndu-se să fie trimişi la Hanibal aceiaşi delegaţi care fuseseră şi la consulul roman.

Am găsit scris în unele anale[1] că, înainte de a pleca delegaţia la Roma şi de-a se hotărî definitiv ruperea relaţiilor cu romanii, campanii au trimis o delegaţie care a cerut senatului roman ca unul din consuli să fie ales din rîndurile campanilor, dacă romanii vor ca Republica Romană să fie ajutată. Izbucnind strigăte de revoltă, senatorii romani i-au invitat pe delegaţi să părăsească numaidecît curia şi a şi fost trimis la ei un lictor care să-i scoată din oraş, spre a fi în cursul aceleiaşi zile în afara hotarelor cetăţii. Deoarece această cerere e aidoma celei făcute cîndva de latini[2] şi deoarece nici Coelius Antipater, nici ceilalţi analişti n-ar fi trecut-o cu vederea fără vreun temei, eu m-am temut s-o menţionez ca sigură.

VII Delegaţii campanilor au venit la Hanibal şi au încheiat tratatul de pace[3] cu el în aceste condiţii: „Nici un comandant sau dregător cartaginez să nu aibă nici un fel de drept asupra vreunui cetăţean campan şi, la rîndul lui, nici un campan să nu fie înrolat sub arme sau să-i fie dată vreo însărcinare fără voia sa. Capua să se bucure mai departe de legile sale şi de dregătorii săi. Apoi, Hanibal să predea campanilor 300 de prizonieri romani, pe care îi vor alege ei înşişi şi pe care să-i dea în schimbul călăreţilor campani care fac serviciul militar în Sicilia. În

[1] Analiştii romani care au istorisit în operele lor cel de al II-lea război punic, fiind şi contemporani cu el au fost: Fabius Pictor, Cincius Alimentus, Coelius Antipater, Claudius Quadrigarius, Silanus. T. Livius a consultat aceste anale, adoptînd o poziţie critică.

[2] Se referă la războiul dintre romani şi samniţi. Vezi *Cartea* a VIII-a, cap. XXX.

[3] Tratatul de alianţă dintre Cartagina şi Capua s-a încheiat în 216 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

felul acesta au încheiat tratatul cartaginezii cu campanii. În afară de cele cuprinse în condiţiile tratatului, campanii au mai săvîrşit şi un şir de nelegiuiri : punînd mîna prin surprindere pe nişte comandanţi romani ai trupelor aliate şi pe nişte cetăţeni romani care îndeplineau diferite însărcinări, unii în legătură cu războiul, alţii cu treburi personale, plebea, sub pretextul că trebuie ţinuţi sub pază, a hotărît să fie închişi în clădirea băilor [1], unde din pricina căldurii înăbuşitoare de acolo s-au stins din viaţă în chinuri îngrozitoare.

Împotriva unor asemenea orori, ca şi împotriva trimiterii vreunei solii la Hanibal, se ridică, opunîndu-se din răsputeri Decius Magius, un bărbat căruia, pentru a deveni autoritate supremă în cetatea campană, nu i-a lipsit altceva decît mintea sănătoasă a concetăţenilor săi. Cînd Magius a aflat că Hanibal trimite acolo o garnizoană, amintindu-le concetăţenilor săi de stăpînirea tiranică a lui Pyrrhus şi de subjugarea înjositoare a tarentinilor, le-a strigat în gura mare, mai întîi, să nu primească garnizoana cartagineză ; apoi, după ce această garnizoană a fost primită, el le-a cerut ori să fie alungată, ori să se ispăşească cumplita fărădelege de a fi trădat pe cei mai vechi aliaţi şi pe înşişi consîngenii lor, săvîrşind o faptă vrednică de ţinut minte şi anume, să revină la vechile legături cu romanii, măcelărind garnizoana punică. Cînd toate acestea au fost aduse la cunoştinţa lui Hanibal

[1] Thermele *(balnea)* erau băile publice construite după un anumit plan arhitectonic aproape uniform ; se deosebeau prin mărimea, luxul şi eleganţa construcţiilor şi amenajărilor. Termele romane se compuneau din : *frigidarium* = sala cu bazinul de apă rece, *tepidarium* = sala cu aburi, *calidarium* = sala cu apă caldă, *laconicum* = sala pentru masaje în formă de semicerc şi *exedrae* = săli de declamaţie. Mai existau în interiorul edificiilor termelor, mai ales în perioada principatului, săli pavate cu mozaic, împodobite cu statui, bibliotecă, un *gymnasium* = sala de gimnastică, un stadion pentru alergări şi atletism, porticuri cu coloane, parc etc., etc.

https://biblioteca-digitala.ro

(căci nu fuseseră rostite în taină), la început, Punul și-a trimis niște slujitori de ai săi, ca să-l cheme pe Magius în tabără la dînsul ; apoi însă, deoarece acesta a declarat cu îndîrjire că el nu se va duce la Hanibal, „pentru că Hanibal nu are nici un drept asupra vreunui cetățean campan", atunci comandantul punilor cuprins de mînie, a poruncit ca Magius să fie numaidecît arestat și adus legat în fața sa. Și pentru că se temea ca nu cumva folosirea forței să dea naștere la vreo încăierare nesăbuită, datorită agitației spiritelor, după ce trimise mai înainte o ștafetă la pretorul campan Marius Blossius, ca să-l încunoștiințeze că dînsul va veni la Capua în ziua următoare, Hanibal plecă din tabără însoțit de o neînsemnată gardă. Marius, chemînd poporul campan la adunare, ordonă concetățenilor să iasă în întîmpinarea lui Hanibal în număr cît mai mare, împreună cu nevestele și copiii lor. Porunca lui Marius Blossius fu îndeplinită de toată lumea nu numai cu supunere, ci și cu zel, ba chiar și cu bucurie, gloatele campane dorind din toată inima să-l vadă pe Hanibal, în urma atîtor victorii strălucite.

VIII Hanibal s-a îndreptat mai întîi către Ninnii Celeres [1], Stenius și Pacuvius, oameni vestiți și prin originea lor nobilă, și prin bogățiile lor. Pacuvius Calavius, căpetenia acelei facțiuni campane care trădase pe romani trecînd de partea cartaginezilor, despre care am mai vorbit, l-a adus acolo și pe fiul său, pe care izbutise să-l smulgă din preajma lui Decius Magius, alături de care tînărul Pacuvius se împotrivea din răsputeri alianței cu Cartagina, susținînd păstrarea relațiilor tradiționale cu romanii. Pe tînărul Pacuvius nu-l zdruncinase din convingeri nici faptul că întreagă Capua era înclinată către

[1] Ninnii Celeres era o familie de plebei bogați cu mare influență în Capua.

https://biblioteca-digitala.ro

cealaltă tabără și nici autoritatea tatălui său. Bătrînul Calavius a reușit totuși să-l îmblînzească atunci pe Hanibal mai mult prin rugăminți decît prin dezvinovățiri, și Hanibal, înduplecat de lacrimile tatălui, a dat ordin ca împreună cu bătrînul să fie poftit și fiul acestuia la ospățul la care nu era admis nici un alt cetățean campan, în afară de oaspeți și de Vibellius Taurea, un luptător cu mare faimă în război. Ei au început să se ospăteze de cu ziuă. Acest ospăț nu s-a desfășurat după obiceiurile cartagineze și nici potrivit disciplinii militare, ci era un banchet în toată regula, demn de o cetate și o casă luxoasă și bogată, putînd satisface orice fel de gusturi și plăceri. Dintre toți mesenii numai unul singur nu s-a lăsat totuși îmbiat, nici la invitația gazdelor și nici măcar la cele făcute din cînd în cînd de Hanibal însuși : acesta a fost fiul lui Pacuvius Calavius, Perolla ; el s-a scuzat că nu se simte bine, iar tatăl său îl susținea la rîndu-i, atribuindu-i o firească tulburare sufletească, ceea ce nu era de mirare.

Cam pe la apusul soarelui, Pacuvius ieși de la ospăț urmat de fiul său, care, de îndată ce-au ajuns într-un loc ferit (se afla o grădină în spatele caselor), i s-a adresat cu următoarele cuvinte : „Tată, îți destăinuiesc ție un plan prin care să obținem din partea romanilor nu numai iertarea că i-am trădat, trecînd de partea lui Hanibal, dar și o demnitate și o trecere cu mult mai mare decît am avut vreodată noi campanii".

Cînd tatăl uimit și-a întrebat feciorul : „Ei, și care e planul acesta ?" — tînărul, aruncîndu-și toga de pe umeri, își dezgoli coapsa încinsă cu sabia : „Prin sîngele lui Hanibal, spuse el, voi consfinți alianța romană : am vrut ca tu să fii cel dintîi care să știi aceasta, dacă cumva dorești să fii departe în timp ce se săvîrșește omorul !"

XI Cînd bătrînul a auzit vorbele fiului său și a văzut sabia, simțind că-și pierde mințile de groază, de parcă el însuși ar fi luat parte la cele ce aveau să se întîmple, îi

https://biblioteca-digitala.ro

grăi : „Fiule, te rog din suflet și te implor, în numele legăturilor și legilor care unesc părinții cu fiii lor, să nu săvîrșești în fața ochilor tatălui tău o astfel de grozăvie, de pe urma căreia vei avea de pătimit. Doar cîteva ceasuri sînt de cînd am jurat pe tot ce aparține zeilor și vrei ca acum, plecînd de la locul întrevederii, să ne și înarmăm mîinile sfințite prin acest legămînt de credință ? Te ridici de la masa oaspeților, la care ai fost primit de către Hanibal ca al treilea campan, pentru a păta masa însăși prin sîngele oaspetelui ? Eu l-am putut împăca pe Hanibal cu fiul meu, și pe fiul meu nu pot să-l împac cu Hanibal ? Dar atunci n-ar mai exista nimic sfînt pe lume, nici o teamă de zei, nici o credință, nici un respect față de părinți ! Să se îndrăznească orice nelegiuire, numai să nu se tragă din ea și pieirea noastră ! Și ai de gînd să-l ataci numai tu singur pe Hanibal ? În ce scop mai e atunci adunată aici atîta gloată de oameni liberi și de sclavi ? De ce crezi tu că ochii tuturor sînt ațintiți numai asupra lui Hanibal ? De ce sînt atîtea mîini drepte ? Vor încremeni toți în fața nebuniei tale ? Îndrăzni-vei tu oare să-i înfrunți privirile lui Hanibal însuși, pe care nu-l pot înfrunta armate întregi și de care se îngrozește însuși poporul roman ? Dar, presupunînd că lui i-ar lipsi ajutorul din partea altora, oare mă vei înfrunta pe mine, lovindu-mă, atunci cînd voi pune trupul meu pavăză în fața trupului lui Hanibal ? În acest caz va trebui să-l ataci și să-l străpungi prin pieptul meu ! Dă-ți seama de grozăvia faptei tale mai degrabă aici, decît să fii înfrînt acolo ! O, de te-ar înduplека rugămințile mele, așa cum l-au înduplecat pe Hanibal cînd i-am vorbit pentru tine !"

Și văzîndu-și feciorul înlăcrimat, bătrînul mereu îl îmbrățișa și-l săruta ; și nu-și curmă rugămințile pînă nu-l înduplecă să lase jos sabia și să-i jure că nu va săvîrși o asemenea faptă.

Atunci tînărul îi grăi : „Într-adevăr, dragostea care se cuvine s-o am față de patrie, eu voi acorda-o tatălui meu!

https://biblioteca-digitala.ro

Dar mă doare sufletul pentru viaţa ta, care trebuie să suporte povara acestei fărădelegi, trădarea patriei noastre în trei rînduri : o dată, atunci cînd din îndemnul tău i-am trădat pe romani, a doua oară, cînd din imboldul tău am făcut pace cu Hanibal şi a treia oară astăzi, cînd mi te-ai pus stavilă, întîrziind revenirea Capuei în confederaţia romană. Tu, patrie, primeşte această sabie cu care înarmat în numele tău, am intrat în această fortăreaţă a vrăjmaşilor, fiindcă tatăl meu mi-o smulge din mînă !"

După rostirea acestor cuvinte, tînărul a aruncat sabia dincolo de gardul grădinii şi, ca să nu dea nimic de bănuit asupra acestei întîmplări, s-a înapoiat la ospăţ.

X A doua zi, senatul campan în mare număr l-a primit pe Hanibal. Cele dintîi cuvinte rostite de acesta au fost cît se poate de îmbietoare şi de binevoitoare ; el a adus mulţumiri campanilor pentru că au socotit prietenia cu dînsul mai presus de legăturile de alianţă cu romanii şi, între tot felul de făgăduieli, care de care mai exagerate, le-a promis că în scurtă vreme Capua va ajunge capitala întregii Italii, iar poporul roman va face act de supunere împreună cu celelalte populaţii ale Italiei în faţa Capuei. Numai o singură fiinţă — care nici nu este şi nici nu trebuie să se spună că e campan — se pune de-a curmezişul alianţei şi prieteniei încheiate între Cartagina şi Capua: Magius Decius. El ceru de aceea ca Magius să-i fie predat lui şi ca în prezenţa sa senatul campan să facă o dare de seamă şi să adopte un senatusconsult.

Întreg senatul campan a aprobat părerea lui Hanibal, cu toate că multora li se părea, pe de o parte, că Magius nu merita o asemenea năpastă, iar pe de alta că dreptului la libertate i se aducea de la început o îngrădire nu lipsită de importanţă. Ieşind din senat, Hanibal s-a îndreptat spre templul magistraţilor ; apoi a ordonat ca Decius Magius să fie adus acolo spre a se dezvinovăţi, stînd în picioare în faţa sa. Dar cum acesta, fără să-şi încovoaie cer-

https://biblioteca-digitala.ro

bicia, a declarat că, potrivit condiţiilor tratatului, el nu poate fi constrîns de nimeni şi de nimic, de îndată a fost pus în cătuşe şi s-a dat ordin să fie trimis, însoţit de un lictor, pînă în tabăra lui Hanibal.

Cît timp a fost dus cu capul descoperit, Magius mergea şi striga către mulţimea de cetăţeni care-l înconjurau din toate părţile : „Iată, campani, libertatea după care aţi tînjit atîta ! Sînt tîrît prin mijlocul forului, legat şi neînsoţit de nici unul dintre campani, pentru a fi ucis la lumina zilei în văzul vostru ! Oare ar fi fost mai mari grozăvii dacă Hanibal ar fi cucerit Capua ? Ieşiţi în întîmpinarea lui Hanibal, împodobiţi în cinstea lui oraşul şi sărbătoriţi ziua sosirii sale la Capua, ca să-l vedeţi triumfînd asupra unui concetăţean de-al vostru !"

În timp ce Magius vocifera în felul acesta, observîndu-se că masele încep să se agite, i se puse un văl pe cap, şi se dădu poruncă să fie scos cît mai repede afară pe poarta cetăţii. Aşa a ajuns Magius pînă în tabăra lui Hanibal. Fără întîrziere el fu îmbarcat apoi pe o corabie şi trimis la Cartagina, ca să nu se ivească vreo răscoală din cauza acestei înjositoare întîmplări şi pentru ca nu cumva senatul campan, regretînd că şi-a trădat una din căpeteniile, să nu trimită vreo solie spre a-l cere îndărăt ; la rîndul său Hanibal se temea că refuzîndu-le cererea, ar fi putut să-i supere pe noii aliaţi, după cum, făcîndu-le pe plac, ar fi însemnat să le dea o căpetenie nemulţumiţilor şi răzvrătiţilor din Capua. Însă o furtună a împins corabia pînă la Cyrenae [1], care pînă atunci era sub stăpînirea regilor Egiptului. Acolo, deoarece Magius şi-a căutat refugiul la statuia regelui Ptolemeu, fu trimis sub

[1] Oraş portuar grec situat pe coasta Africii de nord, la extremitatea nordică a golfului Syrta Mare, în actuala Libie, multă vreme independent, cotropit şi anexat de Ptolemeu al III-lea Evergetis la regatul Egiptului

https://biblioteca-digitala.ro

pază în Alexandria, la Ptolemeu[1]. În fața acestuia, Magius, arătînd că a fost legat de Hanibal în disprețul alianței încheiate, este descătușat imediat și i se dă încuviințarea să se întoarcă, după cum preferă, fie la Roma, fie la Capua. Magius răspunse că la Capua nu va fi în siguranță; iar la Roma, în timpul unui război între romani și campani, va fi considerat mai de grabă un dezertor decît un oaspete. De aceea el nu are altă dorință decît să i se dea voie să trăiască în regatul lui Ptolemeu, pe care îl socotește răzbunătorul și apărătorul libertății sale.

XI În timp ce se petrec aceste evenimente, împuternicitul roman Q. Fabius Pictor se înapoiază de la Delphi la Roma, unde dă citire răspunsului scris de oracol. În el erau pomeniți zeii și zeițele în cinstea cărora aveau să se rînduiască slujbe și rugăciuni, precum și cu ce ritualuri să se oficieze: „Romani! Dacă așa veți face, treburile voastre vor mege mai bine și mai prielnic, iar republica voastră propăși-va și bucura-se-va de o mai mare fericire, potrivit năzuințelor voastre, căci a poporului roman fi-va biruința în acest război. După ce republica voastră izbuti-va să scape de urgie, trimiteți prinosul lui Apollo Pythius[2], hărăziți-i o parte din prăzi și din trofee și din bani! Feriți-vă a cădea în patimile desfrînării!"

După ce Fabius Pictor a citit aceste stihuri, tălmăcite din limba greacă, a spus că el, după ce a ieșit din templul de la Delphi, a adus numaidecît tuturor divinităților cuvenitele prinosuri de tămîie și vin și că a primit poruncă

---

[1] E vorba de Ptolemeu IV Philopator (222—205 î.e.n.) succesorul lui Evergetis: el încheie un tratat de alianță cu romanii. L-a învins pe Antioch cel Mare, regele Siriei, la Raphia, cu prilejul invaziei acestuia. Fiind un tiran crud, era foarte urît de popor.

[2] Divinitate greacă (Phoebus) al cărui cult s-a introdus la Roma prin contactul cu orașele grecești din Grecia Magna (Italia sudică), fiul lui Jupiter și al Latonei, era zeul soarelui, luminii, sănătății, oracolelor, protectorul păstorilor, ar artelor.

https://biblioteca-digitala.ro

de la mai marele preoţilor templului de acolo ca aşa cum se dusese el la oracol şi adusese sacrificiile, purtînd pe cap cununa de lauri, tot aşa să se îmbarce şi pe corabie şi să nu-şi ia cununa de pe cap pînă nu ajunge la Roma; că dînsul a urmat şi a îndeplinit aceste îndrumări cu cea mai mare grijă şi sfinţenie, aşa cum s-a poruncit, şi a depus cununa pe altarul lui Apollo din Roma. În urma acestor fapte, senatul roman a dat un decret prin care să se facă cît mai degrabă slujbe şi rugăciuni cu grija cuvenită.

În timp ce la Roma şi în Italia se petreceau acestea, la Cartagina sosise, ca emisar al victoriei punice de la Cannae, Mago, fiul lui Hamilcar. Acesta nu fusese trimis de fratele său de-a dreptul de pe frontul de luptă, ci după ce, vreme de cîteva zile, luase în primire cetăţile bruttiilor [1] şi altele care rupseseră legăturile cu romanii. Primit în senat, Mago făcu acolo o dare de seamă asupra izbînzilor dobîndite în Italia de fratele său, Hanibal, spunînd următoarele: „Hanibal s-a bătut cu şase comandanţi romani, dintre care patru au fost consuli, unul dictator şi altul comandant al cavaleriei romane, şi cu şase armate consulare; a nimicit peste 200.000 de vrăjmaşi şi a luat peste 50.000 de prizonieri; a cucerit două tabere romane. Din cei patru consuli, pe doi i-a răpus pe cîmpurile de luptă, iar ceilalţi doi abia au scăpat cu fuga, unul greu rănit, iar celălalt, după ce şi-a pierdut toată armata, a reuşit să se salveze abia cu 50 de oameni. Comandantul cavaleriei, care are prerogative de consul, a fost bătut şi pus pe fugă; dictatorul e socotit singurul comandant suprem al armatei romane, deşi nu s-a încumetat niciodată să dea piept cu Hanibal. Bruttiii şi apuliii şi o parte din

[1] Ramură a lucanilor, de origină oscă sau sabelică, avîndu-şi aşezările în sudul Lucaniei pînă la ţărmul Siciliei. Centrul lor mai important era Consentia. Practicau pirateria.

https://biblioteca-digitala.ro

samniți și lucani au rupt legăturile cu romanii, trecînd [1] de partea punilor. Capua, care e nu numai capitala Campaniei, ci, în urma dezastrului roman de la Cannae, și a Italiei, s-a predat lui Hanibal. Pentru atîtea victorii atît de strălucite se cuvine să se aducă mulțumiri zeilor nemuritori."

XII După aceea, pentru întărirea spuselor sale în legătură cu aceste izbînzi atît de strălucite, Mago dădu ordin slujitorilor să verse în vestibulul senatului grămada de inele de aur, care era atît de mare, încît unii analiști au scris că, atunci cînd s-a măsurat, s-au umplut cu ele mai mult de trei baniță [2]; însă în lume s-a răspîndit zvonurile că n-au fost mai mult de o baniță de inele, ceea ce e mai aproape de adevăr. Mago, pentru a demonstra cît de însemnată a fost înfrîngerea dușmanilor lor, a adăugat prin cuvinte că la romani asemenea insemne poartă numai cavalerii, iar dintre aceștia în primul rînd căpeteniile lor. În concluzia cuvîntării sale, el a spus : „Cu cît e mai mare speranța de a se încheia acest război, cu atît mai mult trebuie ajutat Hanibal prin toate mijloacele. Căci războiul se desfășoară departe de vatră, în mijlocul teritoriului dușmanului, se consumă mari cantități de provizii și se cheltuiesc mulți bani, și odată cu distrugerea atîtor armate inamice s-au micșorat într-o oarecare măsură și efectivele trupelor învingătoare. Ca urmare, trebuie să i se trimită lui Hanibal trupe suplimentare și bani pentru solde, precum și proviziile necesare acestor ostași, care și-au făcut cu prisosință datoria, meritînd numele de cartaginez."

[1] Cu prilejul ieșirii Capuei din confederația romană și alianței cu Hanibal au trecut de partea cartaginezilor numeroase cetăți din Samnium și Apulia.

[2] În lat. *modius*, măsură romană de greutate pentru alimente uscate (un fel de baniță) cu o capacitate de cca. 8,75 l.

https://biblioteca-digitala.ro

După ce Mago a rostit aceste cuvinte în toiul bucuriei obștești, Himilco, care făcea parte din facțiunea barcinilor, încredințat că s-a ivit prilejul de a-i aduce mustrări lui Hanno, îi spuse : „Ce-i Hanno ? Și acum îți pare rău că am pornit războiul împotriva romanilor ? Mai cere și acum să fie predat Romei, Hanibal [1]. Opreşte-ne să aducem mulțumiri zeilor nemuritori pentru aceste victorii atît de strălucite ! Să dăm ascultare senatorului roman vorbind în senatul cartaginez !"

Atunci Hanno a grăit următoarele : „Senatori ! Azi, în toiul bucuriei obștești, eu aș fi tăcut, ca să nu vă spun niște lucruri care nu v-ar merge la inimă ! Acum însă, dacă n-aș răspunde acestui senator care mă întreabă dacă îmi pare rău că s-a pornit acest război împotriva romanilor, aș putea să par ori trufaș, ori vinovat, ceea ce în primul caz ar însemna să nu țin seama de libertatea unei ființe omenești, iar în cel de al doilea caz, de propria mea libertate. Lui Himilco îi voi răspunde de aceea că n-am încetat să regret acest război și că nu voi înceta să-l condamn pe neînvinsul vostru comandant, înainte de a vedea acest război sfîrșit în condiții demne de suportat ; că voi regreta mereu vechea pace, pînă cînd nu voi vedea instaurată alta nouă. Prin urmare, n-au decît să-l bucure și pe Himilco și pe ceilalți partizani ai lui Hanibal faptele de arme cu care se fălea mai adineauri Mago. În schimb, pe mine mă pot bucura izbînzile obținute în război, dacă vrem să ne folosim de acest noroc, numai în măsura în care ne vor da putința dobîndirii și a unei păci mai drepte. Căci dacă pierdem acest moment, cînd putem părea că mai de grabă impunem pacea decît ni se acordă, mă tem că toată această bucurie să nu ne îmbete și să nu se spulbere în van. Și, în sfîrșit, ce fel de victorie mai e și asta ?

«Am nimicit armatele dușmanilor ! Trimiteți-mi ostași !»

https://biblioteca-digitala.ro

Dacă ai fi fost învins, ce altceva ai fi cerut?

«Am cucerit două tabere vrăjmaşe» (şi acestea, bine înţeles, încărcate de prăzi şi de provizii), ca apoi să spui: «Daţi-mi provizii şi bani!»

Dar dacă duşmanul ar fi pus mîna pe toate bunurile tale şi dacă ţi-ai fi pierdut şi tabăra, atunci ce altceva ai fi cerut?

Şi pentru a nu mă minuna singur în faţa acestei situaţii (cîtă vreme, răspunzîndu-i lui Himilco, am şi eu acelaşi drept de a pune întrebări), aş vrea să-mi răspundă la următoarele fie Himilco, fie Mago: dacă bătălia de la Cannae a nimicit puterea romană şi dacă în mod sigur întreaga Italie s-a răsculat împotriva Romei, mai întîi, ce populaţie cu nume latin a trecut de partea noastră? Apoi, din cele 35 triburi romane, ce cetăţean roman a trecut de partea lui Hanibal?" Deoarece la amîndouă întrebările Mago a răspuns că „nici o populaţie şi nici un cetăţean", Hanno a replicat: „Prin urmare, pînă în clipa de faţă ne-au mai rămas în viaţă încă destul de mulţi vrăjmaşi. Dar aş mai dori să ştiu: de ce simţăminte şi de ce fel de speranţe a însufleţită această mulţime?"

XIII Deoarece Mago îi răspunse că acestea nu le ştie, Hanno continuă: „Şi totuşi nimic nu e mai uşor de ştiut: Pe cine au trimis romanii la Hanibal ca soli de pace? În sfîrşit, vi s-a adus oare la cunoştinţă că la Roma s-a pomenit ceva despre pace?" Deoarece Mago a tăgăduit şi acest lucru, atunci Hanno a adăugat: „Prin urmare, războiul nostru e în aceeaşi situaţie ca la început, întocmai ca în ziua în care Hanibal a trecut în Italia. Cei mai mulţi din cei care am mai rămas în viaţă după primul război punic, ne aducem aminte cît de schimbătoare a fost victoria în acest război: Niciodată n-au părut mai strălucite izbînzile noastre şi pe mare şi pe uscat, ca acelea dinainte de consulatul lui C. Lutatius şi A. Postumius; şi cu toate acestea, tocmai pe vremea consulilor Lutatius şi Postu-

https://biblioteca-digitala.ro

mius noi am fost bătuţi la insulele Aegates. Şi dacă cumva norocul iar se schimbă (ferească-ne zeii de o asemenea prevestire !) mai speraţi voi în pace atunci cînd vom fi învinşi, cîtă vreme nici acum, cînd sîntem învingători, nimeni nu ne-o solicită ?! În privinţa păcii iată care este părerea mea, în cazul cînd cineva mi-o cere : noi trebuie ori s-o oferim duşmanilor, ori s-o primim, dacă ei ne-o cer ! Însă, dacă voi luaţi în dezbatere cererile lui Mago, eu socot că, deoarece punii sînt învingători, n-are nici un rost să-i mai trimitem vreun ajutor lui Hanibal ; dar dacă Hanibal ne amăgeşte cu speranţe deşarte şi fără sens, apoi cu atît mai mult sînt de părere să nu i se trimită nimic".

Cuvîntarea lui Hanno nu i-a mişcat pe mulţi senatori, deoarece pe de o parte, conflictul [1] dintre acesta şi familia Barcas făcea să i se dea prea puţin crezămînt, iar pe de altă parte, toată lumea era prea copleşită de veselia clipei de faţă ca să mai dea ascultare unor vorbe care le-ar fi spulberat această bucurie. De aceea, toţi erau încredinţaţi că dacă vor accepta să mai facă puţine sforţări, în curînd războiul se va sfîrşi. Ca atare, cu o uriaşă unanimitate, se votează un decret senatorial prin care se hotărăşte trimiterea a patru mii de numizi şi a 40 de elefanţi pentru completarea efectivelor şi o mie cinci sute de talanţi de argint. Împreună cu Mago, fu trimis înainte în Spania Carthalo, ca să înroleze sub arme 20.000 de pedestraşi şi 4000 de călăreţi, cu care trupe să întregească armata cartagineză care lupta în Spania, precum şi pe cea din Italia.

[1] Este vorba de ciocnirile dintre cele două facţiuni cartagineze : facţiunea barcină, condusă de Hanibal şi alte căpetenii politice ca Himilco, adepta continuării războiului cu romanii, şi facţiunea aristocratică, oligarhia plutocratică, avînd în fruntea ei pe Hanno, care era pentru lichidarea conflictului cu romanii şi tratative de pace cu Roma.

https://biblioteca-digitala.ro

(Între timp Hanibal încercînd fără succes să ocupe orașele Neapole și Nola, acesta din urmă apărat de pretorul Claudius Marcellus, iernează la Capua. Armata romană din Galia este nimicită împreună cu consulul desemnat L. Postumius. Tot acum se hotărăște ca ostașii care scăpaseră cu fuga de la Cannae, precum și cei mai nevolnici să fie strămutați în Sicilia, unde să-și îndeplinească îndatoririle ostășești. În Spania, în acest timp, Publius și Cnaeius Scipio, cei doi frați care comandau armata romană, obțin o victorie importantă asupra lui Hasdrubal, impunîndu-și superioritatea în această provincie. Sînt aleși consuli Tiberius Sempronius Gracchus și Q. Fabius Maximus. M. Claudius Marcellus este în continuare proconsul. Regele Filip al Macedoniei trimite o solie la Hanibal pentru a trata încheierea unei alianțe. La înapoiere însă, această solie, căreia i se alăturaseră și cîțiva cartaginezi este capturată și trimisă, îmbarcată pe cinci vase, la Roma.)

TIBERIUS SEMPRONIUS GRACCHUS INAUGUREAZĂ SERIA SUCCESELOR ROMANILOR CONTRA LUI HANIBAL. FAPTELE LUI DE ARME.

XXXV După bătălia de la Cannae, războiul din Italia lîncezea din pricină că unul din adversari era secătuit de puteri, iar celălalt se moleșise. În această situație, campanii au încercat să pună stăpînire din propriul lor imbold pe cetatea Cumae ; la început se străduiră să-i înrăjbească pe cumani prin urzeli și uneltiri, apoi, văzînd că nu izbutesc de loc, încercară s-o cucerească prin viclenie.

https://biblioteca-digitala.ro

Toți campanii oficiau îndeobște sacrificiile la Hamae [1]; ei au adus la cunoștința locuitorilor din Cumae că senatul din Capua va sosi acolo și că de aceea, ar vrea ca și senatul din Cumae să vină tot acolo, pentru a se sfătui laolaltă, astfel ca amîndouă noroadele să aibă aceiași aliați și aceiași dușmani; că dînșii vor aduce cu ei și niște pîlcuri de ostași înarmați, pentru a preîntîmpina orice primejdie din partea romanilor sau cartaginezilor.

Cu toate că purtarea campanilor mirosea a înșelăciune, totuși cumanii nu ezitară să le primească invitația, fiind încredințați că vor fi în stare să le dejoace planul ticluit.

În vremea aceasta, consulul roman Tiberius Sempronius Gracchus și-a purificat armata la Sinuessa [2], la data pe care o hotărîse pentru adunare și, trecînd rîul Volturnus, și-a așezat tabăra în împrejurimile localității Liternum [3]. Deoarece în castru domnea liniștea, iar tabăra nu era pîndită de nici o primejdie, Grachus căută să-și deprindă recruții cu mișcări agere (deoarece cea mai mare parte din ei erau voluntari recrutați din rîndurile sclavilor), spre a se obișnui să se țină în marș pe urma steagurilor și să-și recunoască bine locul în formația lor de luptă. Cea mai mare grijă a comandantului era ca nu cumva să fie vreunul jignit ținînd seama de starea lui din trecut, pentru a nu se produce în felul acesta dezbinare și vrajbă între ostași; de aceea el dădu următoarele îndrumări legaților și tribunilor militari: „Ostașul vechi să îngăduie cu voioșie recrutului să fie deopotrivă cu dînsul, iar cetățeanul liber cu sclavul voluntar. Deci, toți

[1] Hamae, localitate în Campania, situată în vecinătatea orașului Cumae.

[2] Sinuessa, oraș portuar în Latium, situat lîngă orașul de azi Bagnidi sau San Rosso, în extremitatea sudică a acestei provincii, la granița cu Campania.

[3] Liternum (azi Patria), localitate în Campania, situată între Cumae și Volturnum, vestită prin exilul voluntar al lui Scipio Africanus și moartea lui acolo.

https://biblioteca-digitala.ro

cei cărora poporul roman le-a încredințat armele și steagurile sale, să se socotească vrednici și de neam bun ; căci ursita care a decis să se recurgă la aceste măsuri, tot ea impune și menținerea lor".

Aceste dispoziții fură respectate cu aceeași grijă și de comandanți și de ostași ; în scurtă vreme se înfăptui între toți o armonie atît de desăvîrșită, încît aproape se uitase din ce condiție ajunsese fiecare din ei soldat.

Pe cînd Gracchus desfășura o asemenea activitate, solii din Cumae i-au adus la cunoștință cu ce solie au venit cu cîteva zile în urmă campanii și ce le-au răspuns ei. Mai erau numai trei zile pînă la sărbătorile pomenite ; acolo se va aduna nu numai întregul senat din Capua, ci și tabăra și armata campană. Gracchus, după ce dădu poruncă cumanilor să strîngă și să ducă la adăpostul zidurilor toate bucatele holdelor, iar ei să rămînă neclintiți între zidurile cetății, porni în marș cu oastea spre Cumae, în ajunul zilei cînd fusese rînduită slujba sacrificiului. Hamae se afla la 3000 de pași de acolo. Campanii se adunaseră în număr mare, potrivit înțelegerii. Nu departe de aici, Marius Alfius, care îndeplinea funcția de *medix tuticus* (așa se chema cel mai înalt dregător de la cîrma poporului campan), își întocmise în ascuns tabăra sa, în care se găseau 14 000 de oameni înarmați ; însă el era cu mult mai atent la pregătirea sacrificiului, și în deosebi la asigurarea succesului complotului său, decît la întărirea taberii, ori la alte lucrări în legătură cu apărarea.

Celebrarea sacrificiului se desfășura vreme de trei zile. Ea se oficia noaptea, dar numai pînă la miezul nopții. Gracchus, socotind că acesta e momentul pentru acțiune, a fixat străji la porți ca să nu se poată afla nimic din planul urzit. Pe la ora zece din zi dădu ordin ostașilor să prînzească și apoi să se culce, pentru a se putea aduna la semnal, odată cu lăsarea amurgului. Cam pe la straja întîi, Gracchus ordonă să se ridice steagurile și, pornind

https://biblioteca-digitala.ro

în marş fără zgomot, ajunse la Hamae în miez de noapte, unde găsi tabăra campană într-o mare delăsare, ca de obicei după o serbare nocturnă. Romanii intrară deodată pe toate porţile şi găsind pe unii campani scufundaţi în somn, iar pe alţii întorcîndu-se neînarmaţi de la slujba sacrificiului, îi masacrară. Mai mult de 2000 de campani au fost măcelăriţi în învălmăşeală în cursul acelei nopţi, odată cu aceştia căzînd şi căpetenia lor, Marius Alfius. Au fost capturate cu acest prilej şi 34 steaguri.

XXXVI Gracchus, după ce a cucerit tabăra duşmană, cu o pierdere de numai 100 de oameni, s-a retras fără întîrziere la Cumae, fiindcă se temea de Hanibal care îşi avea tabăra mai sus de Capua pe muntele Tifata[1].

Într-adevăr, Punul prevăzuse cu mintea sa iscusită ce avea să se întîmple : căci îndată ce la Capua se răspîndi vestea acestei înfrîngeri, Hanibal, încredinţat că la Hamae va întîlni o oaste de recruţi, alcătuită în mare parte din sclavi, îmbătată în chip neobişnuit de izbînda cîştigată şi ocupată cu luarea trofeelor de la cei învinşi şi cu strîngerea prăzilor, se grăbi să treacă dincolo de Capua. Întîlnind în drum pe fugarii campani, le dădu trupe de pază şi porunci ca răniţii să fie transportaţi în căruţe. El însă nu găsi la Hamae nici picior de roman ; în schimb dădu peste urmele proaspătului măcel : pretutindeni în cale se aflau aşternute leşuri de-ale aliaţilor săi. Unii cartaginezi îl îndemnau pe Hanibal să-i conducă numaidecît la Cumae şi să se aşedieze oraşul. Hanibal, deşi era dornic să pornească la această acţiune, pentru a dispune şi el măcar de Cumae ca port la mare, deoarece nu izbutise să cucerească Neapolis, totuşi, pentru că trupele sale porniseră în marş în mare grabă şi nu aveau asupra lor decît armele, s-a înapoiat în tabăra situată mai sus de

[1] Azi Monte de Maddaloni, la sud de defileul caudin şi la nord de Capua, pe care o domina.

https://biblioteca-digitala.ro

Tifata. Apoi însă, sîciit de rugăminţile campanilor, s-a întors a doua zi pentru asedierea oraşului Cumae. După ce pustii în lung şi în lat ţinutul campan, Hanibal, îşi aşează tabăra la o mie de paşi de oraş, în timp ce Gracchus rămăsese pe loc mai mult de ruşinea de a nu-i părăsi în restriştе pe aliaţi, care apelau la credinţa sa şi a poporului roman, decît din încredere în puterea armatei sale. Nici celălalt consul Fabius, care-şi avea tabăra la Cales, nu se încumeta să treacă cu oastea sa peste rîul Volturnus, fiind preocupat mai mult de consultarea pentru a doua oară a auspiciilor şi de miracolele care se arătau unele după altele, şi a căror expiere, după cum spuneau haruspicii, nu îmblînziseră încă pe zei.

XXXVII În timp ce pe Fabius îl reţineau pe loc aceste temeiuri, Sempronius avea legăturile tăiate, fiind asediat de Hanibal prin tot felul de lucrări. Dar la rîndu-i şi consulul roman ridicase în faţa uriaşului turn de lemn pe care punii îl împingeau către zidurile oraşului, un alt turn, chiar lîngă zid : însă acest turn era cu mult mai înalt, deoarece zidul fiind el însuşi destul de ridicat, Sempronius aşezase la temelia lui nişte grinzi puternice. De pe acest turn, la început, împresuraţii apărau meterezele şi oraşul, împroşcîndu-i pe cartaginezi cu o grindină de bolovani, pari ascuţiţi [1] şi tot felul de obiecte de aruncat. În cele din urmă, cînd au văzut că duşmanii, tot împingînd turnul lor, l-au alăturat de zid, s-au năpustit asupra lui cu un potop de făclii aprinse şi i-au dat foc din mai multe părţi deodată.

În vreme ce ostaşii puni, îngroziţi de foc, se aruncau jos de pe turn, cîteva cohorte romane au dat năvală prin două părţi ale cetăţii asupra punctelor de sprijin carta-

[1] Aceşti pari ascuţiţi, cu vîrful întărit prin ardere, serveau şi ca arme de aruncat, ca în situaţia de faţă, dar şi ca grinzi de întărire a parapetelor castrului.

https://biblioteca-digitala.ro

gineze și le-au împrăștiat și fugărit pînă la tabăra lor, părînd acum că s-a întors așa fel roata, încît Hanibal ajunsese să pară mai degrabă împresurat decît asediator. Vreo 1300 de cartaginezi au fost măcelăriți, iar 59 au căzut prizonieri la romani, din rîndurile celor care umblau fără grijă și prea nepăsători în jurul zidurilor și prin punctele de sprijin și care, fiind luați pe neașteptate, au fost prinși vii, fiindcă de orice s-ar fi temut, în afara unui atac din partea celor împresurați în oraș. Gracchus a dat semnalul de încetare a luptei și i-a retras pe ai săi între zidurile cetății, mai înainte ca dușmanul să-și poată reveni în fire după această spaimă neașteptată. A doua zi, Hanibal, încredințat că consulul, fericit din pricina acestei izbînzi, va dezlănțui bătălia în toată regula, și-a rînduit armata în formație de luptă în golul dintre tabăra sa și orașul Cumae ; văzînd că nu se produce nici o mișcare în plus, în afara celor obișnuite de apărare a orașului și că romanii nu sînt dispuși să riște o speranță deșartă, Hanibal a lăsat baltă asediul și s-a înapoiat la Tifata, fără să fi făcut vreo ispravă.

Tot în zilele cînd Cumae a scăpat de împresurarea cartaginezilor, Tiberius Sempronius Gracchus, care avea porecla de Longus, a izbîndit într-o luptă cu Hanno Cartaginezul lîngă localitatea Grumentum, din Lucania. Acolo a nimicit 2000 de dușmani, în vreme ce pierderile sale n-au fost mai mari de 280 de oameni. El a capturat și 41 de steaguri ostășești. Alungat dintre hotarele Lucaniei, Hanno s-a retras în Brutium. Trei localități întărite din ținutul hirpinilor, care trădaseră poporul roman, au fost supuse prin forța armelor de către pretorul M. Valerius. Aceste localități erau : Vercellium, Vescellium și Sicilinum [1]. Cei care au uneltit trădarea romanilor au

[1] Vercellium, Vescellium și Sicilinum, localități în ținutul hirpinilor, populație samnită, care însă nu au fost identificate topografic cu exactitate.

https://biblioteca-digitala.ro

fost decapitați cu securea. Peste 5000 de prinși au fost vînduți la licitație. Celelalte prăzi au fost lăsate pe seama ostașilor, după care armata romană s-a întors în Luceria.

XXXVIII În timp ce se petrec aceste evenimente în ținutul lucanilor și cel al hirpinilor, cele cinci nave care transportau către Roma pe solii Macedoniei și Cartaginei căzuți prizonieri, după ce au străbătut aproape întreaga coastă a Italiei, din Mare Superum [1] către Mare Inferum [2], trecură cu pînzele umflate pe lîngă Cumae ; deoarece nu se putea ști destul de lămurit dacă ele aparțin dușmanilor sau aliaților, Gracchus trimise în întîmpinarea lor cîteva corăbii din flota sa. Din întrebările puse unii altora aflînd că consulul e la Cumae, convoiul trase la țărm, în portul Cumae. Acolo, prinșii au fost aduși în fața consulului, căruia i s-au înmînat și scrisorile cu pricina. După ce a citit de la un capăt la altul scrisoarea regelui Filip și pe aceea a lui Hanibal, consulul le-a pecetluit și le-a trimis pe uscat senatului. Apoi a ordonat ca solii dușmanilor să fie transportați cu corăbiile.

Aceștia au ajuns la Roma, aproape în aceeași zi cu scrisorile și, deoarece la interogatoriul luat cele declarate se potriviră cu cele scrise, pe senatori i-a cuprins la început o apăsătoare grijă, înțelegînd că sînt amenințați și de războiul cu macedonenii, deși abia îl suportau pe cel cu cartaginezii. Cu toate acestea ei nu-și pierdură cumpătul, ci începură pe loc să delibereze prin ce mijloace ar putea ține departe de Italia noul adversar, strămutînd războiul chiar în țara lui. Se ordonă ca prizonierii să fie puși în lanțuri, iar însoțitorii lor să fie vînduți la licitație. Se mai hotărî ca pe lîngă flota de 25 de vase pe care o comanda Valerius Flaccus, să se mai pregătească

[1] Marea Adriatică.
[2] Marea Tireniană.

https://biblioteca-digitala.ro

încă douăzeci. Acestea au fost dotate cu armamentul necesar şi încărcate cu provizii. Lor li s-au alăturat apoi şi cele cinci corăbii care transportaseră pe solii prinşi, formîndu-se astfel o flotă de 30 de corăbii, care au pornit din portul Ostium către Tarent. Se mai dădu dispoziţie ca P. Valerius să îmbarce şi trupele lui Varro, care se aflau la Tarent sub comanda legatului L. Apustius şi ca flota de 50 de vase să nu se limiteze numai la apărarea coastelor Italiei, ci să obţină şi informaţii în legătură cu războiul macedonean. În cazul în care textul scrisorilor şi mărturisirile solilor aveau să corespundă cu planurile regelui Filip, acestea trebuiau aduse la cunoştinţă printr-o scrisoare pretorului M. Valerius, care la rîndul său, încredinţînd comanda armatei romane legatului L. Apustius, trebuia să plece spre Tarent la flotă şi să treacă imediat în Macedonia, pentru a-şi da silinţa să-l reţină pe Filip în regatul său. S-au dat şi sumele de bani necesare pentru dotarea flotei cu armament şi aprovizionare pentru nevoile războiului cu Macedonia. Aceşti bani fuseseră trimişi lui Appius Claudius în Sicilia, ca să fie transmişi regelui Hiero ; ei urmau să fie duşi la Tarent de către legatul I. Antistitius ; în acelaşi timp să fie trimise şi de către Hiero 200.000 baniţe de grîu şi alte 100.000 de orz.

XXXIX Pe cînd romanii fac aceste pregătiri, una din corăbiile care fuseseră capturate şi trimise la Roma, a reuşit să fugă, ducîndu-se la Filip. De la ea a aflat regele că solii au fost prinşi împreună cu scrisorile. De aceea, regele macedonean, neştiind ce întrevederi avusese Hanibal şi ce convenţie încheiase cu solii săi, şi nici ce răspuns aveau să-i aducă aceştia de la Hanibal, trimise o altă solie cu aceleaşi însărcinări. Noii împuterniciţi trimişi la Hanibal erau Heraclitus, care era poreclit Scotinus, apoi Crito din Beoţia şi Sositheus Magnes. Aceştia au reuşit să-şi

https://biblioteca-digitala.ro

ducă la bun sfîrșit însărcinările și să aducă și răspunsul ; numai că, pînă să se miște regele Filip și să acționeze, a trecut și vara [1]. Iată cum o singură corabie, care ducea pe solii lui Filip, căzută în mîinile romanilor, a atîrnat atît de greu în cumpănă, încît a întîrziat un război care îi amenința pe romani !...

(Hanibal nereușind să ocupe orașul Nola prin trădare, îl atacă prin surprindere, dar suferă o grea înfrîngere din partea lui Claudius Marcellus. Moartea regelui Hiero, tiranul Syracusei, și trecerea puterii în mîinile nepotului său Hieronymus, tiran nechibzuit și crud, face ca aproape toată Sicilia să treacă de partea lui Hanibal. Un complot duce însă la asasinarea lui Hieronymus.)

[1] E vorba de vară anului 215 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXIV-A

SÎNT ALEŞI CONSULII PENTRU ACELAŞI AN Q. FABIUS MAXIMUS, SUPRANUMIT CUNCTATOR ŞI M. CLAUDIUS MARCELLUS — SABIA ŞI SCUTUL ROMEI

VII ...La sfîrşitul acestui an, Q. Fabius, cu învoirea senatului, a fortificat Puteoli[1], care ajunsese în timpul războiului un oraş comercial foarte frecventat, şi a stabilit acolo o garnizoană. Apoi, întorcîndu-se la Roma în vederea alegerilor, a fixat data lor în prima din zilele îngăduite pentru alegeri şi chiar din drum s-a îndreptat spre cîmpul lui Marte, fără a mai trece prin oraş. În acea zi trebuia să voteze prima centurie[2] din Anio, centuria prerogativă, alcătuită din tineret. Pentru că ea alese

[1] Azi Puzzoles, oraş portuar în Campania, situat în golful Neapolului, primul port la Marea Tireniană din 521 î.e.n. şi primul centru comercial al Italiei în relaţiile cu Orientul.

[2] Era centuria denumită *juniorum*, a primei clase a tribului Aniensis, chemată prin sorţi să voteze prima. După reforma comiţiilor centuriate din 241 şi 218 î.e.n. fiecare trib a fost împărţit în 5 clase şi fiecare clasă în *juniores şi seniores*. Sorţii desemnau centuria primei clase care trebuia să voteze prima. Aceasta se numea *praerogativa*, şi votul său considerat de bun augur, antrena întotdeauna şi voturile celorlalte centurii. După primul război punic se constată o creştere a influenţei plebei, marcată prin reforma menţionată mai sus, stabilind majoritatea de voturi necesară de 187 centurii din 373, cetăţenii din clasa II-a şi a III-a fiind oarecum în avantaj. Totuşi, constituţia romană păstrează mai departe caracterul aristocratic, plebeii săraci din majoritatea poporului rămînînd mai departe lipsiţi de influenţă în viaţa politică a statului militarist roman.

https://biblioteca-digitala.ro

consuli pe T. Otacilius și M. Aemilius Regillus, după ce se făcu liniște, Q. Fabius Maximus Cunctator rosti următoarea cuvîntare :

VIII „Fie de va fi pace în Italia, fie de vom avea un dușman în fața căruia o clipă de neatenție ar însemna primejduirea noastră, pe acela care s-ar împotrivi cît de puțin dorințelor voastre de a alege aici, pe cîmpul lui Marte, pe cei pe care-i socotiți mai vrednici, l-aș privi ca pe un om care se sinchisește prea puțin de libertatea voastră. Dar cînd, acum, în acest război, avem un dușman de talia lui Hanibal, cînd toate greșelile comandanților noștri au fost plătite cu uriașe dezastre, se cuvine să aveți la alegerea consulilor aceeași grijă pe care o arătați atunci cînd vă rînduiți înarmați pe cîmpul de bătaie și să vă spuneți astfel fiecare în parte : «Aleg un consul deopotrivă cu comandantul Hanibal.» Anul acesta, atacați la Capua de cel mai viteaz cavaler din Campania Vibellius Taurea, noi l-am trimis împotriva lui pe Asellus Claudius, cel mai vestit cavaler roman. Odinioară, pentru a răspunde provocărilor unui gal, la podul de la Anio [1], strămoșii noștri l-au trimis pe T. Manlius, un ostaș care avea încredere și în curajul său și în puterile sale. Aceleași au fost temeiurile, desigur, pentru care cîțiva ani mai tîrziu, am avut încredere și în M. Valerius Corvus, cînd a luat armele pentru a răspunde unui gal, care la fel, îl provocase la luptă. Și așa cum noi dorim să avem călăreți și pedestrași cît mai strașnici cu putință, sau cel puțin deopotrivă cu ai dușmanilor, tot așa trebuie să

[1] Un afluent al Tibrului, izvorînd din Apenini, din munții Trebeni, în ținutul hernicilor, străbate Tiburul prin niște chei încîntătoare, cu cascade vestite, cîntate de poeți, și se varsă în Tibru în Latium, lîngă orașul Fidenae. Regiunea bazinului Anio din preajma Romei a fost încadrată în tribul Aniensis în timpul războaielor samnite.

https://biblioteca-digitala.ro

căutăm și o căpetenie pe măsura comandantului acestora. Dar chiar dacă l-am alege pe cel mai vrednic dintre cetățeni, acesta, fiind abia acum ales și numai pe timp de un an, se va găsi întotdeauna în fața unui comandant mai vechi decît el, care deține comanda permanent, a cărui putere nu cunoaște nici o îngrădire nici de timp, nici de lege, nestingherit și neîmpiedicat în nici una din măsurile de conducere și de acțiune pe care le impun împrejurările războiului. Pentru consulii noștri, dimpotrivă, se scurge doar cu pregătirile și cu fazele începătoare ale operațiunilor militare aproape un an de zile.

Pentru că am vorbit îndeajuns, arătîndu-vă ce fel de oameni trebuie aleși consuli, mai rămîne să spun în puține cuvinte și despre cei asupra cărora au precumpănit voturile centuriei prerogative.

M. Aemilius Regillus este flaminul lui Quirinus ; deci pe acesta nu-l putem nici îndepărta de altar, nici reține aici, fără ca rînduielile divine sau grijile războiului să nu sufere. T. Otacilius e căsătorit cu fiica surorii mele și are cu ea copii, însă eu și strămoșii mei datorăm atît de mult republicii, încît nu pot pune interesele familiei mele mai presus de cele ale ei. Orice navigator, sau chiar orice pasager poate ține cîrma unui vas pe o mare liniștită ; pe timp de furtună însă, cînd corabia e împinsă de vînturi puternice pe marea învolburată, e nevoie de un om destoinic și de un cîrmaci bun. Noi nu plutim acum pe o mare liniștită, ci sîntem bîntuiți de asemenea furtuni, încît era chiar să ne scufundăm de cîteva ori. De aceea, în alegerea celui care are să șadă la cîrmă trebuie să luați toate măsurile de prevedere cu cea mai mare grijă. Te-am văzut la treabă T. Otacilius, în împrejurări mai puțin grele, dar n-ai dat nici un fel de dovadă că ne-am putea bizui pe tine în încercări cu adevărat dificile. Flota pe care ai condus-o anul acesta, a fost înființată cu un scop întreit : să devasteze coastele Africii, să apere țărmurile Italiei și, înainte de orice, să împiedice transportul de trupe pentru

https://biblioteca-digitala.ro

completare, precum și a soldelor și proviziilor de la Cartagina la Hanibal. Alegeți-l, cetățeni, pe T. Otacilius consul dacă a îndeplinit pentru republică, nu spun toate, dar măcar unul din aceste țeluri! Dacă dimpotrivă, în timp ce erai comandantul flotei i-au sosit din patrie lui Hanibal, în siguranță și fără nici un neajuns, ca în timp de pace, nu numai cele necesare bunului trai, dar chiar și ajutoare de orice fel, de care nici nu avea nevoie, dacă țărmurile Italiei au fost anul acesta în mai mare primejdie decît cele ale Africii, ce merite poți invoca tu în sprijinul tău, pentru a fi ales comandant împotriva unui adversar ca Hanibal? Dacă ai fi consul aș fi de părere să numim un dictator, după pilda înaintașilor noștri și nici tu nu te-ai putea socoti jignit dacă în cetatea romană ar fi vreun comandant mai mare decît tine pentru război. Pe nimeni nu-l privește mai mult ca pe tine, T. Otacilius, să nu-ți încarci umerii cu o povară care te va doborî. De aceea, cetățeni, eu vă sfătuiesc din adîncul inimii ca, întocmai ca pe cîmpul de luptă, cînd cu arma în mînă trebuie să alegeți repede doi comandanți, sub ale căror auspicii și conducere să luptați, să alegeți și astăzi pe acei consuli în fața cărora tinerii noștri să depună jurămîntul, la porunca cărora să se adune, sub a căror grijă și ocrotire să pornească la luptă. Lacul Trasimennus și Cannae sînt triste amintiri, dar pot sluji ca pilde folositoare pentru a preîntîmpina urgii asemănătoare. Crainicule, cheamă din nou la vot pe tinerii din centuria Anio!"

IX Pe cînd T. Otacilius striga plin de mînie că Fabius vrea să-și prelungească pentru el consulatul stîrnind zarvă, Fabius porunci lictorilor să se ducă la Otacilius spre a-i aminti că fasciile sale sînt prevăzute cu securi și că n-a intrat în oraș ca un cetățean obișnuit, ci de-a dreptul de pe cîmpul de bătaie în scopul alegerilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Între timp, centuria prerogativă merse din nou la vot şi-l alese consul pe Q. Fabius Maximus, pentru a patra oară, şi pe M. Marcellus, pentru a treia oară. Amîndoi consulii au fost aleşi fără vreo schimbare şi de celelalte centurii. Un singur pretor a fost reales, Q. Fulvius Flaccus ; ceilalţi pretori aleşi au fost noi : T. Otacilius Crassus, pentru a doua oară, Q. Fabius, fiul consulului, care pe atunci era edil curùl, şi P. Cornelius Lentulus. După alegerea pretorilor, un senatusconsult însărcină în mod special pe Q. Fulvius cu conducerea afacerilor interne ale Romei ; după plecarea consulilor în război el urmînd să rămînă cel dintîi magistrat din oraş.

În anul acesta au fost de două ori ploi torenţiale, iar Tibrul s-a revărsat peste cîmpuri, pricinuind mare prăpăd locuinţelor şi turmelor, precum şi pierderi de oameni.

Q. Fabius Maximus, consul pentru a patra oară şi M. Claudius Marcellus, pentru a treia oară, intrînd în funcţie în al cincilea an al războiului punic, au atras asupra lor atenţia cetăţenilor mai mult ca de obicei, căci, într-adevăr, de mulţi ani n-a mai existat o asemenea pereche de consuli ; bătrînii îşi aminteau că tot aşa au fost aleşi odinioară consuli Maximus Rullus împreună cu P. Decius, pentru războiul cu galii, iar mai tîrziu Papirius împreună cu Carvilius, pentru a purta războiul împotriva samniţilor, a brutiilor şi a populaţiei lucanilor aliate cu tarentinii. Marcellus a fost ales consul în lipsă, pentru că se găsea la armată. Fabius însă era de faţă şi chiar el prezida comiţiile în momentul în care a fost ales să-şi continue consulatul. Şi împrejurările şi necesităţile războiului, şi primejdia mare în care se găseau interesele supreme ale republicii au făcut ca nimeni să nu vadă în aceasta un exemplu condamnabil şi nici pe consul să nu-l bănuiască de sete de putere. Dimpotrivă, cetăţenii îl elogiau pe Fabius Maximus pentru măreţia sufletului său,

https://biblioteca-digitala.ro

deoarece el știind că republica are nevoie de cel mai desăvîrșit comandant și socotindu-se pe sine neîndoielnic cel mai potrivit, era mai puțin preocupat de invidia pe care ar fi putut-o stîrni alegerea sa, decît de interesele statului.

SEMPRONIUS GRACCHUS CIȘTIGĂ O NOUĂ VICTORIE ASUPRA LUI HANIBAL LA CALOR

XIV În decursul aceleraşi zile a sosit şi consulul Q. Fabius, ca să încerce un atac asupra oraşului Casilinum, care fusese ocupat de o garnizoană cartagineză. Totodată însă înaintau spre Beneventum [1], de parcă ar fi fost anume înţeleşi, dintr-o parte Hanno, venind din Bruttium, cu o armată de pedestraşi şi călăreţi, din alta Tiberius Sempronius Gracchus, venind din Luceria [2]. El a intrat cel dintîi în oraş. Apoi cînd a auzit că Hanno şi-a aşezat tabăra la o distanţă cam de trei mile de oraş, pe malul rîului Calor [3], şi că de acolo pustieşte ţinutul, plecă şi el dintre zidurile oraşului, şi-şi întocmi tabăra cam la 1000 de paşi depărtare de cea a duşmanului. Acolo a convocat adunarea ostaşilor.

Legiunile sale erau alcătuite în mare parte din sclavi voluntari, care de doi ani voiseră mai degrabă să obţină

[1] Beneventum, (zi Benevento), vechi oraş al hirpinilor în Samnium ; avea numele schimbat din Malventum = de rău augur, în Beneventum = de bun augur ; fusese colonizat de romani în 268 î.e.n. Beneventum flanca ruta principală de comunicaţie care lega Campania cu Apulia, unde staţiona Hanibal cu trupele sale. Pentru că Beneventum păstrase fidelitate faţă de Roma, romanii au depus toate eforturile de a o apăra contra cartaginezilor.

[2] Luceria, oraş situat în Daunia, regiune a Apuliei, la vest de Arpi, pe înălţime, unde se găsea un străvechi templu al Minervei, cucerit şi recucerit cînd de romani, cînd de samniţi în perioada războaielor cu samniţii ; colonie romană din 416 î.e.n.

[3] Rîu în Samnium, curge în vecinătatea oraşului Beneventum şi se varsă în Volturnus.

https://biblioteca-digitala.ro

în tăcere libertatea, decît să şi-o ceară făţiş. Plecînd din tabăra de iarnă, el auzise totuşi murmure din partea celor care se întrebau pe cînd mărşăluiau : Oare va veni vreodată ziua cînd vor lupta şi ei ca oameni liberi ? De aceea, Gracchus scrise senatului, arătîndu-i nu ce doresc aceşti ostaşi, ci faptul că merită libertatea, căci ajutorul lor sincer şi temeinic i-a fost de mare folos pînă în acea zi. Pentru a fi pildă de adevăraţi ostaşi, nu le lipseşte decît libertatea.

Senatul îi îngădui lui Gracchus să facă aşa cum crede el ce va fi mai bine pentru interesele republicii. De aceea, înainte de a se măsura în luptă cu Hanibal, Gracchus le declară că a sosit pentru ei vremea să-şi cucerească libertatea după care au năzuit atît de mult : În ziua următoare lupta se va da pe un cîmp deschis şi neted, unde, fără nici o teamă de capcane, se va putea vedea cu adevărat cine este viteaz. Cel care va aduce capul unui duşman, va fi declarat liber pe loc ; împotriva celui care va da înapoi, va lua măsuri, pedepsindu-l ca pe orice sclav ; fiecare îşi are acum soarta în propriile sale mîini. Nu e numai el singur cel care le garantează libertatea, ci alături de dînsul este şi consulul M. Marcellus, şi întreg senatul, care, fiind întrebat referitor la libertatea lor i-a îngăduit să facă aşa cum va crede de cuviinţă. Apoi le-a citit răspunsul consulilor şi senatusconsultul. La auzul acestor vorbe ostaşii au scos puternice strigăte de aprobare ; toţi erau dornici să lupte şi stăruiau cu îndîrjire să se dea numaidecît semnalul de începere. Gracchus, anunţînd lupta pentru a doua zi, ridică adunarea. Ostaşii, voioşi, mai ales cei pentru care libertatea urma să fie preţul vitejiei lor dintr-o singură zi, îşi petrecură ziua pregătindu-şi şi curăţindu-şi armele.

XV În ziua următoare, cînd trîmbiţele începură să sune semnalul de luptă, aceste trupe înarmate şi pregătite

https://biblioteca-digitala.ro

sosiră înaintea tuturor celorlalte la pretoriu. La răsăritul soarelui, Gracchus își rîndui armata pentru luptă, dar nici dușmanii nu voiau amînarea luptei. Efectivele acestora erau de 17.000 de pedestrași, cea mai mare parte din Bruttium și Lucania, și 1200 de călăreți, între care foarte puțini italici, cei mai mulți numizi și mauri. S-a luptat cu înverșunare timp îndelungat. În primele patru ore, lupta a fost nehotărîtă pentru vreuna din tabere. Romanilor le-a întîrziat biruința doar adunarea capetelor dușmane, prețul dobîndirii libertății, căci pe măsură ce ei omorau vitejește cîte un dușman, își pierdeau vremea ca să-i taie capul, lucru greu de făcut în mijlocul unei mulțimi și în toiul unei învălmășeli atît de mari ; apoi, pentru că cei mai viteji, ținînd în mîna dreaptă capetele dușmanilor omorîți, încetaseră să mai lupte, lupta fusese lăsată pe seama celor mai înceți și fricoși. Cînd tribunii militari au adus la cunoștință lui T. Gracchus faptul că nici unul din dușmanii care stau în picioare nu mai este atacat, ci sînt măcelăriți numai cei căzuți la pămînt și că fiecare ostaș în loc de sabie poartă în mînă un cap de dușman, Gracchus a poruncit să se dea numaidecît de știre ostașilor să arunce toate aceste capete și să se năpustească asupra adversarilor : „Ei au dat destule dovezi de neasemuită bărbăție și fără îndoială, răsplata pentru bărbăția lor va fi libertatea". Atunci începu din nou lupta și fură trimiși împotriva dușmanului și călăreții. Deoarece însă numizii li s-au împotrivit romanilor din toate puterile, lupta călăreților a fost la fel de înverșunată ca aceea a pedestrașilor, iar izbînda romanilor a devenit din nou îndoielnică. În ambele oștiri cei doi comandanți își îmbărbătau astfel soldații : „Nu aveți în fața voastră decît pe bruttii și pe lucani, de atîtea ori înfrînți de strămoșii voștri !" le spunea comandantul roman. „Vă luptați cu ostași proveniți din sclavi și din cei ieșiți din temniță", le spunea cartaginezul. În cele din urmă Gracchus declară

https://biblioteca-digitala.ro

ostașilor săi : „Să nu spere nimeni că va obține libertatea dacă în acea zi dușmanii nu vor fi învinși și puși pe fugă".

XVI Aceste cuvinte rostite la urmă înflăcărară avîntul romanilor într-atît, încît scoțînd din nou strigăte, ca și cum ar fi devenit deodată alți oameni, se năpustiră numaidecît asupra vrăjmașilor, cu atîta strășnicie, încît aceștia nu le mai putură ține piept. Mai întîi au fost destrămate primele rînduri de cartaginezi, apoi unitățile și în cele din urmă întreaga lor armată a fost dată peste cap ; luînd-o la fugă, dușmanii se îndreptară spre tabăra lor atît de înspăimîntați și de zăpăciți, încît nu se mai împotriviră nici la porți, nici la parapete. De aceea romanii, urmărindu-i au pătruns în tabără, formînd împreună cu dușmanii o coloană aproape neîntreruptă. Lupta a început din nou în interiorul întăriturilor. Acolo, cu cît locul era mai strîmt, cu atît măcelul era mai crîncen. Și prizonierii și-au dat obolul lor. Luînd repede armele și strîngîndu-se laolaltă cît mai mulți, îi atacară pe cartaginezi în toiul învălmășelii pe la spate și-i împiedicară să fugă. Astfel, dintr-o armată atît de numeroasă au scăpat cu fuga mai puțin de 2000 de ostași, și aceia mai mult călăreți, împreună cu însuși comandantul lor. Ceilalți au fost nimiciți sau făcuți prizonieri. Au fost capturate și 38 de steaguri. De la învingători au pierit cam 2000 de oameni. Toată prada, afară de oameni, a fost lăsată pe seama ostașilor. Doar vitele au fost exceptate pentru a fi recunoscute de stăpînii lor în timp de 30 de zile.

În timp ce ostașii se întorceau în tabără încărcați de prăzi, cam 4000 de sclavi voluntari, care luptaseră fără convingere și care nu atacaseră în același timp cu ceilalți tabăra punică, de frica pedepsei au ocupat o costișe departe de tabără. Totuși, a doua zi, aduși de tribunii militari ei au sosit la adunarea ostașilor convocată de

https://biblioteca-digitala.ro

Gracchus. Mai întîi proconsulul împărți distincțiile vechilor ostași, pentru vitejia și isprăvile dovedite de fiecare în acea luptă, apoi, referindu-se la voluntari, proconsulul declară că preferă să-i laude pe toți, și pe cei vrednici și pe cei nevrednici, decît să dojenească pe vreunul într-o asemenea zi. El îi declară pe toți liberi, spre binele, propășirea și fericirea statului și a lor. La auzul acestor cuvinte, după un strigăt năprasnic, ostașii cînd se îmbrățișau, cînd se felicitau, cînd ridicînd mîinile spre cer se rugau pentru binele poporului roman și al lui Gracchus. Atunci Gracchus luînd cuvîntul, rosti următoarele : „Eu n-am vrut să-i deosebesc cu nimic pe ostașii viteji de cei fricoși, mai înainte ca să fie toți deopotrivă prin libertate. Acum însă, după ce statul și-a ținut făgăduința, pentru a nu se șterge în întregime deosebirea dintre bărbăție și lașitate, cer să mi se dea numele celor care cu puțin mai înainte s-au retras din luptă și după ce vor apărea înaintea mea unul cîte unul — afară de cei bolnavi — să-mi jure că vor mînca și bea în picioare atîta timp cît va dura serviciul militar. Veți îndura fără greutate această pedeapsă, dacă vă veți gîndi că nu se va putea găsi o alta mai ușoară pentru lașitatea voastră !"

El a dat apoi semnalul să se strîngă poverile ; ostașii, ducînd prada, mînînd vitele și sclavii, au ajuns la Beneventum cu bucurie, de parcă s-ar fi întors de la un ospăț, nu de la război. Locuitorii din Beneventum le-au ieșit în întîmpinare în mare număr, i-au îmbrățișat, i-au felicitat și le-au oferit găzduire. Toți le-au pregătit masa în ograda casei, i-au poftit și l-au rugat pe Gracchus să dea voie ostașilor să se așeze la masă. El a consimțit, cu condiția ca toți să ia masa în public. Fiecare locuitor a adus deci hrana pentru ospăț afară, în fața casei. Voluntarii au mîncat cu capul acoperit cu o căciulă, sau cu o fîșie de lînă albă, unii culcați, alții în picioare, servind și mîncînd în același timp. Gracchus a socotit această pri-

https://biblioteca-digitala.ro

velişte demnă de a fi imortalizată într-un tablou ; de aceea cînd s-a înapoia la Roma a dat ordin să se picteze această scenă în templul Libertăţii, pe care tatăl său îl ridicase pe Aventin, cu banii strînşi din amenzi, şi pe care îl dedicase acestei zeiţe.

CLAUDIUS MARCELLUS ATACĂ SYRACUSA, DAR ASALTUL E ZĂDĂRNICIT DE ARCHIMEDES

(Deoarece în Sicilia, după asasinarea tiranului Hieronymus, avură loc grave tulburări provocate de lupta pentru putere şi pentru încheierea alianţei cu unul dintre cei doi beligeranţi — Roma sau Cartagina — senatul roman încredinţează această provincie consulului M. Claudius Marcellus. Toate încercările făcute de Marcellus de a restabili vechea alianţă se izbesc de rezistenţa noului conducător al Syracusei, Hyppocrates, partizan al lui Hanibal. De aceea Marcellus atacă Syracusa concomitent de pe mare şi de pe uscat, înconjurînd-o cu flota şi acţionînd cu tot felul de maşini de război.)

XXXIV Şi s-ar fi terminat cu succes această acţiune dacă în acea vreme nu s-ar fi aflat în Syracusa un singur om : Archimedes [1]. Acesta era nu numai un cerce-

[1] Archimedes (287—213 î.e.n.) a fost unul din cele mai strălucite figuri ale culturii pozitiviste a antichităţii, fiind considerat cel mai mare astronom, matematician, mecanician şi savant din antichitate. S-a născut la Syracusa în 287 î.e.n. A studiat multă vreme în Egipt. Înapoiat în oraşul natal a fost primit la curtea regelui Hiero unde s-a ocupat cu astronomia şi matematica. Multe din descoperirile lui au intrat şi rămas în tezaurul ştiinţei şi culturii ca de ex. legea fundamentală a hidrostaticii, care-i poartă numele, cu aplicaţiuni importante în navigaţie. Aplicînd noi metode de cercetare în matematică, s-a apropiat de descoperirea calculului infinitesimal. Din lucrările sale în domeniul matema-

https://biblioteca-digitala.ro

tător fără seamăn al cerului şi cunoscător al stelelor, ci şi un neîntrecut inventator şi constructor de maşini şi tormente[1] de război, cu ajutorul cărora el putea zădărnici fără nici un efort tot ceea ce întreprindeau duşmanii cu o trudă uriaşă. Zidurile oraşului se întindeau peste dealuri de înălţimi diferite (foarte înalte şi greu accesibile, dar din loc în loc se găseau şi locuri mai joase, prin ale căror văi întinse se putea pătrunde mai lesne). Archimedes a întărit zidul cu tot felul de maşini de apărare, în funcţie de natura locului.

Marcellus începu atacul cu 60 de vase quinquereme asupra zidurilor Achradinei[2], care, aşa cum am spus mai înainte, era scăldată de apele mării. De pe celelalte vase arcaşii, prăştiaşii şi velitii, chiar, ale căror arme nu puteau fi mînuite de cei nedeprinşi cu ele, nu lăsau pe nimeni să se urce pe ziduri, fără a-l răni. Şi, pentru că era nevoie de spaţiu pentru a mînui mai bine aceste arme de aruncat, aceştia îşi ţineau corăbiile departe de ziduri. Ei au legat quinqueremele două cîte două, scoţînd vîslele în partea interioară, pentru a le putea alătura una lîngă alta. Au format astfel o singură navă, manevrată ca şi vasele obişnuite cu vîslele de pe laturile din afară şi au dotat-o cu turnuri cu mai multe etaje şi cu unelte şi maşini de război pentru spargerea zidurilor.

---

ticii se menţionează : calculul lungimii curbelor, al suprafeţelor şi al volumelor. A determinat cu mare precizie raportul dintre diametru şi lungimea cercului, cvadratura parabolei, proprietăţile spiralelor ; a stabilit legile pîrghiilor, e autorul invenţiei şurubului (zis al lui Arhimede), a unor sisteme de pîrghii şi scripeţi pentru ridicarea greutăţilor, maşini de aruncat (catapulte, baliste), pe care le-a aplicat cu succes timp de 3 ani, apărînd Syracusa asediată de romani. Cu ajutorul unor oglinzi el incendie vasele romanilor de la distanţă.

[1] Maşină de război asemănătoare cu scorpionul şi catapulta, însă de dimensiuni mai mici, cu care se aruncau pietre şi săgeţi la distanţe nu aşa de mari, pînă la maximum 300 m.

[2] Achradina, o regiune a Syracusei, situată pe un platou calcaros.

https://biblioteca-digitala.ro

Pentru a se împotrivi acestor operaţiuni ofensive navale. Arhimede amplasă pe zid tormente de diferite mărimi. Asupra vaselor mai îndepărtare el azvîrlea bolovani uriaşi ; asupra celor mai apropiate, proiectile mai uşoare şi tocmai de aceea, mai frecvent. În sfîrşit, pentru a putea trage asupra duşmanilor, fără pericol de rănire pentru syracusani, a făcut în ziduri de jos în sus mai multe spărturi, ca de mărimea unui cot ; pe acolo asediaţii îi atacau pe romani, nevăzuţi de nimeni, fie cu săgeţi, fie cu ajutorul scorpionilor, mai mici, cu care aruncau pietre.

Dacă unele corăbii romane se apropiau mai mult de zid, pentru a-i avea pe syracusani în raza de bătaie a tormentelor proprii, atunci ele erau atacate cu o cange de fier, legată zdravăn cu lanţuri, care era lansată peste zid cu ajutorul unei pîrghii. Cînd cangea apuca vasul de provă, o uriaşă contrapondere din greutăţi de plumb, atîrnate la capul celălalt, trăgea braţul în jos şi astfel nava se ridica cu prova la mare înălţime. Apoi dîndu-i deodată drumul, ca şi cînd ar fi căzut de pe un zid, vasul era cuprins de valuri, spre marea spaimă a marinarilor, căci, chiar dacă nava ar fi căzut dreaptă, tot ar fi luat destulă apă.

În felul acesta, atacul pe mare al romanilor a fost respins. Singura speranţă a romanilor rămăsese de a ataca Syracusa pe uscat cu toate forţele, dar şi în această parte cetatea era apărată cu tot felul de maşini de război şi tormente, prin grija şi cheltuielile de atîţia ani ale lui Hiero şi prin iscusinţa fără seamăn a lui Archimedes. Şi aici natura locului contribuia la apărare, căci stînca pe care era construit zidul, era în mare parte înclinată, aşa încît nu numai proiectilele aruncate de maşini, dar şi bolovanii rostogoliţi pe povîrniş, datorită greutăţii lor, cădeau cu putere asupra duşmanului. Tot din aceeaşi cauză era aproape imposibil de urcat zidul şi atît de nesigur mersul. De aceea, Marcellus, adunînd sfatul căpeteniilor de oaste, a hotărît să renunţe la asaltul Syracusei,

https://biblioteca-digitala.ro

de vreme ce toate încercările sale fuseseră dejucate, și orașul să fie numai blocat, pentru a-i lipsi pe dușmani de aprovizionarea care ar putea sosi pe uscat și pe mare [1].

(În aceeași vară a izbucnit și războiul cu regele Filip al Macedoniei, dar după o primă înfruntare cu romanii, acesta e pus pe fugă. Frații Publius și Cneius Scipio obțin multe succese în Spania și în nordul Africii, între care trebuie socotită și atragerea de partea Romei a lui Syphax, regele numizilor, care pînă atunci sprijinise pe Hanibal. Din păcate Syphax, regele Numidiei apusene, este învins de Masinissa, tînărul fiu al lui Gaja, care domnea peste jumătatea răsăriteană a Numidiei.)

[1] Campania pentru cucerirea Siciliei și în deosebi asediul Syracusei sînt istorisite de Titus Livius în cărțile XXIV și XXV. Syracusa, colonie grecească a corintienilor, fondată în 734 î.e.n., era cel mai important oraș al Siciliei. Situată într-o poziție delimitată la vest de mlaștina Syraco, de unde își trage numele, s-a extins la nord, anexînd platoul calcaros al Achradinei ; dispunea de poziții naturale inexpugnabile. Orașul a fost înconjurat de un zid de piatră. Unindu-se cu Gela, sub conducerea tiranului Gelo, a devenit cel mai puternic și cel mai bogat oraș din Sicilia. Fortificațiile sale au rezistat tuturor atacurilor grație apărării geniale conduse de Archimedes. Syracusa va fi cucerită de Marcellus abia după un asediu de 2 ani (214—213 î.e.n.).

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXV-A

VETERANII DE LA CANNAE CER LUI MARCELLUS PERMISIUNEA DE A LUPTA CONTRA LUI HANIBAL

V ...S-a citit în senat o scrisoare trimisă de Marcus Marcellus din Sicilia în care acesta expunea cererea ostaşilor, care făceau serviciul militar sub comanda lui Publius Lentulus. Aceste trupe erau rămăşiţele supravieţuitorilor dezastrului de la Cannae şi fuseseră surghiunite în Sicilia, după cum s-a spus mai înainte, pentru a nu fi readuse în Italia pînă la sfîrşitul războiului punic.

VI Aceştia, cu încuviinţarea lui Lentulus, trimiseseră o delegaţie formată din fruntaşii călăreţilor şi ai centurionilor, precum şi din elita pedestraşilor din legiune, în tabăra de iarnă a lui Marcus Marcellus; cînd i s-a dat unuia dintre aceştia permisiunea să ia cuvîntul, el a grăit astfel: „Noi, consule Marcus Marcellus, am fi venit în Italia la tine, atunci cînd senatul a luat în privinţa noastră pentru întîia oară această hotărîre; (deşi nu nedreaptă, fără doar şi poate, foarte aspră, pentru noi), dacă n-am fi sperat că fiind trimişi într-o provincie bîntuită de tulburări, în urma morţii regilor, am fi avut de dus un greu război împotriva sicilienilor şi a cartaginezilor, şi că prin sîngele şi rănile noastre vom da satisfacţie senatului, aşa cum pe vremea părinţilor noştri, cei căzuţi prizonieri în mîna lui Pyrrhus la Heracleia, au dat satisfacţie sena-

https://biblioteca-digitala.ro

tului, luptînd împotriva lui Pyrrhus însuşi. Dar la urma urmei, pentru care faptă a noastră aţi fost mîniaţi pe noi, sau mai sînteţi încă, părinţi conscripţi ? Cînd te privesc pe tine, Marcus Marcellus, mi se pare că-i văd pe amîndoi consulii şi întreg senatul, căci dacă te-am fi avut pe tine consul la Cannae, ar fi fost mai bună şi soarta noastră şi a republicii. Îngăduie, te rog, ca mai înainte de a ne jelui de soarta noastră, să ne dezvinovăţim de greşeala de care sîntem acuzaţi. Dacă la Cannae ai noştri au pierit nu prin mînia zeilor, nici prin vrerea destinului, după ale cărei legi neschimbătoare se desfăşoară rînduiala firii, ci din vina cuiva, la urma urmei a cui a fost vina ? A ostaşilor sau a comandanţilor ? Dar, negreşit, ca ostaş n-am să spun niciodată nimic despre comandantul meu, mai ales cînd ştiu că senatul i-a adus mulţumiri pentru că nu şi-a pierdut încrederea în salvarea republicii, de vreme ce, după fuga de la Cannae, i s-a prelungit comanda pînă la sfîrşitul războiului. De asemenea am auzit că din rîndurile celor rămaşi în viaţă după acest dezastru, cei pe care i-am avut ca tribuni militari au cerut demnităţi, ba unii din ei chiar le şi îndeplinesc, conducînd provincii. Sînteţi, părinţi conscripţi, atît de uşor iertători cu copiii voştri şi atît de necruţători cu noi, nişte bieţi ostaşi neînsemnaţi ? Consulilor şi altor căpetenii ai cetăţii nu le-a fost ruşine să fugă, cînd nu mai aveau nici o altă speranţă ; în schimb, pe ostaşi voi i-aţi trimis pe cîmpul de bătaie, ca să moară cu orice chip.

La Allia a fugit aproape întreaga armată ; la Furcile Caudine, oastea romană a predat duşmanului armele, fără măcar să ia parte la luptă (ca să trec sub tăcere alte ruşinoase înfrîngeri), totuşi, nici pe departe nu a fost vorba ca acele oşti să fie învinuite de dezonoare, de vreme ce cetatea Roma a fost salvată chiar de acele trupe care fugiseră de la Allia pînă la Veii ; la fel şi legiunile caudine, care se întorseseră fără arme la Roma, după ce au fost

https://biblioteca-digitala.ro

din nou înarmate și retrimise în Samnium, au trecut pe sub jug pe același dușman care se bucurase de dezonoarea romanilor. Într-adevăr, poate cineva acuza legiunile de la Cannae că au fugit, sau că le-a fost frică, acolo unde au murit peste 50.000 de oameni, de unde consulul a scăpat doar cu 70 de călăreți, de unde nimeni n-a mai supraviețuit, în afară de aceia pe care dușmanul, obosit de atîta măcel, i-a lăsat în viață ? Cînd se refuza răscumpărarea prizonierilor de război, îndeobște, lumea pe noi ne lăuda, deoarece ne păstrasem viața pentru republică, deoarece ne întorseserăm în Venusia la consul și ne prezentaserăm în fața lui întocmai ca o adevărată oaste. Acum situația noastră este mai rea decît a prizonierilor de pe vremea părinților noștri. Într-adevăr, deși acestora nu li s-au schimbat atunci decît armele, rîndul în unitate și locul unde cantonau în castru, totuși ei și-au redobîndit toate acestea în urma revenirii situației la normal și a izbînzii cîștigate într-o singură luptă ; și cu toate acestea nici unul dintre ei n-a fost trimis în exil, nici unuia nu i s-a luat nădejdea de a-și termina stagiul militar, ci în cele din urmă li s-a dat un dușman cu care să se lupte, pentru a pune capăt fie vieții, fie dezonoarei. Iar noi, cărora nu ni se poate aduce vreo altă acuzație decît că, datorită nouă au izbutit să supraviețuiască măcelului de la Cannae un pumn de ostași, am fost îndepărtați nu numai de patrie și de Italia, ci și de dușmani, ca să îmbătrînim în exil, ca să nu mai avem nici o speranță, nici un prilej de a șterge rușinea, nici de a împăca mînia cetățenilor și în sfîrșit, nici un prilej de a muri ostășește. Noi nu cerem ștergerea dezonoarei și nici răsplata pentru vitejie, ci numai să ni se permită să ne arătăm vitejia. Cerem trudă și primejdii, ca să ne facem datoria de bărbați, datoria de ostași !

În Sicilia se poartă de doi ani un război crîncen. Cartaginezul cucerește unele orașe, romanul, altele. Se măsoară piept la piept liniile de bătaie ale pedestrimii și ca-

https://biblioteca-digitala.ro

valeriei. La Syracuza războiul se desfășoară și pe mare și pe uscat. Iar noi auzim strigătele celor care luptă și zăngănitul armelor, stînd nemișcați și cu mîinile încrucișate, ca și cum n-am avea nici mîini, nici arme!

Consulul Tiberius Sempronius Gracchus, împreună cu legiunile sale de sclavi, s-a încăierat de atîtea ori, corp la corp, cu dușmanul, iar ostașii săi au primit ca răsplată libertatea și dreptul de cetățenie. Socotiți-ne măcar sclavi cumpărați de voi, pentru ca să ne fie îngăduit în acest război să ne măsurăm cu dușmanul și, luptînd, să ne dobîndim libertatea! Vrei să ne dovedim vitejia pe mare? Vrei pe uscat? Vrei în linia de bătaie? Vrei la asediul cetăților? Cerem cu stăruință cele mai aspre sforțări și cele mai mari primejdii, pentru ca să facem cît mai grabnic ceea ce ar fi trebuit să facem la Cannae, fiindcă de la Cannae încoace, toate zilele pe care le-am trăit după aceea și toată viața ne-au fost în întregime hărăzite dezonoarei!"

VII Îndată după aceste cuvinte, delegații se aruncară la picioarele lui Marcellus. Acesta le spuse că ceea ce cer ei nu depinde nici de prerogativele sale și nici de puterea sa, dar că, în schimb, va scrie senatului și va aduce totul la îndeplinire, potrivit hotărîrii acestuia. Scrisoarea lui Marcellus fu primită de noii consuli, care îi dădură citire în senat; s-a luat în deliberare cuprinsul acestei scrisori după care senatul a hotărît următorul decret: „Senatul nu crede de cuviință să se încredințeze soarta republicii pe mîinile acestor ostași, care și-au părăsit pe tovarășii lor de arme în lupta de la Cannae. Dar dacă proconsulul M. Claudius Marcellus vede altfel situația să procedeze cum găsește el că e bine în interesul republicii și potrivit credinței sale, cu condiția ca nici unul din acești ostași să nu fie scutiți de îndatoririle militare, să nu li se acorde vreo distincție ostășească pentru vitejie și nici să nu se înapoieze în Italia cîtă vreme va mai exista picior de dușman pe pămîntul Italiei"...

https://biblioteca-digitala.ro

GRACHUS ESTE ATRAS ÎN CURSĂ DE HANIBAL ŞI UCIS

XV ...Consulii conduc legiunile de la Beneventum în spre ţinutul campan, nu numai pentru a distruge cerealele, care crescuseră înalte pe lanuri, ci şi pentru a împresura Capua, convinşi că vor face celebru consulatul lor prin nimicirea unui oraş atît de bogat şi, în acelaşi timp, că vor şterge marea ruşine a poporului roman, pentru că de trei ani rămăsese nepedepsită trădarea unui oraş atît de apropiat. Dar pentru ca Beneventum să nu rămînă fără apărare şi pentru a fi la adăpost de surprizele războiului, dacă Hanibal [1] ar fi venit la Capua, ca să dea ajutor aliaţilor săi, — ceea ce nu se îndoiau că va face — şi pentru ca să poată înfrunta atacul cavaleriei cartagineze, ei îi ordonă lui Ti. Gracchus să vină din Lucania la Beneventum cu cavaleria şi cu trupele uşor înarmate şi să lase cuiva comanda legiunilor şi castrului său permanent, pentru a apăra interesele romanilor în Lucania.

XVI Înainte de a pleca din ţinutul Lucaniei, lui Gracchus, pe cînd săvîrşea sacrificiile, i s-a arătat o tristă prevestire: doi şerpi, tîrîndu-se dintr-o ascunzătoare către mărunţaiele victimei i-au mîncat ficatul, dar cînd au fost văzuţi, au dispărut repede din faţa privirilor. De aceea, pe cînd, din îndemnul haruspicelui, se repetau sacrificiile, şi mărunţaiele disecate erau observate cu mai multă atenţie, se spune că şerpii furişîndu-se au venit şi a doua oară, şi a treia oară şi, după ce au muşcat din ficat, au plecat nestingheriţi. Deşi haruspicii i-au atras atenţia comandantului să se ferească de oamenii fătarnici şi de sfaturi

[1] Şi Hanibal organizase teritoriul italic ocupat de trupele cartaginezе, împărţindu-l pe sectoare administrative, fie că aparţinea populaţiilor cetăţenilor care ieşiseră din confederaţia romană, fie că făceau parte din teritoriile care pentru fidelitatea faţă de Roma fuseseră ocupate milităreşte de cartaginezi.

https://biblioteca-digitala.ro

asemenea lor, totuși prin nici o măsură de prevedere n-a putut fi înlăturată primejdia amenințătoare hotărîtă de destin.

Flavius Lucanus era căpetenia acelei facțiuni din Lucania care rămăsese de partea romanilor, în vreme ce cealaltă trecuse de partea lui Hanibal. Fiind ales pretor de către susținătorii săi, el îndeplinea această funcție de doi ani. Flavius, schimbîndu-și pe neașteptate simțămintele și căutînd să intre în grația lui Hanibal, nu s-a mulțumit numai să treacă de partea acestuia și să-i împingă la trădare și pe lucani, ci a căutat pe deasupra să consfințească înțelegerea încheiată cu dușmanii prin capul și sîngele comandantului și oaspetelui său.

Flavius a venit la o întrevedere tainică cu Mago, care comanda pe puni în ținutul bruttiilor, și, după ce i s-a făcut promisiunea că, dacă-l vor preda punilor pe comandantul romanilor, lucanii vor deveni liberi, bucurîndu-se de legile și de legăturile de prietenie cu punii, l-a condus pe Mago într-un loc anumit și i-a spus că acolo are de gînd să-l aducă pe Gracchus însoțit de un mic număr de oameni de-ai lui. Îl sfătui apoi pe Mago să ascundă acolo pedestrași și călăreți înarmați, căci, într-adevăr, în aceste ascunzători puteau să încapă un mare număr de ostași. După ce locul a fost îndeajuns de bine ales și cercetat din toate părțile, s-a stabilit o zi pentru aducerea la îndeplinire a faptei.

Flavius veni la comandantul roman și îi spuse că a întreprins o mare acțiune, pentru a cărei realizare are nevoie de ajutorul lui Gracchus însuși, și anume că el a convins căpeteniile tuturor noroadelor care în această răzvrătire generală din Italia trecuseră de partea lui Hanibal, să revină la alianța cu romanii, deoarece statul roman, deși după dezastrul de la Cannae ajunsese aproape de pieire, devine din zi în zi mai puternic și mai înfloritor, în schimb puterea lui Hanibal apune, epuizîndu-se aproape de tot ; că romanii nu vor mai fi neîndurători față de o greșală de

https://biblioteca-digitala.ro

mult trecută, căci n-a existat vreodată popor mai îngăduitor și mai înclinat spre iertare ca cel roman. De cite ori n-au fost iertați strămoșii lor pentru răzvrătire! Așa le-a vorbit el acelora, spuse Flavius, însă ei preferă să audă aceste lucruri din gura lui Gracchus personal și să-i strîngă mîna dreaptă. Această strîngere de mînă va fi chezășia credinței față de dînsul! Că el a fixat pentru întrevedere un loc ferit de priviri, nu departe de castrul roman; acolo, în puține cuvinte, se va putea rezolva toată situația, așa fel încît tot poporul cu nume de lucan să obțină ocrotirea și alianța romanilor.

Gracchus, convins că atît întrevederea, cît și acțiunea sînt lipsite de orice substrat viclean, fiind indus în eroare de aparențe, plecă din castru însoțit de lictori și de un pîlc de călăreți; avîndu-l călăuză pe oaspetele său, consulul roman căzu în cursă: deodată răsăriră din toate părțile vrăjmașii. Și, pentru ca trădarea să nu fie îndoielnică, ucigașilor li se alătură și Flavius; din toate părțile se aruncară lănci și săgeți asupra lui Gracchus și a călăreților romani. Gracchus sări jos de pe cal, ordonă ca și însoțitorii săi să facă la fel și îi îmbărbătă, spunîndu-le că, de vreme ce destinul le-a mai lăsat o singură cale de ales, pe aceasta s-o cinstească prin vitejia lor. Ce altceva a mai lăsat soarta unui pumn de oameni înconjurați de un puhoi de dușmani, într-o vale înconjurată de păduri și munți, în afară de moarte? Dar trebuie oare să se lase măcelăriți, oferindu-și trupurile întocmai ca dobitoacele, fără a se răzbuna, sau, renunțînd la orice răbdare și nemaiașteptînd nici o altă întorsătură a lucrurilor, să se năpustească în atac plini de mînie, însuflețiți de bărbăție și de înverșunare, stropiți de sîngele vrăjmașilor și copleșiți de mormanele armelor și de trupurile fără viață ale dușmanilor? Să se năpustească cu toți asupra lucanului trădător și dezertor: acela care-l va trimite dinaintea zeilor subpămînteni, va avea parte de o glorie fără seamăn și-și va aduce nespusă alinare morții sale.

https://biblioteca-digitala.ro

Rostind aceste cuvinte și înfășurîndu-și mantia de război pe brațul stîng, (căci acești romani nu-și luaseră cu dînșii nici măcar scuturile) Gracchus se năpusti asupra dușmanului. Se încinse o luptă mai crîncenă decît s-ar fi putut aștepta oricine față de numărul oamenilor. Trupurile romanilor, expuse din orice parte, sînt străpunse de lăncile aruncate de pretutindeni, de pe locuri mai înalte, în valea adîncă. Pe Gracchus, rămas acum fără sprijinul detașamentului său de pază, cartaginezii se străduiesc să-l prindă viu ; însă el, zărind în rîndurile vrăjmașilor pe oaspetele său lucan, se repede cu o furie atît de năprasnică ca să-l distrugă, încît lucanul n-a putut fi salvat decît prin doborîrea multora. Mago a trimis de îndată trupul fără viață al lui Gracchus lui Hanibal, poruncind să fie așezat, împreună cu fasciile capturate, în fața tribunei comandantului suprem pun.

XVIII Dacă această versiune este adevărată, atunci Gracchus și-a pierdut viața în ținutul lucanilor, pe cîmpiile numite Campi Veteres [1]. Unii analiști au scris că, pe cînd Gracchus se găsea în ținutul beneventan, aproape de rîul Calor [2], depărtîndu-se de castru însoțit de lictori și trei sclavi, ca să se scalde, a fost doborît de dușmani ascunși printre răchitele crescute pe malul rîului ; aceștia l-au doborît dezbrăcat și fără vreo armă asupra lui, iar Gracchus s-a apărat numai cu bolovanii pe care îi rostogolea rîul.

Alți analiști au scris că Gracchus a fost înconjurat de două escadroane de călăreți numizi (care ocupaseră un loc anume pentru a-i întinde o cursă), după ce proconsu-

[1] Campi Veteres (Vechile Șesuri) n-au fost identificate topografic cu exactitate.

[2] Existau două rîuri cu numele de Calor, unul din Samnium, care se varsă în rîul Volturnus, la nord de Beneventum, altul în Lucania, afluent al rîului Silanus. De aici confuzia locului unde și-a pierdut viața consulul T. Gracchus, atras în cursă de Mago.

https://biblioteca-digitala.ro

lul se depărtase cinci sute de paşi de castru, în urma îndemnului dat de haruspici, pentru a oficia slujba de ispăşire într-un loc neîntinat, datorită minunilor despre care s-a amintit, — într-atît e de nesigur chiar şi locul morţii unui bărbat atît de strălucit şi atît de celebru ca el !

Şi în privinţa înmormîntării lui Gracchus au circulat versiuni diferite : unii analişti au scris că Gracchus a fost îngropat de ai săi în castru, alţii că a fost înmormîntat de Hanibal (versiunea aceasta e mai răspîndită) ; că la intrarea în tabăra punică a fost înălţat un rug ; că oastea înarmată a defilat, fiind însoţită de dansurile hispanilor şi de mişcările trupurilor şi armelor obişnuite fiecărui neam şi că însuşi Hanibal l-a cinstit pe cel dispărut, făcîndu-i o grandioasă înmormîntare şi elogiindu-l prin cuvinte.

Aceste fapte le istorisesc analiştii care spun că trădarea s-a petrecut în Lucania. Dacă ai vrea să le dai crezare celor care relatează că Gracchus a murit la rîul Calor, ar trebui să admiţi că duşmanii nu au pus stăpînire decît numai pe capul lui Gracchus şi că ducîndu-l la Hanibal, acesta l-a trimis numaidecît lui Carthalus, ca să-l ducă în castrul roman chestorului Cneius Cornelius [1] Acesta a făcut înmormîntarea comandantului în castru,

[1] După suprimarea lui Gracchus, comanda armatei romane a fost preluată de un *quaestor* pînă la numirea unui alt comandant, pentru că şi tribunii militari care veneau în imediata subordine căzuseră în ambuscadă. Chestorii avuseseră iniţial atribuţii judecătoreşti. Prin *Lex Valeria* atribuţiile judecătoreşti ale acestora au fost transmise Adunării poporului. Scriitorul poligraf Varro relatează că chestorii au primit însărcinări de ordin financiar. Pînă în 421 î.e.n. funcţionaseră doi chestori, ulterior, patru. Doi erau *quaestores urbani*, doi, *aerarii* care aveau în atribuţia lor tezaurul statului *(aerarium)* ; primii doi îi însoţeau pe comandanţii supremi ai legiunilor (consuli) în calitate de intendenţi. Numărul chestorilor a crescut succesiv la 8, 20, 40 (pe vremea lui Cezar). Chestorii însărcinaţi cu administraţia tezaurului statului, cu sediul în templul lui Saturn, se ocupau cu depunerea veniturilor statului provenite din impozite şi plăteau alocaţiile pentru solii, su-

https://biblioteca-digitala.ro

în prezența armatei romane și beneventanilor, care i-au adus cinstire lui Gracchus [1].

CĂDEREA ACHRADINEI ȘI A INSULEI NASOS PECETLUIESC OCUPAREA SYRACUSEI DE CĂTRE ROMANI. MOARTEA LUI ARCHIMEDES

(Capua este asediată pentru a doua oară, după îndelungi și minuțioase pregătiri, de către consulii Appius Claudius și Quintus Fabius, dar Hanibal, care obținuse unele succese, nu dă atenția cuvenită acestei acțiuni. Pe cînd la Capua asediul era în toi, Marcellus reușește, datorită vitejiei ostașilor săi, dar mai ales folosirii unei stratageme, să pună capăt asediului Syracusei, cucerind treptat diferitele cartiere ale orașului: Epipolae, Euryalus, Tycha și Neapolis, insula Nasos și Achranida. La cucerirea acestor ultime două poziții importante ale Syracusei, un rol hotărîtor a avut hispanul Moericus, unul dintre prefecții Achradinei, care, cunoscînd starea de spirit a populației, a tratat pe ascuns cu Marcellus planul de predare a orașului.)

---

mele de bani pentru lucrările publice și păstrau în *aerarium* drapelele legiunilor. În provincii administrau finanțele guvernatorilor de provincie (propretori, proconsuli); funcția lor anuală putea fi prelungită ca și a propretorilor și a proconsulilor.

[1] Tiberius Sempronius Gracchus, făcea parte dintr-o familie plebeiană cu mare vază, fiind formată din mai multe neamuri: Longi, Tuditani, Gracchi. A fost comandant al cavaleriei *(magister equitum)* sub dictatorul Fabius Cunctator, consul (în 216 î.e.n.). Celebrează *Ludi Romani*, a instruit trupele de sclavi voluntari, îl învinge pe Hanibal la Beneventum și obține succese remarcabile asupra trupelor cartaginеze în Lucania, în calitate de consul, pentru a doua oară în 212, și își sfîrșește viața în același an în ambuscada pusă la cale de Mago, secondat de Flavius, un *hospes* al lui Gracchus.

https://biblioteca-digitala.ro

XXX ...Toți au încuviințat acest plan, împărțindu-și sectoarele : lui Moericus i-a venit sectorul de la apa Arethusei pînă în zona intrării portului mare. Moericus a făcut ca acest plan să fie adus la cunoștința romanilor. Ca urmare, Marcellus ordonă ca în timpul nopții să fie tras cu otgoanele un vas de transport de navele quadrireme pînă la Achradina și să debarce ostașii în zona porții care este aproape de apa Arethusei. După ce s-a executat această operațiune la a patra veghe din noapte și după ce Moericus a luat în primire afară la poartă ostașii romani debarcați, așa cum fusese înțelegerea, în zorii zilei, Marcellus a atacat cu toate trupele zidurile Achradinei, astfel încît i-a atras de partea sa nu numai pe cei care stăpîneau Achradina, ci chiar și cetele de oameni înarmați care veniseră în goană de la Nasos, după ce și-au părăsit posturile, pentru a zădărnici năprasnicul atac al romanilor. În toiul acestei învălmășeli, niște vase iuți de război dinainte pregătite în mod special, după ce făcură un ocol, debarcară la Nasos trupe înarmate, care, găsind posturile dușmane cu efective înjumătățite și porțile lăsate deschise de către cei care cu puțin mai înainte ieșiseră în grabă să ajute Achradina, dezlănțuiră un atac prin surprindere ; în felul acesta, romanii ocupară fără mare luptă insula Nasos, părăsită de apărătorii săi, risipiți în neorînduială, Singurii rămași cu paza și care se încăpățînaseră să nu fugă împreună cu ai lor, fuseseră dezertorii, dar pînă la urmă și aceștia, neavînd încredere în concetățenii lor, fugiră în plină luptă.

Cînd Marcellus a aflat că insula Nasos a fost cucerită și că un sector al Achradinei se și găsește în stăpînirea romanilor, precum și faptul că Moericus împreună cu detașamentul său s-a alăturat trupelor sale, a sunat retragerea, ca să nu fie prădat tezaurul regal, a cărui faimă era mai mare decît realitatea.

https://biblioteca-digitala.ro

XXXI Marcellus, oprind atacul ostaşilor săi, le-a dat dezertorilor aflaţi în Achradina posibilitatea şi răgazul de a se face nevăzuţi ; în sfîrşit, syracusanii, văzîndu-se scăpaţi de teama dezertorilor, trimiseră emisari la Marcellus, necerîndu-i altceva decît să fie lăsaţi nevătămaţi ei şi copiii lor.

Marcellus, convocînd sfatul comandanţilor, permise să participe la el chiar şi syracusanii alungaţi din casele lor de către răzvrătiţi şi care se alăturaseră trupelor romane, şi le vorbi astfel :

„Timp de cincizeci de ani n-au fost mai multe la număr binefacerile lui Hiero faţă de poporul roman decît fărădelegile celor care au stăpînit în aceşti cîţiva ani Syracusa ; însă cele mai multe din ele s-au răsfrînt asupra făptaşilor lor, cum de altfel era şi firesc, aceştia primind pentru încălcarea tratatelor pedepse cu mult mai grele decît ar fi vrut poporul roman ; căci, dacă asediază de trei ani Syracusa, poporul roman n-a făcut-o ca să stăpînească o cetate de sclavi, ci pentru ca nu cumva căpeteniile dezertorilor şi mercenarilor, cucerind-o, s-o stăpînească şi s-o împileze. Un exemplu pe care ar fi putut să-l urmeze syracusanii este al acelor locuitori ai Syracusei care s-au refugiat în mijlocul armatei romane ; un altul este exemplul lui Moericus, comandantul hispanilor, care a predat romanilor garnizoana ; şi, în sfîrşit, hotărîrea, deşi tîrzie, totuşi curajoasă a syracusanilor înşişi. Toate strădaniile depuse şi primejdiile înfruntate în jurul zidurilor Syracusei, şi pe uscat şi pe mare, atîta amar de vreme, nu sînt decît în mică măsură compensate de cucerirea acestui oraş."

Apoi Marcellus trimise un chestor cu trupe la Nasos, ca să pună stăpînire şi să ia în primire tezaurul regal. Achradina a fost lăsată pe mîna ostaşilor, spre a fi prădată, după ce a distribuit străji prin casele celor care fuseseră în rîndurile detaşamentelor romane.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe cînd se dădeau multe dovezi urîte de furie, lăcomie și cruzime, se povestește că Arhimedes, cu toată agitația pe care o putuse stîrni panica într-un oraș cucerit și cu toată zarva ostașilor romani împînziți după jaf, a fost găsit stînd impasibil, cu ochii ațintiți asupra unor figuri pe care le desemnase pe nisip și omorît de un soldat care nu știa cine este. Îndurerat la aflarea acestei vești, Marcellus s-a îngrijit de înmormîntarea lui Arhimedes și a vegheat ca numele și amintirea acestuia să fie spre cinstirea și ocrotirea rudelor sale...

XXXII În aceeași vară, în Spania, după ce nu se mai întîmplase de aproape doi ani nici un eveniment important, deoarece ostilitățile se desfășurau mai mult prin tratative, decît prin operațiuni militare, comandanții trupelor romane scoțind unitățile din taberile de iarnă și-au contopit armatele. Atunci s-a convocat sfatul căpeteniilor armatei și părerile tuturora s-au concentrat într-una singură : deoarece pînă atunci romanii n-au făcut altceva decît să zădărnicească tentativa lui Hasdrubal de a ajunge în Italia, acum era timpul să se pună capăt războiului din Spania. Și într-adevăr, romanii erau convinși că aveau destule forțe, de vreme ce tocmai le sosiseră douăzeci de mii de celtiberi, chemați la arme în acea iarnă [1].

Inamicul dispunea acum de trei armate : Hasdrubal fiul lui Gisco și Mago, care-și uniseră taberele, se găseau la o depărtare de romani cam de cinci zile de marș. Mai aproape era armata lui Hasdrubal fiul lui Hamilcar, vechi comandant în Spania ; el își avea trupele lîngă orașul cu numele Amtorgis [2]. Comandanții romani voiau mai întîi să distrugă acest oraș și sperau că vor dispune de forțe

[1] E vorba de iarna anului 212 î.e.n.

[2] Amtorgis, localitate hispană neidentificată cu precizie ; se presupune că era situată în apropiere de Castulo sau Iliturgi, pe malul fluviului Baetis (Guadalquivir), în sudul Spaniei.

https://biblioteca-digitala.ro

suficiente, ba chiar de prea multe în acest scop. De aceea le mai rămînea o grijă : ca nu cumva, după înfrîngerea lui Hasdrubal fiul lui Hamilcar, celălalt Hasdrubal și Mago, cuprinși de teamă, să se retragă în păduri neumblate și în modul acesta să tărăgăneze războiul. De aceea, Scipionii au crezut de cuviință că cea mai bună soluție de adoptat era ca, separîndu-și armata în două corpuri, să extindă operațiunile ofensive concomitent în întreaga Spanie ; în consecință și-au împărțit trupele între ei în așa fel, încît Publius Cornelius Scipio să comande două treimi din forțele romane și aliate împotriva lui Mago și Hasdrubal, iar Cneius Cornelius, împreună cu a treia parte, formată din ostașii vechilor contingente, cărora le-a alăturat și pe celtiberi, să desfășoare campania ofensivă împotriva lui Hasdrubal Barcinus.

Amîndoi comandanții și ambele armate au plecat în același timp, forțele celtiberice pornind înainte. Romanii își așezară castrul în vecinătatea orașului Amtorgis, în fața dușmanului, despărțit de el printr-un rîu. Aici a rămas Cneius Scipio cu trupele despre care am amintit, în schimb Publius Scipio a pornit să desfășoare războiul în direcția obiectivului propus.

CEI DOI FRAȚI SCIPIONI CAD PRIN TRĂDARE PE CÎMPUL DE LUPTĂ

XXXIII Cînd a aflat că în castrul roman au rămas puține trupe și că romanii și-au pus toate speranțele în forțele auxiliare ale celtiberilor, Hasdrubal, cunoscător al perfidiei tuturor barbarilor în general și mai cu seamă al acestor neamuri hispane în mijlocul cărora desfășura războiul de atîția ani, purtînd convorbiri secrete cu celtiberii, căci datorită ușurinței graiului hispanii mișunau în ambele tabere, s-a înțeles cu căpeteniile acestora ca, în schimbul unei mari sume de bani, să-și retragă trupele

https://biblioteca-digitala.ro

de acolo. Celtiberilor nu le-a părut condamnabilă această propunere, deoarece nu se punea la cale întoarcerea armelor împotriva romanilor și li se oferea pentru renunțarea la război o răsplată la fel de mare ca și pentru război ; în plus îi ademeneau atît ideea odihnei și gîndul înapoierii la vetrele lor, cît și bucuria de a se vedea în mijlocul alor lor. De aceea, gloata celtiberilor n-a fost mai greu de convins decît căpeteniile lor ; cu atît mai mult cu cît celtiberilor nici nu le era teamă de romani, dacă ar fi vrut să-i rețină cu forța, deoarece aceștia erau foarte puțini la număr. Acest exemplu va trebui să inspire întotdeauna neîncrederea comandanților romani ; exemplele de felul acestuia vor trebui să le slujească de învățătură, ca să nu se mai încreadă în ajutorul străinilor, dacă nu dispun în tabăra lor de mai multe forțe și de mai multe trupe proprii.

Deodată celtiberii luîndu-și steagurile ies din tabără, fără să răspundă altceva la întrebările romanilor care-i rugau să rămînă, decît că sînt chemați la un război pentru apărarea vetrelor lor. Scipio, văzînd că aliații celtiberi nu pot fi reținuți nici prin rugăminți, nici cu de-a sila, că el nu poate face față singur dușmanilor, fără acești aliați, și nici nu se poate uni din nou cu fratele său, că nu are la îndemînă nici o altă soluție salvatoare, hotărî să se retragă cît îi va sta în putință, însă cu toată atenția, ca să nu dea lupta în cîmpie, deoarece cartaginezii, trecînd rîul, se țineau aproape și urmăreau pas cu pas manevrele sale de retragere.

XXXIV În decursul aceleași zile, o amenințare la fel de mare și o primejdie poate de proporții și mai mari se abătură asupra lui Publius Scipio, prin apariția unui nou adversar : este vorba de tînărul Masinissa[1], pe vre-

[1] Fiul lui Gala sau Gaja, regele massyliilor, populația care-și avea așezările în estul Numidiei — teritoriu situat între Medi-

https://biblioteca-digitala.ro

mea aceea aliatul cartaginezilor, pe care ulterior prietenia cu romanii l-au făcut vestit și puternic. El ieși atunci în fruntea cavaleriei numide în întîmpinarea lui Publius Scipio, imediat după sosirea acestuia, și nu încetă să-l hărțuiască zi și noapte, nu numai capturînd pe romanii care cutreierau ținuturile hispane, căutînd lemne și nutreț prea departe de castru, ci dînd raite chiar prin fața taberei romane și adesea pînă în mijlocul posturilor, pricinuind o nemaipomenită învălmășeală ; de multe ori, în timpul nopților, la romani s-a stîrnit panică datorită atacurilor neașteptate date de vrăjmași la porțile și parapetele castrului ; romanii nu mai găseau acum nici un loc sigur, nu mai aveau nici un răgaz să răsufle, din cauza temei și îngrijorării ; apoi, romanii, fiind nevoiți să rămînă între parapetele castrului, erau lipsiți de toate cele necesare, ceea ce semăna cu un asediu în toată regula ; se întrevedea că romanii aveau să fie și mai strîmtorați dacă Indibilis [1], despre care se zvonea că sosește cu șapte mii cinci sute de suessetani [2], se va uni cu cartaginezii. Scipio, comandant înțelept și prevăzător, se văzu nevoit să ia temerara hotărîre de a ieși noaptea în întîmpinarea lui Indibilis și de a se măsura cu el în luptă în orice loc îl va întîlni. De aceea, lăsă în castru un neînsemnat detașament de pază și, punînd în fruntea lui pe legatul Tiberius Fonteius, plecă în miezul nopții și dădu lupta cu dușmanii care-i ieșiseră în cale. Deși adversarii se luptau mai mult în coloană de marș decît în linie de bătaie, totuși romanii se dovediră a fi mai tari în asemenea încă-

terana, Libia și Mauritania. La început Masinissa a fost aliatul Cartaginei. Alungat însă de pe tron de Syphax, rivalul său, devine aliatul și prietenul lui Scipio Africanus.

[1] Regele ilergeților, populație hispană care-și avea așezările între fluviul Ebru și Pirinei, în regiunea Aragonului de azi, a dat mult de lucru romanilor, fiind cînd aliatul cartaginezilor, cînd al romanilor.

[2] Populație hispană, locuind la sud de fluviul Ebru.

https://biblioteca-digitala.ro

ierări fără rînduială. Dar deodată s-au repezit asupră-le din flancuri și călăreții numizi, de care comandantul roman fusese convins că scăpase și care au stîrnit mare derută în rîndurile romanilor. Dar în timp ce Scipio se angajase în această a doua luptă, cu numizii, mai sosi și un al treilea adversar : comandanții cartaginezi, care, lîndu-se pe urmele lui Scipio, l-au atacat pe acesta din spate. În felul acesta, atacați din toate părțile, romanii nu mai știau încotro să facă față mai întîi, ori în care parte să se îndrepte, pentru a-și croi un drum. Pe cînd comandantul roman lupta și-și îmbărbăta ostașii, avîntîndu-se unde era primejdia mai mare, o lance hispană [1] lansată din partea dreaptă îl străpunse. Atunci dușmanii, care porniseră în formație triunghiulară împotriva romanilor îngrămădiți în jurul comandantului lor, cînd îl văzură pe Scipio căzînd fără suflare de pe cal, cuprinși de o nemărginită bucurie, alergară în toate părțile, ca să dea de știre tuturor liniilor de bătaie, strigînd : „Comandantul romanilor a căzut !“ Aceste vorbe răspîndite pretutindeni au făcut ca și dușmanii să se creadă învingători, și romanii învinși. Îndată după pierderea comandantului lor a început și fuga romanilor din linia de bătaie. Și, cu toate că nu le-ar fi fost greu să-și croiască o pîrtie printre numizi și celelalte trupe auxiliare ușor înarmate ale cartaginezilor, totuși cu greu ar fi putut scăpa de urmărirea atîtor călăreți și pedestrași inamici, a căror viteză aproape egala pe aceea a cailor, de aceea, poate că au fost doborîți mai mulți dușmani în timpul fugii, decît în luptă și, dacă n-ar fi venit noaptea, soarele lăsîndu-se spre chindie, n-ar mai fi supraviețuit nici unul.

[1] O armă ofensivă de aruncat, specific hispană, lungă și ușoară, cu vîrful plat și mînerul din piele. Fiind practică, romanii au adoptat-o și au introdus-o în dotația armamentului trupelor de cavalerie.

https://biblioteca-digitala.ro

XXXV Atunci, fără să mai șovăie, comandanții cartaginezi, profitînd de această situație, n-au mai dat după luptă ostașilor lor cuvenita odihnă, ci i-au dus în marș forțat la Hasdrubal, fiul lui Hamilcar, încredințați că uniți, vor putea pune capăt războiului. La sosirea acolo, bucuroși de victoria recentă, ostași și comandanți se felicitară reciproc, cu un entuziasm fără seamăn, pentru doborîrea unui general roman atît de vestit și nimicirea armatei sale și își urară cîștigarea unei noi victorii, la fel de strălucite.

În cealaltă tabără romană nu sosise încă vestea unei atît de grele înfrîngeri, dar domnea într-o oarecare măsură o tristețe apăsătoare și o presimțire stranie, care zbuciumă de obicei sufletele celor amenințați de o nenorocire apropiată. Însuși comandantul, în afara faptului că fusese părăsit de aliați și în felul acesta sporiseră forțele dușmanului, era mai înclinat să se aștepte, pe temeiul analizării situației, mai de grabă la un dezastru, decît la oarecari speranțe favorabile: „Oare cum și-ar fi putut aduce oștile Hasdrubal și Mago, dacă n-ar fi avut o bătălie cu romanii, se întreba el, și dacă n-ar fi terminat-o victorioși? Sau pentru care motiv nu s-a împotrivit fratele meu cartaginezilor? De ce nu i-a urmărit, pentru ca, în cazul că nu-i putea împiedica pe comandanții și armatele lor să se concentreze într-un singur loc, măcar să-și fi unit trupele sale cu ale mele?"

Frămîntat de asemenea griji Cneius Scipio era convins că deocamdată salvarea constă într-o retragere de acolo cît mai repede cu putință; și, într-adevăr, într-o singură noapte, fără să bage de seamă inamicul, care datorită situației nu se prea sinchisea, romanii au putut parcurge o bună bucată de drum. În zori însă, cînd dușmanii constatară că romanii au plecat, trimiseră în avantgardă pe numizi și porniră cu restul armatei în urma lor

https://biblioteca-digitala.ro

cu cea mai mare repeziciune cu putință. În acest fel, înainte de căderea nopții, trupele romane sînt ajunse din urmă de numizi, care atacîndu-le cînd din spate, cînd din flancuri, le silesc să se oprească și să-și apere coloanele. Neavînd altă soluție, Scipio își îndeamnă soldații să lupte fără să-și întrerupă retragerea, ca să nu-i ajungă din urmă grosul trupelor pedestre ale cartaginezilor.

XXXVI Însă romanii, mărșăluind cu intermitență, n-au reușit să avanseze prea mult ; și fiindcă noaptea sta să cadă, Scipio își desprinse trupele din luptă și le concentră pe o măgură din apropiere, care deși nu era destul de potrivită pentru apărare, mai ales pentru o oaste în panică, era totuși ceva mai înaltă decît celelalte din jur.

După ce fură așezate poverile și cavaleria la mijloc, iar pedestrașii rînduiți în jurul lor, romanii respinseră la început destul de ușor atacurile în șarjă ale numizilor. Dar cînd au ajuns în fața lor, cu toate forțele, trei comandanți cu trei armate regulate reunite, Scipio, dîndu-și seama că trupele sale nu-și vor mai putea apăra pozițiile numai cu armele, dar fără fortificații, începu să cerceteze și să se frămînte cum s-ar putea înconjura poziția cu un val de parapete. Dar măgura era atît de goală și pămîntul atît de pietros, încît romanii nu găsiră nici crengi pentru parapete, nici pămînt ca să le facă un înveliș de brazde și nici nu putură săpa vreun șanț, sau face vreo lucrare pentru apărare ; și nici locul prin natura lui nu era destul de înalt, ori destul de potrivit pentru a constitui un obstacol mai greu în calea dușmanului, ca să-i facă urcușul anevoios. Măgura era ușor înclinată pînă la poale. Pentru ca să dea totuși aparența unui val de apărare, romanii au așezat de jur împrejurul lor samarele cu poveri, ridicîndu-le pînă la înălțimea obișnuită a unor întărituri, iar în vîrf, unde nu mai aveau la îndemînă samare, au îngră-

https://biblioteca-digitala.ro

mădit poveri de tot felul. Într-adevăr, cum au sosit, armatele punice s-au putut urca cu foarte mare ușurință pe măgură. La început, neobișnuita înfățișare a întăriturii romane le pironi locului, ca în fața unei minuni, încît comandanții iritați se răstiră la ostași întrebîndu-i de ce stau încremeniți și nu dărîmă acea lucrare caraghioasă care nu-i destul de solidă nici măcar pentru femei, ori pentru copii, tocmai acum cînd dușmanul e prins și se ascunde în spatele poverilor ? Deși comandanții puni rosteau aceste vorbe cu dispreț, totuși, pentru ostașii lor nu era o treabă ușoară nici să sară dincolo de baricade, nici să urnească poverile, nici să dărîme samarele îngrămădite și așezate de-a valma. În cele din urmă, dîndu-li-se pari din mînă în mînă, trupele cartagineze, după ce prăvăliră poverile puse în calea lor, își croiră drum, dînd peste cap rîndurile înarmate ale romanilor ; această operație se executa acum în mai multe puncte ; tabăra romană fu cucerită în întregime, iar romanii, puțini la număr, după ce și-au căutat refugiul în codrii învecinați, au izbutit să scape cu fuga în castrul lui Cn. Scipio, pe care îl comanda Ti. Fonteius. Unii istorici au scris că Cn. Scipio a fost doborît pe măgură în timpul primului atac al dușmanilor, alții, că și-a căutat refugiul, însoțit de cîțiva ostași, într-un turn din apropierea castrului ; că acestui turn, cartaginezii, neputîndu-i sparge porțile, i-au dat foc și că în felul acesta l-au cucerit, ucigînd pe toți cei dinăuntru, împreună cu comandantul însuși. Cn. Scipio a căzut în luptă în al optulea an de la sosirea sa în Spania și după 29 zile de la moartea fratelui său. Dolîul pentru moartea lor n-a fost mai mare la Roma ca în întreaga Spanie ; căci în vreme ce la Roma concetățenii lor deplîngeau înstrăinarea provinciei și dezastrul public, Spania jelea și regreta pe comandanții înșiși și îndeosebi pe Cn. Scipio, fiindcă el sosise mai întîi acolo și cîștigase dragostea hispanilor, dîndu-le primele dovezi de ceea ce înseamnă dreptatea și cumpătarea romană.

https://biblioteca-digitala.ro

XXXVII În vreme ce armatele romane părea nimicite și Spaniile[1] pierdute, un singur om a reușit să salveze situația pierdută. În rîndurile oștirii se găsea cavalerul roman L. Marcius[2], fiu lui Septimius, un tînăr iscusit și înzestrat cu inteligență mai vie și cu o bărbăție mai vajnică decît a celor în tagma cărora văzuse lumina zilei. La cele mai alese însușiri ale firii sale, se adăugase învățătura primită de la Cneius Scipio, de care fusese mulți ani instruit în toate secretele meșteșugului armelor.

În acele împrejurări, Marcius, strîngînd ostașii fugari și scoțînd și cîteva trupe din garnizoanele romane din Spania, înjghebă o oaste nu demnă de disprețuit și se uni cu trupele lui Tiberius Fonteius, legatul lui Publius Scipio. Atît de mult s-a ridicat acest simplu cavaler, prin influența sa asupra ostașilor și prin respectul de care se bucura, încît după ce s-a întărit castrul dincolo de Ebru și s-a pus problema alegerii unui general în comițiile ostășești, soldații, schimbîndu-se unii pe alții în posturile de la parapetele castrului, ca să meargă pe rînd la vot, i-au acordat lui L. Marcius comanda supremă. Apoi, pînă la sosirea dușmanului, tot timpul — iar acesta a fost foarte scurt — l-a folosit pentru fortificarea castrului și transportul proviziilor ; ostașii executau toate ordinele nu numai cu zel, dar și fără să se lase abătuți sufletește cîtuși de puțin. Însă, după ce s-a aflat că Hasdrubal fiul lui Gisco, care venea să nimicească rămășițele romane, a trecut Ebrul și se apropie în mare grabă, văzînd semnalul de luptă înălțat de noul lor comandant și aducîndu-și aminte de comandanții pe care-i avuseseră puțin mai

[1] Erau două Hispanii : Hispania Ulterior și Hispania Citerior, adică de dincolo și de dincoace de fluviul Ebru.

[2] Istoricii nu sînt de acord cu gradul în armată al lui Marcius. Astfel Valerius Maximus *(Factorum et dictorum memorabilium libri, IX,* cartea 11) relatează că Marcius era tribun militar, Cicero *(Pro Balbo)* centurion primipil, pe cînd Titus Livius, că era numai *eques romanus.* În orice caz era plebeu de origine.

https://biblioteca-digitala.ro

înainte și sub ce conducători și cu ce trupe obișnuiau să pornească la luptă, deodată, cu toți începură să se jeluiască și să-și dea cu pumnii în cap ; unii ridicau mîinile către cer învinuindu-i pe zei ; alții se prosternau la pămînt, fiecare strigîndu-l pe nume pe comandantul său. Toate aceste tînguiri nu puteau fi potolite nici de îmbărbătările centurionilor și nici de mîngîierile sau mustrările lui Marcius, care-i întreba de ce bocesc ca niște femei, fără rost, în loc să-și oțelească mai de grabă sufletele, pentru a se apăra și pe ei și Republica și-i îndemna să nu rabde să le rămînă comandanții morți nerăzbunați.

Deodată se auziră strigăte și sunetul trîmbițelor (căci dușmanii erau aproape de parapetele castrului). Atunci jalea li se preschimbă pe loc în ură și, cuprinși de furie, se năpustiră spre porți, dînd năvală asupra inamicului care venea nepăsător, în neorînduială. Dezlănțuirea acestui atac neașteptat a înspăimîntat brusc pe cartaginezi, care se întrebau „de unde au răsărit deodată atîți dușmani, cînd aproape toată armata romană fusese nimicită ; de unde atîta îndrăzneală, atîta încredere în sine la adversarii lor învinși și puși pe fugă ; ce comandant s-a ivit după moartea celor doi Scipioni ; cine comandă castrul și cine a dat semnalul de luptă ?“ În fața noii stări de lucruri apărute pe neașteptate, cartaginezii rămaseră înmărmuriți și pentru moment, dădură înapoi, apoi sub presiunea strașnicului atac roman, o luară la fugă. Și ar fi fost un măcel îngrozitor printre fugari, sau un atac îndrăzneț și primejdios pentru urmăritori, dacă Marcius n-ar fi dat imediat semnalul de retragere și nu și-ar fi oprit trupele înflăcărate, stînd stavilă el însuși în calea primelor unități și reținînd pe unii ostași. Apoi și-a readus în tabără trupele atît de însetate de măcel și de sînge. Cartaginezii, alungați de la început în neorînduială de la parapetele taberii adversarului, cînd au constatat că nimeni nu-i mai urmărește, încredințați că romanii s-au oprit de teamă,

https://biblioteca-digitala.ro

se apropiară din nou de tabără, cu nepăsarea pe care le-o inspira dispreţul.

Aceeaşi delăsare domnea şi în rîndurile ostaşilor însărcinaţi cu paza taberii cartagineze ; căci, cu toate că duşmanul era aproape, nu-i ducea mintea că ar putea fi altceva decît rămăşiţele celor două armate nimicite de ei cu cîteva zile mai înainte. Informat că la inamic totul e în neorînduială, Marcius, gîndind la toate acestea, optă pentru un plan care la prima vedere părea mai mult semeţ decît îndrăzneţ, şi anume acela de a ataca tabăra duşmană, încredinţat că pentru romani este mai uşor să cucerească o singură tabără, aceea a lui Hasdrubal, decît să şi-o apere pe a lor, în caz că se unesc din nou trei armate şi trei comandanţi. De altfel, dacă acţiunea începută avea să reuşească, amărăciunea suferită se va mai potoli puţin, iar dacă ar fi fost respinsă, ar fi spulberat totuşi dispreţul cartaginezilor faţă de romani.

XXXVIII Dar, pentru ca nu cumva o acţiune întreprinsă pe neaşteptate, sau chiar teama de noapte, precum şi planul său neobişnuit pentru ai săi să zădărnicească totul, socoti că trebuie să le vorbească ostaşilor şi să-i îmbărbăteze ; de aceea, după ce îi chemă la adunare, le cuvîntă astfel : „Ostaşi ! Atît respectul meu faţă de comandanţii noştri vii şi morţi, cît şi situaţia prezentă a noastră a tuturora pot să convingă pe oricare dintre voi că, deşi funcţia mea de conducere poate să vă pară o mare cinste, ea nu este altceva decît o sarcină grea şi plină de griji ! Într-adevăr, în acest moment, cînd, fără teama care-mi înăbuşă suferinţa, anevoie aş putea să mă reculeg şi să găsesc un strop de alinare pentru sufletul meu, mă văd silit, oricît de greu mi-ar veni, să mă îngrijesc singur de soarta voastră, a tuturora. Şi nici chiar atunci cînd mă gîndesc cum pot păstra pentru patrie rămăşiţele celor două armate, nu-mi pot abate inima de la această cople-

https://biblioteca-digitala.ro

şitoare jale ; căci o amintire dureroasă mă urmăreşte şi zi şi noapte : amîndoi Scipionii îmi apar în minte, tulburîndu-mă cu griji şi insomnii ; şi adeseori ei mă trezesc din somn, indemnîndu-mă să nu-i las nerăzbunaţi nici pe ei, nici pe ostaşii lor, (neînvinşi pe aceste tărîmuri vreme de opt ani) nici pe tovarăşii voştri de arme şi nici republica ; ei îmi poruncesc să le urmez învăţătura şi îndrumările, şi aşa cum în timpul vieţii lor nimeni n-a fost mai supus ordinelor lor ca mine, la fel, după moartea lor să accept ca cel mai bun lucru de făcut pe acela pe care sînt convins că ei înşişi l-ar fi făcut. Ostaşi, doresc ca şi voi să-i cinstiţi pe Scipioni nu prin tînguiri şi lacrimi, ca pe unii ce s-au stins din viaţă (căci ei trăiesc şi rezistă prin faima faptelor pe care le-au săvîrşit), ci prin luptă. Şi oridecîte ori vă veţi aminti de dînşii, să porniţi la atac ca şi cînd i-aţi vedea pe ei înşişi îmbărbătîndu-vă şi dîndu-vă semnalul. Căci de bună seamă, ieri, însuşi chipul lor, prezent în faţa ochilor şi în inimile voastre, v-a insuflat tărie în acea luptă memorabilă prin care aţi dovedit duşmanilor că numele de roman nu s-a stins odată cu moartea Scipionilor şi că poporul, a cărui putere şi vitejie n-au fost înăbuşite de dezastrul de la Cannae, va ieşi negreşit învingător din cele mai grele încercări ale soartei. Acum, de vreme ce-aţi dat dovadă de atîta îndrăzneală din propriul vostru imbold, vreau să-mi dau seama cît de mult veţi îndrăzni acum sub conducerea comandantului vostru ! Căci ieri, cînd am dat semnalul de retragere, în timp ce voi îl urmăreaţi pe duşmanul intrat în panică şi în derută, n-am vrut să înfrîng curajul vostru, ci numai să-l reţin, spre a vă rezerva o glorie mai strălucită şi mai temeinică ; pentru ca, de exemplu, ivindu-se mai tîrziu prilejul, să-i puteţi ataca : voi bine pregătiţi, iar duşmanii luaţi prin surprindere ; voi înarmaţi, ei dezarmaţi, sau chiar din somn ! Această speranţă, ostaşi, într-o împrejurare prielnică nu este întîmplătoare, ci s-a născut din însăşi

https://biblioteca-digitala.ro

situaţia noastră. Şi dacă, să zicem, aţi fi întrebaţi, în ce chip, voi, o mînă de ostaşi învinşi aţi putut păzi tabăra împotriva unor duşmani atît de numeroşi şi victorioşi, să nu răspundeţi nimic altceva decît că, îngrijoraţi de situaţia noastră, v-aţi păstrat tabăra întărind-o cu lucrări de fortificaţii şi că aţi stat pregătiţi şi rînduiţi pentru luptă. Şi chiar aşa se prezintă lucrurile ! Deoarece, atunci cînd soarta scuteşte pe oameni de orice teamă, îi fereşte prea puţin de primejdii ; iar neglijenţa îi face neprevăzători şi-i expune la orice risc. Astfel, de nimic nu se tem mai puţin duşmanii noştri decît de-un atac de-al nostru, noi cei împresuraţi şi atacaţi de ei ! Să îndrăznim deci ceeace nimeni nu poate crede că vom îndrăzni, căci o acţiune, cu cît va părea mai dificilă, cu atît va fi mai uşor de înfăptuit.

La a treia veghe din noapte, vă voi porni încolonaţi în marş, fără zgomot. Eu am cercetat şi am aflat că nici ordinea străjilor, nici a posturilor nu este păstrată la duşmani cum se cuvine. Odată cu strigătul pe care îl vor auzi la porţi şi la cel dintîi atac, tabăra inamicului va fi a noastră. Atunci să treceţi la măcelul duşmanilor buimăciţi de somn, înspăimîntaţi de învălmăşeală şi surprinşi fără arme în culcuşurile lor, la acel măcel, de la care cu amărăciune aţi fost opriţi ieri. Ştiu că planul meu pare îndrăzneţ ; dar în împrejurări grele şi lipsite de speranţă, hotărîrile cele mai curajoase sînt întotdeauna salvatoare ; dacă în acel moment hotărîtor vei şovăi, pierzînd prilejul favorabil, acesta va dispare fulgerător — şi zadarnic vei mai căuta după aceea să-l regăseşti. O armată este aproape ; alte două nu sînt departe. Dacă veţi ataca acum aveţi oarecari speranţe de izbîndă, căci doar v-aţi măsurat de curînd forţele voastre cu ale lor. Dacă aminăm ziua atacului şi dacă adversarul va înceta să ne dispreţuiască, în urma strașnicului vostru atac de ieri, se iveşte

https://biblioteca-digitala.ro

primejdia de a se aduna toţi comandanţii cartaginezi, toate armatele cartagineze. Oare, în acest caz, vom mai izbuti noi să înfruntăm trei comandanţi şi trei armate duşmane, împotriva cărora n-a putut ţine piept Cneius Sciopio, cînd armata sa era intactă ? Aşa cum au pierit comandanţii noştri, pentru că şi-au împărţit forţele, la fel vor putea fi nimiciţi şi vrăjmaşii, separaţi şi divizaţi. O altă cale de a purta războiul nu este. Dar să nu aşteptăm nimic, în afară de împrejurarea prielnică a apropiatei nopţi. Cu ajutorul zeilor, duceţi-vă, îngrijiţi-vă de mîncare şi odihnă, pentru ca întremaţi şi înzdrăveniţi, să năvăliţi asupra taberei duşmanului cu aceeaşi străşnicie cu care v-aţi apărat tabăra voastră !"

Ostaşii ascultară cu voioşie planul noului lor comandant, plan care le plăcea cu atît mai mult, cu cît era mai îndrăzneţ. Restul zilei ostaşii l-au petrecut pregătindu-şi armele şi îngrijindu-se de cele trupeşti, iar cea mai mare parte a nopţii a fost rezervată somnului. La veghea a patra au pornit în marş.

XXXIX Dincolo de tabăra cea mai apropiată a duşmanilor, la o depărtare de 6000 de paşi, erau alte trupe cartagineze. Între tăbără şi aceste trupe era o vale acoperită cu copaci deşi. Cam în mijlocul acestei păduri fu ascunsă, după obiceiul cartaginez, o cohortă romană, precum şi un pîlc de călăreţi. Astfel, drumul punilor fiind tăiat pe la mijloc, celelalte trupe romane fură dirijate în liniştea cea mai perfectă spre inamicul cel mai apropiat şi, pentru că nu exista nici o strajă în faţa porţilor şi nici o pază la parapetele taberei, romanii pătrunseră în tabără, întocmai ca într-a lor, fără nici o împotrivire de nicăieri. Sunară apoi trîmbiţele şi scoaseră strigăte. O parte dintre romani îi măcelăriră pe duşmanii pe jumătate adormiţi, alţii puseră foc la colibele acoperite cu paie uscate, ca să le taie fuga. Ostaşii cartaginezi, buimă-

https://biblioteca-digitala.ro

ciți de focul, de strigătele și măcelul care-i potopiră în același timp, erau ca pierduți, nefiind în stare nici să audă, nici să întreprindă ceva. Ei nimeresc dezarmați peste pilcurile înarmate ale romanilor ; apoi, drumurile fiind baricadate, se reped spre porți sau peste parapete ; iar dacă reușea vreunul să scape, fugea numaidecît la cealaltă tabără ; pe drum însă, înconjurați de cohorta și de călărețiii romani, care le ieșea în întîmpinare din ascunzători, ei erau măcelăriți pe măsură ce veneau. De altfel, chiar dacă ar fi reușit vreunul să scape din acel măcel, romanii au alergat atît de repede din tabăra abia cucerită la cea de a doua, încît nici o ștafetă n-ar fi putut să le vestească mai înainte înfrîngerea.

Într-adevăr, acolo, cartaginezii fiind mai departe de dușman, și fiindcă unii se împrăștiaseră din zori după furaje și lemne sau după prădăciuni, romanii, găsiră și mai multă neglijență și neorînduială ; armele lăsate de-a valma în posturi, ostașii fără arme, tolăniți pe pămînt, sau plimbîndu-se prin fața parapetelor și a porților taberei. În această stare de nepăsare și dezordine, fură găsiți de romanii încălziți de ultimul măcel și mîndri de victorie. De aceea, la porți nimeni nu le-a putut opune nici un fel de rezistență. Dincolo de porți însă se încinse o luptă crîncenă, după ce la primul strigăt și la cea dintîi învălmășeală cartaginezii au început să alerge prin întreaga tabără ; și, negreșit, lupta ar fi durat multă vreme, dacă vederea scuturilor romane mînjite de sînge, n-ar fi fost pentru puni dovada unui alt dezastru și nu i-ar fi înspăimîntat. Această groază îi puse pe toți pe fugă și, împrăștiindu-se pe unde li se deschidea un drum, ieșiră din tabără cu toții, afară de cei care fuseseră doborîți pe loc.

În acest fel romanii, comandați de Lucius Marcius, au cucerit prin asalt într-o zi și o noapte cele două tabere ale dușmanului.

https://biblioteca-digitala.ro

Analistul Claudius Quadrigarius[1], care a tradus din greceşte analele lui Acilius[2], a scris că au fost măcelăriţi cam 37.000 de vrăjmaşi şi luaţi prizonieri cam 1830, a fost capturată o uriaşă pradă, printre care şi scutul rotund de argint, în greutate de 137 libre, cu chipul lui Hasdrubal Barcas...

Numele comandantului Marcius este pomenit de toţi analiştii ca al unui om mare, adăugînd gloriei sale chiar şi minuni. Se spune că pe cînd el vorbea la o adunare, o flacără ca un nimb de lumină, i-a ieşit din cap fără ca el s-o simtă, dar umplînd de groază pe soldaţii din jur. Iar ca amintire a biruinţei sale asupra cartaginezilor, a existat pînă la arderea Capitoliului scutul denumit al lui Marcius, pe care era încrustat chipul lui Hasdrubal.

Apoi situaţia s-a liniştit un timp în Spania, deoarece ambii adversari, după atîtea pierderi suferite de ambele părţi, se fereau de o acţiune decisivă.

XL În timp ce în Spania se petreceau aceste evenimente, Marcellus, care cucerise Syracusa, după ce a pacificat Sicilia cu atîta bunăcredinţă şi omenie, încît să crească nu numai gloria sa, dar şi măreţia poporului roman, a transportat la Roma, pentru împodobirea oraşului, statui şi tablouri din care se găseau din belşug la Syracusa. Erau, de bună seamă, trofee capturate de la vrăjmaşi, potrivit dreptului războiului; pe de altă parte acestea au constituit şi prilejul apariţiei primelor semne

[1] Analist roman, contemporan cu Sulla şi Cicero, scrie o istorie romanţată, folosită de Titus Livius. Opera sa începe cu timpurile atestate istoriceşte, cu invazia Romei de gali şi ajunge pînă în epoca contemporană cu el.

[2] Acilius Glabrio, analist roman, trăieşte la finele sec. al III-lea şi începutul sec. al II-lea î.e.n., fiind contemporan cu războiul al II-lea punic şi cu analiştii Fabius Pictor şi Cincius Alimentus.

https://biblioteca-digitala.ro

de admirație pentru operele de artă grecești, după care lăcomia i-a împins pe romani să spolieze după bunul plac edificiile sfinte sau profane, ceea ce, de bună seamă, s-a întors în cele din urmă împotriva zeilor romani înșiși și chiar împotriva templului pe care însuși Marcellus l-a împodobit atît de extraordinar pentru prima oară [1]. Căci templele înălțate de Marcellus lîngă poarta Capena erau vizitate de străini, datorită podoabelor lor fără seamăn, din care au rămas însă o foarte mică parte.

Începuseră să sosească la Marcellus soli de la aproape toate cetățile Siciliei. După cum fusese comportarea fiecăreia, la fel erau și condițiile relațiilor cu Roma. Într-adevăr, cetățile care înainte de cucerirea Syracusei de către romani fie că nu rupseseră alianța cu Roma, fie că o reînnoiseră, au fost primite sau onorate ca aliate credincioase ; în schimb cele care se predaseră de frică, după luarea Syracusei, au primit condițiile învingătorului, fiind socotite învinse.

Totuși mai existau pentru romani un număr de dușmani, și nu puțini, în împrejurimile orașului Agrigentum [2]. În fruntea acestora erau Epicydes [3] și Hanno [4], comandanții rămași de la războiul de mai înainte, precum și Hyppacritanus [5], un comandant nou, care fusese trimis de Hanibal în locul lui Hippocrates și care era de

[1] Este vorba de templul lui Jupiter Capitolinus, care a fost incendiat în 84 î.e.n.

[2] Azi Agrigento vechi oraș grecesc din Sicilia sudică locuită de sicani, vestit prin exportul de vinuri și sulf. Apogeul înfloririi sale l-a atins în sec. V ; a fost cucerit de puni în 262 î.e.n.

[3] Epycides, originar din Syracusa, însă născut în Cartagina, este trimis de Hanibal drept consilier al regelui Hieronymus, iar după moartea acestuia devine arhontele Syracusei și împreună cu fratele său Hypocrates joacă un mare rol în conflictul cu romanii, ca acolit al Cartaginei.

[4] Hanno, succesorul lui Himilco, răpus de ciumă, era comandantul trupelor cartagineze din Sicilia.

[5] Hippacritanus era originar din Hipparra, sau Hippo Diarrhytos, localitate din regiunea Zeugitana, din vecinătatea Cartaginei.

https://biblioteca-digitala.ro

neam libophoenic [1]. Acesta (compatrioţii săi îi spuneau Muttines) era un războinic cu experienţă, care îl avusese pe Hanibal ca îndrumător în meşteşugul războiului. Epicydes şi Hanno i-au pus la dispoziţie trupe auxiliare de numizi şi Hyppacritanus, cutreierînd cu ele în lung şi-n lat ţinutul duşmanilor, a izbutit să-şi păstreze credincioşi aliaţii, acordîndu-le fiecăruia sprijinul său la momentul potrivit, încît în scurt timp numele lui Muttines s-a răspîndit în întreaga Sicilie şi a devenit cea mai mare speranţă a celor care susţineau interesele cartaginezilor. Ca urmare, comandantul cartaginez şi cel siracuzan, care pînă în acea vreme stătuseră închişi în Agrigentum, la adăpostul zidurilor, nu numai sfătuiţi de Muttines, ci bizuindu-se şi pe ajutorul său, au îndrăznit să iasă dintre ziduri, întocmindu-şi tabăra lîngă rîul Himera. Cînd i se aduse la cunoştinţă lui Marcellus această veste, numaidecît îşi puse în mişcare trupele şi-şi stabili castrul la o depărtare de circa 4000 de paşi de duşman, aşteptînd să vadă ce vor face sau ce pregătesc. Dar Muttines nu le-a dat deloc romanilor răgaz şi nici prilej să zăbovească sau să chibzuiască, căci, trecînd rîul, s-a năpustit asupra lor, stîrnind cumplită groază şi învălmăşeală în rîndurile posturilor romane. A doua zi, tot el, dînd o luptă aproape în toată regula, i-a respins pe romani între întăriturile castrului. De acolo însă, Muttines a fost chemat înapoi în tabără din pricina unei răscoale a numizilor, dintre care vreo 300 plecaseră la Heraclea Minoa [1]. De aceea, a plecat şi el acolo, ca să-i liniştească şi să-i aducă iarăşi în ta-

[1] Libophoenicii, o populaţie africană rezultată din amestecul vechilor colonişti fenicieni şi a indigenilor africani, stabiliţi mai ales în regiunea Byzacene.

[2] Heraclea Minoa, oraş situat pe coasta meridională a Siciliei, între Agrigentum şi Selinunt, colonie înfiinţată de locuitorii din Selinunt, care i-au dat numele de Minoa. Venind şi colonişti din Sparta, aceştia i-au dat denumirea de Heraclea. A fost multă vreme sub dominaţia cartaginezilor, înainte de cucerirea Siciliei de către romani.

https://biblioteca-digitala.ro

bără. Se spune că Muttines a stăruit din răsputeri pe lîngă căpetenii să nu dea piept cu dușmanii în lipsa sa.

Amîndoi comandanții au suportat greu această dispoziție și mai ales Hanno, care încă de mai înainte fusese neliniștit de gloria numidului. „O stîrpitură africană ca Muttines, își spunea el, să-mi dea lecție mie, comandant suprem al cartaginezilor, trimis de senat și de popor!?" Hanno l-a convins pe Epicydes, care șovăia însă, ca, după ce vor trece rîul, să se rînduiască în linie de bătaie, spunîndu-i că a aștepta pe Muttines, înseamnă a-l lăsa pe acesta, în caz de succes, să se înfrupte din toată gloria.

XLI Marcellus, socotind că pentru dînsul, după ce îl respinsese la Nola pe Hanibal, pe atunci plin de trufie după victoria de la Cannae, nu este demn să dea înapoi în fața unor dușmani care au fost înfrînți și pe uscat și pe mare, ordonă ostașilor să ia în grabă armele și să scoată steagurile afară din castru. Pe cînd Marcellus își rînduia în linie de bătaie oastea, 10 călăreți numizi, din linia de luptă a adversarului, veniră în galop și-i dădură de știre că numizii, compatrioții lor, puternic zdruncinați sufletește, mai întîi, pentru că trei sute de răzvrătiți din rîndurile lor s-au dus la Heracleea, și apoi pentru că l-au văzut pe comandantul lor Muttines, îndepărtat chiar în ajunul bătăliei de către comandanții cartaginezi, invidioși pe gloria acestuia, s-au hotărît să stea deoparte inactivi. Deși acest neam perfid al numizilor mereu și-a călcat făgăduința, de astă dată și-a respectat-o. Ca urmare, și avîntul romanilor a crescut cînd s-a răspîndit știrea că adversarul a fost părăsit de cavaleria numidă, de care ei se temeau cel mai mult ; și dușmanii s-au îngrozit datorită faptului că nu mai erau sprijiniți de majoritatea forțelor lor și de teamă ca nu cumva să fie atacați de propria lor cavalerie. De aceea, lupta desfășurată n-a fost deloc crîncenă ; cel dintîi strigăt și primul atac au hotărît rezultatul luptei. Numizii, care în timpul desfă-

https://biblioteca-digitala.ro

șurării operațiunilor rămăseseră nemișcați la aripi, îndată ce i-au văzut pe cartaginezi luînd-o la sănătoasa, le-au fost un timp tovarăși de fugă, dar cînd au constatat că se îndreaptă spre Agrigentum, de teama unei împresurări, i-au părăsit și s-au îndreptat prin cetățile apropiate. Multe mii de cartaginezi au fost măselăriți ; au fost capturați 6000 de prizonieri, precum și 8 elefanți.

Aceasta a fost ultima bătălie dată de Marcellus pe teritoriul Siciliei. Biruitor, el s-a înapoiat de acolo la Syracusa. Era tocmai sfîrșitul anului...

(În anul următor, 211 î.e.n., sub consulii Cneius Fulvius și P. Sulpicius Galba, Hanibal încearcă să despresoare Capua, dar fiind bătut, renunță și se îndreaptă cu toate forțele spre Roma, pustiind totul în calea sa. El își așează tabăra în apropierea orașului. De trei ori în trei zile armatele dușmane se rînduiesc în linie de bătaie, dar tot de atîtea ori izbucnirea unei furtuni îi determină pe beligeranți să se retragă în tabere. Interpretînd aceasta ca un *praesagium infestum* — o rea prevestire — și o interdicție din partea zeilor, Hanibal se retrage în Campania.)

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXVI-A

ROMANII PEDEPSESC CAPUA PENTRU TRĂDARE

XII În plus, romanii au dovedit mai multă înverșunare în îngenuncherea Capuei prin asediu, decît a dovedit Hanibal în apărarea ei. Căci el s-a îndreptat din Lucania, din ținutul Bruttium, către mare, ajungînd la Rhegium după un marș atît de forțat, încît prin sosirea sa neașteptată era cît pe-aci să-și surprindă adversarul. În cursul acelor zile, Capua, cu toate că asediul ei fusese continuat de romani cu aceeași intensitate, a simțit totuși înapoierea proconsulului Fulvius Flaccus [1]; dar s-a mirat în același timp de faptul că Hanibal nu s-a înapoiat și el. Atunci, în urma discuțiilor purtate, campanii și-au dat seama că au fost părăsiți de tot de Hanibal și că punii au pierdut orice speranță de a mai păstra Capua. S-a mai adăugat și un edict [2] al proconsulilor, propus în urma unui senatus-consult și răspîndit în rîndurile vrăjmașilor, după care „cetățeanul campan care va trece de partea romanilor înaintea unei zile stabilite, nu va avea de suferit nici un

[1] Pentru un scurt interval de timp, proconsulul Fulvius Flaccus plecase cu o parte din trupele asediatoare ale Capuei ca să apere Roma amenințată prin sosirea lui Hanibal; el însă s-a înapoiat repede pentru a continua asediul Capuei, aflînd că Hanibal a renunțat la cucerirea Romei.

[2] Fulvius Flaccus, după contactul cu senatul roman, s-a întors de la Roma cu acest edict.

https://biblioteca-digitala.ro

neajuns". Cu toate acestea, nici un campan n-a trecut de partea romanilor, toți fiind stăpîniți mai mult de frică decît de încredere, deoarece campanii săvîrșiseră odată cu trădarea, greșeli mult prea mari să mai poată fi iertați. Însă, așa cum niciunul dintre ei nu trecu de partea romanilor, din îndemn propriu, nu chibzuiră nici vreun plan de salvare a intereselor obștești. Nobilii își părăsiseră dregătoriile publice, nemaiîndeplinind nici o sarcină oficială și nu puteau fi constrînși să ia parte la ședințele senatului. La cîrma cetății era nu cel care meritase această cinste, ci cel care își exercita puterea și drepturile fără să merite funcția pe care o îndeplinea. Într-adevăr, acum nici unul dintre fruntași nu mai apărea nici în for, nici la vreun așezămînt public ; închiși în locuințe, așteptau din zi în zi, odată cu căderea patriei, pieirea lor. Grija conducerii treburilor era lăsată în seama lui Bostar și Hanno, comandanții garnizoanei punice, care la rîndu-le erau neliniștiți de primejdiile care-i amenințau pe ei și nu pe aliații lor. Cei doi îi trimiseseră o scrisoare lui Hanibal, în termeni nu numai răspicați, ci chiar aspri, în care îl acuzau că a predat nu numai Capua în mîinile vrăjmașilor, ci i-a predat și pe ei și garnizoana lor, lăsîndu-i să îndure toate chinurile ; că a plecat în Bruttium ca un om care-și întoarce privirile, pentru a nu fi martor la căderea orașului lor. Dar, pe Hercule, romanii n-au putut fi urniți din loc și siliți să despresoare Capua nici măcar de atacarea Romei : într-o asemenea măsură este mai statornic dușmanul roman, decît prietenul cartaginez ! Că dacă, dimpotrivă, Hanibal se va întoarce la Capua și va îndrepta tot greul războiului într-acolo, ei vor fi gata împreună cu campanii să străpungă încercuirea. Că doar n-au trecut Alpii ca să se războiască cu rheginii sau cu tarentinii ! Unde sînt legiunile romane, acolo se cuvine să fie și armatele cartagineze ! Așa s-a izbîndit la Cannae, tot așa

https://biblioteca-digitala.ro

și la Trasimennus, întîlnindu-se și măsurîndu-se cu vrăjmașul și încercîndu-și prin luptă norocul.

Scrisoarea cu acest cuprins a fost înmînată numizilor, care, după ce li s-a făgăduit o răsplată, au declarat că se vor strădui s-o transmită lui Hanibal. După ce aceștia au venit ca dezertori în tabăra lui Flaccus, pentru ca, la momentul potrivit, să dispară de acolo, deoarece foametea care bîntuia de multă vreme în Capua era un motiv îndreptățit pentru unii de a trece de partea romanilor, pe neașteptate sosi în castrul roman o femeie campană, țiitoarea unuia dintre dezertori, care îi dezvălui comandantului că numizii au trecut cu scopul de a-i înșela pe romani și că au asupra lor o scrisoarea către Hanibal ; ea spuse că e gata să demaște pe unul dintre ei, care i s-a destăinuit. Fiind confruntat, numidul se prefăcu la început cu multă îndărătnicie, spunînd că n-o cunoaște pe femeie. Treptat-treptat însă, cînd văzu că se cer și se pregătesc uneltele pentru cazne, fu înduplecat să spună adevărul ; el mărturisi că femeia are dreptate, scoase la iveală scrisoarea și mai adăugă încă un fapt care fusese tăinuit pînă atunci, și anume acela că prin castrul roman cutreierâ în chip de dezertori și alți numizi. Un număr de peste 70 dintre aceștia fură prinși și stîlciți în bătăi cu vergile, după care li se tăiară mîinile și, împreună cu noii dezertori, au fost trimiși înapoi la Capua. Priveliștea aceasta atît de cutremurătoare le-a zdrobit sufletele campanilor.

XIII Poporul, îmbulzindu-se spre forum, îl sili pe Loesius să convoace senatul ; senatorii care lipseau de la îndatoririle obștești de multă vreme fură amenințați fățiș că, dacă nu vor veni la senat, cetățenii le vor înconjura locuințele și-i vor scoate cu forța afară, în public. Această amenințare îi asigură fruntașului cetății un senat numeros. Acolo, în vreme ce ceilalți opinau pentru trimiterea unei solii la comandanții romani, Vibius Virrius, cel care în-

https://biblioteca-digitala.ro

demnase la ruperea legăturilor cu romanii, cerîndu-i-se părerea, declară următoarele : „Cei care vorbesc despre solii, despre pace și despre predare nu-și mai aduc aminte ce-ar fi avut ei de gînd să facă dacă i-ar fi avut pe romani în mîinile lor și nici ce s-ar cuveni să îndure ei înșiși.

Ce ? Credeți că va mai fi acea capitulare de odinioară, cînd ne-am predat pe noi și toate ale noastre romanilor [1], ca să obținem ajutor împotriva samniților ? Oare ați uitat în ce vreme și în ce situație am trădat noi poporul roman ? Și în ce chip și în ce chinuri și cu ce rușine și ocară le-am nimicit garnizoana în timpul trădării, deși putea fi lăsată să plece liberă ? Și de cîte ori și cu cîtă înverșunare am dat atacuri pentru spargerea încercuirii ? De cîte ori le-am atacat castrul și l-am chemat pe Hanibal ca să-i nimicească ? Și acest fapt, care este mai recent din toate, că l-am trimis pe Hanibal de aici pentru a ataca Roma însăși ? Amintiți-vă, de asemenea, ce dovezi de ură ne-au arătat ei, ca să vă dați seama din ele ce mai puteți nădăjdui de la dînșii ! Cînd în Italia era un dușman venit de pe alte meleaguri, iar dușmanul era Hanibal, romanii, lăsînd totul la o parte, lăsîndu-l la o parte pe însuși Hanibal, au trimis pe amîndoi consulii și două armate consulare ca să împresoare Capua. Doi ani ne chinuie romanii cu foamea, înconjurîndu-ne cu un val de parapete și șanțuri, îndurînd și ei împreună cu noi cele mai cumplite primejdii și cele mai grele eforturi, de multe ori fiind măcelăriți în jurul valului de întărituri și șanțuri și alungați aproape pînă la marginea castrului ! Dar las la o parte toate acestea : este un vechi și cunoscut obicei să se îndure nevoi și să se înfrunte primejdii cu prilejul atacului unui oraș al dușmanilor. Iată dovezile unei neînduplecate mînii și ale unei uri de neispășit : Hanibal a

[1] Se face aluzie la actul de predare al Capuei în anul 343 î.e.n., cînd campanii și-au încredințat bunurile și viața lor romanilor.

https://biblioteca-digitala.ro

atacat castrul roman cu uriașe trupe de pedestrime și cavalerie și în parte l-a și cucerit ; în disprețul unei primejdii atît de mari pentru ei, romanii nu s-au clintit cîtuși de puțin de la împresurarea Capuei. Hanibal trecînd peste Volturnus, a trecut prin foc și sabie ținutul Calenum ; cu tot dezastrul atît de cumplit al aliaților lor, romanii nu s-au mișcat cîtuși de puțin din loc ! Hanibal a ordonat apoi unităților sale să înainteze către cetatea romană însăși : romanii au privit cu dispreț și această furtună amenințătoare ! Hanibal, trecînd peste rîul Anio, și-a așezat tabăra la 3 000 de pași de oraș, iar în cele din urmă s-a apropiat chiar de ziduri și de porți și le-a arătat că, dacă nu vor despresura Capua, le va cuceri Roma : romanii n-au despresurat-o ! Chiar și fiarele sălbatice, întărîtate de furia oarbă și de turbare, le-ai putea îndepărta de Capua, dacă te-ai apropia de vizuinile lor ; pe romani însă nu i-a îndepărtat de Capua nici Roma încercuită, nici soțiile și copiii lor, ale căror tînguiri se auzeau aproape de aici, nici altarele, vetrele, templele zeilor, mormintele strămoșilor pîngărite și violate ; atît de înverșunată le e dorința de a ne pedepsi, atît de cumplită le e setea de a ne sorbi sîngele nostru ! Și poate nu fără justificare. Și noi am fi procedat la fel dacă ne-ar fi ajutat soarta. Dar fiindcă altfel au găsit de cuviință zeii nemuritori și pentru că nu se cuvine să dau înapoi în fața morții, pot totuși, cîtă vreme sînt liber, cîtă vreme sînt stăpîn pe mine, să evit printr-o moarte chiar ușoară, dar demnă, torturile și batjocurile pe care mi le rezervă dușmanul. N-am să-i mai văd pe Appius Claudius și pe Quintus Fulvius, fălindu-se cu o victorie fără seamăn, nu voi fi tîrît prin Roma în chip de obiect al spectacolului triumfului lor, pentru ca apoi să-mi dau duhul în temniță, sau, legat la stîlp, să-mi aplec grumajii în fața securii romane, după ce spatele îmi va fi sfîrtecat cu lovituri de vergi ! Și nu-mi voi vedea patria năruită și mistuită de pîrjol și nici tîrîte, spre a fi batjocorite, mamele cămpane și fecioarele și

https://biblioteca-digitala.ro

băieţandrii născuţi liberi. Romanii au dărîmat din temelie însuşi oraşul Alba, de unde-şi trăgeau obîrşia, ca să nu mai rămînă nici o amintire, nici un vlăstar şi nici o amintire a originii lor ; şi n-am să cred eu că vor cruţa Capua, împotriva căreia sînt mai înverşunaţi decît împotriva Cartaginei !

De aceea, acei dintre voi care aveţi de gînd să vă plecaţi în faţa ursitei, înainte de a vedea atîtea grozăvii, aveţi astăzi la mine pregătită masa. După ce vă veţi sătura cu mîncare şi vin, aceeaşi cupă care-mi va fi dată mie, va trece din mînă în mînă : această băutură va scăpa trupul de chinuri, sufletul de batjocură, ochii şi urechile de toate grozăviile şi urgiile care trebuie văzute şi auzite şi care-i aşteaptă pe cei învinşi ! Vor fi la îndemînă şi slujitori care să arunce trupurile fără viaţă într-un mare rug aprins în ograda din faţa locuinţelor. Aceasta este singura cale, şi onorabilă şi liberă, spre moarte. Înşişi vrăjmaşii se vor uimi în faţa tăriei noastre, iar Hanibal se va căi că vitejii săi aliaţi au fost părăsiţi şi trădaţi de el !"

XIV Această cuvîntare, a lui Virrius au ascultat-o mulţi cu aprobare ; dar dintre cei care erau de părerea lui, numai acei cu suflet tare au putut să-l urmeze ; majoritatea senatorilor, bizuindu-se pe firea înclinată spre iertare a poporului roman, arătată în atîtea rînduri, în multe războaie, erau încredinţaţi că acesta va fi îngăduitor şi de astă dată faţă de ei şi, de aceea, au hotărît să trimită soli, ca să predea romanilor Capua.

Pe Vibius Virrius l-au însoţit la locuinţa lui 27 de senatori, care au luat masa împreună cu el şi apoi, după ce au băut vin, ca să uite pe cît le stătea în putinţă nenorocirea care-i pîndea, au luat cu toţii otravă ; apoi, sculîndu-se de la masă, strîngîndu-şi mîinile şi îmbrăţişîndu-se pentru cea din urmă oară, jeluindu-şi şi pieirea lor şi a patriei, unii au rămas locului spre a fi arşi în acelaşi

https://biblioteca-digitala.ro

rug, alţii însă au plecat acasă. Sîngele din vine, sub acţiunea mîncării şi a vinului, în loc să grăbească moartea, a slăbit puterea otrăvii ; de aceea, cei mai mulţi dintre ei au continuat să trăiască toată noaptea şi o parte din ziua următoare ; dar şi aceştia s-au stins din viaţă înainte de a fi deschise duşmanilor porţile cetăţii.

A doua zi, din porunca proconsulilor, a fost deschisă poarta lui Jupiter [1] care se afla în faţa castrului roman. Pe acolo au intrat o legiune şi două escadroane de cavalerie, avînd în frunte pe legatul C. Fulvius. Acesta, după ce avu grijă ca, mai înainte de toate, să fie adunate şi aduse la sine toate armele de atac şi de apărare care se găseau la Capua, a pus străji la toate porţile, ca să nu poată ieşi sau scăpa vreun duşman ; el puse mîna pe garnizoana cartagineză şi dădu poruncă senatului campan să se prezinte în castru la comandanţii romani. După ce aceştia veniră acolo, numaidecît fură viriţi cu toţii în cătuşe, ordonîndu-li-se să aducă în faţa chestorului tot aurul şi argintul pe care-l aveau. Aurul a cîntărit 2070 libre, iar argintul 31.200 libre. Douăzeci şi cinci de senatori au fost trimişi sub pază la Cales, iar douăzeci şi opt la Teanum, tocmai aceia despre care se ştie că au contribuit cel mai mult la ruptura cu romanii.

XV Asupra pedepsirii senatului campan, Fulvius şi Claudius nu s-au înţeles defel : Claudius era înclinat spre iertare, în schimb Fulvius avea o atitudine mai neîndurătoare [2]. De aceea Appius era de părere să lase pe seama

[1] Poarta se numea astfel de la templul lui Jupiter, situat în vecinătatea Capuei, la poalele muntelui Tifata.

[2] Proconsulul C. Fulvius a început asediul Capuei şi tot el l-a terminat. Senatorii campani luaţi prizonieri de romani au fost trimişi sub pază la Teanum Sidicinum şi Cales, care, deşi erau oraşe campane, nu părăsiseră confederaţia, păstrînd fidelitatea Romei. Îndeobşte prizonierii de război erau trimişi în oraşele aliate şi prietene, pentru a fi ţinuţi sub pază pînă la încheierea ostilităţilor. Proconsulul A. Claudius avea o atitudine mai con-

https://biblioteca-digitala.ro

senatului roman să hotărască asupra întregii situații... După ce, în urma acestui schimb de păreri cei doi proconsuli s-au despărțit, Appius, cu tot tonul îndîrjit al colegului său, nu se îndoia că va aștepta totuși dispoziții scrise de la Roma, într-o chestiune atît de importantă; dar Fulvius, nevoind ca un asemenea obstacol să împiedice îndeplinirea planurilor sale, ieșind din *praetorium*, ordonă tribunilor militari și prefecților aliați să ia măsuri ca două mii de călăreți aleși să fie gata la al treilea semnal de goarnă.

Pornind noaptea către Teanum în fruntea acestei cavalerii, Fulvius intră pe poarta orașului Teanum Sidicinum, în revărsatul zorilor, și se îndreptă spre forum, unde sosirea acestor trupe, făcu să se îmbulzească lumea. El porunci să fie chemat magistratul suprem din oraș și-i ordonă să scoată afară pe campanii pe care îi avea sub pază. După ce au fost scoși, au fost bătuți cu vergile și decapitați cu securea. Apoi goni în galop spre Cales. După ce se urcă la tribună în vreme ce oamenii scoși din temniță erau legați la stîlp, veni o ștafetă călare de la Roma și-i înmînă lui Fulvius ordinul scris din partea pretorului C. Calpurnius, precum și senatusconsultul. Începu atunci să se șoptească în preajma tribunei și în toată adunarea că a venit un ordin care transferă senatului întreaga afacere campană. Dar Fulvius, văzînd cum stau lucrurile, după ce vîrî în sîn, fără să-l desfacă, sulul cu scrisorile primite, porunci crainicului să comande ca lictorul să pro-

---

ciliantă față de campani, deoarece era înrudit cu unii dintre fruntașii facțiunii campane, susținătoare a alianței cu Hanibal. Totuși Capua nu a scăpat de sancțiuni extrem de aspre, senatul roman arătîndu-se implacabil în fața trădătorilor campani; fruntașii senatului au fost decapitați, 300 nobili întemnițați, numeroși cetățeni exilați, majoritatea populației campane vîndută la licitație, desființate dregătoriile și administrația campană.

https://biblioteca-digitala.ro

cedeze conform legii. În chipul acesta, și senatorii campani care erau la Cales își primiră pedeapsa. După aceea fu citit ordinul scris și senatusconsultul ; prea tîrziu însă pentru a mai putea opri o treabă deja făcută și care fusese anume grăbită, pentru ca nimic să n-o poată împiedica...

XVI ...Unii istorici susțin că Fabius a citit senatusconsultul înainte de execuție, dar fiindcă în acest senatusconsult era adăugat „să lase în grija senatului hotărîrea întregii situații, dacă găsește de cuviință", el a socotit că i s-a permis să hotărască asupra măsurii pe care o va crede cea mai utilă pentru Republică.

La întoarcerea la Capua, după ce părăsise Cales, el primi supunerea din partea Atellei [1] și Calatiei [2]. Și acolo s-au luat măsuri împotriva capilor trădării. Astfel, ca la 70 de fruntași ai senatului fură omorîți [3], iar 300 nobili campani [4] vîrîți în temniță ; alții dați în paza orașelor cu nume latin, au pierit din diferite pricini. O altă mulțime de cetățeni campani a fost vîndută.

---

[1] Atella, oraș în Campania, situat la jumătatea drumului dintre Capua și Neapolis.

[2] Calatia (azi Galazzo) oraș în Campania, situat pe Via Appia, între Capua și Caudium. Atella și Calatia erau în strînse legături cu Capua și amîndouă ieșiseră din confederația romană și se aliaseră cu Hanibal.

[3] Executarea acestora și a celorlalți trădători campani prin decapitarea cu securea s-a adus la îndeplinire potrivit legilor romane aplicate unor cetățeni romani, deoarece campanii se bucurau de dreptul de cetățenie *(jus civitatis)*. Senatorilor campani li s-a aplicat pedeapsa capitală fără drept de apel la Adunarea poporului *(appellatio)*, ca unii care deveniseră dușmani ai poporului roman.

[4] Aceștia erau senatori și membri ai ordinului ecvestru nu numai din Atella și Calatia, ci și din alte orașe din Campania.

https://biblioteca-digitala.ro

S-a luat în discuție [1] și situația orașului și a pămînturilor Capuei, unii fiind de părere să fie distrusă această cetate atît de puternică, atît de aproape și atît de dușmănoasă Romei. Au precumpănit totuși interesele imediate: cum se știe că aici pămîntul era cel mai fertil din toată Italia, orașul a fost menținut pentru a servi de adăpost agricultorilor. Au fost opriți în oraș ca populație principală mulțimea liberților, slujbașilor și a meșteșugarilor; în schimb, pămînturile și toate edificiile publice au devenit proprietatea poporului roman. De altfel s-a hotărît ca orașul Capua [2] să fie locuit și populat, dar să rămînă oraș mai mult cu numele, nemaiavînd nici o instituție de conducere municipală, nici senat, nici Adunarea poporului, nici magistrații. Lipsită de un consiliu public, fără o autoritate legitimă, această mulțime neorganizată era greu să ajungă la înțelegere sau să urzească un complot; de la Roma urma să se trimită în fiecare an un prefect, pentru a împărți dreptatea.

În modul acesta au fost rînduite treburile la Capua, pe baza unor hotărîri lăudabile în toate privințele: măsuri de pedepsire severe și prompte împotriva celor mai vinovați; mulțimea cetățenilor risipită fără nici o speranță de întoarcere; nici o răzbunare prin incendii, distrugeri de case și ziduri nevinovate; Roma să nu aibă decît de cîștigat în ochii aliaților, prin blîndețea cu care a păstrat intact un oraș atît de vestit și atît de bogat, a cărui distrugere ar fi provocat jalea întregii Campanii și a tuturor populațiilor din jur; să fie o adevărată mărturie pentru dușmani de cîtă înverșunare pot fi în stare

[1] În senatul roman.

[2] Capua a fost degradată de la rangul de municipiu latin, devenind *praefectura*, cu administrarea ei, ca și cu a celorlalte orașe din Campania, urmînd să se ocupe un împuternicit al Romei, *praefectus*, în locul pretorului de pînă acum. De asemenea, locuitorii pierdeau dreptul de cetățenie latină *(jus civitatis)*, acordîndu-li-se numai posibilitatea de a locui în Capua.

https://biblioteca-digitala.ro

romanii împotriva aliaților necredincioși și de neputința lui Hanibal de a-i apăra pe cei care-i sînt credincioși.

(Sînt aleși consulii pentru anul 210 î.e.n. M. Claudius Marcellus și M. Valerius Laevinus. Sicilienii și campanii, plîngîndu-se împotriva lui Marcellus și Fulvius pentru acțiunile de pedepsire a Syracusei și Capuei, nu obțin decît o mică satisfacție din partea senatului roman, care ratifică măsurile luate. În războiul împotriva lui Filip, regele Macedoniei Laevinus obține succese. Dar în Spania, cu toate victoriile cîștigate de Marcius și de C. Nero, situația rămîne neclară. Consulii hotărăsc să se țină alegeri în comiții, pentru desemnarea unui proconsul pentru Spania, dar cum nimeni nu-și prezintă candidatura, o mare tristețe cuprinde cetatea. Chiar în ziua alegerilor însă, în comiții, se ridică deodată Publius Cornelius Scipio, în vîrstă de 24 ani, fiul lui Publius Cornelius Scipio, care căzuse în Spania în anul 212 î.e.n. odată cu fratele său Cneius Cornelius Scipio, declarînd că el își depune candidatura ; potrivit obiceiului, el se așează într-un loc mai înalt, de unde să poată fi văzut de toți alegătorii. Această candidatură a produs nu numai o mare stupoare, dar și o mare bucurie. Tînărul P. Cornelius Scipio, viitorul Africanus, se relevase prin vitejie în bătăliile la care luase parte și se bucura de un imens prestigiu în rîndurile armatei romane, dar nu îndeplinise nici o magistratură curulă, fiind primul caz din istoria romanilor. Cu toate acestea poporul i-a acordat în unanimitate comanda supremă a armatei din Spania și l-a investit în funcția proconsulară cu *imperium*. În toamna aceluiași an în care e ales, Scipio debarcă la Emporiae, de unde se îndreaptă spre Tarraco și atrage de partea Romei numeroase populații hispanice. Toate aceste evenimente se petrec în anul 211 î.e.n.)

https://biblioteca-digitala.ro

SCIPIO PORNEȘTE CAMPANIA ÎMPOTRIVA CARTAGINEZILOR ÎN SPANIA. DISCURSUL DE LA EBRU. ASEDIUL ȘI CUCERIREA CARTAGINEI NOI

XLI În Spania, la începutul primăverii [1], după ce fură trase la apă vasele, iar trupele auxiliare ale aliaților au fost convocate printr-un edict la Tarraco [2], Publius Cornelius Scipio porunci ca flota de război și vasele de transport să se îndrepte către gura fluviului Ebru. Ordonă să fie duse acolo și legiunile scoase din tabăra de iarnă, iar apoi plecă și el din Tarraco, în fruntea a 5000 de aliați, pentru a face joncțiunea cu armata romană. Ajuns acolo, socotind că trebuie să le vorbească mai ales vechilor ostași, care supraviețuiseră atîtor dezastre, convocă adunarea ostașilor și rosti următoarele :

„Pînă la mine nici un nou comandant n-a putut să aducă mulțumiri pe drept și pe merit ostașilor săi, înainte de a le fi pus la încercare bravura. Pe mine destinul m-a legat de voi încă înainte de a-mi vedea provincia sau tabăra, în primul rînd pentru că ați dovedit atita credință și respect față de tatăl și unchiul meu și în timpul vieții și după moartea lor, și apoi, pentru că ați păstrat stăpînirea neștirbită a acestei provincii prin vitejia voastră, atît pentru poporul roman cît și pentru mine, urmașul Scipionilor, deși fusese pierdută în urma unei înfrîngeri atît de mari. Dar, pentru că acum, cu ajutorul zeilor ne pregătim să acționăm nu numai ca noi înșine să rămînem în Spania, alungîndu-i pe cartaginezi, nu numai ca să-l împiedicăm pe vrăjmaș să traverseze Ebrul, ci și pentru ca noi înșine trecînd la ofensivă să străimu-

[1] E vorba de primăvara anului 210 î.e.n., Scipio, așa cum a relatat Titus Livius la cap. XLX din această carte, a sosit în Spania în toamna anului 211 î.e.n.

[2] Azi Tarragona, oraș situat pe coasta estică a Spaniei, în bazinul riului Tulcis, la nord de Ebru.

https://biblioteca-digitala.ro

tăm războiul dincolo de acest fluviu, mă tem totuși ca nu cumva acest plan al meu să pară vreunuia dintre voi prea îndrăzneț și prea măreț, fie amintindu-vă de dezastrele suferite de curînd, fie gîndindu-vă la vîrsta mea. Înfrîngerile suferite de romani în Spania sînt întipărite în sufletul meu mai mult ca în oricare altul, fiindcă într-un răstimp de numai 30 de zile și tatăl meu și unchiul meu au căzut în luptă, astfel încît aceste decese, unul după altul, mi-au îndoliat familia ; însă, așa cum această dureroasă pierdere a celor mai dragi ființe din familia mea, precum și singurătatea îmi frînge inima, la fel destinul poporului roman cît și virtuțile lui mă opresc să-mi pierd speranța în salvarea patriei. Așa a hotărît ursita noastră : să învingem în toate marile războaie numai după ce am fost învinși[1] ! Las de o parte războaiele prea vechi, pe Porsenna, pe gali, pe samniți ! Voi începe cu războaiele punice.

Cîte flote, cîți comandanți, cîte armate au fost pierdute de noi în primul război punic ! Ce-aș putea aminti de războiul de acum ? La toate înfrîngerile la care fie că am fost de față, fie că am lipsit, eu am suferit mai mult decît oricare altul ! Trebia, Trasimennus, Cannae ce sînt altceva decît mormintele armatelor și consulilor romani nimiciți ? Adăugați trădările confederației cetăților italice, a celor mai multe cetăți din Sicilia, din Sardinia ! Mai adăugați și cea din urmă cumplită groază, atunci cînd tabăra cartagineză fusese așezată între rîul Anio și zidurile Romei și cînd Hanibal, învingătorul, a fost văzut aproape de porțile Romei ! În această prăbușire a situației noastre, vitejia poporului roman a rămas neclintită și neștirbită. Numai această vitejie a ridicat și a înălțat tot ce era așternut la pămînt ! Atunci, cei dintîi dintre toți ați stat voi, ostașii de sub conducerea și aus-

[1] *„Ea fato quodam data nobis, sors est, ut magnis omnibus bellis victi vicerimus."*

https://biblioteca-digitala.ro

piciile tatălui meu, ca o stîncă în calea lui Hasdrubal, care, după dezastrul de la Cannae, năvălise spre Alpi și spre Italia — căci dacă acesta s-ar fi unit cu fratele său, astăzi n-ar mai fi dăinuit numele de roman! Da, aceste izbînzi au fost reazemul nostru după acele înfrîngeri!

Acum, prin mila zeilor, toate operațiunile noastre militare se desfășoară prielnic obținînd biruințe: iar din zi în zi toate evenimentele din Italia și Sicilia sînt mai îmbucurătoare și mai norocoase pentru noi; am cucerit Syracusa, Agrigentum; dușmanii au fost alungați din toată insula și acest teritoriu a reintrat în stăpînirea poporului roman; Italia a fost luată înapoi; Capua a fost recucerită; Hanibal a străbătut tot drumul de la Roma într-o fugă disperată, fiind alungat pînă în ungherul cel îndepărtat din Bruttium, unde se roagă fierbinte zeilor nu pentru altceva, decît să-i îngăduie să plece și să se depărteze de pe pămîntul dușman! Așadar, dacă voi, sub comanda părinților mei (căci amîndoi Scipionii merită acest titlu de cinste) ați putut susține soarta atît de instabilă a poporului roman, într-un moment cînd erau năpăstuiți de dezastre după dezastre, și cînd înșiși zeii (ca să zicem așa) erau de partea lui Hanibal, ați putea oare ca tocmai acum, cînd sîntem încununați numai de izbînzi și totul ne merge din plin, să vă pierdeți curajul? Dar-ar Domnul ca ultimele evenimente, care s-au întîmplat de curînd, să nu fi fost mai dureroase pentru mine decît pentru voi!

Acum însă zeii nemuritori, ocrotitorii puterii romane, care au îndemnat toate centuriile ca să-mi încredințeze mie comanda, tot ei, prin augurii, auspiciile și chiar prin visurile prevestitoare de bine[1] care mi s-au arătat în

[1] În epopeea sa istorică *Bella punica*, XV, vs. 159—180, poetul roman Silius Italicus descrie unul din visurile lui Scipio, în care acestuia îi apare umbra tatălui său, consulul P. Cornelius Scipio, îndemnîndu-l să spele rușinea înfrîngerilor romane de la Ticinus, Trebia, Cannae, Trasimennus, și să-i răzbune moartea.

https://biblioteca-digitala.ro

atîtea nopți de-a rîndul îmi proorocesc numai bucurie și izbînzi ! Chiar și sufletul meu, care pînă în prezent mi-a fost cel mai mare prooroc, îmi prezicea că Spania va fi a noastră și că în scurt timp toți cei ce poartă numele de cartaginez vor fi izgoniți și vor umple mările și pămînturile cu fuga lor rușinoasă ! Ceea ce prevestește mintea în mod spontan este întărit de autoritatea fără greș a rațiunii. Aliații dușmanilor noștri, asupriți de ei, ne cer prin solii lor sprijinul nostru. Cei trei comandanți puni sînt atît de dezbinați între dînșii, încît aproape s-au și rupt unii de alții și de aceea și-au împărțit armatele în trei corpuri, tîrîndu-le în regiunile cele mai opuse. Urgia care ne-a îngenunchiat pe noi de curînd s-a năpustit acum asupra lor : căci și ei sînt părăsiți acum de aliații lor, așa cum mai înainte și noi am fost părăsiți de celtiberi ; și ei și-au divizat forțele, săvîrșind aceeași greșeală care a dus la moartea tatălui și unchiului meu. Dezbinările interne nu-i vor lăsa pe cartaginezi să se concentreze într-un singur loc, iar fiecare comandant în parte nu va putea rezista în fața noastră. De aceea, ostași, întîmpinați cu dragoste numele Scipionilor, pe urmașul comandanților voștri, acest vlăstar care a răsărit din tulpinile distruse !

Haideți, ostași ai vechilor contingente, conduceți nouă oaste și pe noul vostru comandant peste Ebru ! Treceți pe pămînturile bătătorite în atîtea rînduri de voi cu prilejul atîtor strălucite fapte de arme ! În scurtă vreme mă voi comporta astfel încît, așa cum mă recunoașteți bine după trăsăturile feței și după înfățișarea trupului, care sînt aidoma cu ale tatălui și unchiului meu, la fel să vă reprezint și întruchiparea iscusinței, a credinței și a vitejiei, încît să poată afirma oricine că vechiul vostru comandant Scipio, ori a reînviat, ori s-a născut din nou."

După ce a înflăcărat sufletele ostașilor cu această cuvîntare, Scipio, lăsînd pe Silanus cu 3000 de pedestrași și 300 de călăreți pentru paza regiunii, trecu Ebrul cu

https://biblioteca-digitala.ro

toate celelalte trupe — avea 25 000 de pedestraşi şi 2 500 de călăreţi —. Deoarece armatele cartagineze erau împărţite în trei regiuni diferite, unii îl sfătuiau să atace oastea cartagineză cea mai apropiată ; dar gîndindu-se ca nu cumva primejdia să le reunească, şi cum el nu avea armata cu efective egale cu cele trei ale adversarului, hotărî să atace între timp Cartagina Nouă [1], un oraş însemnat atît prin bogăţiile sale, cît şi prin faptul că era plin de tot felul de materiale de război de-ale vrăjmaşilor (acolo se găsea armament, acolo şi bănet, şi tot acolo şi ostatecii întregii Spanii). În afară de acestea, Cartagina Nouă, pe de o parte, avea o aşezare favorabilă, permiţînd trecerea în Africa, iar pe de altă parte, dispunea de un port pentru o flotă oricît de numeroasă, şi nu ştiu dacă nu e chiar singurul port de pe ţărmul Spaniei udat de Marea Noastră [2].

În afară de C. Laelius, nici unul dintre ostaşi nu ştia unde se merge. Acesta primise ordin să facă un ocol cu flota şi să manevreze în aşa fel cursul lor, încît să intre în port în acelaşi timp cu armata pe uscat.

După şapte zile s-a ajuns de la Ebru la Cartagina Nouă, în acelaşi timp şi pe mare, şi pe uscat. Tabăra romană a fost aşezată în partea dinspre miazănoapte a oraşului. Spatele taberei a fost înconjurat cu un îndoit val de fortificaţii — căci frontal era apărată de natură.

Într-adevăr, aşezarea Cartaginii Noi se înfăţişează astfel : cam la mijlocul ţărmului Spaniei marea face acolo un golf expus cît se poate de mult vîntului *Africus*, golful avînd un intrînd cam de 2 500 de paşi şi o lătime ceva mai mare de 1200 de paşi. La gura acestui golf se găseşte o mică insulă care apără portul dinspre larg, de toate vînturile, în afară de cel african. Din partea cea mai dinăuntru a golfului înaintează o peninsulă

[1] Oraş portuar situat pe coasta estică a Spaniei (azi Murcia).
[2] Marea Mediterană.

https://biblioteca-digitala.ro

cu o topografie de măgură, pe care s-a construit orașul, scăldat de mare de la răsărit pînă la miazăzi. Dinspre apus măgura e mărginită de o mlaștină, care se întinde puțin spre miazănoapte, mlaștină a cărei adîncime e schimbătoare din cauza fluxului și refluxului mării. Un istm lat de circa 250 de pași leagă orașul cu continentul.

În partea aceasta, cu toate că ar fi necesitat puțină trudă, comandantul roman nu ridică nici un fel de parapete, fie pentru a-i dovedi dușmanului o semeață încredere, fie pentru a avea la dispoziție o cale de retragere ori de cîte ori se apropia pînă în preajma zidurilor orașului.

XLIII După ce Scipio a terminat toate lucrările pentru fortificarea taberii, și-a rînduit vasele chiar în port, ca și cum ar fi vrut să-i demonstreze inamicului că-l împresoară și dinspre mare. Inspectîndu-și flota, el dădu instrucțiuni comandanților de vase să supravegheze cu atenție străjile de noapte, căci pretutindeni un asediat încearcă de la început orice mijloc de despresurare; apoi, reîntors în tabără, vrînd să-și lămurească ostașii asupra rostului planului său de a începe cît mai curînd bătălia prin asaltul orașului și pentru a le da speranță că vor pune stăpînire pe el, după ce convocă adunarea ostașilor, le vorbi în felul următor:

„Cine își închipuie că voi ați fost aduși aici pentru a cuceri pur și simplu un oraș, calculează mai degrabă eforturile voastre decît profitul. Căci, într-adevăr, voi veți asalta zidurile unui singur oraș, dar prin cucerirea acestui oraș, voi veți pune mîna pe întreaga Spanie. Aici se găsesc ostatecii tuturor regilor și popoarelor vestite. Îndată ce ei vor fi în puterea voastră, numaidecît vi se vor închina toți cei care se află astăzi în jugul cartaginezilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Aici se află tot bănetul dușmanilor, fără care ei nu pot purta războiul, de vreme ce au angajat trupe de mercenari, iar nouă ne vor fi de cel mai mare folos, pentru a atrage de partea noastră pe barbari ; aici sînt mașinile de război, armele, echipamentul vaselor și întreg arsenalul de război, de care îi veți lipsi pe dușmani, și cu care vă veți înzestra voi. În afară de toate acestea, vom pune stăpînire pe un oraș pe cît de neînchipuit de frumos și de bogat, pe atît de necesar nouă, datorită portului său fără seamăn de favorabil, de unde ne vom procura toate cele de care avem atîta nevoie pentru desfășurarea războiului pe mare și pe uscat. Aceste avantaje atît de importante pentru noi vor constitui în aceeași măsură pierderi pentru inamic. Aceasta este citadela lor, hambarul lor, tezaurul lor, arsenalul și depozitul tuturor bunurilor lor. Pe aici e drumul cel mai direct al navigației din și spre Africa, aici e singurul popas între Pirinei și Gades. De aici Africa amenință întreaga Spanie. Dar fiindcă eu vă văd pe toți pregătiți să mergeți la luptă, să pornim, atunci, plini de avînt și de speranță la asediul Cartaginii Noi !"

Și cum toți ostașii au strigat într-un glas : „Să mergem !". Scipio îi conduse spre Noua Cartagină, ordonînd să înceapă de îndată asediul și pe mare, și pe uscat.

XLIV De partea sa Mago, văzînd că romanii fac pregătiri pentru asedierea orașului și pe mare, și pe uscat, își întocmi dispozitivul de apărare a orașului în modul următor : așează în acea parte unde era tabăra romană 2000 de orășeni, ocupă cetățuia cu 500 de ostași, iar pe alți 500 îi amplasă în partea estică a măgurii orașului. Dădu apoi ordin și celorlalte trupe să fie atente la orice mișcare a inamicului și să intervină cu repeziciune acolo unde vor auzi strigăte, sau unde, ivindu-se o situație neașteptată, va fi necesar. Deschizînd poarta, porni atacul

https://biblioteca-digitala.ro

cu acele trupe pe care le rînduise în direcţia taberei duşmane. Romanii, în urma instrucţiunilor primite mai înainte chiar din gura comandantului lor suprem, s-au retras puţin, pentru a fi în apropierea trupelor auxiliare proprii, care aveau să le fie trimise în sprijin în toiul luptei. La început, fronturile celor două linii de bătaie au fost deopotrivă de tari. Apoi însă, sosind neîntrerupt din tabăra romană trupe de ajutor, romanii i-au pus pe vrăjmaşi nu numai pe goană, ci s-au luat cu atîta iuţeală pe urmele lor, încît dacă Scipio n-ar fi trîmbiţat retragerea, de bună seamă, trupele romane ar fi năvălit în oraş de-a valma cu fugarii. Şi într-adevăr, învălmăşeala şi panica stîrnite în întreg oraşul nu au fost de proporţii mai mici ca în linia de bătaie. Multe străji îşi părăsiră de spaimă posturile, luînd-o la fugă şi lăsînd vraişte şi arme, şi ziduri, totul, sărind fiecare pe unde îi venea mai la îndemînă. Cînd Scipio, urcîndu-se pe măgura zisă a lui Mercur, observă că zidurile oraşului s-au golit în multe părţi de apărătorii duşmani, dădu ordin să iasă toţi luptătorii din tabără, să se transporte scările şi să înceapă imediat asaltul oraşului. El însuşi, mergînd la adăpostul a trei scuturi ale unor tineri zdraveni (căci de pe ziduri cădea o grindină de tot felul de proiectile) se apropie de oraş, îi îmbărbătă pe ai săi, dădu ordinele necesare şi — ceea ce contribuia mai mult ca orice la înflăcărarea ostaşilor săi, — se oprea pretutindeni, pentru a fi martor ocular al vitejiei şi laşităţii fiecăruia. Atunci romanii se năpustiră cu toţii, înfruntînd arme şi răni ; nimeni şi nimic nu-i putu împiedica să urce pe întrecute : nici zidurile, nici luptătorii care şedeau deasupra lor.

În acelaşi timp şi flota începu asaltul asupra părţii oraşului care e udată de mare. Însă acolo învălmăşeala era mai mare, fără să se întreprindă însă vreo acţiune mai importantă. În timp ce vasele se apropiau de ţărm, în timp ce romanii coborau de zor scările şi debarcau,

https://biblioteca-digitala.ro

fiecare grăbindu-se să ajungă mai repede la uscat, se încurcară unii pe alții din pricina pripelii și a zeluluí.

XLV Între timp, comandantul punilor umpluse din nou cu luptători meterezele zidurilor, unde fusese îngrămădită o uriașă cantitate de arme de atac din care aveau din belșug, însă nici luptătorii, nici armele și nici altceva nu ajutau la apărarea celor împresurați cît ajutau zidurile orașului, căci în rare locuri scările putuseră fi atît de înalte cît zidurile ; și apoi, cu cît unele scări erau mai înalte, cu atît erau mai șubrede. De aceea, dacă vreun ostaș reușea să ajungă în vîrf, totuși nu putea trece peste zid, deoarece cînd alții se urcau după el, scara se prăbușea din pricina poverilor ; atunci cînd scările rezistau bine, unii din romanii ajunși sus se rostogoleau la pămînt din pricina ameţelii.

Și, deoarece pretutindeni se prăvăleau și oamenii și scările, iar datorită acestui insucces al asediatorilor, creștea îndrăzneala și înverșunarea asediaților, Scipio dădu semnalul de retragere ; acest eșec al romanilor dădu speranțe împresuraților că vor fi lăsați în pace, după o luptă și niște eforturi atît de mari, nu numai pentru moment, dar chiar și în viitor, și că orașul nu va putea fi cucerit cu ajutorul scărilor printr-un asalt general. Lucrările asediului, gîndeau ei, sînt dificile și vor da răgazul necesar comandanților cartaginezi să le vină într-ajutor.

Dar abia se terminase primul asalt, cînd Scipio ordonă ca alți romani proaspeți și neatinși să ia în primire scările de la cei obosiți și răniți și să atace orașul cu o strășnicie și mai mare. Cînd i se dădu de știre că marea scade datorită refluxului și cînd află de la pescarii taraconezi că ei au străbătut smîrcurile fie cu bărci ușoare, fie prin vaduri, pe unde bărcile nu mai puteau fi vîslite, el însuși luă cu sine 500 de luptători.

https://biblioteca-digitala.ro

Era cam pe la amiază și, pe lîngă faptul că apele se retrăgeau de la sine în urma refluxului mării, se mai nimeri ca vîntul, bătînd puternic dinspre nord, să împingă valurile bălții în aceeași direcție în care marea descreștea și să dezgolească atît de mult vadurile, încît în unele locuri apa era numai pînă la briu, iar în alte locuri abia trecea de genunchi. Atribuind zeilor acest semn minunat, pe care însă îl descoperise datorită iscusinței și încordării minții sale, Scipio fu încredințat că forțele cerești au întors marea și au înlăturat din fața romanilor mlaștinile, pentru a-i lăsa să treacă pe această cale necălcată încă niciodată de picior de om. Scipio le ordonă ostașilor săi să-l urmeze pe Neptun, care le va fi călăuză în această acțiune și să înainteze pînă la ziduri prin mijlocul smîrcurilor.

XLVI Pe uscat, trupele romane care porniseră la asalt, întîmpinau uriașe greutăți. Asaltul le era stăvilit nu numai de înălțimea zidurilor, ci și de faptul că atacatorii erau expuși loviturilor venite din două direcții ; flancurile le erau parcă și mai amenințate decît frontul din față.

Dar în cealaltă parte a orașului, detașamentul celor 500 de romani ai lui Scipio trecură cu ușurință prin smîrcuri și urcară pe ziduri ; căci acolo orașul nu fusese fortificat prin nici un fel de lucrări, deoarece cartaginezii erau încredințați că sînt destul de bine protejați de poziția locului însuși și de mlaștini ; de altfel nici nu fuseseră fixate acolo vreun post de strajă sau vreo pază, pentru că toată atenția era îndreptată spre apărarea locurilor care păreau mai amenințate. Atunci, acest detașament reuși să intre în oraș fără luptă și porni cu cea mai mare repeziciune către poarta în jurul căreia se dezlănțuise cea mai crîncenă bătălie. Aici ei găsiră sufletele, ochii și urechile atît pe luptători și pe cei care-i priveau și-i încurajau cu strigătele lor, atît de concentrați cu toată

https://biblioteca-digitala.ro

ființa lor, încît nici unul nu observă că orașul a fost cucerit, înainte de a fi simțit lăncile care-i loveau din spate și de a se fi văzut atacați din două părți. Cuprinși de panică, asediații părăsiră meterezele, care sînt ocupate de romani; în același timp poarta și zăvoarele cedează sub loviturile date deopotrivă, și dinăuntru, și din afară. Și imediat luptătorii romani înlăturînd tot ce-ar fi putut împiedica intrarea, năvăliră în oraș. O mulțime de romani trecu peste ziduri, răspîndindu-se pretutindeni prin oraș și măcelărind pe locuitori oriunde îi găseau, în timp ce unitățile romane care intraseră pe poarta cetății înaintară încolonate prin mijlocul orașului pînă în forum, ca o armată adevărată cu comandanții în frunte. De acolo, Scipio, văzînd că dușmanii fug pe două drumuri, unii spre răsărit, către măgura apărată de o garnizoană de 500 de oameni, iar alții spre cetățuie, unde se adăpostise însuși Mago cu aproape toți războinicii săi alungați de pe ziduri, trimise o parte de trupe să cucerească măgura, iar pe celelalte le conduse el însuși spre cetățuie. Măgura fu cucerită la cel dintîi atac. La rîndul său și Mago, după ce încercă să apere cetățuia, văzînd că toate locurile sînt pline de vrăjmași și că nu are nici o speranță de scăpare, se predă împreună cu cetățuia și garnizoana. Pînă la predarea cetățuii, în tot orașul a fost un groaznic măcel. N-a fost cruțat nici un tînăr întîlnit în cale. S-a pus capăt măcelului numai după ce s-a dat semnalul de încetare. Atunci învingătorii au pornit după prăzi, care au fost uriașe și de toate felurile.

S-au capturat ca la 10.000 de oameni liberi, parte bărbătească. Pe cei care fuseseră cetățenii Cartaginei Noi, Scipio îi lăsă liberi și le înapoie toate bunurile care le mai rămăseseră de pe urma războiului. În oraș se găseau ca la 2000 de meșteșugari, pe care Scipio îi declară proprietatea poporului roman, dîndu-le speranța unei apropiate eliberări dacă se vor strădui să-și facă datoria pentru diferitele îndeletniciri ale războiului. Cealaltă

https://biblioteca-digitala.ro

mulțime de locuitori tineri și de sclavi zdraveni Scipio i-a încredințat flotei, ca să completeze cu ei efectivele vîslașilor ; el și-a sporit și flota cu opt vase capturate. În afară de această mulțime mai erau și ostaticii hispanilor, de care Scipio s-a îngrijit în mod deosebit, ca și cum ar fi fost copiii aliaților. S-a capturat și o extraordinară aparatură și armament de război : 120 de catapulte dintre cele mai mari și alte 281 mai mici, 23 baliste mai mari și alte 52 mai mici, un nemaipomenit număr de scorpioni, 74 steaguri militare. A fost adusă în fața comandantului o mare cantitate de aur și de argint, 276 patere de aur, fiecare în greutate de aproape o libră, precum și argint, și nelucrat, și bătut în monezi, în greutate de 18.300 libre și apoi un mare număr de vase de argint. (Toate acestea au fost cîntărite și înregistrate de chestorul C. Flaminius.) S-au capturat 400 000 de baniță de grîu, 270 000 de baniță de orz. S-au cucerit prin luptă și capturat în port 63 nave de transport, unele încărcate cu mărfuri : cereale, arme, aramă și, în afară de acestea, fier, pînze de corăbii, funii, tot felul de material naval pentru înzestrarea unei flote. Între atîtea bogății capturate cu prilejul acestei bătălii, Cartagina Nouă a fost lucrul cel mai puțin important din toate.

CORNELIUS SCIPIO ÎI ELIBEREAZĂ PE OSTATICII HISPANI DIN CAPTIVITATE

XLIX După aceste evenimente, Scipio dădu ordin să fie aduși în fața sa ostaticii hispani...

După ce au fost adunați ostaticii, Scipio i-a îndemnat mai întîi să nu-și piardă cumpătul, căci se află sub scutul ocrotitor al poporului roman, care vrea să-i atragă pe oameni mai de grabă ajutîndu-i decît insuflîndu-le teamă. Poporul roman ține cu tot dinadinsul să-și apropie neamurile străine, încheind cu ele alianțe și legînd prie-

https://biblioteca-digitala.ro

tenie pe baza încrederii și respectului reciproc, nu să le răpească libertatea, subjugîndu-le și reducîndu-le la o rușinoasă sclavie.

Apoi, îndată ce Scipio a aflat numele cetăților lor de origină, a dispus să se facă numărătoarea captivilor, înregistrîndu-se numărul și cetățenia lor, și a trimis curieri în localitățile din ținuturile respective, pentru a veni cineva din partea familiilor de a-i lua în primire. Dacă, întîmplător, delegații acestor cetăți erau de față, Scipio le restituí pe loc ostaticii, iar pe ceilalți îi încredință chestorului C. Flaminius cu dispoziția de a se purta bine cu ei.

În acea vreme, din mijlocul puhoiului de ostatici, a ieșit în față o bătrînă, soția lui Mandonius, fratele lui Indibilis, căpetenia ilergeților. Aceasta s-a aruncat la picioarele comandantului suprem roman și a început să-l roage să poartă o mare grijă și să impună un respect deosebit față de femeile hispane, dînd dispoziții celor însărcinați cu paza lor să nu le batjocorească. Cînd Scipio i-a replicat : „Nici o grijă ; nu vor suferi nici un neajuns și nu vor duce lipsă de nimic", bătrîna i s-a adresat din nou, spunîndu-i următoarele : „Acestor comodități exterioare la care faci aluzie nu le dăm mare importanță ; căci în situația în care ne găsim în momentul de față, ce-aș putea spune că ne lipsește ? Pe mine alte griji mă macină, cînd mă uit la vîrsta fragedă a acestor tinere căci eu sînt în afara pericolului jignirilor care pot fi aduse unor femei." În jurul bătrînei se găseau fiicele lui Indibilis și ale altor căpetenii hispane, la fel de cunoscute și de distinse și prin tinerețea lor înfloritoare, și prin frumusețe, și care toate o respectau pe bătrînă, întocmai ca pe o mamă. Atunci Scipio i se adresă acesteia astfel : „Potrivit educației mele și obiceiurilor poporului roman, voi da dispoziție ca, ceea ce la voi e socotit sfînt, — cinstea și curățenia voastră trupească —, să rămînă neprihănit. Dar ceea ce îmi face această datorie și mai

https://biblioteca-digitala.ro

sfîntă, obligîndu-mi conştiinţa să am o grijă şi mai mare de voi, este virtutea voastră, ţinuta voastră demnă, de vreme ce nici în restrişte voi n-aţi uitat de respectul şi cinstirea cuvenită unor adevărate matroane!"

Scipio le-a încredinţat pe aceste hispane unui roman de o integritate morală ireproşabilă, dîndu-i ordin să le ocrotească şi să fie respectate întocmai ca nişte soţii şi mame ale unor oaspeţi de-ai săi.

L Este înfăţişată apoi de către ostaşi o fecioară hispană în floarea vîrstei, de o asemenea frumuseţe, încît pe unde păşea, atrăgea privirile tuturor asupra sa. Scipio, întrebînd-o de patrie şi de părinţi, a aflat din gura ei, între altele, că e logodită cu una din căpeteniile celtiberilor şi că numele lui e Allucius. Ca urmare, au fost chemaţi de îndată de la vetrele lor părinţii şi logodnicul fecioarei. Deoarece între timp Scipio aflase că Allucius era chinuit de dorul iubitei sale, îndată ce acesta i s-a înfăţişat, Scipio i s-a adresat mai afectuos decît părinţilor, spunîndu-i: „Allucius, mă adresez ţie ca de la tînăr la tînăr, pentru ca nici o reţinere să nu stînjenească discuţia dintre noi. Cînd ostaşii mei mi-au adus pe logodnica ta ca prizonieră şi cînd mi-au spus că ţi-e foarte dragă, frumuseţea ei neasemuită m-a făcut să-i cred. Desigur, şi mie vîrsta mi-ar fi permis să mă bucur de plăcerile vieţii, cu atît mai mult cînd e vorba de o dragoste adevărată şi adînc simţită, dacă fiinţa mea n-ar fi frămîntată de marile griji pentru patria şi Republica Romană; şi eu aş fi fost îmboldit să mă îndrăgostesc de logodnica ta, luînd-o la mine, însă eu vreau, pentru că acest lucru depinde de puterea mea, ca tu să fii acela care să te bucuri de dragostea ta. Logodnica ta a fost respectată de mine, rămînînd neatinsă, aşa cum a fost la părinţii ei şi la socrii tăi. Ţi-am păstrat-o neprihănită, pentru a putea să ţi-o ofer ca pe-o ofrandă demnă şi de mine, şi de tine. Pentru acest act de dărnicie din par-

https://biblioteca-digitala.ro

te-mi, îți cer un singur lucru : să fii prietenul poporului roman. Dacă tu ești convins că eu am un suflet la fel de bun ca al tatălui și unchiului meu, pe care l-au cunoscut aceste neamuri ale tale să știi că în cetatea romană există mulți aidoma nouă și că astăzi se poate declara cu tărie că, în afara poporului roman, nu mai există un altul pe pămînt pe care să nu-l vrei să-ți fie mai de grabă prieten decît dușman !"

Tînărul Allucius, copleșit și de rușine și în același timp și de o bucurie fără margini, strîngînd dreapta lui Scipio, adresă o rugă fierbinte zeilor, apelînd la recunoștința acestora, pentru că el nu are atîta putere ca să răsplătească o asemenea uriașă binefacere.

Fură chemați și părinții și rudele fecioarei. Deoarece fecioara le-a fost înapoiată fără vreo răscumpărare, deși aduseseră în acest scop o cantitate destul de mare de aur, ei începură să-l roage pe Scipio să primească acest aur ca un dar, declarînd că mulțumirea pe care o vor simți nu va fi mai mică decît înapoierea fecioarei neprihănite ; înduplecat de stăruințele lor, Scipio le făgădui că le va primi aurul și ordonă să i-l pună la picioarele sale. Chemîndu-l apoi pe Allucius, i se adresă astfel : „La zestrea pe care o vei primi de la socrul tău vei adăuga din parte-mi și aceste daruri" — și-i porunci să ridice de jos tot aurul și să dispună de el ca de un bun al lui. Allucius, copleșit de atîtea daruri și de asemenea prețuire, se întoarse acasă fericit. De atunci el nu încetă să-l ridice în slăvi pe Scipio în fața compatrioților să-i, spunîndu-le tuturor : „A sosit în Spania un tînăr aidoma la chip și la înfățișare cu zeii și care e mai presus de toți muritorii atît prin vitejie, cît și prin bunătatea și generozitatea sa."

În urma acestei întîmplări, Allucius, după ce și-a înrolat sub arme supușii săi, s-a înapoiat la Scipio în fruntea unui detașament de 1400 de călăreți, aleși tot unul și unul.

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXVII-A

(În Italia, după un succes obținut împotriva proconsulului Cn. Fulvius la Herdonea, Hanibal este urmărit pas cu pas de consulul Marcellus și bătut la Numistro. Cam în același timp sosește o solie de la regele Syphax al Numidiei, pentru a încheia un tratat de alianță și prietenie cu statul roman. În Spania Scipio, viitorul Africanus, obține o victorie asupra lui Hasdrubal fiul lui Hamilcar și fratele lui Hanibal. Printre prizonieri se află și Massiva, nepotul lui Masinissa, pe care Scipio îl eliberează. Sînt aleși consuli pentru anul 2 î.e.n. Cl. Marcellus și T. Quinctius Crispinus. Aceștia ieșind din tabără însoțiți de un detașament mic de soldați, ca să facă o recunoaștere, cad în capcana întinsă de Hanibal. Marcellus este ucis, iar Crispinus, rănit, reușește să scape, dar moare spre sfîrșitul anului din cauza rănilor primite. Concomitent provoacă o mare panică la Roma vestea că Hasdrubal a reușit să treacă Alpii cu numeroase trupe, pentru a veni în sprijinul lui Hanibal. Noii consuli M. Livius și C. Claudius sînt nevoiți pentru acest motiv să-și împartă armata între ei și să țină piept separat celor doi comandanți cartaginezi, pentru a-i împiedica să facă joncțiunea armatelor lor.)

https://biblioteca-digitala.ro

BĂTĂLIA DE LA METAURUS. MOARTEA LUI HASDRUBAL

XL Consulii, plecînd din Roma pe două drumuri diferite, dublaseră parcă îngrijorarea cetățenilor romani, preocupați acum de două războaie în același timp ; și cu cît era mai vie amintirea dezastrelor pricinuite de Hanibal Italiei îndată după sosirea sa, cu atît erau mai copleșiți de griji întrebîndu-se : care vor fi zeii atît de prielnici cetății și puterii romane, încît Republica să poată obține succese simultan în două părți ? Pînă în acel moment situația a putut fi menținută, deoarece izbînzile au alternat cu înfrîngerile. După ce, în urma dezastrelor suferite în Italia, la Trasimennus și Cannae, statul roman aproape se prăbușise, războaiele victorioase din Spania, l-au scos din impas, ajutîndu-l să se ridice ; apoi, dimpotrivă, cînd două dezastre se succedaseră unul după altul în Spania, soldate cu distrugerea în parte a două armate și dispariția a doi comandanți de seamă, Republica, deși greu zdruncinată, a cîștigat totuși numeroase victorii în Italia și Sicilia ; însăși depărtarea regiunilor — deoarece unul din războaie se desfășura la capătul pămîntului — le dăduse răgaz romanilor să mai răsufle. Acum însă, în Italia se desfășurau două războaie ; doi dintre cei mai vestiți comandanți cartaginezi înconjurau orașul Roma și într-un singur loc se adunase tot noianul primejdiilor ; într-un singur loc apăsa tot greul războiului ; și primul dintre puni care va învinge își va uni trupele în cîteva zile cu armata celuilalt."

Pe romani îi îngrozise și faptul că anul precedent fusese marcat de jalnica moarte a ambilor consuli. Cu astfel de griji și presentimente îi petrecuseră cetățenii pe cei doi consuli cu prilejul plecării lor în provincii.

S-a întipărit în amintirea oamenilor răspunsul lui M. Livius, pînă atunci dominat de ură împotriva concetățenilor săi, răspuns dat lui Q. Fabius, cînd acesta l-a sfă-

https://biblioteca-digitala.ro

tuit să nu riște o bătălie pînă nu va ști cu ce fel de vrăjmaș are de-a face : „Voi ataca din clipa în care voi vedea cele dintîi coloane ale dușmanului". Iar cînd fu întrebat care e motivul grabei sale, el spuse : „Ca să obțin fie o strălucită glorie prin înfrîngerea dușmanului, fie satisfacția, dacă nu onorabilă, în orice caz meritată, de a-mi vedea concetățenii învinși".

Înainte de-a ajunge consul Claudius în provincia sa, Hanibal, care își conducea oastea pe la marginea ținutului Larinatum către cel al sallentinilor, se văzu atacat de trupele ușor înarmate ale lui C. Hostilius Tubulus ; la dezordinea marșului se mai adăugă atunci o și mai groaznică învălmășeală ; fură nimiciți cam 4 000 de puni și fură capturate nouă steaguri cartagineze.

La vestea apropierii vrăjmașului, Q. Claudius care-și avea castrele întocmite prin orașele din ținutul Sallentinum, ieși din taberele de iarnă. De aceea, ca să nu fie nevoit să se bată cu două armate în același timp, Hanibal își ridică în timpul nopții tabăra din ținutul tarentin și se duse în Bruttium. Claudius porni în marș către ținutul Sallentinum. Hostilius se îndreptă spre Capua, mergînd în întîmpinarea consulului la Venusia. Acolo s-au ales din amîndouă armatele 40 000 de pedestrași și 2 500 de călăreți, cu care consulul să poarte războiul cu Hanibal. Hostilius a primit ordin să ducă celelalte trupe la Capua, unde să le dea în primire proconsulului Q. Fulvius.

XLI Hanibal, strîngîndu-și de pretutindeni toate unitățile pe care le avusese distribuite fie în taberele de iarnă, fie în garnizoanele din ținutul Bruttium, s-a deplasat în Lucania, la Grumentum [1], în speranța de a lua în stăpînire orașele care, de teamă, îl trădaseră, trecînd de par-

[1] Localitate situată pe valea riului Aciris, în Lucania (sudul Italiei).

https://biblioteca-digitala.ro

tea romanilor. Tot într-acolo porni din Venusia și consulul roman, care, după ce făcu recunoașterea drumurilor, își așeză castrul cam la 1 500 de pași depărtare de adversar. Se părea că parapetele întăriturilor taberei lui Hanibal sînt aproape lipite de zidurile orașului Grumentum ; totuși la mijloc era un spațiu de 500 de pași. Între tabăra romană și cea cartagineză se întindea o cîmpie ; niște dealuri golașe dominau aripa stîngă a cartaginezilor și pe cea dreaptă a romanilor, nedînd nimic de bănuit nici uneia din tabere, deoarece dealurile nu aveau nici păduri și nici denivelări propice ambuscadelor. În mijlocul cîmpiei se dădeau lupte de hărțuială între avanposturi, dar fără a fi demne de menționat. Se vedea bine că intenția comandantului roman era de a-l împiedica pe vrăjmaș să piece. Hanibal, dorind să scape de acolo, își rîndui toate forțele în linie de bătaie. Atunci consulul, folosind tactica dușmanului, — căruia nu putea să-i fie teamă de vreo cursă pe niște dealuri atît de golașe — ordonă ca cinci cohorte, cărora le-a mai alăturat încă cinci manipule, să treacă creasta în timpul nopții și să se amplaseze pe clina din spate a dealurilor. El dădu instrucțiuni tribunului militar[1] Ti. Claudius Asellus și lui P. Claudius, prefectul trupelor aliate, pe care le trimisese cu aceste unități, în ce moment să iasă din ascunzători și să dezlănțuie atacul asupra vrăjmașului. La revărsatul zorilor,

[1] Tribunii militari, pe vremea celui de-al doilea război punic, îndeplineau funcția de comandanți de legiune. O legiune avea 6 tribuni militari : doi comandau alternativ legiunea cîte o zi, timp de două luni, ceilalți patru tribuni militari, așteptîndu-și rîndul la comandă, serveau drept adjutanți celui care deținea comanda legiunii. Într-un an fiecare dintre ei își exercita comanda timp de 4 luni. Ei erau numiți de consuli, la început, cu prilejul înrolării contingentelor de ostași, în fiecare an. Din anul 362 î.e.n. Adunarea poporului întrunită în *comitia tributa*, alegea 10 tribuni militari, ulterior 16 și în cele din urmă 24, după criteriile : îndeplinirea magistraturilor superioare, membri ai senatului sau descendenți din senatori. Ei participau la consiliul de război. Semnul distinctiv era un inel de aur.

https://biblioteca-digitala.ro

Claudius își rîndui în formație de luptă toate trupele de pedestrași și de călăreți. La un mic interval de timp după el și Hanibal dădu semnalul de începere a bătăliei ; în tabăra sa se auziră strigătele trupelor care porniseră la atac ; apoi cavaleria și pedestrimea lui Hanibal ieșiră pe întrecute pe porți și răspîndindu-se pe cîmp, dădură năvală asupra romanilor. Cînd consulul îi văzu pe cartaginezi înaintînd răsfirați, ordonă lui C. Aurunculeius, tribunul militar al legiunii a treia, să pornească cu cavalería în șarjă asupra lor. Împrăștiați în neorînduială pretutindeni, întocmai ca vitele pe întreg cîmpul, aceștia puteau fi așternuți la pămînt și striviți, înainte de a se rîndui în linie de bătaie.

XLII Încă nu ieșise Hanibal din tabără, cînd auzi strigătele celor ce luptau. De aceea, îmboldit de zarvă, numaidecît își porni trupele înspre adversar. Deja cele dintîi șiruri cartagineze cedaseră în urma panicii stîrnite de cavaleria romană, cînd intrară în luptă și legiunea întîia și trupele din flancul drept roman. Punii, mereu în dezordine, se încăierau cu inamicul, pedestraș sau călăreț, după cum întîmplarea îi aducea în fața lor. În curînd lupta crescu în proporții datorită și rezervelor, care sporiră numărul luptătorilor. În toiul învălmășelii și panicii, Hanibal ar fi avut posibilitatea să-și rînduiască dispozitivul de luptă — ceea ce era o operațiune ușoară pentru un vechi comandant cu o armată încercată — dacă n-ar fi auzit în spate strigătele cohortelor și manipulelor care coborau în goană dealurile și nu s-ar fi temut ca nu cumva romanii să le taie legăturile cu tabăra. Atunci a intrat groaza în cartaginezi, și toți au început să dea bir cu fugiții în toate părțile. Dar, cu toate că din spate îi urmărea cavaleria romană, iar cohortele îi izbeau din coastă, mergînd la vale pe versantul dealului, pe un drum gol și ușor de străbătut, măcelul a fost de proporții mai mici, deoarece apropierea celor două tabere le-a

https://biblioteca-digitala.ro

scurtat fugarilor drumul pe care îl aveau de străbătut. Totuși au fost doborîți peste 8 000 de cartaginezi și peste 700 luați prizonieri, fiind capturate și 9 steaguri militare. Dintre elefanți, de care Hanibal nu se putuse folosi deloc cu prilejul acestei neașteptate lupte și învălmășeli, patru fură omorîți, iar doi capturați. Învingătorii au pierdut 500 de oameni din rîndurile romanilor și aliaților.

În ziua următoare, Hanibal a stat liniștit. Consulul roman, după ce și-a rînduit oastea în formație de bătaie, văzînd că adversarul nu-și scoate trupele la luptă, a dat ordin să se strîngă trofeele vrăjmașilor doborîți, iar leșurile alor săi, adunate la un loc, a poruncit să fie îngropate.

Și în următoarele cîteva zile romanii s-au pregătit de atac atît de perseverent la porțile castrului lor, încît se părea că bătălia e gata să izbucnească. Însă Hanibal, lăsînd focuri și corturi dese în acea parte a taberei care avea fața spre inamic, precum și vreo cîțiva numizi cu însărcinarea de a se arăta pe valul de întărituri și la porți, plecă pe la straja a treia spre Apulia. Cînd se iviră zorile, frontul roman înaintă pînă la parapetele taberei dușmane ; numizii, urmînd instrucțiunile lui Hanibal, se arătară într-adins de cîteva ori pe la porțile și parapetele taberei, apoi, după ce i-au derutat o bună bucată de vreme pe romani, porniră în goana cailor pentru a ajunge din urmă grosul armatei proprii.

Cînd consulul roman observă liniștea din tabăra inamică și dispariția celor cîțiva dușmani care în zorii zilei umblaseră forfota în sus și în jos, trimise doi călăreți înainte, să facă o recunoaștere a taberei dușmane ; iar după ce aceștia au cercetat îndeajuns prin împrejurimi și au raportat că totul e pustiu, consulul ordonă să se înainteze. De rămas acolo însă n-au rămas decît atît cît le-a trebuit ostașilor să se repeadă după prăzi ; apoi a dat semnalul de retragere, readucîndu-și trupele în castru cu mult înainte de căderea nopții.

https://biblioteca-digitala.ro

În ziua următoare, la răsăritul soarelui, porni la drum în marș forțat; luîndu-se după zvonuri și după urmele coloanelor inamicului, le ajunse nu departe de Venusia. Și aici s-a dat o luptă, dușmanul fiind surprins în dezordine; cu acest prilej peste 2 000 de puni fură nimiciți.

După aceea Hanibal se îndreptă spre Metapontum [1] în marș forțat, numai în timpul nopții și pe drumuri de munte, ca să nu dea prilej de luptă. De acolo Hanno (acestuia i se încredințase garnizoana acelei localități) fu trimis în Bruttium cu puține trupe, în scopul pregătirii unei noi armate. Hanibal, alăturînd și trupele acestuia la ale sale, porni spre Venusia pe drumurile pe care venise și de acolo înaintă pînă la Canusium. Nici o clipă consulul Nero n-a încetat urmărirea adversarului și l-a chemat și pe Q. Fulvius din ținutul lucanilor, pentru ca acel teritoriu să nu rămînă fără apărare, în timp ce el se ducea spre Metapontum.

XLIII Între timp, Hasdrubal, după ce a încetat asediul Placentiei, a trimis cu o scrisoare la Hanibal patru călăreți gali și doi numizi, care au străbătut în lung aproape toată Italia prin mijlocul adversarilor. Pe cînd aceștia mergeau pe urmele lui Hanibal, care plecase la Metapontum, ajungînd la Tarentum, deoarece nu cunoșteau drumurile, fură prinși de romanii care cutreierau ogoarele după furaje și aduși la propretorul Q. Claudius. Cum de la început s-au încurcat în răspunsuri, văzînd că se pregătesc instrumente de tortură, ștafetele au fost nevoite să mărturisească totul, arătînd că duc o scrisoare din partea lui Hasdrubal către Hanibal. Împreună cu această scrisoare, așa cum era cu pecetea pe ea, cei șase curieri fură predați tribunului militar L. Verginius, spre a fi conduși în fața consulului

[1] Metapontum (azi Tor di Mare) oraș al Greciei Mari, situat în golful Tarentului, la gura riului Casuentus, colonie acheană, localitate devotată lui Hanibal, unde acesta deporta populațiile ostile lui.

https://biblioteca-digitala.ro

Claudius. În același timp au fost trimise și două detașamente de călăreți samniți pentru paza lor. Odată ajunși la consul, acesta luă cunoștință de conținutul scrisorii, printr-un tălmaci și îi chestionă și pe prizonieri. El găsi de cuviință cu acest prilej că, în situația în care se găsea Republica atunci, nu e bine ca fiecare consul să rămînă închis între hotarele provinciei sale, potrivit dispozițiilor obișnuite și să lupte numai cu dușmanul hotărît de senat; acum e imperios necesar să se îndrăznească a se da o lovitură neașteptată și fulgerătoare, a cărei inițiativă, chiar dacă la început i-ar putea îngrozi pe romani în aceeași măsură ca pe cartaginezi, în final, în urma reușitei acțiunii, să prefacă marea spaimă într-o bucurie fără seamăn. El trimise deci senatului la Roma scrisoarea lui Hasdrubal, explicînd în același timp senatorilor ce plănuiește. „Deoarece Hasdrubal îi scrie fratelui său că el se duce să-l întîlnească în Umbria, senatul să cheme legiunea de la Capua la Roma; în cetate să se înroleze sub drapel trupe pentru o nouă oaste și aceste noi trupe urbane să se împotrivească dușmanului la Narnia [1]".

Acestea au fost scrise senatului. Apoi au fost trimise ștafete prin ținuturile Larinatum, Marrucinum [2], Frentanum [3], Praetutianum [4], pe unde plănuia să-și conducă armata, ca să înștiințeze toate aceste populații să pregătească provizii în sate și orașe pentru hrana ostașilor și să le transporte, aducîndu-le în calea sa; să procure cai și vite de povară, pentru a fi la dispoziția trupelor sale, ca să-i poată duce în căruțe pe cei istoviți de puteri. El însuși alese 6 000 de pedestrași și 1 000 de călăreți romani și

[1] Localitate în sudul Umbriei, fost Nequinum, azi Narni.

[2] Regiune din Italia centrală, situată între ținuturile Frentanum, al vestinilor la nord, al marsilor la Vest și marea Adriatică la est.

[3] Regiune situată la nord de Apulia, la vest de Samnium, la est de Adriatica.

[4] Regiune între Picenum, Vestinum, Adriatica și ținutul sabinilor.

https://biblioteca-digitala.ro

aliați, floarea trupelor din întreaga armată ; declară că dînsul vrea să ocupe cel mai apropiat oraș din Lucania și să captureze și garnizoana punică de acolo ; „toți să fie deci, pregătiți de drum". Claudius pornind la drum în timpul nopții. coti spre Picenum ; el își conducea desigur oastea în marș forțat spre colegul său, după ce-l lăsase pe legatul Q. Catius cu comanda taberei.

XLIV La Roma se stîrnise nu mai puțină panică și agitație. ca în urmă cu trei ani cînd tabăra punilor fusese instalată în fața zidurilor și porților Romei. Nu se știa ce să se creadă despre marșul îndrăzneț al consulului. Gîndurile tuturor oscilau între laudă și mustrări. Era limpede că onoarea acestei acțiuni depindea de întîmplare (ceea ce era mai mult decît nefiresc). „S-a lăsat tabăra aproape de Hanibal, fără comandant. cu o armată din care s-a extras toată tăria. toată floarea ostășimii, și consulul, simulînd că se îndreaptă spre Lucania, s-a îndreptat către Picenum și Gallia, lăsîndu-și castrul fără altă apărare mai sigură decît speranța în greșeala inamicului, neinformat asupra plecării comandantului și a unei părți din armată. Dar ce s-ar întîmpla dacă Hanibal ar descoperi cum stau lucrurile în realitate și ar porni cu toate forțele sale în urmărirea lui Nero, plecat cu 6 000 de ostași, sau dacă i-ar invada tabăra, lăsată pradă fără apărare, fără comandant și fără auspicii ?"

Pe romani îi înspăimîntau atît amintirea vechilor dezastre ale acestui război, cît și faptul că în anul precedent căzuseră doi consuli pe cîmpul de bătaie. „Și toate acestea s-au petrecut atunci cînd în Italia era un singur comandant. o singură oștire a vrăjmașilor ; acum se desfășoară două războaie cu cartaginezii, iar în Italia se găsesc două uriașe oștiri, avînd în frunte aproape doi Hanibali ; căci și Hasdrubal își trage originea din același tată, faimosul Hamilcar ; și el are reputația unui comandant la fel de bine dotat, fiind călit în războiul purtat

https://biblioteca-digitala.ro

atîta amar de vreme cu romanii în Spania și vestit prin obținerea a două victorii, prin nimicirea a două oștiri romane, împreună cu cei mai iluștri comandanți ai lor. Mai mult chiar, Hasdrubal este îndreptățit să se fălească cu o glorie mult mai mare decît a lui Hanibal însuși și pentru repeziciunea cu care a mărșăluit tocmai din Spania și pentru atîtarea la război a neamurilor galice ; căci Hasdrubal și-a strîns această oaste în acele locuri unde Hanibal își pierduse cea mai mare parte din ostașii săi, răpuși de foame și frig, care sînt cele mai cumplite chinuri ale morții."

Cei care erau cunoscători ai situației din Spania mai adăugau că Hasdrubal „se va lupta cu C. Nero, un comandant care-i era bine cunoscut ; căci acesta, după ce îl prinsese din întîmplare într-un defileu, foarte îngust, s-a lăsat jucat de el ca un copil, prin propuneri înșelătoare de pace". Într-adevăr, aceștia socoteau forțele inamice mai mari decît în realitate, în schimb pe ale romanilor le vedeau mai mici, pentru că atunci cînd teama este interpret, ea înclină totdeauna spre agravarea situației [1].

XLV Nero, după ce s-a depărtat de dușman la o distanță atît de mare încît să-și poată dezvălui planul în siguranță, rosti o scurtă cuvîntare ostașilor, spunîndu-le că niciodată n-a existat vreun plan al vreunui comandant mai îndrăzneț în aparență, însă în realitate mai sigur de succes decît al său ; că dînsul îi conduce către o victorie sigură. Dacă la plecare, colegului său de consulat i s-au dat de către senat, pentru a-l mulțumi, trupe de pedestrași și cavalerie mai numeroase și mai bine pregătite, ca și cum ar fi pornit împotriva lui Hanibal însuși, ceea ce vor adăuga ei la forțele proprii va face să încline norocul în favoarea lor. Dacă se va afla pe cîmpul de luptă (și el își va da silința ca înainte de izbucnirea ei dușmanii

[1] „*Metu interprete, semper in deteriora inclinato.*"

https://biblioteca-digitala.ro

să nu prindă de veste) că au venit și celălalt consul, și cealaltă armată, atunci victoria romanilor va fi neîndoielnică. Faima poate duce la bun sfîrșit un război și un moment neînsemnat poate stîrni în suflete fie speranță fie panică [1]; ei însă se vor înfrupta din aproape toate roadele gloriei cîștigate de pe urma biruinței, căci întotdeauna greutatea care se adaugă la urmă pe cîntar pare să încline singură balanța [2]. Ei înșiși au putut constata cu ce entuziasm, cu ce admirație și cu cîtă dragoste i-au întîmpinat concetățenii pe tot parcursul drumului său.

Și, pe Hercule, aceste trupe au trecut pretutindeni printre șiruri nesfîrșite de bărbați și femei, care se revărsau de pretutindeni, din sate și ogoare, întîmpinîndu-i cu urări, rugăciuni și laude; pe acești ostași îi numeau „scutul Republicii", „răzbunătorii orașului și puterii romane"; își încredințau în brațele și armele lor salvarea și libertatea lor și a copiilor lor, rugîndu-se tuturor zeilor și zeițelor ca aceste trupe romane să aibă parte de noroc la drum, ca lupta să le fie încununată de izbîndă și să dobîndească o cît mai grabnică biruință asupra vrăjmașului, pentru a-și îndeplini și ei făgăduințele făcute către zei. În modul acesta, așa cum îi însoțesc acum plini de îngrijorare, peste cîteva zile să-i întîmpine plini de bucurie, ca să le ovaționeze victoria.

Pe drum, fiecare cetățean îi invita, copleșindu-i cu rugăminți ca să ia mai degrabă de la ei decît de la alții tot ceea ce aveau nevoie, fie pentru ei, fie pentru caii lor. Ostașii romani răspundeau cu modestie, neluînd mai mult decît aveau neapărată nevoie; nicăieri nu întîrziau, nici nu se depărtau de lîngă steaguri și nici nu făceau popasuri, decît cînd luau masa; mărșăluiau zi și noapte și nu

[1] *„Parva momenta in spem metumque impellere animos."*
[2] *„Semper quod postremum adjectum est, id rem totam videri traxisse."*

https://biblioteca-digitala.ro

se odihneau decît atît cît le cereau în mod normal nevoile firești. Claudius trimisese ștafete și la colegul său, ca să-i aducă la cunoștință sosirea sa și să-l întrebe dacă vrea să vină fățiș, sau într-ascuns, în timpul zilei, sau al nopții, dacă să se așeze în același loc, sau să-și întocmească un alt castru. S-a găsit cu cale că e mai bine să meargă noaptea, într-ascuns.

XLVI Consulul Livius dăduse în tabără consemnul ca tribunul să-l primească pe tribun, centurionul pe centurion, călărețul pe călăreț, pedestrașul pe pedestraș. Să nu fie nevoie să se mărească tabăra, pentru ca vrăjmașul să nu simtă sosirea celuilalt consul ; strîngerea mai multora laolaltă într-un spațiu strîmt avea să fie destul de ușoară, deoarece armata lui Claudius nu luase cu sine în această expediție aproape nimic în afară de arme ; apoi, chiar în timpul marșului, armata sa s-a mărit cu voluntari, căci se oferiseră, fără a fi chemați, și ostașii vechilor contingente, care-și terminaseră serviciul militar, și tineri care-și înscriau pe întrecute numele, dar din rîndurile cărora consulul nu înrola decît pe cei care prin înfățișarea lor trupească și prin vînjoșia lor păreau buni pentru militărie.

Castrul celuilalt consul era lîngă Sena [1], iar Hasdrubal se afla la o depărtare de circă 500 de pași de acolo. De aceea, cu toate că Nero se apropia la adăpostul munților, totuși se opri la poalele lor, pentru a nu intra în castru înainte de căderea nopții. Întrînd în tăcere în tabăra romană, toți fură conduși în corturi de militarii de același rang cu ei și găzduiți cu cea mai mare voioșie ca niște oaspeți.

A doua zi s-a ținut sfatul comandanților, la care a luat parte și pretorul L. Porcius Licinus. Acesta își avea

[1] Sena Gallica — azi Senigallia — oraș portuar la Adriatica, în Umbria, centru important al galilor senoni, colonie romană din 289 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

tabăra alăturată de a consulilor. Înainte de sosirea acestora, el își purtase armata numai pe creste ; cînd ocupînd trecătorile înguste, ca să-i închidă dușmanului trecerea, cînd hărțuindu-i trupele fie dintr-o latură, fie din spate, în așa fel încît să-l deruteze pe dușman prin tot felul de șiretlicuri. Și el a luat parte atunci la sfat.

Mulți dintre comandanți erau de părere să se amîne momentul atacului pînă cînd consulul Nero își va fi întremat ostașii obosiți de drum și de veghe și pentru a-i oferi acestuia un răgaz de cîteva zile, ca să cunoască situația inamicului. În schimb Nero nu se limită în a-i influența numai cu sfatul pe aceștia, ci chiar îi rugă din răsputeri ca nu cumva să-i modifice planul, căruia rapiditatea îi va asigura victoria, în timp ce o amînare i l-ar zădărnici. Dintr-o greșeală, care însă nu putea să dureze, Hanibal stătea deocamdată pe loc, ca paralizat : el nici nu i-a atacat tabăra sa, lăsată fără comandant, nici nu s-a străduit să-l urmărească în timpul marșului. Încă înainte ca Hanibal să se pună în mișcare ar putea fi nimicită armata lui Hasdrubal, iar dînsul ar putea să se întoarcă la timp în Apulia. Cel care îi dă răgaz dușmanului prin amînare, îi predă lui Hanibal și tabăra sa, se predă și pe el însuși și-i deschide drumul către Galia, pentru a face nestingherit de nimeni joncțiunea cu Hasdrubal. În consecință, este imperios necesar să se dea numaidecît semnalul de luptă și să se rînduiască trupele în linie de bătaie, profitîndu-se de greșelile adversarilor și a celor absenți și a celor de față, cîtă vreme nici primii nu-și dau seama că au în fața lor o armată cu efective mai puțin numeroase, nici secunzii, că au de-a face cu trupe mai numeroase și mai puternice.

După ridicarea sfatului se dădu semnalul de atac și numaidecît armata înaintă în linie de bătaie.

XLVII Dușmanul se rînduise încă mai înainte în formație de luptă în fața taberei sale. Întîrzierea dezlănțuirii

https://biblioteca-digitala.ro

luptei a fost pricinuită de faptul că Hasdrubal, înaintînd călare cu cîțiva ostași din cavalerie în fața steagurilor, băgă de seamă că dușmanii au acum scuturi vechi pe care nu le mai văzuse înainte, iar caii erau mai slabi ; i se păru că și mulțimea ostașilor e mai mare ca de obicei ; de aceea, bănuind ceea ce se petrecuse de fapt, dădu fără întîrziere semnalul de retragere și trimise iscoade la rîul unde romanii luau apă ca să poată afla ceva și să vadă cu ochii dacă nu cumva au venit ostași cu fața mai arsă de soare, ca după un marș proaspăt ; în același timp el dădu ordin să se înconjoare pe departe castrul dușman, pentru a afla dacă nu s-au lărgit în vreo parte parapetele valului de întărituri și să asculte cu atenție dacă în castru trîmbițele răsună o dată sau de două ori.

După ce i s-a raportat, înșiruindu-se de-a fir-a-păr întreaga situație, faptul că tabăra romană nu fusese deloc mărită l-a indus în eroare pe Hasdrubal ; acolo erau numai cele două tabere, una a lui M. Livius, alta a lui L. Porcius, așa cum fuseseră și mai înainte de sosirea celuilalt consul ; apoi nu se adăugase nici un fel de fortificații vreuneia din ele, ca să se lărgească mai mult.

Totuși, pe bătrînul comandant, hîrșiit și deprins cu vrăjmașul său roman, l-a surprins raportul iscoadelor sale că în castrul pretorului s-a dat o singură dată semnalul, pe cînd în cel al consulului de două ori. „Negreșit, sînt amîndoi consulii." Și îngrijorat se întreba : „Cum a fost cu putință ca unul din ei să se desprindă de lîngă Hanibal ?" Dar ceea ce nu putea nici măcar bănui, era felul cum fusese tras pe sfoară Hanibal și prin ce șiretlic anume, încît, într-o împrejurare atît de grea, Hanibal să nu aibă habar unde e comandantul roman și unde e armata acestuia, dintr-un castru cu care era în contact ? „De bună seamă, Hanibal, îngrozit de vreo înfrîngere, nu neînsemnată, n-a mai îndrăznit să-l urmărească pe adversar !" Hasdrubal se temea să nu fi sosit prea tîrziu în ajutorul unei cauze definitiv pierdute și ca romanii să

https://biblioteca-digitala.ro

nu se bucure și în Italia de același succes pe care l-au avut în Spania.

Între altele el era convins că scrisoarea sa n-a ajuns la Hanibal, ci că a căzut în mîna consulului, care s-a și grăbit să-l zdrobească.

Frămîntat de aceste griji, după ce au fost stinse focurile, Hasdrubal a dat semnalul de plecare la prima veghe, ordonînd să se strîngă în tăcere bagajele și să se pornească în marș.

Datorită învălmășelii și zarvei din timpul nopții, călăuzele, nemaifiind supravegheate cu destulă atenție, fugiră ; una dintre ele s-a tupilat într-o ascunzătoare dinainte ochită, iar cealaltă a trecut rîul Metaurus printr-un vad pe care-l știa. În felul acesta oastea punică, părăsită de călăuze, rătăci mai întîi prin ogoare ; apoi, din cauza oboselii marșului și a veghei, mulți ostași se așternură pretutindeni pe jos, rărind tot mai mult rîndurile în jurul steagurilor.

Hasdrubal dădu ordin ca trupele să meargă de-a lungul malului rîului pînă cînd zorile le vor lumina drumul ; și, cum el urma cotiturile numeroase și întortochiate ale apei, băgă de seamă că din eroare bătuse pasul pe loc, încît nu înaintase deloc ; de aceea se opri, plănuind să treacă rîul Metaurus îndată ce lumina zilei îi va arăta un vad potrivit. Însă cu cît se îndepărta de mare, cu atît mai puțin reușea să găsească vaduri de trecere, deoarece rîul era flancat de maluri prea înalte ; astfel Hasdrubal, tot pierzînd vremea degeaba, dădu în felul acesta răgaz romanilor să se ia pe urmele sale.

XLVIII Nero fu cel dintîi care-l ajunse cu toată cavaleria sa pe Hasdrubal și după el și Porcius cu trupele înarmate ușor. În timp ce romanii hărțuiau coloanele cartagineze obosite de mers și le loveau din toate părțile, Hasdrubal renunță să-și mai pună oastea în marș, care acum semăna mai mult cu o fugă ; pe cînd vroia să-și

https://biblioteca-digitala.ro

întocmească tabăra pe o măgură deasupra malului rîului, sosi și Livius cu toate trupele de pedestrași, însă nu în coloană de marș, ci rînduite și înarmate pentru a dezlănțui numaidecît bătălia.

După ce comandanții romani și-au contopit toate trupele și le-au așezat în linie de bătaie, Claudius a ocupat aripa dreaptă, Livius a luat conducerea frontului la aripa stîngă, iar centrul frontului a fost încredințat spre apărare pretorului.

Hasdrubal, dîndu-și seama că trebuie să lupte, părăsi întăriturile taberei și-și așeză în prima linie elefanții, iar în jurul lor, la aripa stîngă, în fața lui Claudius, îi puse pe gali, nu atît pentru că se bizuia pe ei, ci pentru că era convins că galii le insuflă romanilor spaimă ; el luă comanda aripii drepte, unde îl avea ca adversar, pentru sine și pentru hispani, pe M. Livius (și, mai cu seamă, pentru că acolo erau rînduite contingentele vechi, în care își pusese cea mai mare nădejde). Ligurii fură așezați în mijlocul frontului, înapoia elefanților. Numai că linia lui de bătaie era desfășurată mai mult în lungime decît în adîncime ; pe gali îi ocrotea o colină ce forma un întrînd. Frontul pe care-l țineau hispanii începu lupta cu aripa stîngă a romanilor ; în dreapta, întreaga aripă romană stătea nemișcată : colina pe care-o avea în față o împiedica să intre în luptă, atît din front cît și din flanc. Între Livius și Hasdrubal se încinsese o luptă înverșunată, măcelul fiind cumplit în rîndurile ambilor adversari. Acolo se găseau amîndoi comandanții supremi, acolo era grosul pedestrimii și cavaleriei romane, acolo se aflau hispanii, soldați din leaturi vechi și călîți în luptele cu romanii precum și ligurii, un neam dîrz și războinic. Tot acolo fuseseră rînduiți și elefanții ; aceștia, la cel dintîi iureș, îi învălmășiră pe antesignani și împinseră înapoi chiar și unitățile romane ; apoi însă, deoarece creșteau proporțiile bătăliei și strigătele, gornacii nu mai putură stăpîni elefanții, care se tot învîrteau ca niște corăbii fără

https://biblioteca-digitala.ro

cîrmă, între cele două linii de bătaie, de parcă n-ar fi știut din care tabără fac parte.

„Pentru ce am bătut noi atîta drum într-o goană atît de năprasnică ?“ strigă Claudius către ostași, după ce zadarnic încercase să se urce pe colina din față ; cînd băgă de seamă că nu poate răzbi în sectorul acela pînă la dușman, scoțîndu-și cîteva cohorte de la aripa dreaptă, unde vedea bine că trupele de acolo mai degrabă vor lîncezi decît vor lupta, făcu un ocol prin spatele frontului, și se năpusti asupra flancului drept al cartaginezilor, surprinzînd prin acest atac neașteptat nu numai pe dușmani, ci și pe romani înșiși. Cu atîta repeziciune a atacat Claudius acolo, încît romanii, deși apăruseră din flanc, în curînd dădură lupta în spatele vrăjmașilor ; în chipul acesta hispanii și ligurii sînt măcelăriți din toate părțile, din față, din coastă, din spate ; acuma măcelul ajunsese și la gali. Acolo însă a fost cea mai mică luptă ; căci o mare parte dintre gali își părăsiseră unitățile, furișîndu-se în timpul nopții ; prinși de somn ei se tolăniseră pretutindeni pe cîmpuri, iar cei care rămăseseră pe loc, istoviți de drum și de neodihnă, abia își mai țineau armele pe umeri, deoarece trupurile lor erau absolut incapabile să suporte eforturile. În plus, pentru că și soarele era la amiază, iar setea și arșița îi sleiau pînă la epuizare, se lăsau cu duiumul să fie uciși sau luați prizonieri.

XLIX Mai mulți elefanți fură omoriți de gornacii lor decît de romani. Ei aveau asupra lor o daltă și un mai de lemn ; cînd jivinele începeau să se înfurie și să se năpustească peste trupele proprii, gornacii, care ședeau între urechile elefanților, le dădeau cu dalta o lovitură cît mai puternică cu putință chiar la încheietura grumazului cu capul. Acesta era cel mai rapid mijloc de a răpune asemenea jivine, ori de cîte ori nu mai sperau de a le stăpîni. Cel care născocise această metodă fusese însuși Hasdrubal, comandantul cartaginez atît de vestit

https://biblioteca-digitala.ro

în atîtea lupte, dar mai ales cu prilejul acestei bătălii. Acesta își susținu luptătorii îmbărbătîndu-i și înfruntînd primejdiile deopotrivă cu ei : tot el îi înflăcără și pe cei istoviți și pe cei care de silă refuzau să mai facă sforțări, cînd rugîndu-i, cînd dojenindu-i ; tot el îi chemă înapoi pe cei ce fugeau și tot el restabili în cîteva locuri frontul pe care ai săi îl părăsiseră : în sfîrșit, cînd sorții de izbîndă trecură cu totul în mîna romanilor, nemaivoind să supraviețuiască unei armate atît de mari, care l-a însoțit de dragul numelui său, dînd pinteni calului, se năpusti asupra cohortei romane. Acolo căzu Hasdrubal, luptînd cu arma în mînă, ca un om care a vrut să fie demn de tatăl său Hamilcar și de fratele său Hanibal.

Niciodată pînă atunci în cursul acestui război n-au fost doborîți atîția dușmani într-o singură bătălie ! Se părea că s-a plătit cu aceeași monedă pentru dezastrul de la Cannae, fie prin doborîrea comandantului, fie prin nimicirea armatei. Au fost uciși 56 000 de dușmani, iar 45 000 luați prizonieri. S-a capturat o mare pradă de război, de tot felul, și grămezi de aur și argint ; fură luați înapoi peste 4 000 de cetățeni romani care fuseseră capturați de puni. Acest fapt fu ca o consolare pentru ostașii romani căzuți în acea bătălie, căci victoria i-a costat pe romani destul sînge : cam 8 000 de romani și aliați au fost uciși în bătălia de la Metaurus.

Atît de mult se săturaseră învingătorii de sînge vărsat și de măcel, încît a doua zi, cînd consulul Livius a fost înștiințat că galii cisalpini și ligurii care nu luaseră parte la lupte sau izbutiseră să scape de măcel s-au adunat într-o coloană, fără comandant, fără steaguri, fără rînduială sau disciplină și că un singur corp de călăreți ar putea să-i nimicească, el a spus : „Dimpotrivă, să mai fie lăsați în viață cîțiva care să dea de veste dușmanului și despre dezastrul lor și despre vitejia noastră !“

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXVIII-A

(După victoria de la Metaurus, consulii Nero și Claudius sînt purtați în triumf la Roma. În acest timp, romanii obțin noi succese în Spania și în Macedonia. Publius Cornelius Scipio îi alungă pe cartaginezi din Spania. Apoi se duce cu două nave în Africa, la Syphax, regele numizilor, ramura masaesuliilor, pentru a-l atrage de partea Romei, în vederea cîștigării unui puternic aliat în Africa, deoarece Scipio plănuia să desfășoare campania militară pe acest continent, pentru a pune capăt războiului cu Hanibal. La Cyrta, capitala Numidiei, Scipio, cu prilejul întrevederii cu Syphax, îl întîlnește pe celălalt Hasdrubal, fiul lui Gisco, care fugise din Spania în urma înfrîngerii suferite din partea lui Scipio. După o luptă crîncenă, Scipio ocupă și aplică sîngeroase represalii orașelor hispane Iliturgi și Castulo, care trădaseră alianța cu Roma în favoarea Cartaginei. Apoi cucerește orașul Astapa. Toți locuitorii mor fie în luptă cu romanii, fie arzînd împreună cu bunurile lor cele mai de preț într-un rug uriaș înălțat în mijlocul orașului.)

https://biblioteca-digitala.ro

SCIPIO ÎNĂBUȘĂ RĂSCOALA OSTAȘILOR ROMANI DIN TABĂRA DE LA SUCRO-SPANIA

XXIV Scipio se îmbolnăvi destul de grav, dar gravitatea bolii era exagerată de zvonurile care creșteau pe măsură ce fiecare adăuga cîte ceva la ceea ce auzise, datorită înclinării firești a oamenilor de a umfla care mai de care noutățile. Acest fapt a fost destul pentru a tulbura întreaga provincie, și mai ales punctele mai izolate. S-a constatat cu acest prilej ce masă de dușmani ar fi ridicat o nenorocire reală dacă un zvon neîntemeiat a putut stîrni niște furtuni atît de violente. Mandonius și Indibilis, care se simțeau măguliți la gîndul că după alungarea cartaginezilor vor stăpîni ei toată Spania și care și vedeau aproape atins acest țel, își atîțaseră populațiile lor lacetane[1] să ridice armele, înarmaseră tineretul celtiber și, năvălind pe teritoriile suessetanilor și sedetanilor, aliați ai poporului roman, îi jefuiră cu cruzime.

Romanii din tabăra de la Sucro se lăsară și ei seduși de aceeași rătăcire. Ei erau în număr la opt mii și aveau datoria de a apăra neamurile care locuiau dincolo de Ebru. Aici însă spiritele se agitaseră nu numai cu ocazia zvonurilor care puneau la îndoială viața comandantului lor, ci încă mai înainte, datorită atît dezmățului care, ca de obicei, decurge dintr-o tihnă prea îndelungată, cît și, probabil, nemulțumirilor pe care restricțiile din timp de pace le impuneau unor oameni deprinși să trăiască în huzur din prăzile luate de la dușmani.

La început au fost numai niște nemulțumiri rostite într-ascuns: dacă e război în alte părți ale provinciei, atunci de ce sînt ținuți ei printre locuitorii pașnici? Dacă războiul s-a încheiat și nu mai e nimic de făcut în

[1] Populație hispană, care-și avea așezarea între Ebru și Pirinei, în Catalonia de astăzi.

https://biblioteca-digitala.ro

această provincie. De ce nu sînt trimiși înapoi în Italia? Ba chiar au îndrăznit să-și ceară și solda cu o obrăznicie care ieșea din limitele disciplinii și modestiei militare; apoi ostașii puși de gardă au aruncat vorbe de ocară tribunilor militari care inspectau posturile, iar în timpul nopții unii s-au dus după prădăciuni prin ținuturile pașnice din jur: în sfîrșit, printre altele ostașii plecau în văzul tuturor din unități fără învoire. Ei făceau totul după bunul lor plac, nemaiținînd seama de condițiile vieții militare, de disciplină sau de ordinele celor care îi comandau. Aspectul de tabără romană se mai păstrase totuși datorită unui singur fapt; ostașii erau convinși că și tribunii militari se vor molipsi de sminteala lor și vor fi ademeniți să ia parte la răzvrătire și trădare; de aceea îi lăsau pe aceștia să le explice mai departe drepturile și îndatoririle în corturile lor de comandanți, le cereau consemnul, se duceau în ordine la posturi și făceau mai departe de gardă; căci, deși desființaseră autoritatea comandantului, ei mai păstrau încă o supunere aparentă, însă de fapt numai de ei înșiși ascultau. Apoi răscoala a izbucnit fățiș cînd au văzut că tribunii îi mustră și le dezaprobă conduita, încercînd să li se împotrivească și refuzînd fără șovăire să le fie complici la sminteala lor. Ca urmare, ei îi alungară pe tribunii militari de la corturile lor de comandă și puțin timp după aceasta și din castru, comanda supremă a taberei fiind încredințată prin consimțămîntul tuturor ostașilor, căpeteniilor răzvrătiților, C. Albius Calenus și C. Atrius Umber, niște ostași de rînd. Aceștia nu s-au mulțumit numai să poarte insemnele tribunilor militari, ci au îndrăznit să se atingă și de distincțiile comandei supreme, fasciile și securile romane; și nu le-a trecut prin minte că, într-o bună zi se vor abate asupra spatelui și grumazului lor acele fascii și acele securi, pe care acum le foloseau pentru a vîrî groaza în alții.

https://biblioteca-digitala.ro

Zvonul neîntemeiat, dar crezut de ei, că Scipio a murit, i-a orbit, convinși că răspîndirea lui va aprinde în curînd pojarul războiului în toată Spania. Ori în toiul unei astfel de agitații se putea ușor pretinde bani de la aliați și prăda orașele învecinate, iar după ce totul se va fi învălmășit și toată lumea își va fi dat frîu liber îndrăznelii, avea să se remarce prea puțin ceea ce au făcut ei.

XXV În vreme ce ei așteptau noi mesageri, care să le anunțe nu numai moartea lui Scipio, ci chiar înmormîntarea lui, deoarece n-a mai venit nimeni, falsul zvon a început să se risipească. Atunci ei începură să-i întrebe din nou pe cei care îl răspîndiseră primii. Și cum fiecare dintre aceștia dădea îndărăt, preferînd să se creadă că au fost de o credulitate prostească, decît că l-au plăsmuit ei înșiși, căpeteniile răzvrătirii își scoaseră cu mîinile lor proprii insemnele falsei comenzi, pe care îndrăzniseră să le poarte, îngrozindu-se la gîndul că adevărata și îndreptățita putere avea să se întoarcă în curînd asupra lor.

În toiul acestei stupori a rebelilor a sosit mai întîi știrea că Scipio trăiește și numaidecît după aceasta și știrea că e sănătos ; în urmă s-au nimerit să vină și șapte tribuni militari trimiși de Scipio însuși.

La sosirea acestora, rebelii și-au ieșit mai întîi din fire ; apoi însă vorbele blînde cu care tribunii militari se adresau ostașilor cunoscuți întîlniți în cale potoliră spiritele, căci tribunii vizitînd mai întîi corturile ostașilor, apoi pretoriul și preumblîndu-se și pe *via principalis* [1] a cas-

[1] *Via principalis*, într-un castru roman era aleea care trecea prin fața cortului pretorian al comandantului. Romanii, după o zi de marș, cu prilejul operațiunilor militare, își măsurau un loc de campament, situat pe o înălțime, cu posibilități de vizibilitate de jur împrejur, și-l înconjurau cu un șanț. Locul era ales de grupa de cercetași călări, comandați de un tribun militar, însoțiți și de un augur. Măsurătorii dimensionau castrul în raport cu efectivele trupelor, dîndu-i o formă pătrată. Se marca cortul co-

https://biblioteca-digitala.ro

truhui, oriunde vedeau strînși în cerc oameni la discuții, li se adresau, punîndu-le mai ales întrebări asupra cauzei mîniei și neașteptatei lor nemulțumiri, decît să-i acuze pentru faptele săvîrșite.

Îndeobște, ostașii se plîngeau că nu și-au primit solda la timp și că, deși atunci cînd s-a produs nelegiuita faptă a iliturgitanilor, care au ucis doi comandanți și au distrus două oștiri, numele de roman a fost apărat și provincia a fost păstrată prin vitejia lor, iar iliturgitanii și-au primit pedeapsa după merit, la ei totuși nu s-a gîndit nimeni să-i recompenseze potrivit meritelor.

Tribunii le răspundeau că aceste plîngeri și cerințe erau legitime și că ei vor aduce totul la cunoștința co-

---

mandantului suprem cu fața spre inamic. Se înfigea un steag alb, se desemna un loc pentru însemnele legiunilor, altarul, tribuna. În stînga cortului pretorian era cortul chestorului — ofițerul însărcinat cu intendența și administrația legiunilor — precum și *forum*-ul, locul de adunare al trupelor. În stînga și în dreapta cortului pretorian erau corturile tribunilor militari, legaților și prefecților (comandanții trupelor aliate), avînd locul marcat cu un steag roșu. Prin fața acestor corturi trecea aleea principală, care se termina cu porțile principale din dreapta și din stînga. Din fața cortului pretorian pleca aleea pretoriană, care ajungea pînă la poarta pretoriană, prin care trupele intrau în castru, situată în fața inamicului cînd erau în prezența lui. Trupele erau amplasate în dreapta și în stînga acestei alei pretoriene, corturile lor fiind depărtate de cele ale gradelor superioare. Armata constituită în general din două legiuni era campată în acest dispozitiv: corturile trupelor de cavalerie se găseau de fiecare parte a aleii pretoriene; după ele veneau triariii, care își aveau ieșirea din corturile lor către o alee interioară; în spatele acestora erau corturile unităților de principes și apoi ale hastaților. Între corturile manipulelor 5—6 sau cohortelor 5—6 era o cale de acces mai largă *(via quitana)*. Înapoia trupelor romanilor erau campate trupele aliate, de-a lungul fortificației exterioare. Cavaleria și trupele de elită *(extraordinarii)* erau campați în jurul porții pretoriene între *forum* și *quaestorium*. Corturile din piele, dotate cu sfori, aveau o capacitate de 10 oameni; ale ofițerilor aveau acoperișul din scînduri. Cei care le transportau erau ordonanțele și slujitorii însărcinați cu purtatul acestor bagaje.

https://biblioteca-digitala.ro

mandantului ; că dînșii se bucură constatînd că nu e vorba de ceva mai grav și mai greu de remediat ; că atît P. Scipio cît și Republica, prin milostivirea zeilor, sînt în măsură să le dea satisfacție.

Scipio, obișnuit cu războaiele, dar nedeprins cu furtuna răzvrătirilor, era preocupat de grija ca nici armata să nu întreacă măsura greșelilor, dar nici dînsul pe aceea a pedepsei. De aceea, deocamdată el găsi cu cale să procedeze cu aceeași blîndețe cu care începuse, iar prin trimiterea anumitor slujbași la cetățile tributare din jur, îi făcu să spere că vor primi solda ; apoi trimise un edict ca să vină cu toții să-și primească solda la Cartagina Nouă, fie pe unități, fie toți deodată.

Răzvrătirea, care oricum începuse să încezească, s-a potolit și datorită încetării neașteptate a răscoalei hispanilor, căci și Mandonius și Indibilis se întorseseră în țara lor, renunțînd la uneltiri, cînd au aflat că Scipio e în viață. Așa că acum nu mai găseau pe nimeni, fie concetățean, fie străin, pe care să-l alăture nebuniei lor.

Privind în toate părțile, răzvrătiții n-au găsit altă ieșire din impas, decît să renunțe la niște planuri cît se poate de nechibzuite, încredințîndu-și soarta fie mîniei îndreptățite a comandantului, fie clemenței acestuia, în care mai nădăjduiau : căci Scipio i-a iertat chiar pe dușmanii cu care s-a luptat cu sabia, pe cînd răzvrătirea lor a fost fără vărsare de sînge, fără răni ; „nefiind prea crudă, nu merita nici o pedeapsă prea crudă", își spuneau ei, cu inventivitatea cu care oamenii găsesc întotdeauna o scuză, cînd e să-și ușureze vina. Ședeau însă la îndoială dacă, pentru a-și primi solda, trebuie să meargă în masă, sau pe cohorte. A precumpănit însă părerea de a merge cu toții, fiindcă o socoteau mai sigură.

XXVI În aceleași zile în care ostașii chibzuiau asupra acestor lucruri, un consiliu se ținea la Cartagina Nouă. Se discuta dacă trebuie să se ia măsuri numai împotriva ca-

https://biblioteca-digitala.ro

pilor răzvrătirii (al căror număr nu era mai mare de treizeci și cinci), sau dacă trebuiau pedepsiți mai mulți pentru a da un exemplu cutremurător, dacă fapta lor era mai degrabă o trădare decît o revoltă.

A învins însă părerea cea mai blîndă, hotărîndu-se să fie pedepsiți numai acei de la care pornise ticăloșia ; în ce privește masa ostașilor s-a socotit suficientă mustrarea.

Ridicîndu-se sfatul, ca să se vadă clar că s-a luat o hotărîre, se dispuse organizarea unei expediții împotriva lui Mandonius și a lui Indibilis cu armata romană care era cantonată la Cartagina Nouă, dîndu-li-se ordin ostașilor să-și pregătească hrană pentru cîteva zile.

Cei șapte tribuni militari care fuseseră mai înainte la Sucro, ca să potolească răzvrătirea, fură trimiși din Cartagina Nouă în întîmpinarea armatei răzvrătite, primind fiecare cîte cinci nume aparținînd capilor răzmeriței, pentru ca, după ce îi vor pofti la masă prin anumiți oameni, cu un aer binevoitor și cu vorbe blînde, și-i vor ameți de băutură, să-i pună în lanțuri.

Răzvrătiții nu erau departe de Cartagina Nouă, cînd, aflînd de la cei întîlniți în cale că a doua zi toată oștirea urma să plece sub comanda lui M. Silanus împotriva lacetanilor, se simțiră nu numai eliberați de toată teama care le stăpînea în tăcere sufletele, dar și cît se poate de bucuroși, pentru că de data aceasta mai degrabă ei îl vor avea în mînă pe comandant, în loc să fie ei în puterea lui.

Pe la apusul soarelui, cînd răzvrătiții au intrat în oraș, băgară de seamă că cealaltă armată e complet pregătită pentru drum. Ei fură primiți cu cuvinte dinainte ticluite, că comandamentul se bucură de sosirea lor, pe care o consideră binevenită, deoarece ei au ajuns tocmai cînd cealaltă armată era gata de plecare. Apoi se îngrijiră de cele trebuincioase trupului. Astfel, capii răscoalei, conduși la ospăț fără nici o întîrziere de către oameni anume aleși, fură prinși și legați de către tribunii militari.

https://biblioteca-digitala.ro

La straja a patra începură să plece carele cu bagajele armatei care se prefăcea că e gata de drum ; înainte de a se crăpa de ziuă, manipulele se puseră în mișcare, însă la poartă trupele fură oprite pe loc, fiind trimise gărzi la toate porțile cu ordinul ca nimeni să nu iasă din oraș.

Apoi fură chemați la adunare cei care veniseră în ajun. Aceștia alergară plini de semeție către forul din castru ; îmbulzindu-se în fața tribunei comandantului, începură să răcnească, doar, doar îl vor intimida pe Scipio. Îndată ce comandantul se urcă la tribună, trupele de la porți intrară înarmate și-i înconjurară pe la spate pe ostașii veniți la adunare fără arme asupra lor. Atunci li s-a risipit toată semeția și, așa cum au mărturisit mai pe urmă, nimic nu i-ar fi înspăimîntat mai mult, depășind orice așteptări, ca vigoarea și culoarea sănătoasă a feței comandantului lor, despre care crezuseră că aveau să-l vadă vlăguit, și ca privirile lui, cum nu-și aminteau să le fi văzut vreodată, nici măcar pe cîmpul de luptă.

Scipio a stat liniștit cîtva timp, pînă i s-a comunicat că autorii răscoalei au fost aduși în forum și că totul e pregătit.

XXVII Atunci, după ce s-a făcut tăcere prin mijlocirea crainicului, Scipio a început să le vorbească astfel :

„N-am crezut niciodată că într-o zi îmi vor lipsi cuvintele ca să mă adresez armatei mele, ca acum, pentru că eu nu m-am deprins să cultiv vorba, ci mai degrabă fapta și pentru că fiind ținut din copilărie în tabără, mă obișnuisem cu felul de a fi al ostașilor. De data aceasta, ca să mă adresez vouă îmi lipsesc și ideile și cuvintele : nu știu nici măcar în ce fel să vă mai numesc : cetățeni ? Pe voi care v-ați rupt de patria voastră ? Ostași ? Pe voi care ați refuzat să ascultați de comandă și auspicii și ați călcat legămîntul sfînt al jurămintelor ? Dușmani ? Într-adevăr, recunosc trupurile, chipurile, îmbrăcămintea, ținuta cetățenilor, dar îmi dau seama că faptele, vorbele,

https://biblioteca-digitala.ro

gîndurile și sufletele sînt ale dușmanilor. Căci voi ce-ați dorit, sau ce-ați nădăjduit altceva decît au dorit sau nădăjduit ilergeții și lacetanii ? Și totuși, aceia i-a urmat pe capii smintelii — pe Mandonius și Indibilis — bărbați care fac parte din rîndurile nobilimii regale ; în schimb, voi ați încredințat auspiciile și comanda unui Aattrius Umber și unui Calenus Albius. Voi însă negați, ostași, că ați participat cu toții la fărădelege, sau că ați vrut s-o comiteți. «Aceasta e rătăcirea și sminteala cîtorva», spuneți voi. Cu bucurie v-aș da crezare. Căci fapta care s-a săvîrșit dacă a molipsit întreaga oaste, nu poate fi ispășită decît cu o jertfă uriașă. Și cu toate că ating fără voie o asemenea rană, oare cum ar putea fi ea lecuită fără s-o pipăi și s-o ingrijești ? Într-adevăr, după alungarea cartaginezilor din Spania, eram încredințat că în întreaga provincie nu există loc și nici om care să mă urască pentru că sînt în viață : în așa fel mă purtasem nu numai față de aliați, dar și față de dușmani !

În schimb, în tabăra mea (cum mă înșeală credința !) zvonul morții mele a fost nu numai primit, dar chiar așteptat. Eu n-aș vrea să pun pe seama tuturor această ticăloșie — căci, firește, dacă aș fi convins că întreaga mea armată mi-a dorit moartea, mi-aș sfîrși zilele numaidecît, aici, înaintea ochilor voștri, pentru că la nimic nu mi-ar folosi o viață urîtă de concetățenii și ostașii mei ! Însă orice mulțime e nestatornică asemenea mării ; după cum bat vînturile ori suflă adierile, la fel și în voi e furtună sau neliniște. Iar dacă originea și cauza întregii voastre sminteli se pune pe seama celor ce v-au îndemnat, voi v-ați pierdut mințile prin contagiune. Dar mie mi se pare că nici voi nu știți pînă unde ați mers cu sminteala voastră, ce fărădelege ați săvîrșit față de mine, ce-ați îndrăznit să faceți față de patrie, de părinții și copiii voștri, ce anume față de zei, martorii jurămîntului de credință, față de auspiciile sub care vă faceți datoria de ostași,

https://biblioteca-digitala.ro

față de tradiția și disciplina strămoșilor, și împotriva măreției puterii romane. Trec sub tăcere persoana mea ; admit că ați fi putut crede că-mi așteptați moartea mea mai degrabă din nesocotință decît din dorință ; în sfîrșit, admit că eu m-am purtat în așa fel încît nu-i de mirare că armata privește cu ochi răi comanda mea. Dar cu ce v-a greșit patria, pentru ca voi să o trădați, alăturîndu-vă planurile la acelea ale lui Mandónius și Indibilis ? Cu ce v-a greșit poporul roman, pentru ca voi, smulgînd puterea tribunilor militari, aleși prin votul poporului, s-o încredințați unor particulari ; pentru ca voi, nemulțumiți de acei tribuni, să acordați fasciile comandantului vostru unor inși cărora armata romană niciodată nu s-ar fi cuvenit să se supună ?

Un Albius, un Atrius au năzuit să intre în cortul pretorian ; în fața lor au sunat trîmbițele ; lor li s-a cerut consemnul ostășesc ; ei au stat la tribuna lui. P. Scipio ; ei au fost escortați de lictor ; în fața lor s-a dat în lături mulțimea ; înaintea lor au fost purtate fasciile cu securi !

Voi credeți că ploaia cu piatră, căderea trăsnetelor din cer sau nașterea de către viețuitoare a unor făpturi neobișnuite sînt minuni, dar aceasta este o minune și mai mare încît nici o jertfă și nici o rugăciune publică nu va putea s-o ispășească fără sîngele acelora care au îndrăznit să comită o fărădelege atît de cumplită !

XXVIII Deși crima nu are nici o justificare, aș vrea totuși să știu un lucru : atunci cînd ați săvîrșit fapta groaznică, ce-a fost în mintea voastră, ce plan ați avut ?

Cîndva, o legiune trimisă în garnizoană la Rhegium a omorît în chip nelegitim pe căpeteniile acelei cetăți și a stăpînit vreme de 10 ani acel oraș bogat ; pentru această fărădelege întreaga legiune alcătuită din patru mii de oameni a fost decapitată cu securea în forul roman. Dar acei ostași nu și-au luat drept comandant pe un ins cît o jumătate de ordonanță ca Atrius Umber, a cărui nume

https://biblioteca-digitala.ro

pare el însuşi blestemat [1], ci pe tribunul militar D. Vibelius, şi nu s-au alăturat lui Pyrrhus, nici samniţilor sau lucanilor, duşmanii poporului roman ; în schimb voi v-aţi însuşit planurile lui Mandonius şi ale lui Indibilis şi aţi vrut să vă alăturaţi lor şi cu armele. Aşa cum campanii au ocupat Capua smulgînd-o de la vechii ei locuitori, tuscii, întocmai cum mamertinii au ocupat Messana, la fel şi aceia aveau de gînd să se statornicească pe veci la Rhegium şi n-ar fi avut niciodată intenţia de a pricinui neajunsuri prin război nici poporului roman, nici aliaţilor poporului roman. Oare voi aţi plănuit să vă stabiliţi reşedinţa la Sucro ? Dacă eu, comandantul vostru suprem, după pacificarea provinciei Spania, aş fi plecat singur, lăsîndu-vă pe voi aici, s-ar fi cuvenit să cereţi fierbinte ajutorul zeilor şi al oamenilor, ca să vă înapoiaţi la soţiile şi copiii voştri. Dar să zicem că voi aţi alungat din suflet amintirea acestora, întocmai cum aţi uitat şi de patrie şi de mine. Eu vreau să urmăresc pînă la capăt firul planului nelegiuit, dacă nu înnebunesc pînă în cele din urmă. Cum v-aţi închipuit voi, 8 000 de oameni, desigur de mai mică valoare decît Albius şi Atrius cărora v-aţi supus, că veţi smulge poporului roman provincia Spania, cînd eu sînt încă în viaţă şi cînd e teafără şi cealaltă oaste cu care am cucerit într-o singură zi Cartagina Nouă, cu care am bătut, am pus pe fugă şi am alungat din Spania patru comandanţi, patru armate cartagineze ? Să lăsăm de tot la o parte numele meu şi să admitem doar că am fost numai jignit de voi, prin aceea că aţi dat crezare ştirii morţii mele. Dar ce ? Dacă eu aş muri, oare odată cu mine ar pieri şi Republica ? Oare ar apune odată cu mine şi puterea poporului roman ? Fiţi siguri că preamilostivul şi preaputernicul Jupiter nu va îngădui ca existenţa unui oraş întemeiat sub auspiciile şi din voinţa zeilor pentru eternitate să depindă de viaţa acestui trup firav şi pieri-

[1] În lat. *ater* = negru.

https://biblioteca-digitala.ro

tor. Deși s-au stins din viață Flaminius, Paullus, Gracchus, Postumius Albinus [1], M. Marcellus, T. Quinctius Crispinus [2], Cn. Fulvius [3], Scipionii mei și atîția comandanți supremi, atît de străluciți într-un singur război, totuși poporul roman a dăinuit și va dăinui de-a pururi, chiar dacă alți o mie ca aceștia vor muri fie de sabie, fie de boală : oare dacă eu am să pier și Republica Poporului Roman are să piară ? Voi înșivă, chiar aici în Spania, după moartea tatălui și unchiului meu, amîndoi comandanți supremi, l-ați ales pe Septimius Marcius în calitate de comandant împotriva punilor care tresăltau de bucurie pentru proaspăta lor victorie. Și eu vorbesc așa de parcă Spania ar fi rămas fără comandant ! ? Oare M. Silanus, trimis odată cu mine în această provincie, cu aceleași drepturi, cu aceeași comandă, sau fratele meu L. Scipio și C. Laelius, amîndoi legații mei ar fi pregetat să răzbune ocara adusă măreției puterii romane ? Oare s-ar putea compara trupele voastre cu această armată, sau căpeteniile voastre cu acești comandanți, sau demnitatea, sau cauza unora cu a celorlalți ? Și chiar dacă voi ați fi mai presus de toți aceștia, ați ridica voi armele împotriva concetățenilor voștri ? Ați vrea voi ca Africa să poruncească Italiei, Cartagina să ordone Romei ? Pentru care vină a patriei ?

XXIX. Pe Coriolanus o condamnare nedreaptă l-a silit cîndva să plece într-un jalnic și nevrednic exil, împingîndu-l să pornească la atacarea patriei ; totuși dragostea

[1] Postumius Albinus, consul în 234, 229 și 216 î.e.n. a căzut în luptă cu toată armata sa în pădurea Litana, lîngă Modena, surprins și înconjurat de triburile de gali boi.

[2] Quinctius Crispinus era colegul de consulat al lui Marcellus, care fusese atras în cursă de Hanibal, rănit grav în luptă, încît în scurtă vreme a sucombat.

[3] Cn. Fulvius, consul roman, mort împreună cu întreaga sa armată în bătălia împotriva lui Hanibal de la Herdonea, în anul 210 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

și respectul fiului față de mamă l-a obligat să dea înapoi de la paricidul poporului. Pe voi ce fel de durere, ce fel de mînie v-a îmboldit ?

Oare faptul că vi s-a plătit solda cu cîteva zile mai tîrziu din cauza bolii comandantului este un motiv suficient ca să declarați război patriei ? Sau ca să vă alăturați ilergeților, rupîndu-vă de poporul roman. Sau ca să violați toate legile divine și omenești ?

Negreșit, ostași, v-ați pierdut mințile, căci trupul meu n-a fost lovit de o boală mai grea decît mințile voastre. Se îngrozește sufletul să-și aducă aminte ce-au crezut acești oameni, ce-au sperat, ce-au dorit ; dacă se poate, să îngropăm în uitare toate aceste grozăvii, dar dacă nu se poate, deasupra lor să punem oricum, vălul tăcerii ! N-aș putea tăgădui că vorbele mele v-au părut dureroase și crude ; dar ce credeți, cu cît mai groaznice au fost faptele voastre față de cuvintele mele ? Și mai gîndiți că e drept ca eu să îndur tot ce-ați făcut, cît timp voi nu răbdați cu calm nici să vi se spună totul ? Dar nici chiar pentru aceasta nu vă aduc mustrări ! O, dacă ați fi în stare și voi să uitați toate cîte le uit eu ! De aceea, dacă vă căiți pentru greșeala voastră, în măsura în care v-a cuprins acest simțămînt, eu sînt cu prisosință mulțumit cu această judecată a voastră. Însă Albius Calenus și Atrius Umber și ceilalți capi ai nelegiuitei răzvrătiri vor ispăși cu sîngele lor ceea ce au săvîrșit. Priveliștea supliciului acestora se cuvine să fie nu numai o pildă cruntă, ci și un prilej de bucurie, dacă v-a venit mintea la loc, căci pentru nimeni alții n-ar fi fost planurile lor mai nefericite și mai funeste decît pentru voi !"

Abia își sfîrși cuvîntarea Scipio, cînd, în urma măsurilor luate dinainte, rebelilor li se înfățișă tot ceea ce putea să le înfioare ochii și urechile. Armata romană care înconjurase în cerc adunarea zăngăni săbiile și scuturile: se auzi glasul crainicului, care citi numele celor condamnați de către sfat ; vinovații fură tîriți goi în mijloc și

https://biblioteca-digitala.ro

toate uneltele torturii fură scoase la iveală ; legați la stîlp, fură bătuți cu vergile și decapitați cu securea ; cei care erau de față erau atît de înmărmuriți de spaimă, încît nu numai că nu s-a făcut auzit nici un glas împotriva cumplitei pedepse, dar nici măcar un geamăt. Apoi toate leșurile au fost scoase din mijlocul lor și, după curățirea locului, ostașii chemați pe nume, au depus jurămîntul de credință lui P. Scipio în fața tribunilor militari, după care s-a plătit pînă la capăt solda fiecăruia la rînd.

Un astfel de sfîrșit și o asemenea ispășire a avut răzvrătirea ostașilor începută la Sucro.

(După expediția de pedepsire a lui Mandonius și Indibilis, Scipio se întîlnește cu Masinissa, regele numizilor, ramura massylii pe care-l cîștigă de partea Romei. Campania din Spania odată încheiată, Scipio, încununat de succese și de capturi se întoarce la Roma unde este ales în unanimitate consul împreună cu P. Licinius Crassus, în anul 205 î.e.n.).

CONSULUL SCIPIO CERE SĂ I SE ÎNCREDINȚEZE CA PROVINCIE AFRICA. OPOZIȚIA LUI Q. FABIUS MAXIMUS ȘI RĂSPUNSUL LUI SCIPIO ÎN SUSȚINEREA CERERII SALE

XL Deoarece circulau zvonuri că Africa avea să constituie o nouă provincie, urmînd să-i fie încredințată lui Scipio fără să se mai tragă la sorți și că acesta, nefiind mulțumit cu cîștigarea unei glorii oarecari, declara că el a fost ales consul nu numai pentru a continua războiul cu Hanibal, ci și pentru a-i pune capăt ; că acest scop nu va putea fi înfăptuit decît numai trecînd cu armata sa în Africa, acțiune în care va căuta să obțină sprijinul Adunării poporului, senatul se va opune, și deoarece fruntașii senatului nu încuviințau deloc acest plan al lui Sicipo, iar ceilalți șovăiau fie de teamă, fie din calcul, i s-a cerut pă-

https://biblioteca-digitala.ro

rerea lui Q. Fabius Maximus [1], care a rostit următoarea cuvîntare :

„Îmi dau seama, părinți conscripși, că mulți dintre voi socotiți că azi se ia în dezbatere o chestiune deja hotărîtă și că acela care-și va da părerea în legătură cu ea ca despre o problemă care trebuie dezbătută va vorbi în deșert.

Eu însă, înainte de orice, nu știu în ce mod i-a putut fi acordată ca provincie Africa lui Scipio, bărbat viteaz și iscusit, cîtă vreme nici senatul n-a declarat-o ca provincie pentru acest an și nici Adunarea poporului n-a dispus acest lucru. În al doilea rînd, dacă astfel stau lucrurile, cred că greșește consulul atunci cînd, lăsînd să se înțeleagă că prezintă o dare de seamă într-o chestiune deja hotărîtă, nesocotește senatul, căci nu-și spune părerea atunci cînd îi vine rîndul, sau ca un senator consultat în această privință. Și sînt convins că opunîndu-mă la această grabă de a trece în Africa, mi se va face un dublu reproș : unul va fi temporizarea, însușire înnăscută firii mele, pe care cei tineri n-au decît s-o numească teamă sau lene, decît să regret rezultatul sfaturilor mele, deoarece s-a văzut pînă acum că, deși la prima vedere ale altora păreau mai seducătoare, ale mele au fost mai folositoare ; al doilea reproș va fi acela că eu invidiez și ponegresc gloria mereu crescîndă a prea viteazului nostru consul. Dacă nici viața mea de pînă acum, nici însușirile mele, nici dictatura mea, nici cele cinci consulate îndeplinite și nici toată gloria cîștigată în vreme de război sau de pace și de care sînt mai degrabă sătul decît doritor, nu mă feresc de o asemenea bănuială, atunci măcar vîrsta mea să mă pună la adăpost ; căci ce rivalitate poate exista între mine și el, care nu are nici măcar vîrsta fiului meu? Ca dictator, atunci cînd eram în floarea puterii și în vremea celor mai strălucite izbînzi, nimeni nu m-a auzit, fie

[1] Fabius Maximus avea dreptul de a lua cel dintîi cuvîntul în senat, pentru că el deținea demnitatea onorifică de *princeps senatus* (președintele senatului).

https://biblioteca-digitala.ro

în senat, fie în Adunarea poporului, să resping, cu toate ponegrirele îndreptate împotriva mea de comandantul cavaleriei, acea inovație nemaiauzită pînă atunci, care-l făcea egalul meu la conducere. Mai curînd prin fapte decît prin vorbe am ținut să forțez pe cel care fusese egal cu mine, după judecata altora, să mărturisească el însuși că îi sînt superior ; iar acum, după îndeplinirea atîtor demnități, să caut să mă iau la întrecere cu acest tînăr atît de strălucit, cerînd, în cazul cînd i s-ar refuza lui, să mi se decreteze mie Africa, mie, care sînt obosit nu numai de atîtea sarcini îndeplinite, dar și de viață ? Îmi ajunge să-mi duc zilele și să închid ochii cu gloria pe care am cîștigat-o pînă acum ; căci eu l-am oprit pe Hanibal să mai învingă, pentru ca voi să ajungeți acum în plină putere și să-l puteți voi învinge pe el !

XLI Deci, P. Cornelius, va fi drept să mă ierți dacă într-adevăr nu voi socoti renumele tău mai presus de binele obștesc, cîtă vreme în ochii mei niciodată n-a prețuit renumele oamenilor mai mult ca Republica. De altfel, dacă războiul n-ar fi în Italia, sau dacă dușmanul ar fi dintre aceia asupra cărora ieși învingător fără glorie, atunci într-adevăr, acela care te-ar reține în Italia, chiar dacă ar face-o în interes obștesc, ar putea să-ți lase impresia că, odată cu războiul, ți-a răpit și prilejul de a dobîndi gloria! Însă cînd un dușman de talia lui Hanibal ține în clește Italia de patrusprezece ani, avînd armata intactă, oare, P. Cornelius, îți va părea rău de gloria ta dacă-l vei alunga din Italia, în calitate de consul, pe acest vrăjmaș care ne-a pricinuit atîtea pierderi de vieți și atîtea dezastre și, dacă, după exemplul lui C. Lutatius, care și-a cîștigat titlul de cinoare de a fi terminat primul război punic, tu îl vei obține pe acela de a-l fi terminat pe al doilea ? Afară numai dacă ori Hamilcar este un comandant mult mai presus de Hanibal, ori acel război mai greu decît acesta, ori victoria lui Lutatius mai mare și mai strălucită decît are să fie

https://biblioteca-digitala.ro

aceasta (numai să izbutim să-l învingem pe Hanibal în timpul consulatului tău !). Oare tu socoţi mai presus gloria lui Lutatius de a-l fi alungat pe Hamilcar de la Drepanum [1] sau Eryx, decît aceea de a-i alunga pe cartaginezi şi pe Hanibal din Italia ? De bună seamă, că nici tu, cu toate că preţuieşti mai mult gloria obţinută decît aceea la care speri, nu te-ai socoti mai glorios de eliberarea Spaniei decît dacă ai scăpa Italia de război ! Hanibal n-a ajuns încă într-o asemenea stare încît să nu lasi impresia că mai mult ţi-e frică decît îl dispreţuieşti, atunci cînd cauţi un alt război. De aceea, du războiul aicea şi nu recurge la aceste ocolişuri, în speranţa că după ce vei trece în Africa, Hanibal te va urma acolo ! Poartă războiul mai de grabă aici, mergînd în direcţia unde se află acum Hanibal ! Rîvneşti într-adevăr la strălucitorii lauri ai terminării războiului punic ? Atunci, e în firea lucrurilor ca numai după ce vei izbuti să-ţi aperi ce e al tău, să porneşti la atac împotriva altora ! Mai întîi să se statornicească pacea în Italia, înainte de a dezlănţui războiul în Africa, iar noi să scăpăm de teamă înainte de a o insufla altora [2]. Dacă se vor înfăptui aceste două obiective sub conducerea şi auspiciile tale, după ce va fi învins Hanibal aici, cucereşte şi Cartagina acolo ! Dar dacă cea de a doua victorie trebuie lăsată pe seama consulilor anului următor, prima biruinţă va fi cu atît mai mare şi mai strălucită, cu cît va fi fost chiar cauza celei de a doua. Căci, într-adevăr, acum, în afară de faptul că visteria noastră nu e în stare să întreţină două armate diferite, una în Italia şi alta în Africa, şi în afară de faptul că n-avem cu ce dota şi pregăti flotele noastre, şi nu ne-a mai rămas nimic pentru a ne asigura o bună aprovizionare,

[1] Azi Trapani ; localitate situată în vestul Siciliei, între Lilybaeum şi Eryx, pe un cap în faţa insulelor Aegates, transformat de Hamilcar într-un puternic bastion cartaginez, care a capitulat numai după înfrîngerea flotei punice la insulele Aegates în 242 î.e.n.

[2] „*Nobis prior decedat timor quam ultro aliis inferatur.*"

https://biblioteca-digitala.ro

la urma urmei cine nu-și dă seama de marea primejdie care ne pîndește ?

«P. Licinius va desfășura războiul în Italia, iar P. Scipio pe cel din Africa.» Ei bine, dar ce s-ar întîmpla dacă Hanibal ar porni din nou victorios spre Roma ? (Ferească-ne zeii de-o asemenea prevestire, căci mi-e groază și cînd o spun ; dar ceea ce s-a întîmplat se mai poate întîmpla !) Atunci, în sfîrșit te vom chema înapoi pe tine, consulul tocmai din Africa, așa cum l-am chemat pe Q. Fulvius de la Capua ? Ce ? Oare nu se poate crede că și în Africa zeul războiului ar putea fi prielnic ambelor tabere ? Să-ți fie învățătură însăși casa ta năruită, tatăl și unchiul tău nimiciți împreună cu armatele lor în interval de numai 30 zile, după ce vreme de cîțiva ani făuriseră în fața neamurilor străine cel mai strălucit renume poporului roman și familiei tale, prin cele mai vestite fapte de arme săvîrșite și pe uscat și pe mare !

Nu mi-ar ajunge zilele dacă aș vrea să înșirui regii și comandanții care au plătit cu sîngele lor și al armatelor lor pătrunderea lor nesăbuită pe pămînturile dușmanului. Atena, cea mai înțeleaptă cetate, după ce a lăsat deoparte războiul din patrie, din îndemnul unui tînăr [1] tot așa de iscusit și de nobil ca și tine, a trecut cu o mare flotă în Sicilia și numai într-o singură bătălie navală și-a năruit pe veci înfloritoarea sa republică.

XLII Dar eu amintesc fapte de dincolo de hotare și prea vechi : să ne fie de învățătură aceeași Africă și M. Atilius Regulus, acest exemplu grăitor de soartă schimbătoare. Atunci, negreșit, P. Cornelius și ție, cînd vei privi Africa din largul mării, ți se vor părea că Spaniile tale

[1] Se referă la Alcibiades, comandantul suprem al armatei ateniene în timpul războiului peloponeziac, care a suferit înfrîngerea de la Litotomii — Sicilia — din partea spartanilor, comandați de Lysandru.

https://biblioteca-digitala.ro

au fost niște jucării și glume ! Căci prin ce anume se aseamănă Africa cu Spania ? După ce ai navigat pe o mare liniștită, trecînd de-a lungul țărmului Italiei și Galliei, ai acostat cu flota la Emporium [1], orașul aliaților ; debarcîndu-ți acolo ostașii i-ai condus la Tarraco, la aliații și prietenii poporului roman, trecînd prin toate ținuturile cele mai sigure, apoi, de la Tarraco ai mers numai prin garnizoanele romane ; după pierderea armatelor tatălui și unchiului tău în jurul Ebrului, oștile romane au devenit mai cutezătoare, datorită însuși dezastrului suferit ; la fel și L. Marcius, acel vestit comandant, ieșit ce-i drept din grămadă, dar ales la vreme prin votul ostașilor, care dacă ar fi fost de neam nobil și ar fi trecut în mod firesc prin toate demnitățile, ar fi deopotrivă cu oricare dintre strălucitii comandanți romani prin priceperea sa în meșteșugul războiului. Cartagina Nouă a fost asediată cu cele mai mici eforturi fără ca nici una din cele trei armate cartagineze din Spania să vină în ajutorul aliaților săi ; restul campaniei tale nici nu-l ridic în slăvi, nici nu-i micșorez însemnătatea ; însă în nici un caz această campanie nu trebuie asemuită cu un război purtat în Africa, unde nu se află nici un port la îndemîna flotei noastre, nici un ținut pacificat, nici o cetate aliată, nici un rege prieten, nici un loc în care să faci popas, sau din care să pornești mai departe ; oriunde îți vei arunca privirile în jur, vei descoperi că totul ți-e potrivnic, că pretutindeni e numai vrăjmășie și ură. Te încrezi oare în Syphax și în numizi ? Destul că li s-a acordat crezare o dată ! Temeritatea nu e întotdeauna încununată de izbîndă : perfidul cîștigă încrederea celor din jur în lucruri mărunte, ca să poată înșela cu mari profituri atunci cînd sînt în joc interese

[1] Emporium, de la termenul grecesc ἐμπόριον care înseamnă „loc de comerț, tîrg sau loc întărit". În acest pasaj *emporium* desemnează localitatea Victumulae. Aici își aduceau galii proviziile lor, iar romanii își aveau prăvăliile lor. Totodată era loc de refugiu pentru populația din împrejurimi, în caz de invazie.

https://biblioteca-digitala.ro

majore [1]. Pe tatăl şi pe unchiul tău nu duşmanii cu armele l-au împresurat, ci mai înainte celtiberii, aliaţii romanilor, prin înşelăciune. Nici pe tine nu te-au pîndit atîtea primejdii din partea lui Mago şi Hasdrubal, comandanţii duşmani, cît din partea lui Indibilis şi Mandonius, supuşii tăi. Poţi să te mai încrezi în numizi, tu, care ai pătimit de pe urma trădării [2] ostaşilor tăi ?

Şi Syphax şi Masinissa ar vrea mai curînd să fie ei atotputernici în Africa în locul cartaginezilor, dar îi preferă totuşi pe cartaginezi în locul oricăruia altul. Acum, într-adevăr, se luptă pentru întîietate şi se ceartă între dînşii învrăjbiţi de tot soiul de pricini, deoarece e departe de ei teama unei primejdii externe. Dar arată-le, numai, armele romane şi oastea venită de pe alte meleaguri, şi ai să vezi cum se vor năpusti împreună, de parcă ar vrea să stingă pojarul ce-i mistuie pe toţi. Într-un fel au apărat acei cartaginezi Spania şi cu totul altfel îşi vor apăra ei zidurile patriei, templele zeilor, altarele şi vetrele, unde soţiile îngrijorate îi vor urmări pe luptători cu privirile — în timp ce pe romani îi vor înfrunta chiar şi copiii cei mici. Mai mult : ce se va întîmpla dacă punii, încrezîndu-se îndeajuns în sprijinul Africii, în devotamentul regilor aliaţilor, în tăria zidurilor, după ce vor vedea că Italia a rămas lipsită de sprijinul tău şi al armatei tale, vor trimite la rîndu-le o nouă armată în Italia — sau, din Africa, vor ordona lui Mago, despre care se ştie că a trecut cu flota în Baleare şi acum se îndreaptă de-a lungul ţărmului Liguriei şi Alpilor să facă joncţiunea cu Hanibal ? Oare nu vom fi cuprinşi de aceeaşi groază pe care am trăit-o de curînd, cînd Hasdrubal a trecut în Italia, după ce l-ai scăpat din mîini, dîndu-i drumul în Italia chiar tu,

[1] *„Non semper temeritas est felix et fraus fidem in parvis rem praestruit ut, cum operae praetium sit, cum mercede magna fallat."*

[2] Se face aluzie la răscoala trupelor romane cantonate la Sucro, în Spania.

https://biblioteca-digitala.ro

care aveai de gînd să blochezi cu trupele tale nu numai Cartagina, ci chiar întreaga Africă ? Vei spune că a fost învins de tine : tocmai de aceea eu regret cu atît mai mult, și pentru republică și pentru tine, că un comandant suprem învins și-a deschis drum în Italia. Dă-ne voie să punem pe seama iscusinței tale toate strălucitele tale fapte de arme, datorită cărora atît tu, cît și puterea poporului roman au izbindit, iar dezastrele și neajunsurile să le atribuim soartei schimbătoare a războiului ; dar, cu cît ești mai vrednic și mai viteaz, cu atît mai mult patria și întreagă Italia au nevoie de un asemenea sprijin.

Nici chiar tu însuți nu poți tăgădui că unde e Hanibal, acolo e și capul și centrul de greutate al acestui război, de vreme ce te fălești cu motivul plecării tale în Africa, și anume acela de a-l atrage pe Hanibal acolo. Deci, fie aici, fi acolo, tot cu Hanibal te vei măsura. Prin urmare, crezi oare că în Africa vei fi mai tare singur, decît aici, împreună cu colegul tău, unindu-vă armatele ? Oare exemplul recent dat de consulii Claudius și Livius nu e o lecție care demonstrează cît de mult a folosit unirea [1] ?

În sfîrșit, oare pe Hanibal — care acum se află în ungherul cel mai îndepărtat din Bruttium și care de atîta vreme cere zadarnic ajutoare de la Cartagina — faptul de a fi mai aproape de Cartagina și de a avea toată Africa unită cu el, nu-l va face să fie mai puternic în oameni și arme ? Ce rost are un asemenea plan, ca tu să preferi să hotărăști succesul acolo unde trupele tale sînt de două ori mai mici, iar ale adversarului tău incomparabil mai mari, în loc să lupți cu două oștiri împotriva uneia sin-

[1] Se referă la îndrăzneața campanie a celor doi consuli romani, Livius și Claudius Nero, care printr-un marș fulgerător, au străbătut întreagă Italia și prin păstrarea secretului operațiunilor au ieșit în calea armatei cartagineze, comandate de Hasdrubal, fratele lui Hanibal, cîștigînd strălucita victorie de la Metaurus în anul 207 î.e.n. (Vezi cartea XXVII, cap. XL și urm.)

https://biblioteca-digitala.ro

gure — și asta sleită, datorită atîtor bătălii și unei vieți ostășești atît de îndelungate și atît de grele ? Gîndește-te cîtă deosebire e între planul tău și al tatălui tău : el plecase în calitate de consul în Spania, însă s-a înapoiat în Italia, părăsindu-și provincia lui, pentru a ieși în întîmpinarea lui Hanibal, pe cînd acesta cobora Alpii ; în schimb tu te pregătești să părăsești Italia, cînd Hanibal se află aici, nu pentru că această acțiune ar fi folositoare Republicii, ci fiindcă tu o găsești înălțătoare și plină de glorie pentru tine ; ca și atunci cînd, părăsindu-ți provincia și armata, fără să fii împuternicit prin vreo lege în această privință, fără vreun senatusconsult, tu, comandantul suprem al poporului roman, nu te-ai temut să lași în seama a două nave soarta poporului și măreția puterii romane, care apăsau atunci pe umerii tăi [1]. Eu socot, părinți conscripți, că P. Cornelius Scipio a fost ales consul pentru Republică și pentru noi, nu pentru sine personal, iar armatele au fost rezervate pentru apărarea Romei și Italiei, și nu pentru a fi transportate dintr-un capriciu regesc și din orgoliul consulilor, tocmai la capătul pămîntului !"

XLIII Deoarece prin cuvîntarea sa, pregătită pentru această împrejurare, ca și prin autoritatea sa și prin vechea sa reputație de om prevăzător, Fabius zdruncinase o mare parte a senatului și îndeosebi pe cei bătrîni, care lăudau sfatul bătrînului mai mult decît sufletul semeț al tînărului, se spune că Scipio a vorbit astfel :

„Însuși Fabius Maximus a amintit, părinți conscripți, la începutul cuvîntării sale că părerea sa ar putea da de bănuit că izvorăște din invidie ; eu însă n-aș îndrăzni să acuz un bărbat de talia lui Fabius de asemenea simță-

[1] Se referă la plecarea lui Scipio în Africa, la Syphax, regele Numidiei, pentru a-l convinge să mențină relațiile cu poporul roman. Titus Livius relatează acest eveniment în cartea a XXVIII-a.

https://biblioteca-digitala.ro

minte ! Numai că acea bănuială n-a fost deloc spulberată, fie datorită slabelor argumente invocate în cuvîntarea sa, fie datorită faptului în sine.

Astfel, în cuvîntarea sa, Fabius şi-a etalat demnităţile şi faima faptelor sale de arme, pentru a spulbera bănuiala invidiei, ca şi cum eu aş fi amenințat să fiu întrecut de cel din urmă om, şi nu de unul ca dînsul, care, socotindu-se mai presus de toţi ceilalţi, ceea ce nu tăgăduiesc că năzuiesc şi eu, nu vrea să mă vadă la nivelul său : astfel, el s-a relevat pe sine ca pe un bătrîn copleşit de onoruri, iar pe mine m-a situat chiar mai prejos de vîrsta fiului său, ca şi cum năzuinţa după glorie nu s-ar extinde dincolo de limitele unei vieţi de om şi n-ar străluci la fel şi în trecut, şi în viitor. Eu sînt încredinţat că unei mari personalităţi oricînd îi este permis să se compare nu numai cu bărbaţii străluciţi ai vremii sale, ci şi cu cei ai tuturor timpurilor [1]. Într-adevăr eu nu neg, Q. Fabius, că vreau să mă ridic nu numai pînă la gloria ta, ci (aş spune-o cu permisiunea ta), dacă aş putea, chiar să te întrec ! Să nu ne mai treacă prin minte asemenea gînduri, nici ţie faţă de mine, nici mie faţă de cei mai tineri ca mine, şi anume gîndul de a nu permite unui concetăţean, oricare ar fi el, să ajungă asemene nouă ; aceasta ar fi un neajuns nu numai pentru cei pe care îi invidiem, ci şi pentru republică şi aproape pentru tot neamul omenesc.

Fabius v-a amintit ce mare primejdie aş avea de înfruntat dacă aş trece în Africa, şi aceasta o spune ca să vadă oricine că e îngrijorat nu numai de soarta republicii şi a armatei, ci şi de soarta mea. Dar de unde a izvorît această neaşteptată îngrijorare în privinţa mea ? Atunci cînd tatăl şi unchiul meu au fost doborîţi, cînd cele două armate ale lor au fost aproape nimicite în timpul măcelului, cînd pierdusem Spaniile, cînd patru oştiri şi patru

[1] *„Maximo cuique id accidere animo certum habeo, ut se non cum praesentibus modo, sed cum omnis aevi claris viris comparent."*

https://biblioteca-digitala.ro

comandanți cartaginezi stăpîneau totul prin arme și prin groază și cînd se căuta un comandant suprem în vederea acestui război, nimeni nu s-a prezentat, nimeni n-a îndrăznit să-și rostească numele în afară de mine. Iar cînd poporul mi-a încredințat comanda supremă mie, un tînăr de 24 de ani, de ce n-a amintit nimeni de vîrsta mea necoaptă, de ce n-a pomenit atunci de tăria dușmanului, de greutățile războiului și de înfrîngerea recentă a tatălui și a unchiului meu?

Oare am suferit acum vreun dezastru mai mare ca acel de atunci în Spania? Oare acum în Africa sînt mai mari armatele și sînt mai mulți și mai buni comandanții ca aceia care au fost atunci în Spania? Oare vîrsta mea era atunci mai coaptă, pentru purtarea unui război decît este acum? Oare e mai potrivit să se ducă un război cu cartaginezii în Spania decît în Africa?

Pentru mine e ușor să-mi reliefez faptele mele de arme acum, după ce am bătut și pus pe fugă patru armate punice, după ce am cucerit atîtea orașe prin forța armelor sau le-am silit să mi se supună, după ce au fost supuși pînă la ocean atîția principi, atîtea neamuri sălbatice, după cucerirea întregii Spanii, în așa fel încît acolo să nu mai existe vreo rămășiță de război; e ușor să mi se minimalizeze victoriile, după cum, pe Hercule, va fi tot așa de ușor, dacă mă voi întoarce biruitor din Africa, să se minimalizeze aceleași greutăți, care acum, pentru a fi ținut în loc, sînt umflate prin vorbe, încît să pară și mai teribile.

Fabius afirmă că nu există nici o posibilitate de debarcare în Africa, că nu mi se va deschide nici un port: amintește de capitularea lui M. Atilius Regulus în Africa, ca și cum M. Atilius Regulus ar fi întîmpinat în cale vreun obstacol cu prilejul primei debarcări în Africa; în schimb Fabius nu amintește că acel nefericit comandant a avut deschise totuși porturile Africii și că el a cîștigat

https://biblioteca-digitala.ro

în primul an de război victorii strălucite, iar în bătăliile cu comandanții cartaginezi, Regulus a rămas neînvins pînă în cele din urmă.

De aceea, Fabius, să nu mă sperii cu asemenea exemple! Chiar dacă acea înfrîngere ar fi fost suferită în acest război și nu în cel dinainte, și dacă s-ar fi întîmplat de curînd și nu cu cincizeci de ani în urmă, pentru care motiv prizonieratul lui Regulus m-ar împiedica să trec în Africa, cîtă vreme moartea Scipionilor nu m-a împiedicat să trec mai înainte în Spania? N-aș putea admite ca nașterea lui Xanthippus [1] lacedemonianul să fi fost un eveniment mai fericit pentru Cartagina, decît a mea pentru patria mea, iar încrederea în mine n-ar putea decît să crească la gîndul că atîtea greutăți pot fi îndepărtate prin vitejia unui singur bărbat! Da, se cuvine să-i ascultăm și pe atenieni, care au trecut în chip nesăbuit în Sicilia, lăsînd la o parte războiul din patrie: dar dacă ai vreme să înșirui povești cu grecii, din ce motiv nu-l amintești mai de grabă pe Agathocles [2], regele Syracusei, care, deși Sicilia era pîrjolită de multă vreme de războiul cu cartaginezii, totuși a trecut în aceeași Africă, strămutînd războiul acolo de unde venise?

XLIV Dar de ce e nevoie să dovedesc prin exemple vechi și de dincolo de hotare ce rost are să bagi groaza în vrăjmaș, făcînd să cadă asupra lui primejdia care te amenință pe tine? Poate fi un exemplu mai strălucit și

[1] Xanthippus, a fost comandantul trupelor de mercenari angajați de Cartagina, care l-a învins pe Regulus, capturîndu-l în bătălia din Africa.

[2] Agathocles, tiranul Syracusei, a fost în război cu Cartagina între 310—307 î.e.n. pentru stăpînirea Siciliei. Învins de cartaginezi la Himera, în nordul Siciliei, s-a revanșat asupra adversarilor săi debarcînd în Africa, unde a cîștigat o strălucită victorie. În urma răscoalei sicilienilor, Agathocles s-a înapoiat în Sicilia încheind pace cu Cartagina.

https://biblioteca-digitala.ro

mai aproape de ochii noștri ca Hanibal ? E de mare folos să vezi ținuturile altora pustiite de război și nu pe ale tale pîrjolite și în paragină. Dovedește o mai mare bărbăție cel care în război pune viața altuia în primejdie, decît cel care numai o îndepărtează de sine[1]. Pe lîngă toate acestea, întotdeauna e mai mare spaima de necunoscut : numai de aproape și numai trecîndu-i hotarele poți vedea mai bine tăria și slăbiciunile inamicului. Hanibal nu sperase că, ajuns în Italía, atîtea populații aveau să treacă de partea lui cîte au rupt relațiile cu noi după dezastrul de la Cannae ; cu atît mai puțină statornicie și tărie vor întîlni cartaginezii la aliații lor necredincioși, datorită purtării trufașe și firii lor asupritoare față de aceștia ! Pe lîngă asta, chiar atunci cînd am fost părăsiți de aliați, noi ne-am bizuit numai pe puterile noastre, numai pe ostașul roman ! Cartaginezii nu se sprijină pe forțe alcătuite din proprii lor cetățeni ci își angajează trupe de mercenari din rîndurile africanilor și numizilor, cele mai ușuratice firi și cele mai schimbătoare ființe în ce privește credința. Numai să nu fiu oprit aici, cu scopul de a întîrzia acolo ; odată cu știrea trecerii mele dincolo, veți auzi că și Africa e pîrjolită de flăcările războiului, că și Cartagina e asediată, în vreme ce Hanibal va ridica ancora plecînd de aici. Așteptați să vă sosească știri și mai îmbucurătoare și mai numeroase decît cele pe care le primeați din Spania ! Aceste speranțe mi le-au sădit în suflet destinul poporului roman și zeii, martori ai tratatului călcat de dușman, apoi regii Syphax și Masinissa pe a cărui încredere în așa fel mă voi bizui, încît să fiu la adăpost de orice perfidie. Războiul va dezvălui multe dedesubturi, care din pricina depărtării nu se pot observa acum. Aceasta e însușirea de căpetenie a unui bărbat și a unui comandant adevărat : să nu scape prilejul pe care

[1] *„Plus animi est inferenti periculum quam propulsanti."*

https://biblioteca-digitala.ro

norocul i-l scoate în cale, iar atunci cînd i se iveşte să ştie să-l pună în slujba reuşitei planului său [1].

Q. Fabius, eu voi avea în Hanibal un adversar pe măsura mea, cu deosebirea că mai degrabă eu voi fi acela care îl voi tîrî după mine, şi nu el va fi acela care mă va ţine pe loc ; îl voi sili să lupte pe pămîntul lui, iar răsplata victoriei îmi va fi mai degrabă Cartagina decît fortăreţele pe jumătate năruite ale bruttiilor. Şi, pentru ca între timp Republica noastră să nu sufere vreun neajuns, în timp ce-mi debarc oastea în Africa, în timp ce înaintez cu tabăra pînă la Cartagina, în măsura în care şi tu, Fabius, ai dovedit că eşti în stare să săvîrşeşti fapte de arme atunci cînd Hanibal învingător cutreiera Italia, dă-ţi şi tu seama dacă nu e pentru mine o jignire să-mi spui, acum, cînd Hanibal e zdrunciinat şi aproape doborît la pămînt, că consulul P. Licinius, un bărbat foarte viteaz, nu va putea să i se împotrivească ; ori acesta tocmai de aceea n-a tras la sorţi o provincie atît de îndepărtată, ca nu cumva să lipsească de la îndatoririle sale de mare pontifice, de la sfintele rînduieli. Chiar dacă, pe Hercule, războiul nu s-ar sfîrşi mai repede decît socot eu, totuşi pentru păstrarea demnităţii şi renumelui poporului roman, de care trebuie să se bucure în ochii regilor şi ai neamurilor străine, este necesar să dovedim că avem curaj nu numai să ne apărăm Italia, ci să ducem războiul chiar şi pe pămîntul Africii ! Să nu se creadă şi să nu se răspîndească ideea că ceea ce a îndrăznit să facă Hanibal, nu îndrăzneşte să facă nici un comandant roman ; că, în primul război punic, cînd ne-am bătut pentru Sicilia, Africa a fost în atîtea rînduri atacată de armatele şi flotele noastre, în vreme ce astăzi, cînd ne batem pentru Italia, Africa să se poată bucura în tihnă de pace ! Să se bucure în

[1] *„Multa quae nunc ex intervallo non apparent, bellum aperiet ; et id est viri et ducis, non deesse fortunae praebenti se et oblata casu flectere ad consilium."*

https://biblioteca-digitala.ro

sfîrșit de liniște și Italia, după o atît de îndelungată urgie! Să fie trecută și Africa prin foc și sabie! Mai de grabă să amenințe castrul roman porțile Cartaginei, decît să vedem din nou de pe zidurile cetății noastre valul de întăriturî ale taberei dușmane! Africa să fie cel din urmă teatru al războiului! Acolo, pe capul punilor să cadă groaza și fuga, și pustiirea ogoarelor, și trădarea aliaților, și toate celelalte urgii ale războiului care de patrusprezece ani de zile s-au abătut asupra noastră!

În ceea ce privește interesele Republicii și ale campaniei militare iminente, precum și în privința provinciilor, care sînt acum în dezbatere, s-a vorbit îndeajuns pînă acum. Cuvîntarea mea ar fi prea lungă și n-ar fi spre folosul nostru dacă, așa cum Fabius a minimalizat faptele mele de arme săvîrșite pînă acum în Spania, aș încerca și eu să-i cobor gloria lui, înălțîndu-mi-o în schimb pe a mea prin cuvinte.

Eu nu voi face nici una nici alta, părinți conscripți, și dacă nu voi reuși în alt mod, atunci măcar prin smerenie și prin înfrînarea limbii, eu tînărul, am să-l învîng pe bătrîn. În așa fel am trăit și am luptat pînă acum, încît pot să mă bucur în liniște de părerea pe care din propriul vostru imbold v-ați făcut-o despre mine în sufletele voastre și să fiu mulțumit cu această recompensă."

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXIX-A

(Admiţîndu-i-se debarcarea şi campania pe teritoriul cartaginez în Africa, Scipio începe intense pregătiri militare. El face din Sicilia baza sa de plecare împotriva Cartaginei. Între timp Hasdrubal, ca să-l cîştige pe Syphax, regele Numidiei, îi dă pe fiica sa, Sophonisba, de soţie. Syphax trimite o solie la Scipio, anunţîndu-l că rupe alianţa cu Roma şi că va lupta alături de Cartagina.)

CORNELIUS SCIPIO DEBARCĂ ÎN AFRICA

XXIV Solii trimişi de regele Syphax cu aceste însărcinări la Scipio, l-au întîlnit pe comandantul suprem roman în Syracusa. Scipio nu voia să i se spulbere o mare nădejde care avea să cîntărească greu în cumpăna operaţiunilor militare ce aveau să se desfăşoare în Africa ; de aceea el se grăbi să-i trimită înapoi pe soli, înainte ca vestea despre misiunea lor să se răspîndească, şi le dădu o scrisoare către rege, prin care îl sfătuia pe acesta în termeni cît mai stăruitori, să nu calce legile ospeţiei, care-i unea şi alianţa încheiată cu poporul roman şi să nu nesocotească nici legea divină, nici încrederea, nici

https://biblioteca-digitala.ro

mîinile lor drepte, nici zeii, martorii și judecătorii tratatelor.

Cu toate acestea Scipio nu putea ține ascunsă sosirea solilor numizi (căci fuseseră zăriți cutreierînd prin oraș și apăruseră și în pretoriu), iar dacă ar fi trecut sub tăcere scopul sosirii acestora, era primejdie ca adevărul să nu se răspîndească de la sine, cu atît mai repede cu cît era ținut mai secret [1], și ca armata să nu intre în panică la gîndul că romanii vor trebui să poarte război în același timp și cu acest rege și cu cartaginezii ; pentru acest motiv el abătu atenția tuturor de la adevăr, dîndu-le false preocupări. După ce își convocă ostașii la adunare, le spuse că nu mai trebuie admisă nici o întîrziere ; că regii aliați stăruie ca romanii să treacă cît mai curînd în Africa : mai întîi a venit Masinissa la C. Laelius, ca să-l întrebe de ce se pierde atîta vreme cu pregătirile ; acum și Syphax își trimite solii ca să-și exprime mirarea asupra pricinii unei întîrzieri atît de îndelungate și-i cere sau să-și treacă în sfîrșit oștile în Africa, sau să-l încunoștiințeze și pe el dacă și-a schimbat planurile, ca să poată chibzui și el asupra măsurilor în privința sa și a regatului său. De aceea, deoarece a făcut toate pregătirile necesare și pentru că împrejurările nu mai îngăduie nici un pic de zăbavă, el are de gînd să-și deplaseze flota la Lilybaeum [2], de unde — după ce-și va concentra toate trupele de pedestrași și de cavalerie — în prima zi care-i va permite să-și pună vasele pe linia de plutire, să treacă în Africa cu ajutorul zeilor.

Scipio îi trimite lui M. Pomponius o scrisoare, ca să vină la Lilybaeum dacă găsește de cuviință, pentru a se sfătui împreună care sînt legiunile cele mai potrivite și

[1] *„Periculum erat ne vera, eo ipso quod celarentur, sua sponte magis emanarent."*

[2] De la portul Lilybaeum din Sicilia pornea cea mai scurtă rută maritimă către Africa, datorită faptului că acest port se găsea la extremitatea sud-vestică a Siciliei.

https://biblioteca-digitala.ro

cu ce efective de trupe să treacă în Africa. La fel trimise înștiințări la toate orașele de pe litoral, ca toate vasele de transport să se concentreze la Lilybaeum. După ce s-au concentrat la Lilybaeum trupele și toate vasele care se găseau în Sicilia, deoarece niște forțe militare atît de numeroase nu încăpeau în oraș și nici vasele în port, toți ostașii romani fură cuprinși de o mare nerăbdare de a trece în Africa, încît ai fi zis că sînt duși nu la război, ci ca să culeagă roadele unei victorii sigure.

Mai cu seamă ostașii din rîndurile armatei de la Cannae, care supraviețuiseră, erau convinși că numai datorită acestui comandant[1] și nu altuia, republica își va atinge scopurile sale, iar ei își vor putea elibera cugetul de acea rușinoasă înfrîngere. La rîndu-i, nici Scipio nu privea cu ochi răuvoitori la acești ostași, ca unul care știa că dezastrul de la Cannae nu se datorase lașității lor, că în rîndurile oștirii romane nu există alți ostași mai vechi ca ei și că aceștia sînt călîți, experimentați nu numai în tot felul de lupte, ci și la asediul orașelor. Acestea erau legiunile a V-a și a VI-a din armata de la Cannae. După ce Scipio le-a spus că el va trece aceste legiuni în Africa, i-a cercetat îndeaproape pe fiecare din ei, lăsîndu-i pe cei inapți și înlocuindu-i cu cei aduși de el din Italia. Scipio a completat acele legiuni în așa fel încît fiecare să aibă 6200[2] pedestrași și cîte 300 călăreți cu nume latin din rîndurile armatei aliate de la Cannae.

[1] Scipio, în bătălia de la Cannae, se distinsese prin vitejie în mod deosebit în calitate de tribun militar, iar după înfrîngere, și-a riscat viața împotrivindu-se tineretului patrician care plănuise părăsirea Italiei și emigrarea în alte țări, episod descris în *Cartea XXII, cap. LIII.*

[2] Au fost extrem de rare cazurile în istoria romană, perioada republicană, cînd efectivele unei legiuni au atins cifra atît de ridicată de 6 200 de ostași, ca în acest an 204 î.e.n. După bătălia de la Trasimennus mai fusese un asemenea caz, ca și ulterior, cu prilejul campaniilor contra lui Antiochus, regele Syrlei și a lui Perseus, regele Macedoniei.

https://biblioteca-digitala.ro

XXV În ceea ce privește numărul ostașilor care au fost transportați de Scipio în Africa, autorii se deosebesc mult : la unul am găsit cifra de 10000 de pedestrași și 2200 călăreți ; la altul 16000 de pedestrași și 1600 călăreți, iar la un alt autor 35000 de pedestrași și călăreți, adică o cifră de două ori mai mare ; alții însă n-au mai adăugat și cifra ostașilor. De vreme ce acest lucru e îndoielnic, și eu aș prefera să fiu printre ei.

Coelius [1], deși, pe de o parte, se ferește să dea vreo cifră, pe de alta însă atît de mult exagerează lucrurile, încît întrece măsura prin cele afirmate : „Acolo ostașii au strigat atît de tare, încît s-au prăbușit păsările din zbor moarte la pămînt, și atîta potop de oameni s-a îmbarcat pe vase, încît se părea că nici un muritor n-a mai rămas nici în Italia, nici în Sicilia".

Însuși Scipio s-a îngrijit să-și îmbarce în ordine și fără zarvă trupele pe vase. C. Laelius [2], care era comandantul flotei, a avut în grijă pe marinari, pe care i-a obligat să se îmbarce pe vase înaintea celorlalți. Scipio i-a dat pretorului M. Pomponius sarcina de a se ocupa de transportul aprovizionării : s-a îmbarcat hrană pentru 45 de zile, din care cea gătită era pentru 15 zile. Cînd toată lumea era îmbarcată, Scipio a trimis peste tot ștafete cu bărci, pentru a transmite ordinul său : „Să se prezinte la adunare în forul orașului, cîrmacii și coman-

[1] Se referă la analistul Coelius Antipater, care i-a furnizat lui Titus numeroase date istorice importante.

[2] C. Laelius fusese comandantul flotei romane și la începutul campaniei lui Hanibal în Italia. C. Laelius, tovarășul de arme, prietenul intim și locțiitorul la comandă al lui Scipio Africanul, l-a însoțit pe acesta în calitate de legat în Spania, în anul 210 î.e.n. El îl învinge pe Indibilis, căpetenia hispanilor răzvrătiți. În 204 î.e.n., în calitatea sa de *praefectus classis*, comandant al flotei romane de invazie, execută magistral toate operațiunile transportului și debarcării. Cucerește tabăra punică de la Utica, capturîndu-l pe regele Syphax al Numidiei. În 202 î.e.n. va comanda ca *quaestor extra sortem* cavaleria romană în bătălia decisivă de la Zama.

https://biblioteca-digitala.ro

danții de vase, pentru a primi dispoziții și instrucțiuni.[4] După ce s-au prezentat toți, Scipio i-a întrebat mai întîi dacă s-au aprovizionat și cu apă pentru oameni și pentru vitele de povară, pentru tot atitea zile pentru cîte au luat și hrană. Cînd i s-a răspuns că pe vase se găsește o cantitate de apă pentru 45 de zile, Scipio a dat instrucțiuni ostașilor, recomandîndu-le ca în timpul navigației să păstreze disciplină și tăcere, să nu se ia la harță cu mateloții și să le dea deplină ascultare acestora în timpul manevrării vaselor, spre a-și putea îndeplini sarcinile. El le promise că va supraveghea executarea în deplină siguranță a operațiunii transportului, aflîndu-se el însuși la aripa dreaptă a flotei, cu 20 de vase rostrate, secondat de fratele său L. Scipio ; în același scop, la flancul stîng vor naviga tot atitea vase rostrate, avîndu-l în frunte pe comandantul flotei C. Laelius, secondat de M. Porcius Cato [1] (care pe atunci era chestor).

Se stabili ca vasele rostrate să aibă cîte o lumină, iar cele de transport, cîte două ; nava pretoriană [2] va avea ca semn distinctiv în timpul nopții trei lumini. Scipio dădu apoi cîrmacilor ordin de a naviga în direcția Emporiei [3].

Acest ținut african e cel mai fertil din toate, fiind îmbelșugat în tot felul de produse, iar barbarii sînt nevolnici la război — cum se întîmplă îndeobște să fie locuitorii unui ținut bogat — și de aceea romanii erau

---

[1] Acesta e vestitul M. Porcius Cato (234—149 î.e.n.) autorul tratatului *Despre agricultură*, a operei istorice *Origines*, a 150 discursuri etc. A trecut prin toată filiera magistraturilor romane, chestura, pretura, edilitatea, consulatul, censura. A fost adversarul implacabil al Scipionilor.

[2] Nava comandantului suprem a flotei, nava amiral de astăzi.

[3] Emporia punică era regiunea litoralului african din sudul Cartaginei (Syrta Mică de azi) între Leptis Magna și Leptis Minor.

https://biblioteca-digitala.ro

încredințați că-i vor putea supune, înainte de a le veni în sprijin trupe trimise din partea Cartaginei.

După primirea acestor instrucțiuni, cei convocați au primit ordin din partea lui Scipio să se înapoieze fiecare la vasul său și, cu ajutorul zeilor, a doua zi să dezlege parîmele și să pornească în larg la semnalul dat.

XXVI Numeroase flote romane plecaseră înainte din Sicilia și din acest port. Însă nu numai în timpul acestui război, dar nici măcar în perioada primului război punic nu mai fusese un asemenea spectacol la plecarea unei flote romane (și nu-i de mirare, pentru că în trecut cele mai multe flote plecaseră de acolo numai pentru prădăciuni). Totuși, dacă s-ar lua în considerare mărimea flotei, și mai înainte trecuseră Mediterana doi consuli în fruntea a două armate consulare, iar acestea dispuneau cam de tot atîtea vase rostrate [1] cîte avea Scipio din cele de transport ; căci în afară de 40 vase lungi, Scipio și-a trecut în Africa forțele ofensive îmbarcîndu-le pe aproximativ 400 de vase de transport. În schimb, dacă se comparau cele două războaie punice, al doilea li se părea romanilor de mai mari proporții și mai crîncen decît primul și pentru că se desfășura în Italia, și pentru că le-a pricinuit dezastre cumplite prin pierderea atîtor armate masacrate împreună cu comandanții lor. Pe de altă parte, Scipio, comandantul suprem de acum, devenit celebru prin strălucitele sale fapte de arme, cît și prin norocul său fără seamăn, îi sugestiona pe romani să creadă în el și să întrevadă creșterea gloriei lor alături de el. Apoi

[1] Marina romanilor dispunea de două categorii de nave de război de diferite tonaje și forme, după scopul utilizării lor : navele lungi — *naves longae* — sau *rostratae*, și vasele de linie, trireme, cvadrireme, sau quinquereme, cu vîslele așezate pe două etaje, avînd un echipaj de 300 vîslași și 120 de ostași combatanți. Erau dotate cu un cioc *(rostrum)* solid la proră. Existau apoi vasele de transport *naves onerariae* care navigau în convoi.

https://biblioteca-digitala.ro

această idee însăşi, de a trece în Africa, nici un alt comandant roman înaintea sa nu o concepuse în cursul acestui război ; el a fost acela care a spus pretutindeni că trece în Africa cu scopul de a-l scoate pe Hanibal din Italia şi de a strămuta războiul în Africa, pentru a-i pune capăt.

La acest spectacol din port alergase de pretutindeni toată mulţimea nu numai a locuitorilor din Lilybaeum, ci şi toate soliile din Sicilia, care se adunaseră ca să-l petreacă oficial, potrivit protocolului, şi care îl urmaseră pe pretorul M. Pomponius. În afară de aceştia veniseră, ca să-i petreacă pe tovarăşii lor de arme, şi legiunile care erau lăsate în Sicilia ; nu numai marina devenise priveliştе pentru spectatorii de pe uscat, dar şi uscatul înţesat de lume de jur împrejur era un tablou de neuitat pentru cei îmbarcaţi pe vase.

XXVII Cînd s-a luminat de ziuă, după ce se făcu linişte, prin mijlocirea crainicului, Scipio rosti de pe vasul pretorian următoarele :

„Zei şi zeiţe, care sălăşluiţi pe toate mările şi pămînturile, vă rog fierbinte ca tot ce s-a săvîrşit, se săvîrşeşte şi se va mai săvîrşi sub oblăduirea mea, să fie spre binele şi norocul meu, al poporului şi plebei romane, al aliaţilor cu nume de latin şi al tuturor care sînt de partea poporului roman şi a mea, şi care mă urmează, supunîndu-se puterii şi auspiciilor mele şi pe uscat şi pe mare ; tuturor acestora să le acordaţi sprijinul vostru şi, hărăzindu-le noroc şi spor, să aibă parte de şi mai mari izbînzi ; faceţi ca ostaşii mei să se întoarcă împreună cu mine la vetrele lor, vii şi nevătămaţi, biruitori asupra vrăjmaşului înfrînt, împodobiţi cu trofee, încărcaţi de pradă şi purtaţi în triumf ! Hărăziţi-ne puterea de a ne răzbuna pe vrăjmaşul nostru, pentru tot ce a plănuit să facă împotriva cetăţii noastre poporul cartaginez ; insuflaţi-mi mie şi poporului roman putere şi tărie, pentru a da o pildă cetăţii cartagineze !“

https://biblioteca-digitala.ro

După această rugă, Scipio aruncă în mare, așa cum e datina, mărunțaiele unei vite jertfite și dădu cu trîmbița semnalul de plecare.

Mînate de un vînt prielnic destul de puternic, navele porniră dispărînd din privirile celor de pe uscat. Pe la amiază, vasele au fost învăluite de o ceață atît de deasă, încît cu mare greutate au evitat să se ciocnească ; în larg însă vîntul a bătut mai slab. În noaptea următoare s-a lăsat din nou aceeași negură. Însă la răsăritul soarelui iarăși s-a împrăștiat, iar vîntul a început să sufle cu putere. Acum romanii începură să zărească uscatul. Nu mult după asta cîrmaciul îi spuse lui Scipio că Africa se află la o depărtare nu mai mare de 5000 de pași și că el vede promontoriul lui Mercur [1]. Dacă comandantul dă ordin să se îndrepte într-acolo, în curînd toată flota va intra în port. Cînd avu sub ochi uscatul, Scipio rugă pe zei să-l ajute să debarce în Africa, spre binele său și al Republicii romane și porunci să se întindă pînzele și să se caute pentru acostarea vaselor un alt port mai jos. Flota era mînată de același vînt ; însă negura ivindu-se din nou și cam către aceeași vreme, întocmai ca în ajun, le răpi vederea uscatului, totodată și vîntul oprit de ceață încetă să mai bată. Apoi noaptea făcea ca totul să fie și mai nesigur. De aceea romanii aruncară ancorele pentru ca vasele să nu se ciocnească între ele sau să fie aruncate pe țărm. Cînd au apărut zorile, a izbucnit din nou vîntul și, împrăștiindu-se ceața, țărmurile Africii s-au conturat în întregime.

Scipio, întrebînd ce cap e acela din apropiere și aflînd că i se spune Capul Frumos [2], grăi : „Semn bun ! Îndrep-

[1] Azi capul Bon, în arabă Ras Addar, este intrîndul în mare de la extremitatea răsăriteană a golfului Cartaginei.

[2] Azi Ras Side Ali el Mekki, în lat. Promunturium Pulchri, e situat la extremitatea nord-estică a golfului Cartaginei, aproape de Utica.

https://biblioteca-digitala.ro

taţi într-acolo vasele!" Flota navigă repede către locul acela şi toate trupele fură debarcate pe ţărm.

Istorisind navigaţia pe mare a romanilor în felul acesta, fără spaimă şi învălmăşeală, eu am urmat, dîndu-le crezare, pe foarte mulţi autori greci şi latini. Singur Coelius Antipater susţine că deşi talazurile n-au scufundat vasele şi acestea au înfruntat toate grozăviile văzduhului şi mării, totuşi, în cele din urmă, furtuna a împins flota departe de Africa, către insula Aegimurus [1], de unde cu anevoinţă au putut să-şi reia drumul şi că vasele fiind aproape distruse, trupele au debarcat fără ordinul comandantului pe uscat, fără arme, într-o mare învălmăşeală, scăpînd cu ajutorul bărcilor, asemenea unor naufragiaţi.

XXVIII După debarcarea trupelor, romanii îşi măsurară un loc de castru pe măgurile învecinate. Vederea flotei, ca şi zarva pricinuită cu prilejul debarcării pe uscat insuflară mai întîi panică şi îngrijorare nu numai în rîndurile locuitorilor satelor de pe ţărmul mării, ci chiar şi în oraşe [2]. Căci nu numai grupurile bărbaţilor amestecate cu şiruri de femei şi de copii mişunau pretutindeni pe toate drumurile, ci şi cirezi de vite pe care ţăranii le minau din urmă, încît s-ar fi putut spune că Africa este pe neaşteptate părăsită. Într-adevăr, aceşti ţărani pricinuiră în oraşe o spaimă mai mare decît aceea pe care o simţiseră ei, iar învălmăşeala iscată mai ales în Cartagina era aceea a unui oraş cucerit. Căci de aproape cincizeci de ani, din vremea consulilor M. Atilius Regulus şi L. Manlius [3], africanii nu mai văzuseră vreo

[1] Inadvertenţă : Insula Aegimurus se găsea în imediata vecinătate a coastei continentului african, la jumătatea distanţei între Capul Frumos şi Capul lui Mercur.

[2] Pe litoralul african din vecinătatea Cartaginei erau numeroase aşezări, oraşe şi localităţi portuare.

[3] De la campania romanilor din primul război punic, comandată de consulii M. Atilius Regulus şi L. Manlius, trecuseră exact 52 de ani, acum aflîndu-ne în anul 204 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

armată romană, în afară de flotele prădalnice care făceau debarcări pe ţărmurile mării şi ale căror echipaje, după ce jefuiau tot ce întîmplarea le scotea în cale, se întorceau la vase înainte ca strigătele de alarmă să-i adune pe ţărani ; dar cu acest prilej, şi fuga şi panica fu mai mare în Cartagina, deoarece, pe Hercule, cartaginezii n-aveau acasă nici o armată destul de puternică şi nici vreun comandant cu care să-i înfrunte pe romani.

Hasdrubal, fiul lui Gişgo, îi întrecea cu mult pe toţi ceilalţi concetăţeni ai săi prin neam, renume, bogăţii şi chiar prin înrudirea lui de atunci cu regele Syphax ; însă cartaginezii îşi aduceau aminte că Hasdrubal fusese bătut în cîteva bătălii şi alungat din Spania de acelaşi vestit Scipio şi deci un asemenea comandant nici pe departe nu se putea socoti egal cu cel al romanilor, după cum nici oastea lui de strînsură nu era egală cu armata romană. De aceea s-a strigat : „La arme !“, ca şi cum Scipio ar fi avut de gînd să atace numaidecît Cartagina. Porţile au fost imediat închise şi pe ziduri s-au instalat oameni înarmaţi, posturi de pază şi străji şi s-a stat de veghe şi în noaptea următoare.

A doua zi 500 de călăreţi cartaginezi, trimişi spre mare în recunoaştere şi pentru a zădărnici debarcările de pe vase, au nimerit peste avanposturile romane, căci Scipio îşi trimisese deja flota la Utica şi, fără să se îndepărteze prea mult de mare, pusese stăpînire pe dealurile învecinate, îşi rînduise călăreţi în posturi, la locuri potrivite şi trimisese pîlcuri de ostaşi să prade ogoarele.

XXIX Romanii s-au încăierat cu călăreţii cartaginezi, doborînd mai puţini în luptă şi mai mulţi în timpul fugii; printre cei căzuţi se afla şi comandantul lor Hanno, un tînăr nobil. Scipio nu se mulţumi să devasteze satele şi

https://biblioteca-digitala.ro

ogoarele din împrejurimi, ci cuceri și orașul cel mai apropiat al africanilor, care era destul de puternic. Aici, în afară de celelalte prăzi, care fuseseră încărcate, fură capturați și 8000 de oameni liberi și sclavi. Dar cea mai mare bucurie pentru romani la începutul operațiunilor în Africa le-a produs sosirea lui Masinissa, despre care unii autori au scris că n-a venit cu mai mult de 200 călăreți, iar cei mai mulți că s-a prezentat lui Scipio în fruntea unei cavalerii de 2000 de oameni.

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXX-A

(Masinissa, noul aliat al romanilor, luptă alături de aceştia sub comanda lui Scipio. Cum încercările de a se menţine relaţiile de alianţă şi prietenie cu Syphax şi de a-l atrage din nou de partea Romei rămîn fără rezultat, din cauza influenţei soţiei acestuia, Sophonisba, fiica lui Hasdrubal, Scipio îşi dă seama că singura soluţie este războiul. În bătălia de la Campi Magni trupele lui Syphax, sprijinite de puni, sînt învinse, iar la puţin timp, însuşi regele Syphax cade prizonier. Masinissa, cu ajutorul romanilor îşi recapătă tronul, după care se îndreaptă spre Cyrta, capitala regatului lui Syphax, unde îşi găsiseră adăpost mai multe mii de ostaşi duşmani. În fruntea cavaleriei numide şi însoţit şi de prizonierul său, Syphax, Masinissa ajunse la Cyrta, impresionînd întreaga cetate, care văzîndu-şi regele căzut în captivitate, se supuse lui Masinissa. Acesta, după ce-şi instală trupe în diferite puncte de sprijin ale oraşului, se grăbi să ocupe palatul regal al lui Syphax).

TRAGEDIA REGINEI SOPHONISBA, SOŢIA LUI SYPHAX

XII Cînd Masinissa intră în vestibulul palatului, chiar în prag îl întîmpină Sophonisba, soţia lui Syphax, fiica

https://biblioteca-digitala.ro

lui Hasdrubal cartaginezul. Văzîndu-l în mijlocul cetelor de războinici pe Masinissa, care se distingea față de ceilalți atît prin trăsăturile sale fizice, cît și prin ținută și arme, Sophonisba presupunînd că el e regele (ceea ce și era) i se aruncă la picioare și i se adresă astfel :

„Zeii și vitejia ta, precum și norocul tău, ți-au dăruit puteri asupra noastră în totul ; dar dacă unei prizoniere îi e permis să-și facă auzit glasul său rugător în fața celui care este stăpîn pe viața și pe moartea ei, dacă îmi permiți să-ți îmbrățișez genunchii și să-ți ating dreapta cu care ai învins, te rog cu lacrimi în ochi, în numele măreției regești de care m-am bucurat și eu puțin mai înainte, în numele neamului numizilor din care îți tragi obîrșia laolaltă cu Syphax, în numele zeilor ocrotitori ai acestui palat, pe care îi rog să te primească cu prevestiri mai norocoase decît acelea cu care l-au îndepărtat pe Syphax de aici, înduplecă-ți sufletul și nu mă lăsa să cad în mîna vreunui roman trufaș, pradă bunului său plac și cruzimei sale ! Chiar dacă n-aș fi fost altceva decît soția lui Syphax, totuși aș fi vrut să-mi încredințez mai de grabă soarta în mîna unui numid care, ca și mine, a deschis ochii întîia oară în aceeași Africă cu mine, decît să fiu prada unui străin de neam, a unui venetic. Dă-ți seama de ce trebuie să se teamă o cartagineză de un roman, de ce trebuie să se teamă fiica lui Hasdrubal ! Dacă nu-i cu putință altă cale, te implor în genunchi, ucide-mă, pentru ca prin moartea mea să mă ferești de a fi pîngărită de romani, după bunul lor plac !"

Sophonisba era o femeie de o neasemuită frumusețe și de o tinerețe înfloritoare ; de aceea, prin felul cum îi îmbrățișa genunchii și-i săruta mîna dreaptă, cerîndu-i să aibă milă de ea și să n-o predea vreunui roman, vorbele ei semănau mai de grabă a mîngîieri decît a rugăminți ; astfel sufletul învingătorului Masinissa a fost nu

https://biblioteca-digitala.ro

numai covîrșit de mila ei, ci și captivat de vraja unei iubiri pătimașe, (cu acea înflăcărare pasională proprie numizilor). Întinzîndu-i mîna Sophonisbei ca chezășie a promisiunii pe care ea i-o solicita, Masinissa intră în palat. Apoi începu să se frămînte cu mintea în ce chip să-și respecte cuvîntul. Cum nu fu în stare să găsească altă ieșire din impas, dragostea îi mijloci cu ușurință o hotărîre îndrăzneață, deși contrarie demnității sale; dădu ordin să se pregătească de îndată nunta, chiar în cursul acelei zile, ca să nu dea răgaz lui Laelius, nici lui Scipio s-o trateze ca pe o prizonieră pe aceea care devenise deja soția lui Masinissa. Laelius s-a nimerit să sosească imediat după nuntă; acesta nu numai că nu și-a simulat dezaprobarea pentru cele făcute de Masinissa, ci chiar de la început a încercat să i-o smulgă din patul nupțial și s-o trimită împreună cu Syphax și cu ceilalți prizonieri la Scipio. Pînă la urmă însă Laelius se lăsă înduplecat de rugămintea lui Masinissa, care stăruia ca „în privința soartei Sophonisbei numai judecata lui Scipio să fie hotărîtoare; numai el să dispună pe care din cei doi regi să-l urmeze Sophonisba; pe Syphax sau pe Masinissa!"

Ca urmare, Laelius îi trimise lui Scipio numai pe Syphax și pe ceilalți prizonieri. Cu sprijinul lui Masinissa Laelius supuse și celelalte orașe ale Numidiei, care erau ocupate de garnizoanele regelui Syphax.

XIII Cînd s-a dat de veste că Syphax este adus în castrul roman, toată mulțimea ostașilor s-a revărsat ca la spectacolul unui triumf. În fruntea convoiului de prizonieri mergea legat în lanțuri însuși Syphax, iar după el urma ceata nobililor numizi. Cu acest prilej ostașii romani aveau de ce să înflorească măreția lui Syphax și

https://biblioteca-digitala.ro

faima numelui său, ca să scoată și mai mult în relief importanța victoriei lor. „Iată, acesta e regele la a cărui grandoare au contribuit două popoare, cele mai puternice de pe pămînt, romanii și cartaginezii, atît de mult încît, pe de o parte, comandantul lor suprem, Scipio, părăsindu-și provincia Spania și armata, a navigat cu două quinquereme spre Africa, pentru a încheia alianță și prietenie cu el, iar pe de altă parte Hasdrubal, comandantul suprem al cartaginezilor, nu numai că s-a dus în persoană să-l caute în regatul lui, dar i-a dat acestuia de soție chiar pe fiica sa, Sophonisba. Syphax a avut în mîna sa în același timp doi comandanți supremi : și pe cel cartaginez și pe cel roman. Și, așa cum amîndouă taberele au cerut zeilor pacea, aducîndu-le cuvenitele sacrificii, tot așa au căutat să obțină și prietenia acestui rege. Syphax a avut forțe și mijloace atît de mari, încît l-a alungat pe Masinissa din regatul său, silindu-l să răspîndească zvonul că a murit, și să-și ducă zilele prin ascunzători, trăind din jafuri ca fiarele codrilor."

Astfel elogiat în convorbirile celor ce-l înconjurau, regele este condus în pretoriu, la Scipio.

Pe Scipio l-a mișcat atît soarta de altădată a acestui bărbat, în comparație cu cea prezentă, cît și amintirea ospeției, a mîinii drepte strînse, a alianței încheiate în numele statului, și a prieteniei dintre ei doi. Aceste fapte i-au dat curaj și lui Syphax cînd a vorbit cu învingătorul său. Căci, atunci cînd Scipio îl întrebă ce-a urmărit pentru sine, încît nu numai că a refuzat prietenia cu romanii, ba mai mult, le-a declarat chiar război, Syphax a mărturisit că într-adevăr a greșit și că și-a pierdut mințile, dar că aceasta nu s-a întîmplat atunci cînd a ridicat armele împotriva poporului roman ; dimpotrivă, acea împrejurare a fost sfîrșitul nebuniei, iar nu începutul ei ; atunci i s-a înnegurat mintea și atunci și-a smuls din suflet ospeția de care se bucura personal, precum și

https://biblioteca-digitala.ro

toate tratatele de alianţă ale celor două popoare, cînd a primit în casa lui o femeie cartagineză. Cu făcliile ei de nuntă[1] ea a aprins în flăcări palatul său ! Ea e aceea care i-a zdruncinat sufletul, întocmai ca o furie şi o pacoste ! Ea, cu vraja mîngîierilor sale i-a robit inima şi l-a scos din minţi şi nu s-a liniştit pînă nu i-a pus ea însăşi în mîini armele blestemate cu care să lupte împotriva oaspetelui şi prietenului său ! Singura consolare pentru el, un om zdrobit şi doborît la pămînt de năpastă, e că vede aceeaşi pacoste şi furie a pierzaniei trecută acum în casa celui mai înverşunat dintre toţi vrăjmaşii săi : Masinissa. Acesta nu va fi nici mai înţelept şi nici mai statornic decît Syphax ; chiar tinereţea îl face mai imprudent, căci de bună seamă, în felul cum s-a căsătorit cu Sophonisba, el a dovedit mai multă lipsă de judecată şi nebunie decît Syphax altădată.

XIV Rostind aceste cuvinte, Syphax îşi dădea în vileag nu numai ura sa înverşunată, ci şi faptul că era încă subjugat de patima dragostei, ştiindu-şi iubita în braţele adversarului său ; întîmplarea aceasta l-a zguduit puternic pe Scipio şi nu i-a dat puţine griji. Desigur acuzaţiile aduse de Syphax erau justificate de graba nesocotită a lui Masinissa de a face nuntă, ca să zicem aşa, chiar în toiul războiului şi fără să-l consulte, ori să-l aştepte măcar pe Laelius, ca şi de zelul precipitat al lui Masinissa care, chiar în ziua cînd văzuse o prizonieră duşmană se şi însurase cu ea, oficiind ceremonia căsătoriei în casa rivalului său. Această conduită a lui Masinissa îi apăru lui Scipio cu atît mai reprobabilă, cu cît în Spania dînsul, deşi tînăr, nu se lăsase ademenit de frumuseţea nici unei prizoniere.

[1] Aici Titus Livius atribuie şi numizilor, prin analogie, datina romană de nuntă, în virtutea căreia tînărul mire îşi conduce mireasa la domiciliul conjugal la lumina făcliilor.

https://biblioteca-digitala.ro

Pe cînd Scipio își frămînta mintea astfel, iată că apare Laelius însoțit de Masinissa. După ce-i primi pe amîndoi cu bunătate în priviri și-i elogie deopotrivă în pretoriu, în fața numeroasei asistențe a comandanților, neprecupețind laudele, Scipio îl luă de o parte pe Masinissa și i se adresă astfel :

„Masinissa ! Socot că ai remarcat la mine oarecari calități și atunci cînd ai venit mai întîi în Spania, pentru a lega prietenie cu mine, și mai pe urmă în Africa, cînd mi te-ai încredințat și pe tine și toate speranțele tale. Ei bine ! Dintre toate virtuțile care sînt convins că te-au atras spre mine, în special cu două eu mă mîndresc la fel de mult : cu cumpătarea și înfrînarea în fața dorințelor pătimașe. Cu aceste virtuți aș fi dorit să fii și tu împodobit, Masinissa, adăogîndu-le la celelalte calități atît de strălucite ale tale !

Vîrsta noastră — crede-mă ce-ți spun — nu e primejduită atît de mult de dușmani înarmați cît de patimile care ne înconjoară din toate părțile[1]. Cine și-a înfrînat acele porniri prin firea sa cumpătată, a cîștigat pentru sine un prestigiu cu mult mai mare și o victorie cu mult mai strălucită decît aceea pe care am obținut-o noi asupra lui Syphax.

Eu am ținut seama și-mi amintesc cu plăcere de faptele tale de arme săvîrșite cu strășnicie și vitejie, cînd nu eram de față. Însă asupra celorlalte fapte ale tale, chibzuiește tu personal în mintea ta, ca să nu ajungi să roșești cînd îți vorbesc eu de ele !

Syphax a fost învins și a căzut prizonier sub auspiciile poporului roman. De aceea, atît el cît și soția sa, regatul, teritoriul, orașele, oamenii care le locuiesc, în sfîrșit tot ce-a aparținut lui Syphax este prada poporului roman, deci și regele și soția sa ; chiar dacă ea n-ar fi

[1] *„Non est tantum a hostibus armatis aetatis nostrae periculum quantum a circumfusis undique voluptatibus."*

https://biblioteca-digitala.ro

cartagineză, chiar dacă noi nu ne-am da seama că tatăl ei este comandantul suprem al dușmanilor, tot s-ar cuveni ca ea să fie trimisă la Roma, pentru ca senatul și poporul roman să-și dea părerea și să hotărască în privința ei și a lui Syphax, de vreme ce acest rege aliat cu noi, înstrăinîndu-se, s-a rupt de noi — după cum el însuși declară — și a ridicat deodată armele împotriva noastră. Înfrînge-ți simțămintele! Ferește-te să-ți înjosești multele tale însușiri frumoase printr-o singură patimă și să-ți strici renumele unor fapte atît de strălucite printr-o vină mai mare decît însăși cauza vinii!"[1]

XV Cînd Masinissa auzi asemenea vorbe, nu numai că se îmbujoră de rușine, dar îi dădură și lacrimile; el îi spuse că, deși se va supune hotărîrii comandantului, îl roagă totuși să se gîndească atît cît îi va sta în putință, la angajamentul nechibzuit pe care și l-a luat față de Sophonisba, promițîndu-i să n-o lase să cadă în mîna nimănui. Apoi plecă din pretoriu adînc zbuciumat, ducîndu-se în cortul său. Acolo, după ce stătu o bună bucată de vreme fără nici un martor, suspinînd și gemînd într-una, ceea ce ușor puteau auzi cei care ședeau în jurul cortului său, el scoase deodată un geamăt sfîșietor și chemă pe unul din sclavii săi credincioși, în grija căruia, după obiceiul regesc, se afla pentru vreme de restriște otrava. Amestecînd-o cu băutură într-o cupă el ordonă slujitorului său s-o ducă Sophonisbei și să-i transmită că Masinissa i-ar fi păstrat cu dragă inimă credința conjugală și prima promisiune pe care un soț le datorează soției sale, dar, pentru că o putere mai presus de a lui îi zădărnicește vrerea, nu-i mai rămîne decît să-i îndeplinească cea de a doua promisiune, și anume de a n-o lăsa

[1] *„Cave deformes multe bona uno vitio et tot meritorum gratiam majore culpa quam causa culpae est, corrumpas."*

https://biblioteca-digitala.ro

să cadă în mîinile romanilor ; deci Sophonisba să-și aducă aminte de tatăl său, comandantul cartaginezilor, de patria sa și de cei doi regi a căror soție a fost și să-și poarte singură de grijă !

Cînd slujitorul lui Masinissa a ajuns la Sophonisba ducîndu-i otrava împreună cu acest mesaj, ea a spus :

„Primesc acest dar de nuntă, și-l primesc fără amărăciune în suflet, de vreme ce bărbatul meu n-a putut să-mi dea mie, soției sale, o dovadă de dragoste mai puternică. Adu-i la cunoștință totuși acest lucru : aș fi închis ochii mai mulțumită, dacă nu m-aș fi măritat cu el în ajunul morții mele !"

Sophonisba a rostit aceste cuvinte cu același curaj cu care a luat apoi cupa și a sorbit-o pînă la fund, fără nici un semn de înfricoșare.

Cînd s-a adus la cunoștința lui Scipio acest fapt, pentru ca nu cumva tînărul zdruncinat sufletește și rănit în mîndria lui să recurgă la vreun act necugetat, îl chemă numaidecît la sine și îl consolă, dojenindu-l în același timp cu blîndețe pentru nesocotința lui pe care a plătit-o cu o altă nesocotință, săvîrșind o faptă mai cutremurătoare decît ar fi fost nevoie. [1]

A doua zi, pentru a-i alunga din suflet zbuciumul care-l preocupa, Scipio urcă la tribună și ordonă să fie chemați ostașii la adunare. Acolo i se adresă lui Masinissa mai întîi cu titulatura de rege, și îl copleși cu cele mai înălțătoare elogii, după care îl răsplăti dăruindu-i o

[1] Episodul Sophonisbei este o creație liviană în care, prin puternicul patetism și vioiciunea dramaticelor scene descrise, prin zguduitorul final al nefericitei regine, ni se vădește talentul artistic de admirabil povestitor al scriitorului roman. Despre drama Sophonisbei au mai scris și alți scriitori antici și moderni, între care Diodor de Sicilia, op. cit., XXVII, 8 ; Appianos op. cit. Lybici XXVIII, etc. Dramaturgul francez Mairet a scris piesa *Sophonisbe.*

https://biblioteca-digitala.ro

coroană de aur, o pateră de aur, un scaun curúl și un baston de fildeș, o togă brodată cu fir de aur și o tunică la fel. La cinstirea acordată, adăugă aceste cuvinte : „La romani nu există ceva mai înălțător ca triumful și nici alte distincții pentru cei sărbătoriți cu triumfuri mai mari ca acestea, pe care poporul roman socotește că dintre toți străinii ești singurul demn să le poarte."

Apoi, și lui Laelius îi aduse laude, dăruindu-i o coroană de aur. Cu acest prilej fură răsplătiți și alți viteji, fiecare după meritele sale. Asemenea cinstire a înmuiat sufletul regelui Masinissa, și i-a înfiripat speranța apropiată că prin înlăturarea lui Syphax, va pune stăpînire pe întreaga Numidie.

HANIBAL, RECHEMAT ÎN PATRIE, PĂRĂSEȘTE ITALIA PROVOCÎND ÎNGRIJORARE ÎN AMBELE TABERE BELIGERANTE

(Scipio trimite la Roma pe Laelius, ca însoțitor al lui Syphax și al celorlalți prizonieri. Cartaginezii, aflînd de înfrîngerea și captivitatea lui Syphax, trimit la Scipio soli de pace, dar aceștia aveau mai degrabă menirea să tărăgăneze lucrurile pînă la rechemarea lui Hanibal din Italia. Într-adevăr rechemat în patrie de senatul cartaginez, Hanibal este nevoit să părăsească Italia, plin de amărăciune și scrîșnind din dinți, după ce o stăpînise vreme de peste 15 ani, între anii 218 și 203 î.e.n. „Se spune că niciodată un exilat, forțat să-și părăsească patria nu s-a îndepărtat de hotarele ei cu mai multă durere în suflet decît simțea Hanibal părăsind pămîntul dușman, notează Titus Livius. El își întorcea mereu privirile spre coastele Italiei, învinuind pe zei și pe oameni și afurisindu-se pe sine de a nu-și fi condus direct spre Roma ostașii încă plini de sîngele romanilor măcelăriți la Cannae.

https://biblioteca-digitala.ro

O solie cartagineză sosită la Roma este trimisă înapoi fără nici un răspuns, deoarece senatul roman, intuind nesinceritatea tratativelor de pace, a apreciat că Scipio este cel mai în măsură să trateze cu Cartagina problemele păcii. Cartaginezii, încălcînd armistițiul și dreptul ginților, zădărnicesc perspectivele păcii.)

XXVIII În această vreme, la Roma și speranțele, dar și grijile creșteau din zi în zi, căci lumea nu era pe deplin lămurită dacă romanii trebuie să se bucure de faptul că Hanibal a plecat din Italia după 16 ani, renunțînd la stăpînirea ei și lăsînd-o poporului roman, sau mai degrabă să se îngrijoreze pentru că Hanibal trecuse în Africa cu armata intactă. „Desigur, locul s-a schimbat, dar nu și primejdia." Prorocul acestei nemaipomenite amenințări, Q. Fabius, care închisese de curînd ochii, nu se sfia să trîmbițeze că Hanibal va fi un dușman mai primejdios pe pămîntul său, decît pe cel străin. Căci Scipio avea să se lupte nu cu Syphax, regele unor barbari neciopliți, ale cărui oști le conducea Statorius [1], o jumătate de ordonanță, sau cu Hasdrubal, socrul lui Syphax, și care la luptă era cel mai iute de fugă dintre comandanții puni, ori cu oștile de strînsură alcătuite la repezeală din cete de țărani, numai pe jumătate înarmați — ci cu Hanibal însuși, cel aproape născut în cortul de comandă al tatălui său, cel mai viteaz dintre toți capii de oști, hrănit și crescut în mijlocul armatelor, intrat de copil în rîndurile ostașilor, comandant suprem din fragedă tinerețe, care a îmbătrînit [2] cîștigînd numai victorii și care și-a răspîndit faima prin neasemuite fapte de arme săvîrșite în Spania, în Ga-

[1] Nu se cunoștea nimic despre acest centurion roman, în afară de cele relatate aici, caracterizat în ironie *semilixa*, jumătate de ordonanță.

[2] În 203 î.e.n., Hanibal era în vîrstă de 45—46 ani.

https://biblioteca-digitala.ro

lia și în Italia, de la Alpi pînă în strîmtoarea Siciliei. Hanibal stă în fruntea unei oștiri care a luat parte la toate campaniile sale, oștire călită prin puterea de răbdare în încercări peste orice închipuire omenească, stropită de mii de ori de sînge roman și încărcată cu trofeele luate nu numai de la ostașii romani, ci și de la comandanții lor.

Scipio se va întîlni pe cîmpul de bătaie cu mulți dintre punii care au doborît cu mîna lor proprie pretori, comandanți, consuli romani și cu mulți dintre cei care au fost decorați cu coroane murale și vallare [1] cu mulți dintre cei care au străbătut de la un capăt la altul taberele cucerite, orașele romane îngenuncheate. Cîrmuitorii poporului roman n-au azi atîtea fascii cîte ar putea avea Hanibal, luîndu-le de la atîția comandanți romani doborîți de el.

Cu sufletul zbuciumat de aceste temeri cetățenii romani simțeau crescîndu-le cu atît mai mult îngrijorarea și teama, cu cît, obișnuiți atîta amar de vreme să ducă războiul sub ochii lor, într-o parte sau alta a Italiei, și să-l vadă trenînd, fără să se gîndească la apropierea unui sfîrșit, se trezeau acum amețiți de un spectacol neprevăzut, în care cei doi rivali, Scipio și Hanibal, stăteau față în față pregătiți pentru bătălia definitivă. Chiar și acei care nu-și precupețeau încrederea în Scipio și nici speranța în victoria lui, cu cît erau mai aproape de momentul hotărîtor, cu atît erau mai neliniștiți.

Pe de altă parte și cartaginezii erau stăpîniți de aceleași stări sufletești. Uneori ducîndu-se cu gîndul la Hanibal și la mărețele lui fapte de arme, regretau că au cerut pace ; apoi, atunci cînd își îndreptau privirile înapoi, știind că au fost bătuți de două ori pe cîmpul de luptă, că Syphax a căzut prizonier, că au fost alungați din Spa-

[1] Coroanele murală și vallară erau distincții romane acordate pentru acte de deosebită vitejie ; coroana vallară se acorda acelor ostași care pătrundeau cei dintîi în întăriturile dușmane, iar cea murală celui care trecea primul zidurile și meterezele orașului inamic fortificat.

https://biblioteca-digitala.ro

nia, că au fost alungaţi din Italia şi că toate aceste isprăvi se datorează numai vitejiei şi minţii iscusite a lui Scipio, se îngrozeau, ca şi cum acest comandant roman era menit de destin să aducă pieirea Cartaginei.

ÎNTREVEDEREA DINTRE SCIPIO ŞI HANIBAL

XXIX Hanibal tocmai ajunsese la Hadrumetum[1]; de aci, după numai cîteva zile de popas pentru refacerea oştaşilor obosiţi de călătoria pe mare, se îndreaptă în marş forţat spre Zama[2], îngrijorat de veştile ştafetelor alarmate, care-i aduceau la cunoştinţă că toate împrejurimile Cartaginei au fost ocupate de oştirile romane. De la Zama pînă la Cartagina e un drum de cinci zile. Iscoadele trimise de acolo înainte, în recunoaştere, fură prinse de străjile romane şi conduse în faţa lui Scipio; acesta le dădu pe seama unui tribun militar, le îndemnă să viziteze totul fără teamă şi ordonă tribunului să-i plimbe prin toate părţile pe unde vor ei. Întrebîndu-i apoi dacă au cercetat totul după plac, îi trimise înapoi la Hanibal, dîndu-le şi o gardă, ca să-i însoţească.

Desigur, Hanibal, n-a fost prea bucuros de cele ce i s-au adus la cunoştinţă — căci aceştia l-au informat că, întîmplător, chiar în acea zi a sosit şi Masinissa cu 6000 de pedestraşi şi 4000 de călăreţi — dar mai ales l-au iritat mîndria şi îndrăzneala adversarului său, care, de bună seamă, i se păreau prea puţin întemeiate. De aceea, cu toate că el însuşi fusese cauza războiului, iar prin sosirea sa rupsese armistiţiul încheiat şi spulberase însăşi speranţa tratativelor, convins că va putea obţine condiţii mai

[1] Hadrumetum, colonie cartagineză fondată de fenicieni, situată pe litoralul african, în golful Neapolitanus — (azi Hammamet).

[2] Zama (azi Djama) — localitate situată la sud-est de Cartagina, la circa 250 km depărtare de oraş.

https://biblioteca-digitala.ro

bune acum cînd forțele sale erau încă intacte, decît dacă va fi învins, trimise un crainic la Scipio, pentru a-i solicita o întîlnire [1].

Eu însă n-am nici un motiv să afirm că Hanibal a făcut acest pas din propriul său imbold, ori din îndemnul fruntașilor statului. Analistul Valerius Antias scrie că după ce Hanibal a fost învins de Scipio în prima bătălie, în care i-au fost nimiciți 12.000 de luptători, iar 1.700 luați prizonieri, s-a prezentat în castrul lui Scipio în chip de sol însoțit de alți zece împuterniciți și, pentru că Scipio n-a refuzat întrevederea, amîndoi comandanții, potrivit înțelegerii, s-au apropiat cu taberele unul de altul, pentru ca întîlnirea să aibă loc în vecinătatea acestora. Scipio s-a instalat nu departe de orașul Narragara [2], atît pentru aceea că, pe lîngă alte însușiri, poziția era prielnică, cît și pentru faptul că apa de băut se găsea la o aruncătură de suliță. Hanibal a ocupat o măgură la 4000 de pași de Scipio, o poziție de altfel sigură și avantajoasă, numai că era ceva mai departe de apă. Acolo s-a ales un loc la mijlocul distanței, cu vizibilitatea în toate direcțiile, ca să nu existe posibilitatea nici unei curse.

XXX După ce escortele se retraseră la o depărtare egală, însoțiți numai de cîte un tălmaci, se întîlniră față în față cei mai mari comandanți nu numai ai timpurilor lor, ci ai tuturor vremurilor dinaintea lor, fiind deopotrivă cu oricare rege sau comandant suprem de armată al oricărui neam.

Privindu-se reciproc, aproape înmărmuriți de uimire, amîndoi păstrară tăcere cîtăva vreme. Apoi Hanibal rupse tăcerea, spunînd următoarele : „Dacă așa a vrut destinul

[1] Și alți istorici greci și romani au relatat întîlnirea dintre Scipio și Hanibal — Polybios, op. cit. XV, 5 ; Appianos, op. cit. *Lybici* 33, și 39 ; Frontinus, *Stratagemata*, I, 8 și III, 6.

[2] Narragara (azi Sadi-Sucef sau Kaar Djabeur), oraș african situat în Numidia, pe valea riului Bograda.

https://biblioteca-digitala.ro

ca eu, care cel dintîi am declarat război poporului roman și am avut în atîtea rînduri victoria în mînă, să vin să cer pace, mă bucur că același destin a hărăzit ca tocmai tu să fii acela de la care s-o cer. Nici pentru tine nu va fi o laudă obișnuită, între atîtea laude de seamă, faptul că Hanibal, căruia zeii i-au sortit victoria asupra atîtor comandanți romani, a dat înapoi în fața ta ; că tu ai fost acela care ai pus capăt acestui război, însemnat în primul rînd prin dezastrele suferite de voi și apoi prin acele ale noastre. Această întîlnire a noastră va fi un exemplu de ironie a soartei, pentru că eu sînt acela care am început ostilitățile împotriva tatălui tău cînd era consul [1] și, după ce m-am măsurat în luptă cu el, tot eu mă prezint acum, dezarmat, în fața fiului său, ca să-i cer pace.

Într-adevăr, zeii au dat cea mai înțeleaptă minte părinților noștri cînd au hotărît ca voi să vă mulțumiți cu stăpînirea Italiei, iar noi cu a Africii, iar Sicilia și Sardinia să fie ale voastre, ele fiind și așa o răsplată prea mică pentru pierderea de către voi a atîtor flote, a atîtor armate și a atîtor străluciți comandanți. Însă e mai ușor să învinuiești trecutul decît să-l îndrepți. Astfel, noi am rîvnit după bunurile altora, pentru ca acum să luptăm pentru a ni le apăra pe ale noastre ; și nici nu mai purtăm noi războiul în Italia, ci acum voi îl purtați în Africa ; cîndva ați văzut steagurile și armele adversarului în fața porților voastre și sub zidurile Romei ; și noi, la rîndul nostru, auzim acum din Cartagina zăngănitul armelor din castrul roman. Deci, de vreme ce ursita v-a hărăzit vouă acest noroc, acum va fi vorba despre acea pace după care jinduiți mai ales voi, în vreme ce pe noi ne îngrozește în cel mai înalt grad. Noi doi, care tratăm, sîntem în cea mai

[1] Tatăl lui Scipio, consulul Publius Cornelius Scipio a fost învins de Hanibal la Ticinus și Trebia și a căzut în luptă în Spania, odată cu fratele său Cneius, în luptă cu forțele punice comandate de Hasdrubal și Mago.

[a] *„Sed praeterita magis reprehendi possunt quam corrigi"*.

https://biblioteca-digitala.ro

mare măsură interesați să încheiem pacea și ca cetățile noastre să aprobe tot ceea ce vom hotărî în numele lor. Avem însă nevoie de acea stare sufletească aptă să ne ajute să chibzuim în liniște. În ceea ce mă privește pe mine, care mă întorc acum bătrîn în patria mea, de unde am plecat copil, atît vîrsta și succesele cît și insuccesele m-au învățat să urmez mai degrabă calea rațiunii, decît cea a norocului. Eu mă tem însă ca atît tinerețea ta, cît și norocul tău neîntrerupt pînă acum să nu-ți creeze o stare de spirit mai mult mîndră decît împăciuitoare. Căci toți cei pe care norocul nu i-a înșelat încă niciodată, rareori cugetă la nestatornicia soartei. Tu ești astăzi ceea ce am fost eu la Trasimennus și la Cannae. Ai primit comanda supremă cînd abia împliniseși vîrsta ostășească și în toate acțiunile îndrăznețe pe care le-ai început norocul nu te-a părăsit niciodată. Plecînd ca să răzbuni moartea tatălui și unchiului tău, ai dobîndit din însăși năpasta casei voastre o neasemuită glorie, datorită vitejiei și credinței tale ; ai cucerit Spaniile pierdute după ce ai bătut și pus pe fugă patru armate punice ; ales consul, în vreme ce ceilalți n-aveau curajul să apere măcar Italia, tu ai trecut în Africa, și după ce ai înfrînt aici două oștiri, după ce ai cucerit în același ceas două tabere, dîndu-le foc în același timp, după ce l-ai luat prizonier și pe Syphax, un rege foarte puternic, după ce ai smuls atîtea orașe acelui regat și atîtea orașe puterii noastre, mi-ai smuls și stăpînirea Italiei unde ședeam neclintit de 16 ani. Poate avîntul tău preferă victoria în locul păcii ! Am cunoscut și eu firi care preferă măreția, celor folositoare ; și mie soarta mi-a hărăzit pentru o clipă, cîndva, o atare iluzie ! Dar dacă în succese zeii ne-ar da și minte înțeleaptă, am medita nu numai la cele ce s-au întîmplat, ci și la cele ce se pot întîmpla. Chiar dacă tu ai uitat de toți ceilalți, eu îți pot oferi o pildă suficientă pentru toate întîmplările omenești ; cînd mi-am așezat nu de mult tabăra între Anio și

https://biblioteca-digitala.ro

orașul vostru și am pornit atacul, era cît p-aci să trec peste zidurile Romei, pentru ca astăzi, în schimb, să mă vezi aici — lipsit de cei doi frați ai mei [1], amîndoi foarte viteji și comandanți foarte strălucițI — în fața zidurilor patriei mele aproape împresurate, rugîndu-mă pentru ea, pe mine care am îngrozit cîndva orașul vostru. Fiecare om, cu cît are mai mult noroc, cu atît trebuie să se încreadă mai puțin în el. [2] Acordîndu-ne pacea astăzi, cînd ești în culmea succeselor și cînd noi nu avem decît îndoieli, vă veți arăta generos și vă veți onora, pe cînd pentru noi, care o cerem, e mai curînd necesară decît onorabilă.

E mai bună și mai sigură o pace reală decît speranța într-o victorie [3]. Cea dintîi e în mîna ta, cea de a doua e în mîna zeilor ! Nu arunca norocul, de care te bucuri de atîția ani, în cumpăna unui singur ceas de luptă ! [4] Pune puterile tale și ale norocului tău într-o parte a cumpenei, iar în cealaltă, puterea destinului și nesiguranța războiului, care au aceeași față pentru noi amîndoi. Și într-o tabără și în cealaltă va fi fier, și într-o tabără și în cealaltă vor fi trupuri omenești. În nici o altă privință începutul nu se potrivește atît de puțin cu sfîrșitul, ca în război [5]. Dacă ne vei învinge în luptă, nu vei adăuga la gloria pe care o ai acordîndu-ne pace atît cît vei pierde printr-o înfrîngere. Într-un singur ceas destinul poate răsturna și nărui succesele obținute, odată cu cele pe care le mai speri ! Făcînd pace, P. Cornelius, vei subordona totul puterii tale ; în schimb, dacă vei continua războiul, va trebui să accepți soarta pe care ți-o vor hărăzi zeii !

---

[1] Hasdrubal căzuse în bătălia de la Metaurus în 207 i.e.n., iar Mago murise în drum spre Cartagina, din cauza rănilor căpătate în Spania, în luptă cu Scipio.

[2] *„Maximae cuique fortunae minime credendum est."*

[3] *„Melior tutiorque est certa pax quam sperata victoria."*

[4] *„Ne tot annorum felicitatem in unius horae dederis discrimen."*

[5] *„Nusquam minus quam in bello eventus respondent."*

https://biblioteca-digitala.ro

Cîndva, chiar în această țară, M. Atilius Regulus s-ar fi numărat printre puținele pilde de noroc și vitejie, dacă ar fi acordat părinților noștri pacea pe care i-au cerut-o cînd au fost învinși de el, însă pînă la urmă Regulus n-a pus frîne norocului său, ci s-a lăsat purtat într-un zbor prea înalt, și cu cît s-a înălțat mai sus, cu atît s-a prăbușit mai groaznic [1].

Desigur că cel care acordă pacea și nu cel care o cere este îndreptățit să impună condițiile păcii ; dar poate că nu sîntem nedemni să ne propunem noi înșine pedeapsa. Nu refuzăm să recunoaștem că vouă vă aparține Sicilia, Sardinia, Spania și insulele situate pe tot întinsul mării, între Africa și Italia, din cauza cărora s-a pornit acest război. Noi, cartaginezii, ne izolăm pe țărmurile Africii, deoarece așa au găsit de cuviință zeii, și acceptăm să vă vedem pe voi stăpîni chiar peste ținuturile din afara granițelor Italiei și pe mare și pe uscat. Nu voi tăgădui că bunacredința cartaginezilor e privită de voi cu ochi bănuitori din pricina prea puținei sincerități cu care am cerut și am așteptat de curînd pacea. Însă, Scipio, pentru a avea încredere în respectarea păcii contează mult și cine o cere! După cîte am auzit, senatul vostru ne-a refuzat pacea, deoarece solia noastră s-a arătat a fi prea puțin demnă ; acum însă pacea v-o cer eu, Hanibal, care n-aș cere-o, dacă n-aș socoti-o folositoare, și pe care o voi păstra pentru același motiv pentru care am cerut-o ! Și așa cum eu, care am început acest război, m-am purtat așa fel, încît nimeni să nu-l regrete, cîtă vreme zeii înșiși nu ne-au privit cu ochi răi, la fel mă voi strădui ca nimeni să nu regrete această pace dobîndită prin mijlocirea mea !"

XXXI Ca răspuns la această cuvîntare comandantul roman s-a exprimat cam în acești termeni :

[1] *„Non statuendo tandem felicitatem modum, nec cohibendo efferentem se fortunam, quantum altius elatus erat, eo foedius corruit."*

https://biblioteca-digitala.ro

„Haníbal ! Eu știu că nădejdea sosirii tale a împins pe cartaginezi să spulbere și încrederea în armistițiul prezent și speranța păcii ; desigur că nici tu nu poți tăgădui că, din condițiile de pace hotărîte anterior, înlături totul, în afară de cele care de multă vreme sînt în puterea noastră. De aceea cu cît te vei strădui ca proprii tăi cetățeni să se simtă mai ușurați prin sosirea ta, cu atît și eu mă voi strădui ca înlăturarea vreunei condiții din cele acceptate de ei anterior să nu însemne astăzi o răsplată a perfidiei. Da, sînteți nedemni să vi se impună aceleași condiții dinainte, pentru că voi vreți ca și înșelăciunea să vă folosească. Nici părinții noștri n-au fost aceia care au pornit război cu Sicilia, și nici noi pe cel din Spania. Înainte vreme amenințarea de către voi a mamertinilor, aliații noștri, ne-a pus în mîini arme sfinte și drepte, ca și de astă dată distrugerea tot de către voi a Saguntului ; voi sînteți, aceia care ne-ați atacat întîi, și tu însuți mărturisești aceasta ; sînt martori și zeii înșiși care, pe bună și sfîntă dreptate, ne-au hărăzit victoria atunci, ne-o hărăzesc și ne-o vor hărăzi și acum. În ce mă privește pe mine, cunosc slăbiciunile omenești și țin seama și de nestatornicia soartei și știu că tot ce facem e supus la tot felul de neprevăzuturi ; mărturisesc că aș fi putut fi considerat trufaș și violent dacă, înainte de a fi trecut eu în Africa, te-ai fi decis să părăsești Italia din proprie inițiativă și, avînd trupele îmbarcate, ai fi venit la mine ca să-mi ceri pacea, iar eu te-aș fi respins. Acum însă, cînd te-am adus după mine în Africa aproape cu sila, cu toate că te-ai încăpățînat în tot chipul să rămîi în Italia, eu nu mă mai simt îndatorat să-ți port nici un fel de respect. Ca atare, la acele condiții de atunci, asupra cărora se pare că ne vom învoi pentru a încheia pacea, se mai adaugă și despăgubirile pentru vasele noastre încărcate cu provizii, care au fost atacate în vremea armistițiului, precum și pentru jignirile aduse solilor noștri ; dacă accepți, atunci am ce să-i aduc la cunoștință sfatului comandanților ; dar

https://biblioteca-digitala.ro

dacă acele condiţii vi se par grele, pregătiţi-vă atunci de război, pentru că n-aţi fost în stare să suportaţi pacea!"

Ca urmare, pentru că pacea nu s-a putut încheia, Scipio şi Hanibal s-au înapoiat de la întrevedere la însoţitorii lor, aducîndu-le la cunoştinţă că, deoarece discuţiile au fost zadarnice, „armele vor trebui să hotărască totul; iar noi vom împărtăşi soarta pe care ne-au hărăzit-o zeii!"

VICTORIA LUI SCIPIO ASUPRA LUI HANIBAL LA ZAMA PUNE CAPĂT RĂZBOIULUI CU CARTAGINA

XXXII După ce au ajuns în tabără, amîndoi comandanţii dădură ordin armatelor să-şi pregătească armele şi sufletele pentru cea din urmă luptă, prin care, dacă vor avea fericirea să iasă biruitori îşi vor asigura victoria nu pentru o zi, ci pentru vecie. Ei vor şti încă înainte de amurgul zilei de mîine dacă Roma sau Cartagina va da neamurilor legile sale. Căci răsplata victoriei nu va fi Africa sau Italia, ci întregul pămînt; şi primejdia va fi tot atît de mare pentru cei înfrînţi, pe cît de strălucită va fi şi răsplata pentru învingători. Romanii nu mai au la îndemînă nici o scăpare, aflîndu-se pe un pămînt străin şi necunoscut, iar Cartagina, dacă-şi va irosi şi această ultimă resursă a puterii sale, va fi fără doar şi poate sortită acum pieirii!

La această bătălie decisivă au pornit chiar a doua zi doi conducători de oşti, cei mai vestiţi din lume, două popoare, cele mai puternice, gata fie să sporească şirul victoriilor cîştigate mai înainte, fie să-l năruie. De aceea, sufletele adversarilor erau cuprinse cînd de speranţă, cînd de teamă. Fiecare, privind cînd linia sa de bătaie, cînd a duşmanului, îşi cumpănea puterile mai mult cu ochii, decît cu mintea, simţind în suflet cînd bucurie, cînd tristeţe; iar ceea ce aceşti ostaşi nu puteau cuprinde de la

https://biblioteca-digitala.ro

sine cu mintea, le era sugerat de comandanții lor prin îndrumări și îndemnuri. Hanibal le reamintea faptele săvîrșite pe pămîntul Italiei vreme de 16 ani, numele atîtor comandanți romani și ale atîtor armate nimicite în timpul măcelului ; iar cînd ajungea în dreptul unor ostași care se remarcaseră prin vitejie în luptă, el le reîmprospăta amintirea faptelor de arme ale fiecăruia.

La rîndul său Scipio, amintea Spaniile, luptele recente din Africa, slăbiciunea mărturisită a dușmanilor, care nici n-au putut să se rețină de a cere pace, din cauza fricii, nici s-o mențină, datorită perfidiei sădite in firea lor. Pe lîngă acestea Scipio le istorisea despre întrevederea sa cu Hanibal, care fiind secretă putea s-o prezinte cum îi convenea. Apoi, le făcu alor săi profeția că aceleași auspicii care s-au arătat părinților lor cîndva în bătălia de la Aegates, li se vor arăta și lor acum prin vrerea zeilor ; că în mîinile lor stă sfîrșitul războiului și a eforturilor ; în mîinile lor va cădea pradă Cartagina, în mîinile lor se află posibilitatea înapoierii în patrie, la vetrele lor, la părinții, copiii și soții lor și la zeii lor penați.

Scipio rostea acestea cu fruntea sus și cu atîta bucurie în priviri, încît ai fi putut crede că a și învins.

XXXIII Apoi își rîndui în prima linie pe hastați, i. spatele lor pe principes și încheie linia de bătaie cu triarii. Însă nu-și așeză cohortele în ordine strînsă în fața steagurilor, ci păstră o oarecare distanță între manipule, spre a rămîne un oarecare spațiu, pentru ca elefanții mînați de puni să nu strice deloc șirurile romane. Pe Laelius, de care se folosise anul trecut ca legat, iar în acest an în calitate de chestor extraordinar, — numit așa potrivit unui decret senatorial —, îl așeză cu cavaleria italică la aripa stîngă, iar pe Masinissa și pe numizii săi la cea dreaptă. Scipio umplu golurile deschise între manipulele antesignanilor cu veliți, — aceste formații constituiau atunci trupele dotate cu armanent ușor —, dîndu-le instrucțiuni

https://biblioteca-digitala.ro

ca, atunci cînd aveau să dea năvală elefanții, ori să se retragă în spatele liniilor rînduite, ori, repliindu-se la stînga și la dreapta cu mare repeziciune lîngă antesignani, să lase liber drumul jivinelor pentru a se arunca cu lănci și sulițe asupra lor din părți.

Pentru a stîrni spaima în rîndurile adversarilor, Hanibal își rîndui în prima linie elefanții (avea 80 la număr, cum nu mai avusese mai înainte în nici o bătălie) ; în spatele lor așeză trupele auxiliare de liguri și gali, amestecîndu-i cu baleari și cu mauri ; în linia a doua îi așeză pe macedoneni și pe africani, precum și falanga macedoneană ; lăsînd apoi un mic interval, alcătui și linia rezervelor formată din ostași italici (cei mai numeroși erau din Bruttium, dintre cei care îl însoțiseră pe Hanibal la plecarea sa din Italia — mulți însă fuseseră luați cu de-a sila și nu din propria lor voință).

Hanibal își trecu cavaleria la aripi : cea dreaptă o ocupaseră cartaginezii, iar cea stîngă, numizii. Vorbele de îmbărbătare erau rostite în diferite chipuri, într-o oaste alcătuită din tot soiul de oameni, care nu aveau aceeași limbă, aceleași obiceiuri, aceleași legi, aceleași fel de arme, aceleași veșminte și ținută și mai ales aceleași motive de a se război.

Trupele auxiliare erau stimulate de Hanibal prin achitarea pe loc a soldei și sporirea promisiunii în prăzi ; galii erau atîțați cu ura lor înnăscută împotriva romanilor ; ligurilor, coborîți din munții lor atît de prăpăstioși, le promise, în speranța victoriei, cîmpiile mănoase ale Italiei ; pe mauri și pe numizi îi sperie cu domnia asupritoare cu care îi va prigoni Masinissa ; celorlalți le inculcă în suflet tot felul de speranțe și temeri ; cartaginezilor le aminti de zidurile patriei, de zeii penați, de mormintele strămoșilor, de copiii și părinții lor, de mamele lor îngrozite și le puse în față sau sclavia și pieirea, sau stăpînirea întregului pămînt, arătîndu-le că nu e de ales o cale de mijloc între groază și speranță.

https://biblioteca-digitala.ro

În timp ce comandantul rostea aceste cuvinte în fața cartaginezilor săi, iar căpeteniile trupelor auxiliare le transmiteau, la rîndul lor, celor de-un neam cu ei (cei mai mulți adresîndu-se însă prin tălmaci celor amestecați cu alte neamuri) deodată la aripile romane au răsunat trîmbițele și s-au scos strigăte atît de năprasnice, încît elefanții s-au și întors năpustindu-se asupra alor lor, mai ales la aripa stîngă, unde erau numizii și maurii. La rîndul lui, Masinissa văzînd spaima inamicului îi spori cu ușurință deruta privîndu-l de sprijinul cavaleriei din acea parte a liniei de bătaie. Totuși, vreo cîțiva elefanți mai bine stăpîniți și mînați repede asupra șirurilor de veliți, făcură un groaznic prăpăd în rîndurile acestora, nu fără a fi ei înșiși plini de numeroase răni. Atunci velițiii, ca să nu fie stîlciți, după ce au lăsat un drum pentru elefanți, săriră repede înspre manipule și începură să arunce cu sulițele din amîndouă părțile în coastele animalelor ; antesignanii nu mai conteneau nici ei să-i împroaște cu suliță, pînă cînd, loviți de armele de atac, care cădeau grindină din toate părțile, elefanții, alungați din linia de bătaie a romanilor, se năpustiră asupra flancului drept al cartaginezilor, punînd pe fugă chiar pe călăreții acestora. Cînd Laelius văzu dușmanul în neorînduială, spori și el, la rîndul său, groaza din rîndurile inamice și așa înspăimîntate.

XXXIV Linia de luptă cartagineză, fiind lipsită acum de sprijinul cavaleriei sale, care lăsase descoperite amîndouă flancurile, fu trimisă la atac pedestrimea, care însă nu era deopotrivă cu cea romană nici ca moral, nici ca efective. La toate acestea se mai adăugaseră și împrejurări în aparență lipsite de importanță, însă hotărîtoare în momentele decisive ale luptei : strigătele scoase într-un singur glas de romani păreau cu atît mai năprasnice și mai înfiorătoare, cu cît ale dușmanilor erau mai înăl-

https://biblioteca-digitala.ro

măsite şi mai lipsite de tărie, ca ale unor oameni de limbi diferite.

În afară de aceasta, armata romanilor avea stabilitate şi prin masa proprie, şi prin greutatea armelor cu care pătrundea în adversar ; în timp ce la ceilalţi sprinteneala era mai mare decît forţa. De aceea, din chiar primul iureş, romanii dădură peste cap linia de bătaie a vrăjmaşului. Apoi opintindu-se şi cu umerii şi împingîndu-i şi cu scuturile ei păşiră înainte ocupînd locurile celor înlăturaţi şi reuşind să înainteze nestingheriţi o distanţă destul de mare, de parcă nimeni nu li s-ar fi împotrivit. Romanii din ariergardă, îndată ce simţiră că linia de bătaie a duşmanilor a fost dată peste cap, se grăbiră şi ei s-o ia pe urmele primei linii romane, ceea ce făcu să crească şi mai mult avîntul cu care inamicul a fost pus pe fugă.

La duşmani, africanii şi cartaginezii, din linia a doua, cînd văzură că trupele lor auxiliare cedează terenul, în loc să le sprijine, începură, dimpotrivă, să le măcelărească din spate fiindcă nu se împotriveau destul de dîrz romanilor şi pentru ca nu cumva romanii să ajungă pînă la ei. De aceea trupele auxiliare întoarseră imediat armele şi, îndreptîndu-se spre ai lor, parte din ei se retrag în linia a doua, parte îi taie pe cei care nu-i primesc în rînduri, gîndindu-se că, după ce mai înainte nu fuseseră ajutaţi, acum sînt şi alungaţi ; astfel, se încinseseră de-a valma două lupte, deoarece cartaginezii erau nevoiţi să se bată în acelaşi timp şi cu romanii şi cu aliaţii lor. Totuşi punii nu voiau să primească în rîndurile lor pe ostaşii speriaţi şi învrăjbiţi ai trupelor auxiliare, ci, atacîndu-i în rînduri strînse, îi scoaseră din luptă către aripi şi în spaţiul din jurul cîmpului de bătaie, pentru ca aceşti ostaşi, fugind, din pricina groazei şi a rănilor, să nu stîrnească învălmăşeală în rîndurile liniei alcătuite din trupe cartagineze devotate. Însă, atîtea mormane de cadavre şi de arme umpluseră locul acesta, unde stătuseră trupele auxiliare punice, încît acum romanilor le era

https://biblioteca-digitala.ro

aproape mai greu să treacă pe-acolo decît printre dușmanii rînduiți în șiruri strînse ; de aceea hastații romani din prima linie, urmărindu-i pe vrăjmași printre grămezile de cadavre, de arme și prin bălțile de sînge, fiecare pe unde putea, își dezorganizaseră chiar și ei propria linie de luptă, învălmășindu-li-se și unitățile și șirurile. Ba începuseră să se amestece chiar și cohortele de principes, cînd aceștia băgară de seamă că în față linia lor de bătaie e dezlînată. Cînd Scipio observă acest neajuns, porunci numaidecît trîmbițelor să sune retragerea hastaților, iar după ce își duse răniții înapoia frontului, își împinse cohortele de principes și de triarii la flancuri, pentru ca linia de luptă a hastaților romani să fie sprijinită și întărită mai puternic în centru.

În felul acesta a izbucnit o nouă bătălie, ca de la început : căci romanii dînd acum de adevărații lor vrășmași, punii, erau egali cu aceștia și prin felul armelor, și prin deprinderea cu viața ostășească, și prin faima biruințelor cîștigate, și prin mărimea egală a speranțelor și a primejdiilor. Dar romanii le erau superiori punilor prin număr și prin avînt, deoarece, pe de o parte, ei puseseră în derută și pe călăreți, și pe elefanți, iar pe de altă parte, victorioși în prima linie de bătaie a inamicului, ei luptau acum împotriva celei de-a doua.

XXXV Între timp Laelius și Masinissa după ce au urmărit pe o distanță destul de mare cavaleria dușmană fugară, întorcîndu-se, porniră un atac pe la spate asupra liniei de luptă vrăjmașe. Această șarjă a cavaleriei romane produse în cele din urmă deruta în rîndul cartaginezilor. Mulți au fost înconjurați și doborîți în luptă ; o mare parte dintre cei fugăriți și împrăștiați pretutindeni, pe tot întinsul cîmpiei din jur, au pierit, deoarece cavaleria stăpînea întreaga situație.

În acea zi au fost nimiciți peste 20.000 de cartaginezi și aliați de-ai lor ; un număr cam tot atît de mare fură

https://biblioteca-digitala.ro

luaţi prizonieri, capturîndu-se 133 de steaguri militare şi 11 elefanţi. Din rîndurile învingătorilor au căzut cam 1500 de ostaşi.

Hanibal a izbutit să scape în toiul învălmăşelii cu un pumn de călăreţi ; el se refugie la Hadrumetum după ce, pînă să iasă din luptă, atît înainte de bătălie cît şi în timpul ei, încercase toate mijloacele posibile ale artei militare. Chiar şi după mărturisirea lui Scipio şi a tuturor oamenilor pricepuţi în arta războiului, Hanibal ar fi meritat elogii în acea zi, pentru meşteşugul neîntrecut cu care şi-a întocmit frontul : el şi-a aşezat elefanţii în prima linie, pentru ca năvala năprasnică a acestora să zădărnicească atacul romanilor şi furia lor dezlănţuită să-i împiedice să-şi menţină ordinea şi planul tactic în care îşi puneau cea mai mare speranţă ; apoi Hanibal şi-a rînduit trupele auxiliare în faţa liniei cartagineze, pentru ca nu cumva aceşti oameni de adunătură, proveniţi din scursura tuturor neamurilor şi pe care nu-i ţinea în luptă nici o credinţă, ci numai plata soldei, să aibă drum liber de retragere şi fugă şi, pentru ca, înfruntînd primul atac al romanilor să le sleiască cel dintîi avînt al acestora şi, chiar dacă n-ar mai fi făcut altceva, măcar să tocească cu trupurile lor fierul armelor vrăjmaşe ; apoi, ostaşii cartaginezi şi africani, în care Hanibal îşi pusese toate speranţele şi care în toate privinţele erau egali cu romanii, trebuiau cu atît mai mult să-i depăşească pe aceştia în luptă, cu cît aveau să înfrunte cu forţele intacte, pe romanii obosiţi şi răniţi. Pe italici, în privinţa cărora nu ştia dacă îi sînt aliaţi sau neprieteni, Hanibal îi scosese din luptă şi-i dusese departe, tocmai în cea din urmă linie, fiind despărţiţi de frontul cartaginez printr-un spaţiu foarte mare. Aceasta a fost ultima sa dovadă de talent militar. După ce s-a retras la Hadrumetum, Hanibal a fost chemat la Cartagina. Astfel, el s-a înapoiat acolo de unde plecase în urmă cu 36 de ani, pe cînd

https://biblioteca-digitala.ro

era încă un copil. Venind în fața senatului cartaginez, el a declarat că a fost învins nu numai în bătălie, ci și în război, și că nu există o altă speranță de salvare decît obținerea păcii.

ROMA ÎNCHEIE PACE CU CARTAGINA ȘI CELEBREAZĂ TRIUMFUL LUI SCIPIO

XXXVI Imediat după bătălie, Scipio a cucerit și devastat tabăra inamicului și apoi, încărcat cu o uriașă pradă, s-a întors la mare și la flotă; acolo i s-a comunicat vestea că P. Lentulus s-a îndreptat spre Utica cu 50 de vase rostrate și cu 100 vase de transport încărcate cu tot felul de provizii.

Ca urmare Scipio, socotind că trebuie să acționeze prin toate mijloacele pentru a stîrni și mai tare groaza în Cartagina, îl trimise pe Laelius la Roma în chip de crainic al victoriei, iar lui Cn. Octavius îi dădu ordin să conducă legiunile romane pe cale terestră pînă la Cartagina. După ce alătură și noua flotă a lui Lentulus la cea veche a sa, Scipio plecînd din Utica se îndreptă către portul Cartaginei. El nu era departe de capitala punilor cînd îi ieși în întîmpinare o navă cartagineză arborată cu fîșii de lînă și ramuri de măslin. Pe navă erau îmbarcați zece împuterniciți ai Cartaginei, fruntași ai cetății, trimiși din îndemnul lui Hanibal, ca să-i ceară pace. Cînd aceștia au ajuns lîngă pupa vasului pretorian îi întinseră insemnele solicitării păcii, rugîndu-l și implorîndu-l pe Scipio să le acorde crezare și să se milostivească de ei. Dar acesta nu le dădu un alt răspuns decît să vină la Tynes, căci el acolo își va instala tabăra. Apoi, după ce îl chemă și pe Octavius acolo, Scipio după ce-a înaintat cu flota pentru a observa mai pe îndelete topografia Cartaginei (această manevră a făcut-o însă mai de grabă

https://biblioteca-digitala.ro

pentru a-l înspăimînta pe dușman, decît pentru a lua cunoștință de situația ei actuală) se înapoie la Utica. Un curier roman, ieșind în calea trupelor romane care se puseseră în mișcare către Tynes, aduse vestea că Vermina, fiul lui Syphax, vine în sprijinul cartaginezilor cu mai multă cavalerie decît pedestrime.

O parte din forțele romane, împreună cu toate trupele de cavalerie, atacînd trupele numide ale lui Vermina, în prima zi a Saturnalelor, după o ușoară ciocnire, le puseră pe fugă. Înconjurîndu-i pe adversari cu cavaleria din toate părțile și tăindu-le orice posibilitate de a scăpa prin fugă, romanii măcelăriră acolo 15 000 de oameni, iar 1 500 fură luați prizonieri ; mai fură capturați și 1 500 cai numizi, și 72 steaguri militare. Căpetenia lor, Vermina, a izbutit să scape în toiul învălmășelii numai cu un pumn de ostași.

Atunci s-au prezentat alți 30 soli ai Cartaginei la Tynes, în același loc unde fusese instalată înainte tabăra.

Aceștia i s-au adresat lui Scipio într-un mod și mai jalnic, ca să insufle mai multă milă ca înainte, fiindcă acum erau și mai din greu loviți de soartă ; dar Scipio, în sufletul căruia era adînc întipărită amintirea proaspetei perfidii, nu s-a înduioșat cîtuși de puțin cînd le-a ascultat solia.

În consiliul comandanților, deși mînia îndreptățită îi îmboldea pe toți să distrugă Cartagina, totuși, pentru că-și dădeau seama, pe de o parte, de greutatea întreprinderii unor astfel de operațiuni și de faptul că asediul unei cetăți atît de fortificate putea să dureze vreme îndelungată, iar pe de altă parte pentru că și pe Scipio însuși îl neliniștea apropiata sosire a succesorului său la comandă, care avea să vină în Africa adus de faima unui război pregătit și terminat prin strădaniile și primejdiile altuia, toate mințile fură înclinate către pace.

https://biblioteca-digitala.ro

XXXVII În ziua următoare solii Cartaginei fură din nou chemați și după ce le adresă aspre mustrări pentru inducerea în eroare a romanilor, potrivit perfidiei specifice punice, Scipio le dădu sfatul să tragă învățămintele cuvenite de pe urma atîtor înfrîngeri suferite, să creadă cu adevărat că există zei și jurăminte; după aceasta Scipio le dictă următoarele condiții de pace:

„Cartaginezii sînt liberi să trăiască, potrivit legilor lor proprii; ei rămîn stăpîni mai departe pe orașele și teritoriile lor, respectîndu-li-se hotarele dinainte de război; din ziua semnării condițiilor, romanii vor pune capăt operațiunilor de devastare a teritoriului cartaginez; punii sînt obligați să predea romanilor pe toți dezertorii și sclavii fugiți și să înapoieze pe toți prizonierii; să predea Romei toate vasele rostrate, păstrîndu-și numai zece trireme; să predea Romei toți elefanții domesticiți și să nu mai domesticească alții; să nu mai întreprindă nici o campanie militară, nici pe continentul african, nici în afara Africii, fără aprobarea poporului roman; să-i restituie lui Masinissa bunurile răpite și să încheie un tratat cu el; să achite solda și să asigure aprovizionarea trupelor auxiliare romane pînă la data înapoierii solilor cartaginezi de la Roma; să plătească într-un interval de 50 de ani, zece mii de talanți de argint, în rate egale; să lase zălog 100 de ostatici, pe care îi va aproba Scipio, dar să nu fie nici mai mici de 14 ani și nici mai vîrstnici de 30 de ani." Scipio mai adăugă că va încheia noul armistițiu cu Cartagina numai dacă vor fi înapoiate vasele romane de transport capturate de puni în timpul primului armistițiu, precum și tot ce fusese pe aceste vase; altfel nu le va aproba nici armistițiul de acum, și nici nu le va da vreo speranță de pace.

Acestea au fost condițiile pe care solii puni avuseseră ordin să le aducă la cunoștință în patria lor. În timp ce ei le expuneau în Adunarea poporului din Cartagina, Gisgo, urcîndu-se la tribună, se pronunță împotriva pă-

https://biblioteca-digitala.ro

cii. Pentru că mulțimea, care ezita, dar era și incapabilă de a purta armele, nu se hotăra nici pentru război, nici pentru pace, Hanibal, îndîrjit că se pot rosti și auzi astfel de vorbe în asemenea împrejurări, înșfăcîndu-l pe Gisgo îl trase jos de la tribuna de unde domina masele ; dar pentru că în popor stîrni rumoare acest spectacol neobișnuit pentru o cetate deprinsă cu libertatea, Hanibal, ca om al armelor, impresionat de această emancipare manifestată în orașul său, strigă :

„Am plecat la vîrsta de 9 ani din mijlocul vostru și m-am întors după 36 de ani. Cred că cunosc perfect meșteșugul războiului, către care m-a îndrumat din copilărie fie destinul meu, fie statul cartaginez ; se cuvine deci ca și voi să mă învățați drepturile, legile și obiceiurile cetății și ale forului."

Scuzîndu-și nepriceperea sa în această privință, Hanibal rosti o cuvîntare în legătură cu pacea, ca să demonstreze că ea nu e foarte nedreaptă, dar că în orice caz, e absolut necesară.

Cea mai grea dintre toate condițiile de pace era aceea de a restitui încărcăturile de pe vasele romane capturate în vremea primului armistițiu, deoarece nu mai existau și era greu să mai găsești bunurile și oamenii, cei vinovați de însușirea sclavilor sau a obiectelor de pe vase făcînd parte din tabăra care se împotrivea păcii.

S-a hotărît atunci să se înapoieze vasele și să se caute pretutindeni oamenii, lăsînd la aprecierea lui Scipio restituirea lucrurilor care mai lipseau, cartaginezii urmînd să-i despăgubească pe romani cu bani.

Unii analiști relatează că Hanibal ar fi plecat de pe cîmpul de bătaie direct la mare, iar de acolo, cu un vas dinainte pregătit, la regele Antiochus și că lui Scipio, care cerea înainte de orice să-i fie predat Hanibal, i s-a spus că Hanibal nu se mai află în Africa.

https://biblioteca-digitala.ro

XXXVIII După ce solii Cartaginei s-au întors la Scipio, s-a decis că pentru bunurile care aparţinuseră statului roman, chestorii să dovedească după registre ceea ce se găsea pe vase, iar pentru bunurile particulare, stăpînilor să li se ceară declaraţii.

Ca despăgubiri pentru toate aceste bunuri s-a stabilit suma de 25.000 de libre de argint, bani gheaţă; cartaginezilor li s-a acordat un armistiţiu de 3 luni. S-a mai adăugat ca în tot timpul armistiţiului Cartagina să nu mai trimită soli în altă parte în afară de Roma şi ca nici un sol care ar fi sosit la Cartagina să nu fie lăsat să intre, înainte de-a i se aduce la cunoştinţă comandantului suprem cine este şi ce vrea.

Împreună cu solii Cartaginei au fost trimişi la Roma şi L. Venturius Philo [1] şi M. Marcius Ralla [2] şi L. Scipio, fratele comandantului roman.

XLIII Deşi la Roma toată lumea era înclinată spre pace, consulul Cn. Lentulus, care primise ca provincie Africa şi flota de acolo, s-a opus totuşi senatusconsultului. Atunci tribunii plebei M. Acilius şi Q. Minucius, au pus următoarele probleme în faţa Adunării Poporului:

„Vrea şi încuviinţează poporul roman ca senatul să hotărască încheierea păcii cu cartaginezii?" şi apoi, „Cine să încheie această pace şi cui i se dă însărcinarea să transporte armata din Africa?"

Toate triburile romane au votat această propunere: „Pacea, aşa cum propuneţi, să fie încheiată de P. Scipio şi tot el să transporte şi armata".

---

[1] L. Veturius Philo fusese legatul lui Appius Claudius la Capua în 212 î.e.n., apoi *praetor peregrinus* în 209 î.e.n. şi propretor al Galiei în 208 î.e.n. El a fost mesagerul care a anunţat senatului roman victoria romanilor asupra punilor la Metaurus, din 207 î.e.n.

[2] M. Marcius Ralla fusese pretor urban în 204 î.e.n., iar în 202 a primit sarcina asigurării apărării litoralului Italiei.

https://biblioteca-digitala.ro

În urma acestui vot, senatul a dat un decret prin care P. Scipio era desemnat să încheie pacea cu poporul cartaginez, potrivit condițiilor pe care le va găsi de cuviință, în urma consultării comisiei de 10 membri ai senatului roman. Cartaginezii au adus apoi mulțumiri senatului și întrebară dacă li se îngăduie să intre în cetate și să vorbească cu concetățenii lor, care, căzînd prizonieri, fuseseră puși sub paza statului. În rîndurile acestora, spuneau ei, se află rude și prieteni de-ai lor, oameni din rîndul nobilimii ; pentru alții ei aveau de la consîngenii lor diferite însărcinări. Cînd i-au vizitat, solii au mai cerut senatului roman să le aprobe răscumpărarea unui număr din rîndurile acestora ; li s-a cerut atunci să-i numească.

Solii au rostit cam două sute de nume. Atunci s-a dat un senatusconsult prin care comisia senatorilor romani trebuia să scoată din rîndurile prinșilor 200 de puni, pe care îi cer cartaginezii, și să-i ducă la P. Cornelius Scipio în Africa. Să-i aducă la cunoștință acestuia că, dacă va încheia pacea, acei oameni să fie înapoiați cartaginezilor, fără să mai fie răscumpărați.

Deoarece feţialii au primit dispoziție să plece în Africa pentru încheierea tratatului, la cererea acestora, s-a dat un senatusconsult cu următorul cuprins : „Fiecare feţial să ducă cu el cîte o cremene și cîte un ram de verbină, pentru ca atunci cînd maimarele oștirii romane le va da poruncă să consfințească tratatul, ei să-i ceară, la rîndul lor, acestuia jerba sacră de verbină". Acest soi de plantă, culeasă din cetățuia Capitoliului, se dă deobicei feţialilor.

Dîndu-se drumul solilor cartaginezi, după ce aceștia au ajuns în Africa, la Scipio, au încheiat cu acesta pacea în condițiile de care am vorbit mai înainte. Punii au predat navele lungi, elefanții, dezertorii, sclavii fugiți și 4 000 de prizonieri, în rîndurile cărora se găsea și senatorul Q. Terentius Culleo.

Scipio dădu ordin să se dea foc vaselor punice după ce au fost împinse în larg. Unii istorici au transmis că

https://biblioteca-digitala.ro

fuseseră acolo cam 500 de vase de tot felul, mînate cu vîslele. Priveliștea acestui incendiu iscat pe neașteptate, a stîrnit jale în sufletele punilor, de parcă ar fi ars însăși Cartagina.

În privința dezertorilor s-a luat o măsură mai aspră decît împotriva sclavilor fugiți ; celor cu numele latin li s-a tăiat capul cu securea, iar cei romani au fost răstigniți pe cruce.

XLIV Cu 40 de ani înainte, în vremea consulilor Q. Lutatius și A. Manlius, fusese încheiată cea dintîi pace cu cartaginezii. Războiul punic a reizbucnit după 25 de ani, pe vremea consulatului lui P. Cornelius și Ti. Sempronius și s-a sfîrșit într-al 16-lea an, pe cînd erau consuli Cn. Cornelius Scipio și P. Aelius Paetus.

A mers vorba că, după aceea, de multe ori Scipio a spus că datorită invidiei lui Ti. Claudius mai întîi, și apoi a lui Cn. Cornelius, el a fost oprit să sfîrșească războiul prin dărîmarea Cartaginei.

Deoarece la Cartagina, la început se părea că banii se adună cu greutate, poporul fiind sleit din pricina unui război atît de îndelungat și că în senat toată lumea era posomorită și se tînguia, se spune că Hanibal a fost văzut de toți rîzînd. Cînd Hasdrubal, supranumit Țapul, îl dojeni pentru acest rîs, care sfida doliul întregului popor, deși numai din pricina lui curgeau atîtea lacrimi, Hanibal îi răspunse :

„Dacă ați fi în stare să citiți în ochii cuiva și v-ați putea da seama ce-i mocnește în adîncul sufletului, atunci ați constata cu ușurință că rîsul pentru care mă mustrați acum, nu e al unui om vesel, ci aproape al unui smintit din pricina chinului sufletesc. Dealtfel acest rîs e mai puțin lipsit de sens decît lacrimile acestea ale voastre, și fără rost, și dezgustătoare. Atunci s-ar fi cuvenit să plîngeți, cînd ni s-au luat armele, cînd ni s-au

https://biblioteca-digitala.ro

ars navele și am fost opriți să mai purtăm războaie dincolo de hotare ; căci aceasta este rana din care vom pieri ; și să nu credeți că romanii s-au gîndit la ura voastră cînd au luat aceste măsuri ! Nici un stat mare nu poate sta liniștit multă vreme ; dacă n-are vreun dușman în exterior, și-l găsește în țară, întocmai ca acele făpturi vînjoase la trup, care par să fie la adăpost de primejdiile din afară, dar care sînt covîrșite de propria lor putere.[1] De aceea nu-i de mirare că noi nu simțim nenorocirile căzute asupra statului decît atunci cînd sîntem loviți în interesele noastre personale, și dintre acestea nici unul nu ne doare mai tare decît paguba banilor pierduți.[2] Dar atunci cînd Cartaginei învinse îi erau smulse trofeele, cînd vedeați patria lăsată fără o armă și despuiată în mijlocul atîtor neamuri înarmate ale Africii, nimeni n-a scos un geamăt : în schimb, acum, cînd e nevoie să se strîngă de la particulari bani pentru tribut, vă tînguiți ca la înmormîntarea patriei ! Ce teamă mi-e să nu vă dați seama în curînd că astăzi ați vărsat lacrimi pentru răul cel mai mic !" Asemenea vorbe rostea atunci Hanibal în fața cartaginezilor.

Scipio îi dărui lui Masinissa, în fața adunării ostașilor săi, în afară de regatul părintesc, orașul Cirta și celelalte orașe și ținuturi provenind din regatul lui Syphax, care ajunseseră în stăpînirea poporului roman. El porunci lui Cn. Octavius să-i predea consulului Cn. Cornelius flota, ca s-o conducă spre Sicilia, iar împuterniciții Cartaginei să plece la Roma, pentru ca hotărîrile sale, luate în urma consultării cu cei zece delegați să fie întărite de autoritatea senatului și a poporului roman.

---

[1] *„Nulla magna civitas quiescere potest si foris hostem non habet, domi invenit, ut praevalida corpora ab externis causis tuta videntur, sed suis ipsa viribus onerantur."*

[2] *„Tantum nemirum ex publicis malis sentimus quantum ad privatas res pertinet ; nec in iis quicquam acrius quam pecuniae damnum stimulat."*

https://biblioteca-digitala.ro

XLV După obținerea păcii pe uscat și pe mare și după îmbarcarea trupelor pe vase, Scipio trecu în Sicilia, ducîndu-se la Lilybaeum. De acolo, după ce-și trimise o mare parte din ostași pe vase, el ajunse la Roma străbătînd Italia la fel de voioasă de pace, cît și de victorie. Se revărsau potop în cale-i nu numai orășenii ; chiar gloate de țărani îi ațineau calea, ca să-i arate cinstire. În Roma, Scipio a intrat fiind sărbătorit cu cel mai strălucit triumf din cîte au existat vreodată.

Scipio a adus în tezaurul statului roman 133.000 libre de argint ; ostașilor săi le-a dăruit cîte 400 de ași de aramă proveniți din prăzi.

Syphax, fiind mort, a lipsit ca spectacol mai de grabă pentru cetățeni decît pentru gloria triumfătorului ; el își dăduse duhul nu cu mult timp înainte la Tibur, unde fusese dus de la Alba. Totuși, moartea lui Syphas n-a trecut neobservată, pentru că i s-au făcut funeralii publice.

În schimb Polybius, care nu trebuie nicidecum privit ca un autor lipsit de importanță, relatează că acest rege a urmat alaiul triumfal al lui Scipio. Q. Terentius Culleo a urmat carul de triumf al lui Scipio purtînd boneta dezrobirii, și de atunci l-a cinstit în tot cursul vieții sale, așa cum se cuvenea, pe cel care l-a scăpat din prizonierat, redîndu-i libertatea.

Eu n-am găsit nicăieri scris dacă porecla de Africanus i-a fost dată lui Scipio ca o dovadă de dragoste de către soldații săi, sau de către popor, ori dacă a provenit mai întîi de la cei apropiați, care l-au măgulit cu această poreclă, așa cum s-a întîmplat și pe vremea părinților noștri cu Sulla cel Fericit și cu Pompeius cel Mare.

Ceea ce este sigur este faptul că Scipio a fost primul comandant suprem care a devenit celebru primind numele poporului învins de el ; în urmă, după exemplul lui,

https://biblioteca-digitala.ro

mulţi comandanţi romani fără să fie egali prin victoriile obţinute şi-au împodobit busturile [1] cu titulaturi transmiţînd porecle celebre familiei lor.

(În cei 15 ani cît a stat în Italia — de la 218 la 203 î.e.n. — în urma marilor succese obţinute la Ticinus, Trebia, Trasimennus şi culminînd cu Cannae, Hanibal reuşise să pună în mare cumpănă existenţa statului roman; după Cannae, majoritatea cetăţilor din confederaţia italică, din centrul şi sudul Italiei, au trecut de partea lui Hanibal. La fel şi cele din Sicilia, iar Filip al V-lea al Macedoniei i-a oferit sprijinul. Datorită metodelor şi tacticii de luptă sugerate de Fabius Cunctator şi aplicate de toţi comandanţii romani, de a evita operaţiunile ofensive în cîmp deschis, limitîndu-se la forma defensivă a războiului, măcinarea prin lupte de guerilă şi luarea de măsuri contra cetăţilor trădătoare — Capua — şi strămutarea centrului de greutate a războiului în Spania şi Sicilia, de unde îi veneau în ajutor lui Hanibal contingente de rezervă şi aprovizionare, romanii au izbutit să-şi refacă echilibrul de forţe, trecînd la contraofensivă atunci cînd şi-au asigurat superioritatea numerică. După căderea Capuei în mîinile romanilor — în 211 î.e.n. — situaţia lui Hanibal a devenit critică: oraşele rupte din confederaţia italică au revenit şi s-au raliat sistemului politic al statului roman. Hanibal s-a simţit nevoit să

[1] În lat. *imagines majorum*. Acestea erau busturile strămoşilor care îndepliniseră magistraturi curule şi pe care familiile patricienilor aveau dreptul să le păstreze într-o anumită ordine, asemenea unui arbore genealogic, în atriul locuinţei lor, scoţîndu-le cu prilejul sărbătorilor: aniversări familiale, nunţi, naşteri sau funeralii. Sub aceste busturi erau inscripţii cu funcţiile îndeplinite şi cu palmaresul faptelor lor de arme.

https://biblioteca-digitala.ro

recurgă la ultima şansă : văzînd că nu primeşte ajutoare din Cartagina, hotărî aducerea forţelor punice din Spania, comandate de fratele său Hasdrubal. Însă prin zdrobirea acestuia la Metaurus, în 207 î.e.n., s-a pecetluit soarta războiului punic în Italia, spulberîndu-i lui Hanibal orice perspectivă de a obţine victoria finală. Acesta a fost bilanţul campaniei lui Hanibal desfăşurate pe solul Italiei. Deşi n-a suferit nici o înfrîngere timp de 15 ani, faptul că în final a fost silit să părăsească Italia a însemnat eşecul întregii sale campanii împotriva statului roman. Rechemarea sa în Africa a fost determinată de hotărîrea lui Scipio de a muta războiul din Italia pe acest continent, la 204 î.e.n., ceea ce reprezenta un plan strategic genial. Rezultatele aplicării lui s-au succedat rapid şi, după cîteva înfruntări mai mici, marea bătălie de la Zama, în 202 î.e.n. pune capăt celui de-al doilea război punic. Tratatul de pace impus Cartaginei a avut consecinţe uriaşe pentru istoria Romei, căci nimicirea forţei militare şi economice a cetăţii africane a transformat Republica Romană într-o mare putere sclavagistă, hegemonul absolut al bazinului vestic, central şi sudic mediteranean. Acum se conturează şi se pun jaloanele unei noi faze a expansionismului statului militarist roman — penetraţia în orientul elenistic. Au loc acum cele două războaie macedonene, care se încheie cu înfrîngerea de către romani a lui Filip al V-lea şi „eliberarea" cetăţilor greceşti, ceea ce însemna de fapt supunerea lor dominaţiei romane. Zece emisari romani cutreieră cetăţile greceşti pentru a le anunţa această eliberare. Între timp Antiochus al II-lea cel Mare, regele Siriei şi Seleuciei încearcă să-şi

https://biblioteca-digitala.ro

extindă stăpînirea asupra cetăților Asiei, în Thracia și Egipt. În același timp, Hanibal, rămas la Cartagina, nu se împacă cu gîndul înfrîngerii definitive și, așa cum înainte se folosise împotriva Romei de regele Filip al V-lea al Macedoniei, acum va încerca să se folosească de Antiochus, la care se va refugia nu peste mult timp. Cei zece emisari romani întorși la Roma expun situația din Asia.)

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXXIII-A

HANIBAL FUGE DIN CARTAGINA LA ANTIOCHUS. ÎN ANTIOCHIA, CAPITALA SELEUCIEI, HANIBAL AȚIȚĂ RĂZBOIUL CONTRA ROMEI

XLIV ...După ce s-au înapoiat la Roma cei zece emisari, toate grijile s-au îndreptat către regele Antiochus. Aceștia au vorbit mai întîi despre cele ce s-au petrecut cu Filip și despre condițiile păcii încheiate cu el, arătînd că acum romanii sînt amenințați cu un nou război de mari proporții, de data aceasta cu Antiochus : „Acesta, spuseră ei, a trecut în Europa în fruntea unei flote uriașe, cu o oaste fără seamăn și dacă nu l-ar fi abătut speranța deșartă, iscată de niște zvonuri și mai deșarte de a cuceri Egiptul, întreaga Grecie ar fi fost în flăcări ; căci nici chiar etolienii nu se vor potoli, fiind un neam atît de pus pe vrajbă și atît de mîniat împotriva romanilor. Mai stă înfipt în inima Greciei ca o adevărată pacoste, Nabis [1], care acuma e tiranul lacedemonienilor, dar curînd, dacă i se va permite va fi al întregii Grecii, fiind deopotrivă cu toți faimoșii tirani și prin firea lui hrăpăreață, și prin cruzime. Dacă odată cu plecarea oștirilor romane spre Italia i s-ar fi permis lui Nabis să-și păstreze Argosul, situat în inima Peloponezului întocmai ca

[1] **Nabis**, tiranul Lacedemoniei — Sparta (207—192 î.e.n.), este continuatorul reformatorilor **precedenți Agis IV** (245—241 î.e.n.) și Cleomenes III (235—221 î.e.n.). **Nabis a împărțit pămînturi celor** săraci și sclavilor, pe care i-a eliberat. **Prin** politica sa dusă cu perseverență, **Nabis a subminat bazele societății** sclavagiste.

https://biblioteca-digitala.ro

o fortăreață, zadarnic Grecia ar fi fost eliberată de sub jugul lui Filip, căci în locul unui rege de pe meleaguri mai îndepărtate, ea ar fi căzut sub stăpînirea acestui tiran aflat în imediata apropiere a ei."

XLV În vreme ce acești oameni cu atîta autoritate aduceau la cunoștința senatului fapte pe care le cercetaseră ei înșiși la fața locului și care prezentau o mare importanță, senatul a găsit de cuviință să discute mai întîi despre tiranul Nabis, deoarece Antiochus, dintr-un motiv oarecare, se dusese în Siria.

După ce s-a discutat multă vreme dacă există motive suficient de întemeiate ca să i se declare război, sau să fie lăsat T. Quinctius să procedeze cu Nabis Lacedemonianul cum va crede că e mai bine în interesul Republicii, senatul a lăsat rezolvarea în seama acestui general, încredințat că această chestiune clară, fie precipitată, fie amînată, nu va atîrna atît de greu în cumpăna intereselor supreme ale Republicii. Mai important era să se vadă ce au de gînd să facă Hanibal și cartaginezii, dacă romanii vor porni războiul cu Antiochus.

Oamenii din tabăra potrivnică lui Hanibal scriau aceleași lucruri căpeteniilor romane, cu care întreținea legături de ospeție : „Hanibal a trimis soli și scrisori la Antiochus, iar din partea regelui s-a prezentat la Hanibal într-ascuns împuterniciți ; așa cum pe unele fiare nu le poți îmblînzi prin nici un mijloc, la fel de neînduplecat și de neîmpăcat este sufletul lui Hanibal ; el le reproșează cetățenilor că lîncezesc de prea multă odihnă și suspină și de moleșeală și inactivitate, spunînd că numai zăngănitul armelor îi va putea trezi din amorțeală". Amintirea războiului trecut purtat de acesta, dar și pornit de el, dădea temei acestor informații.

În plus Hanibal nemulțumise, printr-o nouă faptă, pe mulți dintre cei atotputernici din Cartagina.

https://biblioteca-digitala.ro

XLVI În Cartagina, pe vremea aceea, era la cîrma statului, fiind atotputernică, tagma judecătorească, cu atît mai mult, cu cît judecătorii erau aleşi pe viaţă. Averea, renumele şi viaţa tuturor depindea de puterea lor. Cine ar fi adus o jignire numai unuia din această tagmă, îi avea pe toţi duşmani, şi nu lipsea nici acuzatorul care să-l învinuiască în faţa unor judecători potrivnici. În vremea regimului atotputernic al judecătorilor (care, dispunînd de prea multă putere, nu se purtau cu omenie) Hanibal, fiind desemnat pretor, ordonă să i se înfăţişeze chestorul. Acesta nu ţinu cîtuşi de puţin seama de acest ordin, pentru că, pe de o parte, el făcea parte din tabăra potrivnică, iar pe de altă parte din chestură el avea să păşească la treapta judecătorească, magistratura cea mai puternică din stat, şi trăia de pe acum simţămintele viitorului său rang. Hanibal, socotind o înjosire pentru el această purtare, trimise la chestor un pristav ca să-l ridice Ducîndu-l pe sus pînă la Adunarea poporului, Hanibal a adus acuzaţii nu numai chestorului, ci mai ales tagmei judecătoreşti, din pricina căreia nici legile, nici magistraţii nu mai înseamnă nimic. Şi cînd Hanibal a observat că discursul său e primit cu bunăvoinţă şi că purtarea asupritoare a judecătorilor e supărătoare chiar şi pentru libertatea celor mai neînsemnaţi oameni, a propus o lege care a intrat numaidecît în vigoare şi prin care se prevedea ca judecătorii să se aleagă în fiecare an şi nici un judecător să nu mai fie ales doi ani la rînd. Numai că, în măsura în care Hanibal cîştigase de partea sa prin această iniţiativă simpatia poporului, în aceeaşi măsură lezase şi simţămintele unei mari părţi dintre fruntaşii Cartaginei.

Hanibal a mai adăugat şi o altă propunere, prin care, deşi venea în sprijinul binelui obştesc, a atîţat pe mulţi împotriva sa.

Veniturile statului se iroseau fie datorită nepăsării, fie pentru că era însuşite şi împărţite ca nişte prăzi între unii

https://biblioteca-digitala.ro

fruntași și magistrați ; în schimb, lipseau sumele de bani care se plăteau ca tribut romanilor în fiecare an, și locuitorii erau amenințați de biruri apăsătoare.

XLVII După ce Hanibal și-a dat seama cît sînt de mari veniturile statului din impozitele încasate pentru exploatarea pămîntului și a mării și în ce scop se întrebuințează, ce sume se cheltuiesc pentru nevoile obișnuite ale Republicii și ce sume se irosesc prin delapidări, el a declarat în Adunare — și s-a ținut de făgăduială — că luînd în considerare sumele nefolosite, se va putea evita creșterea impozitelor asupra particularilor, iar republica cartagineză va fi destul de bogată pentru a achita romanilor sumele datorate.

Dar atunci, acei care-și însușiseră banii statului vreme de cîțiva ani și care acum erau înspăimîntați, învrăjbiți și înverșunați că li s-a luat din mîini orice putință de jaf, de parcă le-ar fi fost răpite propriile averi, îi întărîtau împotriva lui Hanibal pe romani, care, la rîndu-le, nu căutau decît pricini de ură. P. Scipio Africanus s-a împotrivit multă vreme acestei influențe, socotind că nu e de demnitatea poporului roman să sprijine ura acuzatorilor lui Hanibal și să amestece autoritatea statului roman în urzelile taberelor politice cartagineze ; pentru romani este suficient faptul că l-au învins pe Hanibal ; ei nu trebuie să-i aducă învinuiri, să-l citeze și să-l judece ca niște acuzatori. Pînă la urmă, totuși, dușmanii lui Hanibal au înduplecat senatul roman să trimită împuterniciți la Cartagina, care să-l acuze pe Hanibal în fața senatului punic că întreține legături cu regele Antiochus și că urzește din nou războiul. Cei trei trimiși romani erau Cn. Servilius, M. Claudius Marcellus și Q. Terentius Culleo.

Sosiți în Cartagina, aceștia, din îndemnul dușmanilor lui Hanibal, răspundeau celor care-i întrebau asupra motivului sosirii lor că au venit să curme neînțelegerile ivite între Masinissa, regele numizilor și cartaginezi. Îndeobște

https://biblioteca-digitala.ro

s-a dat crezare acestui fapt. Numai Hanibal își da seama că romanii pe el îl caută și că s-a acordat pace cartaginezilor numai cu condiția să se ducă împotriva sa un război necruțător. De aceea Hanibal a hotărît să-și plece capul în fața vremurilor și a soartei sale și, după ce și-a pregătit dinainte toate cele necesare pentru fugă, ca să înlăture orice bănuială, toată ziua s-a tot plimbat prin for ; dar cum s-au lăsat umbrele amurgului, îmbrăcat în veșminte obișnuite, a ieșit pe poarta cetății, însoțit de doi cunoscuți care nu știau ce scop urmărește.

XLVIII Găsind caii acolo unde poruncise, Hanibal a trecut în cursul nopții la Byzacium [1] — așa îi spun africanii acelei regiuni — iar a doua zi a ajuns la mare, la palatul său, situat între Acylla și Thapsus [2]. Acolo s-a îmbarcat pe un vas pregătit și echipat cu vîslași.

În felul acesta a părăsit Hanibal patria, a cărei soartă a plîns-o mai mult decît pe a sa. În aceeași zi a trecut în insula Cercina [3]. Cum acolo în port a găsit cîteva vase feniciene de transport încărcate cu mărfuri și pentru că, la debarcarea sa de pe navă lumea a dat buzna să-l salute, celor care l-au întrebat unde pleacă, Hanibal le-a poruncit să spună pretutindeni că el a fost trimis ca sol la Tir [4]. Totuși, pentru că se temea ca nu care cumva vreunul din acele vase, plecînd noaptea la Thapsus sau la Hadrumetum, să dea de știre că el a fost văzut la Cercina, după ce ordonă să se pregătească cele necesare pentru oficierea unui sacrificiu, dispuse să fie invitați și comandanții vaselor și negustătorii ; totodată ei fură rugați

[1] Regiune în Africa, la sud de Cartagina.
[2] Localități portuare în regiunea Byzacium.
[3] O insulă cu un important oraș portuar, frecventat de vasele care transportau mărfuri din porturile estice ale Mediteranei. Insula era situată la est de Thapsus.
[4] Celebrul oraș fenician, de pe coasta estică a Mediteranei, care a fondat Cartagina.

https://biblioteca-digitala.ro

să aducă pînzele și parîmele de pe năvi pentru a face un umbrar pentru cei ce luau masa pe țărm — căci, întîmplător, era chiar în toiul verii. Acel ospăț a fost pregătit și sărbătorit în cursul acelei zile cu tot fastul pe care-l permiteau împrejurările și momentul. Masa s-a prelungit pînă noaptea tîrziu, bîndu-se mult vin. Hanibal, găsind prilejul ca să-i inducă în eroare pe cei din port a ridicat ancora navei sale. În sfîrșit, a doua zi tîrziu, s-au sculat și ceilalți meseni, toropiți de somn și de petrecere ; de aceea lor le-au trebuit cîteva ore bune pentru a se întoarce la vase și pentru a pregăti pînzele și tot echipamentul necesar plecării.

În acest timp la Cartagina, mulțimea deprinsă să-i facă mereu vizite la locuința lui, s-a îmbulzit și de astă dată în vestibulul casei acestuia. Cînd s-a răspîndit pretutindeni știrea că Hanibal a dispărut, s-au adunat în for, ca să întrebe unde se află căpetenia cetății lor. Unii spuneau că Hanibal și-a pregătit fuga — ceea ce și era de fapt — alții însă că a fost răpus mișelește de romani ; din această cauză lumea se agita și mai mult. Ai fi putut vedea atunci după chipurile diferite ale oamenilor că unii erau pentru Hanibal, alții împotriva lui, întocmai ca într-o cetate în care cetățenii sînt dezbinați în tabere potrivnice, care se urăsc unele pe altele. În sfîrșit, mai tîrziu a sosit și vestea că Hanibal a fost văzut la Cercina.

XLIX Trimișii romanilor au declarat în senatul cartaginez următoarele : „Senatorii romani știu că, dacă mai înainte regele Filip a pornit război împotriva poporului roman, el a fost ațițat de Hanibal ; după aceea, tot Hanibal a trimis scrisori lui Antiochus și ștafete la etolieni, prin care a urmărit să împingă Cartagina la ruperea tratatului ; de bună seamă, Hanibal n-a plecat în altă parte decît la regele Antiochus și nu se va potoli pînă nu va aprinde războiul pe întregul pămînt. Dacă punii vor să dea satisfacție poporului roman, trebuie să nu lase

https://biblioteca-digitala.ro

nepedepsită fapta lui Hanibal, dovedind că, ceea ce a făcu el a făcut din propria-i voinţă, fără ştirea statului cartaginez." Cartaginezii au răspuns că ei vor face tot ceea ce vor hotărî romanii că e drept să se facă.

În vremea aceasta, Hanibal ajunse la Tir după o călătorie lipsită de neplăceri ; acolo a fost primit de întemeietorul Cartaginei cu tot felul de onoruri, ca într-o a doua patrie, el un bărbat atît de vestit pretutindeni. După un popas de cîteva zile la Tir, porni mai departe cu nava spre Antiochia. Acolo auzi că regele e plecat în Asia şi că fiul lui prezidează solemnitatea jocurilor, în localitatea Daphne [1]. Hanibal a fost primit cu toată atenţia de acesta din urmă ; totuşi n-a zăbovit mult şi a pornit mai departe.

Pe regele Antiochus l-a întîlnit în Efes [2] ; numai că acesta ezita încă în sufletul său, neştiind ce să facă în privinţa războiului cu romanii. Sosirea lui Hanibal a atîrnat greu în cumpănă, căci l-a hotărît pe rege la război.

Totodată şi simţămintele etolienilor s-au înstrăinat de alianţa cu romanii, pentru că împuterniciţii lor, mergînd la Roma ca să ceară Pharsalus, Leucas şi alte cîteva cetăţi, potrivit celui dintîi tratat, senatul roman i-a trimis din nou la T. Quinctius.

(Antiochus III, supranumit cel Mare, regele Siriei — Seleuciei, a domnit între 223 şi 187 î.e.n. Era fiul lui Seleucus Calinicus şi a urmat la tron după Seleucus III Keraunus. A încheiat cu statul roman în 199 î.e.n. un tratat prin care se obliga să nu întreprindă operaţiuni ofensive în Europa şi deci să nu intervină în conflictul dintre romani şi Filip al V-lea, romanii recunoscînd *de facto* stăpînirea teritoriilor cucerite de

[1] Azi Tebrus, oraş în Egipt, colonie greacă fondată în delta Nilului.

[2] Important oraş portuar al Ioniei (Asia Mică), la nord de Milet.

https://biblioteca-digitala.ro

Antiochus în Egipt şi Asia Mică. Totuşi acest rege trece Hellespontul, întreprinde constituirea unei vaste coaliţii antiromane, pentru a deveni el hegemonul în acest spaţiu al bazinului estic mediteranean, ocupînd polisurile, foste sub dominaţia lui Filip al V-lea şi declarate „libere" de romani, după al doilea război macedonean. Deşi sprijinit şi de Hanibal, Antiochus nu va fi în măsură să ţină piept diplomaţiei romane mai abile, care va reuşi să atragă de partea sa polisurile greceşti, conduse de grupările oligarhice aristocratice. Astfel campania împotriva romanilor se va încheia cu înfrîngera decisivă a lui Antiochus III de către fraţii Scipioni la Magnesia în 197 î.e.n., iar statul roman va deveni hegemonul absolut în întregul spaţiu mediteranean. Dar pînă atunci, „în răstimpul dintre marile războaie", cum spune Titus Livius, se mai întîmplă şi alte evenimente care merită a fi reţinute.).

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXXIV-A

SE ABROGĂ LEGEA OPPIA, ÎMPOTRIVA LUXULUI, DUPĂ DOUĂZECI DE ANI DE LA INTRAREA EI ÎN VIGOARE

I În răstimpul dintre marile războaie, unele abia sfîrşite, altele ameninţînd să izbucnească, s-a întîmplat un fapt care, deşi fără importanţă, a răscolit spiritele provocînd mari discuţii.

Tribunii plebei, L. Valerius şi M. Fundanius, au propus în Adunarea poporului o moţiune privind desfiinţarea legii Oppia [1]. Tribunul plebei, M. Oppius, propusese pe vremea consulatului lui Q. Fabius şi Ti. Sempronius, în toiul războiului punic, această lege prin care „era interzis oricărei femei să aibă mai mult de o jumătate de uncie de aur în podoabe, să se îmbrace în veşminte ţipătoare, sau să se plimbe în trăsură trasă de cai prin Roma sau prin vreun alt oraş, sau prin împrejurimi, mai mult de o mie de paşi, cu excepţia participării la sacrificiile publice".

Tribunii plebei M. şi P. Iunius Brutus, susţineau menţinerea legii Oppia, declarînd că nu vor permite abrogarea ei. La tribună se înfăţişau mulţi nobili fie pentru a o susţine, fie pentru a o combate. Capitoliul era înţesat de mulţimea celor care sprijineau legea, sau i se împotriveau; matroanele nu mai puteau fi oprite să iasă din pragul locu-

[1] Lex Oppia fusese votată în timpul consulatului lui Ti. Sempronius şi Fabius Maximus Cunctator şi a intrat în vigoare în 215 î.e.n. Ea a fost abrogată în 195 î.e.n. sub consulatul lui M. Porcius Cato şi L. Valerius Potitus.

https://biblioteca-digitala.ro

inţelor lor nici de autoritatea mai marilor cetăţii, nici de buna-cuviinţă, nici de respectul cuvenit soţilor lor, ci se îmbulzeau umplînd toate uliţele oraşului şi toate intrările spre for. Ele îi rugau pe bărbaţii care coboriseră de pe Capitoliu şi mergeau spre for, ca acum, cînd Republica înfloreşte, cînd din zi în zi propăşeşte bunăstarea fiecăruia, a tuturor, să se permită şi matroanelor să se bucure de podoabele lor de altădată. Puhoiul femeilor se îngroşa din zi în zi ; li se alăturau chiar şi cele din alte oraşe şi din tîrgurile din împrejurimi. Ele îndrăzneau să-i acosteze şi să-i roage chiar şi pe consuli, pretori şi pe alţi dregători. Însă mai neînduplecat ca toţi în faţa oricărei rugăminţi era consulul M. Porcius Cato, care a rostit următoarea cuvîntare în sprijinul legii propuse spre abrogare :

II „Cetăţeni ! Noi azi am fi avut mai puţin de furcă cu femeile, dacă fiecare dintre noi am fi îndrumat pe mamele de familie să respecte drepturile şi importanţa soţilor lor ; libertatea noastră înfrîntă în cămin, din pricina neputinţei noastre, este călcată în picioare şi zdrobită acum de nestăpînirea femeilor chiar şi aici în for ; şi pentru că n-am fost în stare să le înfruntăm acasă pe fiecare în parte, tremurăm acum aici în faţa tuturor. Într-adevăr, eu credeam că e o plăsmuire povestea că pe o insulă oarecare, în urma unei urzeli din partea femeilor, tot neamul bărbătesc a fost nimicit. Din partea nici unui alt neam nu ne va pîndi o primejdie mai mare ca din partea femeilor, dacă le vom îngădui să se adune laolaltă, să se consfătuiască la un loc şi să chibzuiască într-ascuns. Şi eu cu greu mă dumiresc în mintea mea dacă e mai urîtă fapta în sine, sau pilda pe care o dau femeile. Una din aceste două ne priveşte pe noi, consulii şi ceilalţi magistraţi ; cealaltă mai mult pe voi, quiriţi. Căci, de hotărîrea voastră, a celor care vă veţi duce acum la vot, depinde dacă ceea ce vi se propune să votaţi este în interesul Republicii, sau nu. Pentru această răzvrătire a femeilor, fie că a izbucnit de la sine, fie din îndem-

https://biblioteca-digitala.ro

nul vostru, M. Fundanius şi L. Valerius, nu ştiu dacă pot fi învinuţi maimarii cetăţii, nici dacă trebuie să roşească mai mult obrazul vostru, al tribunilor, sau al nostru, al consulilor ; al vostru, dacă aţi aţiţat femeile aducîndu-le aici pentru a alimenta agitaţia tribunilor, al nostru dacă, aşa cum am fost nevoiţi să primim cîndva condiţiile plebei în urma retragerii acesteia, vom fi nevoiţi şi acum să le primim, în urma retragerii femeilor. [1]

Într-adevăr, puţin mai înainte am străbătut prin mijlocul convoiului de femei pînă în for, nu fără să-mi crape obrazul de ruşine.

Căci dacă nu m-ar fi reţinut mai ales respectul pentru cinstea şi demnitatea fiecărei femei în parte, decît a tuturor laolaltă, le-aş fi spus : Ce fel de obicei e acesta să daţi buzna în adunările publice şi să blocaţi străzile aţinînd calea unor bărbaţi străini ? Această rugăminte n-aţi putut-o adresa fiecare din voi, acasă, soţilor voştri ? Oare sînteţi mai drăgăstoase cînd vă găsiţi în faţa altor bărbaţi decît acasă cu ai voştri ? De altfel, de bună seamă, dacă simţul ruşinii ar fi ţinut pe matroane în limitele legii, oare s-ar fi cuvenit ca în căminul vostru să discutaţi ce legi se propun sau se abrogă în Adunarea poporului ? Strămoşii noştri n-au îngăduit niciodată ca vreo femeie să săvîrşească vreo faptă măcar de interes personal, fără consimţămîntul tutorelui ei şi au ţinut ca femeile să fie sub ascultarea părinţilor, fraţilor, soţilor ; în schimb, noi — oare cu voia zeilor le permitem femeilor să se vîre în treburile publice şi să se amestece cu noi aproape şi în for, şi în adunările poporului, şi la alegeri ? Căci ce altceva fac acum femeile colindînd străzile şi pe la răscruci, în afară de faptul că unele sprijină făţiş propunerea tribunilor, iar altele sînt de părere că legea trebuie desfiinţată ? Daţi frîu liber firii lor nestăpînite şi animalului nedomes-

[1] Se face aluzie la retragerea plebei pe Muntele Sacru (vezi *Cartea II*, Cap. XXXII).

https://biblioteca-digitala.ro

ticit din ele și mai nădăjduiți atunci ca ele să-și pună vreo limită dorințelor nepotolite, dacă voi n-o veți face? Această opreliște e cea mai mică dintre acelea pe care femeile le îndură, nemulțumite că sînt constrînse să le respecte fie de moravuri, fie prin legi. Femeile jinduiesc după libertate, ba chiar doresc să nu aibă nici un fel de îngrădire în toate privințele (dacă vrem să spunem adevărul). Și atunci, dacă vor cuceri astăzi acest drept, ce nu vor mai încerca mîine?

III Aruncați-vă o privire înapoi asupra tuturor legilor privitoare la femei, prin care strămoșii voștri au pus stavilă firii lor pătimașe și prin care le-au făcut să fie supuse bărbaților, veți vedea că, în pofida acestor constrîngeri, abia le puteți ține în frîu. Ce? Credeți oare că vor mai putea fi suportate cînd le veți îngădui să obțină cîte un drept? Credeți că pînă la urmă nu vor reuși să vi le smulgă pe toate și chiar să fie egale cu bărbații? Îndată ce vor începe să fie egale cu noi, vor fi și mai presus decît noi. Pe Hercule, ele se opun să se facă vreo propunere împotriva lor: «Femeile nu se roagă pentru înlăturarea unui drept, ci a unei nedreptăți», — ar zice cineva. Ba, mai mult, ele cer să desființați legea a cărei propunere voi ați admis-o prin votul vostru, pe care ați aprobat-o prin aplicarea și practicarea ei atîția ani; adică, înlăturînd această lege, să le încălcați pe toate celelalte. Nici o lege nu poate mulțumi îndeajuns pe toată lumea; se urmărește ca legea să fie în folosul majorității și al statului. Dacă o măsură legală aduce vreun prejudiciu cuiva personal, iar acesta va căuta s-o calce și s-o desființeze, atunci ce rost ar mai avea să se voteze în Adunarea poporului legi, pe care apoi să le poată înlătura cei împotriva cărora au fost votate? Totuși eu vreau ca voi să vă dați seama care-i cauza pentru care matroanele aleargă atît de agitate prin oraș și cu greu se stăpînesc să nu dea buzna chiar în for și în Adunarea poporului. Oare pentru ca să fie răscumpărați de la

https://biblioteca-digitala.ro

Hanibal părinții, bărbații, copiii, frații lor? Nici vorbă de o asemenea situație, și de-a pururi să fie scutită Republica de o asemenea soartă! Totuși, cînd a existat o atare situație, voi ați refuzat răscumpărarea prizonierilor romani, în disprețul îndreptățitelor lor rugăminți. Dar dacă pe aceste femei nu le adună laolaltă nici dragostea și nici îngrijorarea pentru cei apropiați, atunci au poate un motiv religios: poate merg să primească pe Mater Idaea [1], care sosește din Pessinunt, din Frigia; căci, în sfîrșit, ce alt motiv demn de a fi amintit le împinge pe femei la această atitudine de răzvrătire? «Ca să fim scînteietoare prin podoabele de aur și prin veșmintele de purpură» mi se spune, sau «ca să ne plimbăm prin oraș în calești în zilele de sărbătoare și de lucru, ca unele care am triumfat asupra unei legi înfrînte și desființate, în urma captării voturilor voastre», sau «ca să nu mai avem nici o îngrădire în fața cheltuielilor și nici a luxului».

IV În numeroase rînduri m-ați auzit că mă plîng nu numai de cheltuielile femeilor, dar de multe ori și de ale bărbaților și nu numai de ale simplilor particulari, ci chiar de ale magistraților; cetatea e măcinată de două patimi diferite una față de alta: lăcomia și risipa, care au năruit toate marile imperii [2]. „Cu cît starea Republicii este din zi în zi mai înfloritoare, cu cît crește și imperiul roman (iată că acum am trecut în Grecia și în Asia, pline de ademeniri pentru tot felul de dorințe, și am pus stăpînire de însăși comorile regilor) cu atît mă îngrozesc mai mult ca nu cumva aceste comori să nu pună ele stăpînire pe noi, în loc să le stăpînim noi pe ele. Statuile din Syracusa au fost potrivnice și neprielnice Romei, credeți-mă!

[1] Mater Idaea, identificată cu Cybella, era zeificarea pămîntului (Terra); i se mai spunea *Magna Mater, Bona Dea.*

[2] „*Diversisque duobus vitiis avaritia et luxuria, civitatem laborare, quae pestis omnis magna imperia everterunt.*"

https://biblioteca-digitala.ro

Am auzit destul de mulţi cetăţeni elogiind şi minunîndu-se în faţa podoabelor Atenei şi Corintului şi luînd în derîdere statuetele de lut ale zeilor romani. Eu însă dau mai mare însemnătate tot zeilor noştri ; ei ne sînt prielnici şi sper să ne fie la fel şi în viitor, dacă vom îngădui să sălăşluiască mai departe în sfintele lor locaşuri.

Pe vremea părinţilor noştri, Pyrrhus a ispitit cu daruri prin trimisul său, Cineas [1], nu numai sufletele bărbaţilor, ci şi pe ale femeilor. Şi legea Oppia încă nu fusese propusă în scopul îngrădirii luxului femeilor romane ; totuşi nici una din femeile romane n-a vrut să primească atunci vreun dar. Care credeţi voi că a fost motivul ? A fost acelaşi pentru care strămoşii voştri n-au fost nevoiţi să sancţioneze nimic prin vreo lege în această privinţă, pentru că nu exista pe atunci nici un fel de lux care să fie îngrădit. Aşa cum se cuvine să cunoşti mai întîi bolile şi apoi leacurile lor, la fel şi dorinţele pătimaşe au apărut înaintea legilor care le-au pus îngrădiri. Ce a determinat crearea legii Licinia [2], relativă la posesorii a 500 de jugăre, decît numai nesăturata lăcomie a proprietarilor de a-şi mări moşiile ? Ce anume a determinat crearea legii Cincia [3], împotriva drepturilor şi recompenselor, decît numai faptul că plebea a început să devină tributară şi birnică senatului ? De aceea nu e deloc de mirare că nu s-a simţit nevoia nici de legea Oppia, nici de alta, care să îngrădească cheltuielile femei-

[1] Cineas fusese împuternicitul lui Pyrrhus, regele Epirului, trimis de acesta la Roma, pentru a mijloci pacea în favoarea lui, după primele victorii asupra romanilor. Senatul roman însă a respins propunerile lui Pyrrhus.

[2] Legea Licinia, votată în 367 î.e.n., prevedea că nimeni nu are voie să arendeze mai mult de 500 de jugăre din *ager publicus* — domeniul statului ; adoptarea ei a reprezentat un succes al luptei plebeilor contra patricienilor, care erau stăpînii de fapt ai acestor domenii. Zece ani au trebuit să lupte tribunii plebei, fraţii Licinius şi Sextius pentru a impune această lege.

[3] Legea Cincia, datînd din 204 î.e.n., propusă din iniţiativa tribunului plebei Cincius Alimentus, prin care se limitau donaţiile făcute avocaţilor *(patroni)*, pentru pledoarii.

https://biblioteca-digitala.ro

lor, în vremea cînd ele nu primeau nici măcar aurul şi purpura oferite în dar. Dacă Cineas ar colinda azi oraşul Roma cu acele daruri, ar găsi stînd pe străzile oraşului multe amatoare care să le primească. Eu nu pot să mă dumiresc măcar care este cauza sau substratul unor astfel de patimi ! Este într-adevăr o pornire firească să te simţi cuprins de ruşine sau de ciudă cînd vezi că unuia îi este permis să aibă ceva ce ţie nu ţi-e permis ; cînd însă toate femeile se gătesc deopotrivă, de ce se mai teme fiecare dintre voi că e privită de sus de către celelalte ? De bună seamă, cel mai nepotrivit lucru este ca cineva să se simtă ruşinat din pricina cumpătării sau sărăciei sale [1] ; or tocmai împotriva acestei umilinţe vă apără legea, de vreme ce voi nu aveţi ceea ce nu-i permis să aveţi. «Dar tocmai punerea mea pe aceeaşi treaptă cu alta n-o pot răbda, spune cea bogată. De ce să nu mă fălesc cu aurul şi cu purpura ? De ce să stea tăinuită sărăcia unei femei sub ocrotirea acestei legi, aşa fel încît ceea ce nu au, să se creadă că ar putea să aibă, dacă le-ar fi permis ?» Oare, cetăţeni, vreţi să aruncaţi sămînţa vrajbei între soţiile voastre, pentru ca cele bogate să vrea să aibă ceea ce nici una din celelalte nu poate avea, iar cele sărace să se întindă cu cheltuielile peste puterile lor, pentru a nu se simţi umilite ? Vă asigur că, dacă vor începe să roşească fără să aibă de ce, atunci, cînd s-ar cuveni într-adevăr să se ruşineze, nu se vor mai ruşina. Cea cu dare de mînă îşi va face găteli dintr-ale sale proprii, cea care nu va avea le va cere soţului său. Vai şi amar de bărbatul care va fi rugat stăruitor şi de cel care nu va fi rugat, cînd va vedea că altul i-a dăruit unei femei, ceea ce el nu i-a putut dărui ! Acum femeile se adresează îndeobşte în piaţa publică unor bărbaţi străini şi, ceeace e mai supărător, le cer legi şi voturi, iar din partea unora au şi obţinut aprobarea.

[1] *„Pessimus quidem pudor est vel parcimoniae, vel paupertatis."*

https://biblioteca-digitala.ro

Desființarea legii va fi și în dauna intereselor tale și împotriva avutului tău și a copiilor tăi. Îndată ce legea va înceta să pună o stavilă cheltuielilor soției tale, atunci tu niciodată nu o vei mai stăpîni. Să nu credeți, quiriți, că situația se va prezenta așa cum a fost înainte de a se vota această lege ! Ești mai apărat dacă nu acuzi pe un ticălos, decît dacă-l ierți ; la fel și luxul ; dacă n-ar fi fost combătut, ar fi fost mai ușor de suportat decît acum, întocmai ca fiarele cărora li se va da drumul din lanțuri după ce au fost întărîtate. Eu sînt de părere, cetățeni, că nu trebuie desființată cu nici un preț legea Oppia. Doresc ca tot ce veți face, cu ajutorul zeilor, să fie spre binele vostru !"

V După această cuvîntare a lui Cato și după ce tribunii plebei care declaraseră că se vor împotrivi desființării legii au adăugat cîteva cuvinte în acest sens, L. Valerius a rostit următorul discurs în sprijinul propunerii făcute de el :

„Dacă numai niște simpli particulari ar fi venit în fața noastră fie pentru a sprijini, fie pentru a combate ceea ce propunem noi, aș fi socotit și eu că despre această lege s-a vorbit destul și de către unii, și de către alții, și aș fi așteptat în liniște votul vostru. Acum însă, de vreme ce însuși consulul M. Porcius, un bărbat foarte serios, a combătut propunerea noastră, nu numai cu autoritatea lui, care atîrnă îndeajuns de greu prin ea însăși în cumpănă, dar și printr-un discurs și lung, și bine argumentat, e nevoie să-i răspund în cîteva cuvinte. El se pare că a consumat mai multe vorbe cu mustrarea matroanelor, decît cu combaterea propunerii noastre ; și aceasta ca să stîrnească îndoiala asupra faptului dacă ceea ce fac femeile — și el nu aprobă — o fac din propriul lor imbold, sau dacă nu cumva din imboldul nostru. Eu voi apăra cauza însăși, nu pe noi, deoarece acuzațiile consulului nu se sprijină pe nici un fapt pentru a fi luate în considerare. El a rostit cuvinte ca «întrunire» și «răzvrătire», cîteodată a pomenit de «retragerea

https://biblioteca-digitala.ro

colectivă a femeilor», pentru că femeile v-au rugat în public ca acum, cînd este pace și Republica în înflorire și fericire, să înlăturați legea adoptată în vremurile de război.

Eu știu că aceste cuvinte, precum și altele, sînt vorbe mari, care sînt căutate anume pentru a exagera realitatea. Cu toții știm că M. Cato nu e numai orator aspru, ci, uneori, chiar înspăimîntător, cu toate că prin firea lui e un om blînd. Căci, la urma urmei, ce lucru nou au săvîrșit femeile, cînd s-au prezentat într-un număr atît de mare în piața publică pentru o chestiune care le privește pe ele? Oare n-au mai apărut niciodată în public pînă acum? Voi răsfoi însăși opera ta istorică *Originile* [1], pentru a te combate. Află deci că, de cîte ori au făcut femeile acest lucru, l-au făcut totdeauna pentru binele obștesc. La început, pe vremea domniei lui Romulus, pe cînd romanii luptau chiar în mijlocul forului, după ce Capitoliul fusese cucerit de către sabini, nu s-a pus oare capăt bătăliei numai în urma grabnicei intervenții a femeilor, așezate la mijloc între cele două linii de bătaie? După alungarea regilor, după ce legiunile volscilor, avîndu-l în frunte pe Marcius Coriolanus, și-au așezat tabăra la a cincea piatră miliară, oare nu matroanele au fost acelea care au întors din drum trupele vrăjmașe, care ar fi distrus acest oraș? Apoi, cînd Roma a fost cucerită de gali [2], cu ce bani a fost răscumpărată cetatea? Oare nu matroanele au fost acelea care au adus aurul în piața publică? În ultimul război (ca să nu amintesc de fapte prea vechi), atunci cînd a fost nevoie de bani, oare nu văduvele au fost acelea care au venit în ajutorul visteriei statului; și, în vreme ce se apela și la ajutorul divinității noi, pentru a ne sprijini, căci

[1] Se referă la opera istorică a lui Cato Major intitulată *Origines* în 7 cărți. În primele 2 cărți, Cato tratează despre originile orașelor italice.

[2] Se referă la invazia galilor din 390 î.e.n., la bătălia de la Allia și convenția cu Brennus, ca preț al capitulării cetății. Vezi *Cartea V*, cap. XLVIII.

https://biblioteca-digitala.ro

căzusem în restriște, nu matroanele au fost acelea care au plecat de pretutindeni pînă la mare, ca s-o primească pe zeița Mater Idaea ? Nu sînt aceleași motive, ar zice cineva, însă nici eu nu mi-am propus să asemui motivele, ci mi-e deajuns să arăt că nu s-a petrecut nimic nou ; totuși nimeni n-a fost cuprins de mirare că în chestiuni care privesc îndeobște pe toți bărbații s-au amestecat și femeile, în schimb sînt uimiți de cele ce-au făcut ele într-o chestiune care le privește numai pe ele ! Dar la urma urmei, ce au făcut femeile ? Grozav de fudule urechi avem noi, zău, dacă nouă, ca stăpîni, nu ni-e silă de rugămințile sclavilor și în schimb ne revoltăm cînd ne roagă niște femei cinstite !

VI Vin acum la subiectul în discuție. Consulul, în cuvîntarea sa, a prezentat două aspecte : el și-a manifestat indignarea îndeobște față de abrogarea oricărei legi, și în deosebi față de abrogarea legii care a fost votată în scopul îngrădirii luxului femeilor. Acea parte din cuvîntarea sa în care a vorbit despre legi în general a apărut demnă de un consul, cea de a doua, împotriva luxului, se potrivea cu moravurile sale, foarte aspre.

Dar există primejdia ca nu cumva să vă lăsați convinși de vreo părere greșită, dacă nu vă voi dovedi netemeinicia ambelor sale argumente. Într-adevăr, recunosc că nu se cade să se desființeze nici una din acele legi care au fost create, nu pentru o vreme oarecare, ci pentru eternitate, în scopul de a ne folosi de ele în permanență ; o astfel de lege nu trebuie să se desființeze decît numai dacă necesitatea sau experiența ne obligă să renunțăm la ea, sau dacă legea nu mai este de folos datorită schimbării situației politice din stat [1] ; dar la fel sînt convins că le-

[1] *„Ego enim, quemadmodum ex his legibus quae non in tempus aliquod, sed perpetuae utilitatis causa in aeternum latae nullum abrogare debere fateor nisi quam ad usum coarguit, aut status aliquis reipublicae inutilem fecit."*

https://biblioteca-digitala.ro

gile cărora numai împrejurările le-au dat naștere — legile pieritoare, ca să zic așa — trebuie abrogate odată cu acele împrejurări care au dispărut [1]. Legile adoptate în timp de pace sînt de regulă desființate în timp de război, după cum cele de război, în timp de pace, după cum un corăbier într-un fel cîrmuiește nava pe vreme bună și în altfel pe furtună [2]. Deoarece legile se deosebesc prin însăși natura lor, din ce categorie face parte la urma urmei legea pe care vrem s-o desființăm ? Este oare aceasta o lege veche de pe timpul regilor care s-a născut odată cu Roma însăși ? Oare face parte din acele legi scrise mai pe urmă în cele 12 table de decemvirii aleși pentru a întocmi un cod de legi ? De vreme ce strămoșii noștri au socotit că se poate apăra cinstea matroanelor fără aceste legi, oare am ajuns noi să ne temem ca odată cu abrogarea acestei legi să nu dispară și cinstea și curățenia sufletească a femeilor ? Cine nu știe că această lege este nouă și că a fost adoptată cu 20 de ani înainte, pe vremea consulilor O. Fabius și Ti. Sempronius ? Dacă matroanele au trăit atîția ani în cea mai desăvîrșită moralitate, la urma urmei și fără această lege, de unde se poate ivi vreo primejdie ca, în urma abrogării ei, matroanele să se desfete în lux și risipă ? Căci dacă legea aceasta ar fi fost promulgată ca să pună capăt dezmățului femeilor, atunci, ar trebui să ne fie teamă ca nu cumva desființarea legii să le trezească vechile apucături ; numai că împrejurările însăși vor arăta pentru ce s-a creat legea. În Italia, Hanibal, învingător la Cannae, pusese stăpînire întîi pe Tarent, apoi pe Arpi și la urmă pe Capua. Se învedera că avea să înainteze cu oastea sa către Roma. Aliații se rupseseră de noi: nu mai aveam ostași pentru întregirea efectivelor, nici marinari din rîndurile

[1] „*Sic quas tempora aliqua desiderarunt, leges, mortales, et temporibus ipsis mutabiles esse video.*"

[2] „*Ut in navis administratione alia in secundam, aliam in adversam tempestatem usui sunt.*"

https://biblioteca-digitala.ro

aliaților pentru echipajele flotei, nici bani în visterie; cumpăram sclavi cărora le puneam arme în mînă, cu condiția însă ca prețul să fie achitat stăpînilor lor după terminarea războiului; la fel publicanii declaraseră că ei vor pune la dispoziția statului, cerealele, precum și celelalte mijloace pe care le cereau nevoile războiului, urmînd să li se plătească după terminarea războiului. Noi, cetățenii, puneam la dispoziția statului sclavi pentru echipajele de vîslași, fiecare potrivit veniturilor noastre, întreținîndu-i pe spezele noastre. Aduceam în tezaurul statului tot aurul și argintul nostru, în urma exemplului dat în această privință de senatori; văduvele și orfanii contribuiau cu banii lor în sprijinul statului. De asemenea se mai hotărîse ca, în afara unei anumite cantități, să nu mai avem în locuințele noastre obiecte de aur și argint și nici monede bătute din argint și aramă. Oare în aceste împrejurări matroanele se lăfăiau într-un asemenea lux încît să fie nevoie de legea Oppia pentru a le îngrădi huzurul? Oare nu senatul dăduse ordin să se suspende doliul vreme de treizeci de zile, ca nu cumva din pricina jalei tuturor femeilor să fie întrerupte sacrificiile pentru zeița Ceres? Oare cine nu-și dă seama că această lege a apărut datorită lipsurilor și nenorocirilor cetății, de vreme ce a trebuit ca toți să contribuie cu banii lor, spre a veni în sprijinul statului, și că această lege va dăinui atîta vreme cît vor dăinui și cauzele apariției ei? Într-adevăr, dacă, siliți de împrejurări, trebuie să păstrăm întotdeauna ceea ce a decretat senatul sau a hotărît poporul, atunci de ce să le mai restituim particularilor banii? Pentru ce să mai plătim cu bani gheață furniturile date statului? De ce nu mai cumpărăm sclavi, ca să fie înrolați în armată? Pentru care motiv noi, particularii, nu mai dăm vîslași, așa cum am dat atunci?

VII Toate celelalte pături sociale și în general toți oamenii vor resimți schimbarea în mai bine a Republicii.

https://biblioteca-digitala.ro

Oare numai soţiile noastre nu vor beneficia de roadele păcii şi ale liniştei obşteşti ? Noi, bărbaţii, ne folosim de veşminte de purpură ; cu prilejul îndeplinirii magistraturilor şi preoţiilor ne îmbrăcăm cu *toga praetexta* ; copiii noştri se înveşmîntează de asemenea în togă tivită cu purpură ; la fel magistraţii din colonii şi municipii ; iar aici, în Roma, se îmbracă cu *toga praetexta* şi categoria aceea atît de neînsemnată a inspectorilor de cartier [1], care au dreptul de a purta această podoabă nu numai cînd sînt în viaţă, ci şi morţi, cînd sînt incineraţi. Oare numai femeilor le vom interzice folosirea purpurii ? Şi cînd ţie, bărbat, ţi-e permis să ai o dungă de purpură pe veşmintele tale, oare soţiei tale nu-i vei permite să aibă cămaşă de purpură ? Calul tău, va fi împodobit cu un valtrap mai frumos decît îmbrăcămintea soţiei tale ! Faptul că purpura se uzează şi se distruge — deşi eu îl consider un motiv neîntemeiat — constituie un oarecare pretext al îndărătniciei voastre. Totuşi ce rău poate fi în privinţa aurului, la care nimic nu se pierde, dacă nu cumva preţul manoperei ?

El este mai degrabă un mijloc de sprijin şi pentru nevoile personale şi pentru cele obşteşti, aşa cum aţi şi dovedit. Consulul spunea că nu există nici o rivalitate între femei, una faţă de cealaltă, atunci cînd nici una nu mai are podoabe. Dar, pe Hercule, cînd văd că soţiilor aliaţilor cu nume latin le e permisă purtarea unor asemenea podoabe, care lor li s-au luat, oare matroanele noastre nu vor fi toate îndurerate şi revoltate, de vreme ce acelea arată ca nişte femei de seamă, strălucind prin aur şi purpură şi se plimbă în trăsuri, în timp ce matroanele romane le însoţesc pe jos, de parcă sediul puterii romane s-ar afla în cetăţile acelora şi nu în a lor ? Acest

[1] *Magistri vicorum* (inspectorii de cartier şi sate) erau aleşi anual pe cartiere şi sate şi aveau funcţii administrative şi religioase.

https://biblioteca-digitala.ro

fapt ar putea să rănească și sufletul bărbaților darmite amorul propriu al femeilor, atît de sensibil la cele mai mici umilințe.

Ele nu pot avea parte de magistraturi, nici de preoții, nici de însemne, nici de decorații sau de trofee de război ; găteala, podoabele și dichisul, acestea sînt distincțiile femeilor ; cu acestea se bucură și cu acestea se fălesc ; așa caracterizau strămoșii noștri lumea femeilor. Dar ce altceva leapădă femeile în doliu decît purpura și aurul ? Și ce îmbracă din nou, după ce s-a sfîrșit doliul ? Ce pun cu prilejul rugăciunilor de mulțumire și al slujbelor publice decît niște podoabe mai deosebite ? Adică dacă veți desființa legea Oppia, nu va depinde de hotărîrea voastră ca soția să fie oprită sau nu de la ceva oprit de lege ? Oare fiicele, soțiile și surorile vor fi mai puțin supuse unora dintre voi ? Totuși, niciodată o femeie nu se descătușează de tutelă cîtă vreme ai săi sînt în viață, și ele însele urăsc libertatea pe care le-o pricinuiește văduvia și moartea părinților [1]. Femeile doresc ca podoabele lor să depindă mai degrabă de buna voastră plăcere decît de legi ; și voi se cuvine să le țineți sub ascultarea și ocrotirea voastră, nu să le socotiți sclavele voastre, căci ele vor mai degrabă să vă spună părinți și soți decît stăpîni [2]. Consulul, mai adineauri, folosea cuvinte urîte, amintind de răzvrătirea și «retragerea colectivă a femeilor». Da, într-adevăr există primejdia ca și ele să ocupe Muntele Sacru, sau Aventinul, întocmai ca odinioară plebea învrăjbită. Orice veți hotărî, slabele femei trebuie să îndure ! Dar și voi, cu cît aveți mai mari puteri, cu atît sînteți datori să fiți mai cumpătați cînd vă folosiți de ele" [3].

---

[1] *„Nunquam salvis suis exitur servitus muliebris et ipsae, libertatem, quam viduitas et orbitas facit, detestantur."*

[2] *„Et vos manu et tutela debetis habere eas ; et malle patres vos aut viros, quam dominos dici.*

[3] *„Quo plus potestis, eo moderatius imperio uti debetis."*

https://biblioteca-digitala.ro

VIII După rostirea acestor două discursuri unul pro și altul contra legii, o mare mulțime de femei, mult mai multe decît în ziua precedentă, se răspîndiră pe străzi ; ele mergeau în grupuri și asaltau porțile tribunilor care se opuneau la moțiunea colegilor lor și nu se depărtau de acolo pînă nu-i atrăgeau de partea lor. Nu exista nici o îndoială că legea avea să fie abrogată în unanimitate. Și așa s-a întîmplat, după douăzeci de ani de la promulgarea ei !...

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXXVII-A

RĂZBOIUL ROMANILOR CU ANTIOCHUS CEL MARE, REGELE SELEUCIEI. BĂTĂLIA DE LA MAGNESIA.

(În Cartea a XXXV-a Titus Livius relatează despre pregătirile de război de uriaşe proporţii ale lui Antiochus cel Mare, regele Seleuciei, despre operaţiunile ofensive desfăşurate de el în alianţă cu liga etoliană în Grecia — Phocida, Dorida, Beotia — primele ciocniri cu trupele romane. Cartea a XXXVI-a descrie preparativele de război ale romanilor pentru campania decisivă contra lui Antiochus, al cărui consilier militar era Hanibal. Romanii, aliaţi cu Filip al V-lea şi liga acheană, îl învinge pe Antiochus în două bătălii succesive — la Thermopylae şi într-o luptă navală în apele insulei Corcyra. Scipio Africanus, ca legat al fratelui său consulul Lucius Scipio, îşi va lega numele şi de campania împotriva lui Antiochus. Operaţiunile militare terestre în Lycia şi două bătălii navale la Aspendus şi Myonnesus sînt încununate de succes pentru romani; dar succesul final va fi obţinut în urma marii victorii de la Magnesia din 190 î.e.n.).

XXXVII ...Tabăra lui Antiochus se găsea în împrejurimile Thyatirei [1]. Cînd acesta află că P. Scipio Africanus

[1] Fostă Pelopia, azi Akkissar, oraş în Lidia — Asia Mică — la nord de Sardes şi Magnesia.

https://biblioteca-digitala.ro

s-a dus la Elaea, fiind bolnav, trimise niște împuterniciți ca să-i înapoieze pe fiul lui [1]. Acest act de generozitate i-a impresionat plăcut nu numai sufletul de părinte, dar bucuria i-a întremat și trupul. În cele din urmă, după ce și-a astîmpărat dorul îmbrățișîndu-și fiul, Africanus le-a grăit solilor : „Anunțați-l pe Antiochus că-i mulțumesc, dar acum nu-i pot aduce alte mulțumiri decît povățuindu-l să nu-și rînduiască oastea pentru bătălie pînă nu va auzi că m-am înapoiat în tabără."

Cu toate că armata sa de 62.000 de pedestrași și mai mult de 12.000 călăreți îl îndemna la luptă, Antiochus, mișcat de ținuta unui bărbat atît de strălucit ca Scipio, în care-și pusese toată nădejdea de sprijin pentru cazul unei întorsături a întregii situații, se retrase și, după ce trecu rîul Phrigius [2], își așează tabăra [3] în împrejurimile Magnesiei, care se afla lîngă muntele Siphylus ; pentru ca romanii să nu fie ispitiți să încerce puterea întăriturilor, și fiindcă voia să cîștige timp, el săpă un șanț adînc de șase coți și lat de 12 în jurul valului de fortificații. În partea dinăuntru a șanțului puse să se ridice un zid cu turnuri dese, pentru ca de acolo să-i poată opri mai ușor pe romani să treacă șanțul.

XXXVIII Consulul, încredințat că regele se află în împrejurimile Thyatirei, își continuă neîntrerupt drumul

---

[1] Scipio Africanus avea doi fii, pe Lucius și Publius. Unul din ei a căzut prizonier într-o ambuscadă în mîinile lui Antiochus. Istoricii Polybios (op. cit. XXI, 12) și Valerius Maximus (op. cit. III, 5 și IV, 5) scriu că acesta a fost Lucius, în schimb Cicero în *De oficiis* I, 33 îl menționează pe Publius. Titus Livius îl menționează mai frecvent pe Publius, în *Cartea XL*, 42 și XLV, 44.

[2] Rîul Phrygius (azi Kum Țsai) menționat și de Homer în *Iliada*, cîntul XX, vs. 392 și de Plinius (op. cit. XXXIX), Strabo (*Geographica*, XIII, 4) este situat în vecinătatea orașului Magnesia.

[3] Antiochus și-a așezat tabăra la vest de rîul Phrygius.

https://biblioteca-digitala.ro

vreme de cinci zile pînă la cîmpia Hyrcană [1]. Cînd auzi că Antiochus a plecat de-acolo, luîndu-se pe urmele lui, își așează tabăra dincoace de rîul Phrygius la 4000 de pași de dușman. Atunci, cam 1000 de călăreți (majoritatea erau galo-greci, unii erau dahi sau alte neamuri, fiind amestecați printre ei și arcași călări), după ce trecură cu larmă apa rîului, atacară posturile romane. La început ei stîrniră învălmășeală în rîndurile celor nepregătiți de luptă, apoi însă încăierarea crescu, deoarece trupele romane primeau mai ușor ajutor din tabăra lor, care era mai apropiată ; în schimb, călărețiî regelui fiind istoviți și nemaiputînd să înfrunte un inamic mai numeros, încercară să se retragă pe malul rîului ; înainte de a intra în apă, vreo cîțiva dintre ei au fost omorîți de romanii care-i urmăreau.

După această încăierare, două zile a fost liniște și nici o tabără n-a mai trecut rîul. A treia zi însă romanii îl trecură cu întreaga oaste și-și așezară castrul cam la 2.500 de pași de adversar. Pe cînd romanii erau ocupați cu măsurarea și întărirea castrului, 3.000 de ostași, aleși din rîndurile călăreților și pedestrașilor regelui, au tăbărît asupra lor stîrnind mare panică și învălmășeală. Trupele care erau la posturi, deși cu mult inferioare numericește, — cam 2.000 de ostași —, desfășurară totuși la început o luptă egală, înfruntîndu-i pe dușmani, fără să cheme în ajutor trupele ocupate cu întărirea castrului ; apoi, pe măsură ce crescu amploarea luptei, reușiră să-l alunge pe vrăjmaș, după ce-i doborîseră 100 de ostași și-i luaseră cam tot atîția prizonieri. În următoarele patru zile amîndouă oștirile stătură aranjate în linie de bătaie, fiecare în fața parapetelor sale. În a cincea zi, romanii înaintară pînă la mijlocul cîmpului. Antiochus însă nu puse deloc trupele în

[1] Cîmpia Hyrcana era delimitată de rîurile Caicus și Hermus, în vecinătatea orașului Thyatira.

https://biblioteca-digitala.ro

mișcare, astfel încît avangarda romanilor se găsea la o depărtare mai mică de 1000 de pași de parapetele taberei sale.

XXXIX Consulul, văzînd că Antiochus nu primește lupta, convoacă sfatul a doua zi, întrebînd ce să facă în cazul că Antiochus nu vrea să dea piept cu romanii ? Iarna bate la ușă. Trupele romane vor fi nevoite ori să petreacă iarna sub corturi, ori să amîne războiul pînă la vară, în cazul în care se hotărau să plece în tabăra de iarnă. Niciodată romanii n-au disprețuit mai mult pe vreun alt dușman decît pe Antiochus. Atunci s-au ridicat de pretutindeni strigăte, care cereau să se pornească numaidecît la luptă și să se profite de elanul soldaților. Romanii, ca și cum n-ar fi urmat să lupte cu atîtea mii de dușmani, ci doar să măcelărească niște vite, erau gata să ia cu asalt tabăra inamicului, trecînd peste șanțuri și peste parapete dacă adversarul n-ar fi ieșit la luptă.

Cn. Domitius [1] a fost trimis să facă recunoașterea terenului și să vadă prin ce parte se puteau apropia de parapetele taberei dușmane. Acesta, aducînd informații sigure, consulul își apropie a doua zi și mai mult tabăra de vrăjmaș.

A treia zi, unitățile romane înaintară pînă în mijlocul cîmpului și începură să se rînduiască în linie de bătaie. La rîndu-i Antiochus socoti că nu trebuie să mai tărăgăneze lucrurile, ca nu cumva, ferindu-se de dușman, să scadă avîntul trupelor sale și să crească speranțele adversarilor ; de aceea își scoase și el oastea în formație de luptă și înaintă de la tabăra sa atît cît să pară limpede că are de gînd să dea lupta.

Armata romană oferea un aspect unitar și prin felul oamenilor, și prin cel al armelor ; ea era alcătuită din

[1] Domitius era un legat al lui Scipio Africanus, apreciat pentru calitățile sale deosebite.

https://biblioteca-digitala.ro

două legiuni romane și din două de aliați cu nume latin. Fiecare avea cîte 4500 de ostași [1]. Romanii ocupau centrul frontului, iar latinii aripile. În prima linie erau unitățile de hastați, în linia doua veneau cele de principes ; iar triarii încheiau frontul. Pe lîngă acest front compact, consulul mai rîndui la aripa dreaptă, pe aceeași linie, trupele auxiliare ale lui Eumenes — cam 3000 de ostași — amestecate cu unități de achei caetrați ; dincolo de aceste trupe așează încă vreo 2000 de călăreți, dintre care 800 erau ai lui Eumenes, iar ceilalți făceau parte din cavaleria romană. Cea din urmă linie a fost construită din tralii și cretani (și unii și alții aveau efective de cîte 500 de ostași). Aripa stîngă nu părea să aibă nevoie de un asemenea sprijin, deoarece în acea parte frontul era flancat de rîu cu malurile lui abrupte. Totuși au fost rînduite acolo în fața rîului patru pîlcuri de cavalerie. Acestea erau toate trupele romane la care se alăturaseră 2000 de voluntari macedoneni, amestecați cu traci ; aceștia din urmă fiind lăsați pentru paza castrului. 16 elefanți au fost rînduiți ca rezervă, în spatele triariilor, căci, în afară de faptul că aceștia n-ar fi putut înfrunta atacul celor 54 de elefanți ai lui Antiochus, elefanții africani, chiar în număr egal, nu se pot opune celor indieni, fie datorită mărimii uriașe a acestora fie datorită curajului lor.

XL Frontul regelui Antiochus era alcătuit din numeroase și felurite neamuri, care nu se asemănau nici prin arme, nici prin trupele auxiliare. Astfel, 16000 de pedestrași erau înarmați după obiceiul macedonean ; de aceea purtau și numele de falangiți. Aceștia erau așezați în centrul frontului, împărțiți pe sectoare de cîte 10 unități, separate de cîte doi elefanți intercalați între ele. Linia de

[1] Istoricul Appianos (op. cit., *Syriaci, XXX)* Frontinus *(Stratagemata,* XLVIII) și Justinus (op. cit. XXXI, 8) evaluează efectivele armatei romane și aliate la circa 30.000 de ostași.

https://biblioteca-digitala.ro

bătaie a frontului lor era formată din 32 de şiruri de ostaşi. Aceştia alcătuiau baza oastei regeşti, insuflînd spaimă atît prin înfăţişarea lor, cît şi prin cîrdul de elefanţi care se înălţau mult deasupra războinicilor. Aceste animale, erau într-adevăr uriaşe ; se mai adăugau şi fruntarele lor de metal, crestele, precum şi turnurile aşezate pe spate, cu cîte patru luptători înarmaţi, în afară de gornaci. La aripa dreaptă a falangiţilor, regele rînduise 1500 de călăreţi galo-greci. Acestor trupe el le-a alăturat 3000 de călăreţi cu platoşe, cărora li se spunea cataphracţi. Li s-a mai adăugat şi un corp cam de 1000 de călăreţi ; acestora li se spunea agema şi proveneau din ostaşi aleşi din rîndurile mezilor şi ale multor altor neamuri de pe acolo. Ca rezervă a acestora le-a alăturat un cîrd de 16 elefanţi. În aceeaşi parte, unde aripa era prelungită, fusese aşezată cohorta de gardă a regelui ; după specificul armelor cu care era înzestrată, ostaşii ei purtau numele de argyraspizi [1]. Mai erau apoi şi 1200 de arcaşi dahi [2] călare. Urmau apoi trupele cu armament uşor alcătuite din 3000 de ostaşi, o parte fiind cretani, altă parte, deopotrivă la număr, tralli. Acestora le fură alăturaţi 2500 de arcaşi din Mysia [3]. Extremitatea flancului o încheiau 4000 de ostaşi alcătuiţi din prăştiaşi din Cyrta [4] şi arcaşi elymei [5]. La aripa stîngă, fuseseră alăturaţi falangelor 1500 de călăreţi şi 2000 de capadocieni [6] înarmaţi la fel cu aceştia (care fuseseră trimişi regelui Antiochus de către Ariarathus). Mai erau şi diverse trupe

[1] Adică ostaşi cu scuturi de argint.

[2] Populaţie care-şi avea aşezările la est de marea Caspică în bazinul fluviului Iaxarte (Amu-Daria), făcînd parte din grupa de populaţii scitice.

[3] Mysia, regiune din Asia Mică, situată între Frigia şi Lydia.

[4] Populaţie feniciană locuind în oraşul Cyrtha din sudul Feniciei.

[5] Străveche populaţie, care îşi avea aşezările la nord de golful Persic şi est de Tigru şi Eufrat.

[6] Capadocia, regiune în Asia Mică, situată la nord de Cilicia şi vest de Armenia.

https://biblioteca-digitala.ro

auxiliare alcătuite din tot felul de noroade, însumînd 2700 de pedestraşi şi 3000 de călăreţi cataphracţi şi o serie de alţi călăreţi, care formau un corp de trupe din garda regelui, echipaţi, atît ei cît şi caii lor, mai uşor ; cei mai mulţi erau sirieni amestecaţi cu frigieni [1] şi cu lydieni [2]. În faţa acestei cavalerii se înşirau quadrige — care de luptă — înarmate cu coase şi o cireadă de cămile, care poartă numele de dromadere. Pe acestea şedeau arcaşi arabi, care aveau săbii subţiri şi lungi de patru coţi, încît puteau lovi pe vrăjmaş de la înălţimea la care se aflau. Mai urma şi o altă mulţime de războinici, egală cu aceea care se găsea la aripa dreaptă : cei dintîi erau tarentinii, apoi 2500 de călăreţi galo-greci, apoi 1000 de neocretani şi 1500 de carieni [3] şi cilicieni [4] înarmaţi la fel şi tot atîţia tralii precum şi 3000 de caetraţi (aceştia erau din Pisidia[5], din Pamfilia [6] şi Lycia [7]) ; după aceste trupe urmau trupele auxiliare de cyrteeni şi elimaei, în număr egal, rînduiţi la aripa dreaptă, precum şi 16 elefanţi aşezaţi la o mică depărtare.

XLI Însuşi regele Antiochus se găsea la aripa dreaptă. În fruntea aripei stîngi îl pusese pe fiul său, Seleucus, şi pe Antipater, fiul fratelui său, iar centrul frontului îl lă-

[1] Existau două Frigii : prima în Asia Mică, situată la sud de Propontida — Marea Marmara — şi cea de a doua la est de Lydia şi Caria.

[2] Lydia regiune în Asia Mică, între Mysia, Caria şi cea de-a doua Frigie.

[3] Caria regiune în Asia Mică, de-a lungul litoralului, la sud de Ionia, nord de Lycia şi vest de Frigia.

[4] Cilicia regiune în Asia Mică, de-a lungul litoralului mediteranian, între Lycaonia şi Capadocia.

[5] Pisidia, regiune în Asia Mică, între Frigia la nord, Lycia la sud şi Caria la vest.

[6] Pamfilia, regiune în Asia Mică, situată între Pisidia la nord, Lycia şi Mediterana la vest şi sud.

[7] Lycia, regiune în Asia Mică, situată între Mediterana la sud, şi vest, Milyas la nord şi Pamfilia la est.

https://biblioteca-digitala.ro

sase în seama a trei comandanți : Minnio, Zeuxis și Philippus, conducătorul elefanților.

Ceața de dimineață, care peste zi s-a răspîndit în nori groși, a produs o mare întunecime ; apoi ploaia adusă de austru a udat totul. Acest lucru nu le-a pricinuit romanilor nici un inconvenient, în schimb a provocat mari neajunsuri trupelor regești. Într-adevăr ziua întunecoasă nu i-a împiedicat pe romani să-și vadă linia de bătaie care nu ocupa un spațiu întins, iar ploaia, pentru că erau înarmați în majoritate cu arme grele, n-a produs nici un fel de stricăciune săbiilor și cuțitelor lor ; în schimb în tabăra regelui, frontul fiind atît de întins, nu se puteau zări aripile nici măcar din centru, dar mite extremitățile între ele, iar ploaia înmuiase de tot arcurile, prașiile și tolbele de săgeți. Totodată quadrigele cu coase, cu care Antiochus crezuse că va stîrni învălmășeală în armata dușmanului, au produs panică în rîndurile alor săi. Aceste quadrige erau înarmate cele mai multe în modul acesta : împrejurul oiștei, la capătul ei unde erau jugul, avea niște fiare ascuțite, ca niște coarne lungi de cîte 10 coți, cu care străpungeau tot ce întîlneau în cale, iar la marginile jugurilor ieșeau în afară cîte două coase, una mergînd în același plan cu jugul, cealaltă însă sub cea dintîi, avînd tăișul întors spre pămînt, cea dintîi ca să reteze în lături tot ce-i ieșea în cale, iar cea de-a doua ca să-i omoare pe cei căzuți și pe cei ce-ar fi venit aplecați. La fel, de butucii roților, în ambele părți erau legate alte două coase, îndreptate fiecare cu tăișul în direcție contrarie. Regele Antiochus își așezase în prima linie de bătaie quadrigele înarmate, așa cum s-a spus mai sus, căci, dacă ar fi fost rînduite în spatele sau în centrul frontului, ar fi trebuit să treacă peste trupele proprii. Eumenes, cînd văzu aceasta, ca unul care era cunoscător al unui asemenea gen de mijloace de luptă, știind cît de puțin se poate bizui cineva pe un asemenea fel de trupe, deoarece în loc de a se produce cu adevărat panică în adversar, ele înspăimîntă mai degrabă caii pro-

https://biblioteca-digitala.ro

prii, porunci unităților de arcași cretani, prăștiași și lăncieri călare să pornească atacul nu în rînduri strînse, ci cît se poate mai răzlețiți și în același timp să arunce din toate părțile săgeți și lănci. Acest atac asemănător unei vijelii, a speriat într-atît caii adversarilor, încît aceștia, răniți de armele aruncate de pretutindeni și dezorientați din pricina strigătelor asurzitoare, s-au pornit toți deodată pe o fugă năprasnică, de parcă n-ar fi avut frîie ; în schimb ostașii romani ușor înarmați, prăștiașii sprinteni și cretanii cei iuți se fereau cu ușurință din calea acestora. Călăreții care urmăreau quadrigele măriseră și mai mult spaima și învălmășeala printre cai și cămile, ele însile speriate de strigătele gloatei care stătea în jur. Astfel quadrigele fură îndepărtate dintre cele două linii de bătaie, și abia atunci, în sfîrșit, odată terminată această spaimă fără rost, se dădu semnalul de luptă și amîndouă taberele dezlănțuiră adevărata bătălie.

XLII Dar această acțiune zadarnică a fost cauza imediată a dezastrului lui Antiochus : căci trupele sale auxiliare, care fuseseră așezate în apropiere, îngrozite de panica și învălmășeala stîrnite de quadrige, retrăgîndu-se în fugă, au dezgolit frontul în întregime, pînă la linia călăreților cataphracți. Cînd cavaleria romană, după ce a risipit trupele auxiliare ale inamicului, a ajuns la aceștia, o parte din cataphracți n-au putut să opună rezistență nici măcar primului atac. Unii au fost împrăștiați, alții au fost nimiciți datorită greutății armelor și platoșelor lor. Atunci întreaga aripă stîngă a adversarului a dat înapoi ; iar după ce au fost puse în neorînduială trupele auxiliare și unitățile așezate între cavalerie și trupele numite falangite, panica s-a extins pînă în centrul frontului. Odată rupte rîndurile, trupele regești nu s-au mai putut folosi de sulițele lor prea lungi (macedonenii le spun sarisse). Atunci se porni iureșul legiunilor romane și lăncile lor împroșcară pe dușmanii intrați în panică. Nici măcar elefanții așezați la

https://biblioteca-digitala.ro

mijloc nu i-au speriat pe ostașii romani, deprinși încă din războaiele duse în Africa să se ferească de atacul acestor animale, fie aruncînd lăncile dintr-o parte, fie tăindu-le vinele cu săbiile, atunci cînd se puteau apropia mai mult de ei. După ce aproape tot centrul frontului fusese așternut la pămînt și fură măcelărite pe la spate și trupele de rezervă înconjurate, romanii aflară că în altă parte trupele lor fugiseră și auziră strigăte de groază chiar dinspre tabăra lor. Ce se întîmplase ? Antiochus, de la aripa dreaptă, observînd că Scipio, crezîndu-se apărat în acea parte de rîu nu mai lăsase acolo decît patru pîlcuri de călăreți care și ele părăsiseră malul ca să se unească cu alte trupe ; de aceea el se năpusti cu trupele auxiliare și cu unitățile de cataphracți călări. Astfel, Antiochus nu numai că îi presa pe romani din front, ci învăluind aripa dinspre rîu, îi atacă și din coastă, pînă cînd călăreții romani fură puși pe fugă. Apoi, cele mai apropiate unități de pedestrași fură și ele alungate pînă în castru într-o goană dezorganizată.

XLIII Castrul roman era comandat de tribunul militar M. Aemilius, fiul lui Lepidus, care după cîțiva ani a ajuns mare pontifice. Acesta, cînd îi văzu pe ai săi fugind, le ieși în întîmpinare cu întreaga gardă ; le ordonă mai întîi să stea pe loc și apoi să se întoarcă în luptă, mustrîndu-i pentru teama și fuga lor rușinoasă. El îi amenință că dacă nu-i vor asculta ordinele, se vor îndrepta orbește spre propria lor pierzanie ; în cele din urmă Aemilius dădu semnal trupelor sale să-i răpună pe primii fugari și, lovindu-i cu armele, să-i silească pe cei care veneau pe urmele acelora să se întoarcă spre dușman. Și astfel, această frică

[1] În schimb istoricul Appianos relatează că rolul decisiv la atacul și încercuirea falangei macedonene l-a avut cavaleria romană și trupele de armament ușor comandate de Domitius, care avînd o mobilitate mai mare, au creat condiții favorabile manevrei de încercuire și măcinare a forțelor ofensive ale adversarului.

https://biblioteca-digitala.ro

mai mare învinse frica mai mică. Încolțiți din două părți fugarii, îngroziți, se opriră mai întîi locului, apoi se înapoiară la luptă ; Aemilius cu trupa lui (erau 2000 de oameni neînfricați) rezistă vitejește regelui, care-i urmărea pe romani. Attalus, fratele lui Eumenes, cînd văzu la aripa stîngă fuga și învălmășeala alor săi în jurul castrului, sosi la vreme cu 200 de călăreți de la aripa dreaptă, unde pulverizase flancul stîng al vrăjmașilor de la primul atac. Antiochus, cînd văzu că romanii pe care-i fugărise s-au întors din nou asupra sa și că din castrul și din liniile de bătaie se revarsă asupra sa un puhoi de romani, își întoarse calul și se așternu pe fugă. Astfel romanii, izbîndind la amîndouă aripile, trecură peste mormanele de cadavre (pe care le îngrămădiseră mai ales în centrul liniilor de bătaie, unde atît vitejia celor mai puternici luptători dușmani, cît și armele lor grele îi împiedicaseră să fugă) și porniră acum să prade tabăra dușmană. Călărețiii lui Eumenes, mai întîi, iar după ei și restul cavaleriei trecură la urmărirea vrăjmașilor, măcelărindu-i din urmă pe fiecare unde-l prindea. Însă cel mai mare prăpăd printre dușmani a fost pricinuit de către quadrigele amestecate cu elefanții și cămilele și de puhoiul trupelor proprii care se năpusteau orbește unele peste altele, într-o completă dezordine, fiind înspăimîntate și de goana animalelor.

În tabără, dezastrul a fost aproape și mai mare decît pe frontul de luptă ; în goana lor, cei dintîi fugari și-au căutat scăpare aici ; aceștia, bizuindu-se pe marele număr de trupe însărcinate cu paza taberei au luptat cu o mare înverșunare în fața parapetelor. De aceea romanii se văzură opriți la porți și în fața parapetelor, deși fuseseră convinși că le vor cuceri printr-un singur atac. Cînd, în sfîrșit, au reușit să dea peste cap apărarea, cuprinși de mînie, au dezlănțuit un măcel și mai cumplit.

XLIV Se spune că acolo au fost nimiciți în acea zi cam 50000 de pedestrași și 3000 de călăreți ; au fost luați pri-

https://biblioteca-digitala.ro

zonieri 1.400 de soldaţi şi au fost capturaţi 15 elefanţi cu gornacii lor. Romanii au avut oarecari pierderi, mai mult în răniţi. Totuşi nu au căzut mai mult de 300 pedestraşi şi 24 de călăreţi, iar din oastea lui Eumenes, 25 de oameni [1].

Chiar în acea zi, învingătorii au prădat tabăra duşmană şi s-au întors în a lor încărcaţi cu prăzi uriaşe ; a doua zi au prădat cadavrele celor omoriţi şi i-au strîns la un loc pe prizonieri. Din Thyatira şi din Magnesia au venit soli la Siphylus ca să predea romanilor aceste oraşe. Antiochus, urmat de o mică escortă sporită cu cîţiva fugiţi din armata sa, se îndreptă cu această mînă de oameni spre Sardes [2], unde ajunse aproape de miezul nopţii. De acolo, fiindcă a aflat că fiul său Seleucus plecase înainte spre Apamea [3] cu cîţiva prieteni, pe la veghea a patra împreună cu soţia şi fiica sa, s-a îndreptat şi el într-acolo, încredinţînd apărarea oraşului lui Xenon şi punînd în fruntea Lydiei pe Timon. Neţinînd seama de aceştia, garnizoanele acestei cetăţi, în urma înţelegerii lor cu locuitorii, au trimis totuşi împuterniciţi la consul.

XLV Aproape în acelaşi timp au venit la consul, ca să predea oraşele, şi, trimişii tralliilor [4] şi ai celor din

[1] Toţi istoricii greci şi romani sînt de acord în ce priveşte cifra pierderilor suferite de armata lui Antiochus : 50000 de pedestraşi şi 3000 de călăreţi (vezi Polybios, op. cit., XXI, 14—16 ; Appianos, *Syriaci*, 36—38 ; Eutropius, *Breviarium ab Urbe Condita*, IV, 3). Izvorul principal al informaţiilor — privind datele cronologice cifrele efectivelor, detaliile şi fazele bătăliei de la Magnesia, exploatarea succeselor, precum şi consecinţele dezastrului armatei lui Antiochus, capitularea, armistiţiul şi condiţiile păcii — folosite de Titus Livius, a fost istoricul grec Polybios.

[2] Sardes, capitala fostului regat al lui Cressus, regele Lydiei — Asia Mică.

[3] Apamea, oraş situat în centrul Frigiei — Asia Mică. Mai existau încă 5 oraşe cu acest nume în : Bithynia, Media, Mesopotamia, Babilon şi Siria.

[4] Tralles — azi Ciuzel-Hissar — localitate situată la est de Efes şi Magnesia, în bazinul riului Maeander, de-a lungul şoselei ce duce spre Apamea.

https://biblioteca-digitala.ro

Magnesia — care se aflau dincolo de rîul Maeandder — și din Efes. Aflînd de sfîrșitul acestei bătălii, Polixenides a părăsit Efesul, navigînd cu flota pînă la Patara [1] din Lycia ; de teama vaselor rodiene care staționau la Megiste [2], el a debarcat pe uscat și, însoțit de puțini ostași, a pornit în marș către Siria. Cetățile Asiei s-au predat, supunîndu-se consulului și poporului roman. Consulul se găsea acum la Sardes. Acolo veni din Elaea și P. Scipio, îndată ce a putut suporta oboseala drumului.

Cam în aceeași vreme, emisarul păcii trimis de Antiochus i-a cerut consulului prin intermediul lui Scipio și a obținut să-i fie permis regelui să-și trimită împuterniciții. După cîteva zile se înfățișară Zeuxis, care fusese prefectul Lydiei, precum și Antipater, fiul fratelui lui Antiochus. Aceștia, după ce s-au adresat lui Eumenes, despre care credeau că ar fi cel mai înverșunat împotriva încheierii păcii, din pricina vechii dușmănii dintre el și Antiochus, însă găsind la acesta o fire destul de împăciuitoare — mai mult decît se așteptaseră și el și Antiochus — s-au prezentat lui P. Scipio și, prin acesta, consulului. Într-o numeroasă adunare și la cererea împuterniciților li se încuviință să-și expună însărcinările.

„Nu avem altceva să vă spunem — zise Zeuxis — decît să vă întrebăm, romani, prin ce pedeapsă putem ispăși greșeala regelui Antiochus și cum putem dobîndi pacea și iertarea din partea învingătorilor. Voi întotdeauna ați iertat cu cea mai nobilă mărinimie pe regi și popoarele învinse ; de aceea cu atît mai mult se cuvine să fiți mai îndurători și mai mărinimoși acum, cu prilejul acestei victorii, cu cît aceasta face din voi stăpînii întregului pămînt. Nemaiavînd a purta războaie împotriva altor mu-

[1] Patara, oraș portuar la Mediterană în Lycia, Asia Mică, azi Fumas.

[2] Megiste, azi Meis, insulă situată la sud de Patara, aparținînd Lyciei.

https://biblioteca-digitala.ro

ritori, nu vă mai rămîne acum decît să aveţi grijă şi să protejaţi — ca nişte zei — întregul neam omenesc."

Dar chiar înainte de a sosi împuterniciţii se hotărîse ce răspuns să li se dea. S-a hotărît ca Africanus să dea răspunsul. Se istoriseşte că Scipio le-a vorbit în felul acesta : „Din bunurile care sînt în puterea zeilor nemuritori, noi, romanii, le avem pe acelea pe care ni le-au dăruit zeii. În ceea ce priveşte sentimentele, care depind de mintea noastră, le-am avut şi le avem aceleaşi, în orice împrejurare ; pe romani nu i-au umplut de trufie nici izbînzile şi nu i-au copleşit nici înfrîngerile. V-aş da ca mărturie a acestor afirmaţii pe prietenul vostru Hanibal, ca să las la o parte pe alţii, deşi v-aş putea da exemplu chiar pe voi. După ce am trecut Helespontul, înainte de a vedea tabăra regelui, înainte de a vedea frontul — atunci cînd Marte, zeul războiului, arăta că soarta campaniei e nesigură — la cererea voastră noi v-am propus pacea, oferindu-vă condiţii de la egal la egal ; şi de astă dată, deşi noi sîntem învingătorii şi voi învinşii, vă propunem aceleaşi condiţii. Renunţaţi la Europa ! Părăsiţi toată Asia care se întinde dincoace de munţii Taurus [1] ! Apoi, ca despăgubiri pentru cheltuielile făcute de noi în acest război, ne veţi plăti 15000 de talanţi eubeici [2], dintre care acum 500, iar 2500 cînd senatul şi poporul roman vor aproba pacea ; apoi cîte 1000 de talanţi pe an vreme de 12 ani. Se cuvine să i se dea înapoi lui Eumenes 400 de talanţi şi restul de cereale din cele care trebuiau date tatălui său. După ce vom încheia această învoială, dacă ne veţi preda 20 de ostateci aleşi de noi, vom fi siguri, într-adevăr, că prin această garanţie veţi îndeplini întrucîtva condiţiile păcii. Însă niciodată nu vom fi convinşi că va fi pace sinceră între poporul roman şi

[1] Culme muntoasă care străbate de la est la vest regiunea Ciliciei, sudul Capadociei şi sudul Armeniei.

[2] Talanţii eubeici erau identici ca valoare cu cei atici, avînd aceleaşi subdiviziuni : mine, drahme, oboli.

https://biblioteca-digitala.ro

acel stat unde se va găsi Hanibal ; înainte de toate pe acesta îl cerem. Ne veţi preda şi pe Thoas Etolianul, aţîţătorul războiului pornit de etolieni, care, bizuindu-se pe aceştia, v-a îndemnat pe voi şi bizuindu-se pe voi, i-a ridicat pe etolieni împotriva noastră ; odată cu el îl veţi preda şi pe Mnasilocus din Acarnania, precum şi pe chalcidienii Philo şi Eubulis. Regele va dobîndi o pace mai dezavantajoasă pentru el, pentru că o încheie mai tîrziu decît ar fi putut s-o facă. Dacă şi de data asta va întîrzia, să ştie că este mai greu pentru un mare rege să cadă din culmea puterii pînă la mijlocul povîrnişului, decît să se rostogolească de aici pînă în fundul prăpastiei.

Solii trimişi de Antiochus aveau însărcinarea să primească pacea în orice condiţii [1]. De aceea, au hotărît să trimită soli la Roma.

[1] Condiţiile de pace impuse de Scipioni lui Antiochus se aseamănă cu cele impuse Cartaginei, cînd învinşii au plătit despăgubirile de război în talanţi eubeici, echivalenţi ca valoare cu cei atici : 15000 de talanţi eubeici.

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXXVIII-A

(După încheierea celui de al doilea război punic şi a celor două războaie macedonene familia Scipionilor, datorită mai ales prestigiului lui Scipio Africanus, începu să ocupe un loc tot mai important în conducerea statului roman. Scipio Africanus însuşi este ales consul a doua oară, iar mai tîrziu cînd datorită uneltirilor lui Hanibal, Antiochus a început războiul cu romanii, tot un Scipio primeşte sarcina conducerii acestei campanii care întîmpină mari greutăţi. Este vorba de consulul Lucius Cornelius Scipio, fratele lui Africanus. Acesta a primit ca provincie Grecia şi Asia, unde se ducea războiul cu Antiochus, Scipio Africanus propunînd senatului ca el să meargă ca locţiitor al fratelui său consulul. Lucius Cornelius Scipio ieşe biruitor în războiul contra lui Antiochus şi este supranumit *Asiaticus*, aşa cum Publius Cornelius Scipio căpătase supranumele de *Africanus*, după victoria asupra lui Hanibal. Mulţi reprezentanţi ai aristocraţiei romane, împărţiţi în diferite grupări, care concurau între ele pentru obţinerea magistraturilor, îndeosebi a consulatului, nu vedeau cu ochi buni ascensiunea neamului Corneliilor şi mai ales a familiei Scipionilor, şi de aceea s-au constituit într-o coaliţie la care fuseseră atraşi şi tribuni ai plebei. Aşa se explică că

https://biblioteca-digitala.ro

acum încep împotriva Scipionilor o serie de procese în care pretextele ţineau loc de acuzaţii şi argumente, şi care vor întuneca existenţa unor conducători cu totul excepţionali.)

PROCESUL INTENTAT LUI PUBLIUS CORNELIUS SCIPIO AFRICANUS ŞI LUI LUCIUS CORNELIUS SCIPIO ASIATICUS

L ...După cum scrie analistul Valerius Antias, cei doi fraţi Q. Petillius l-au dat în judecată pe P. Scipio Africanus. Acest fapt dădu loc la tot felul de interpretări, după cum îi era firea fiecărui om. Unii îi acuzau nu pe tribunii plebei, ci pe toţi cetăţenii că pot răbda o asemenea înjosire, spunînd : „Două oraşe, cele mai mari de pe întreg pămîntul, şi-au arătat nerecunoştinţa faţă de căpeteniile lor, aproape în acelaşi timp ; dar Roma a fost şi mai nerecunoscătoare, căci în timp ce Cartagina învinsă l-a trimis în exil pe învinsul Hanibal, Roma triumfătoare îl alungă pe triumfătorul Africanus".

Alţii spuneau aşa : „Nici un cetăţean nu trebuie să se ridice atît de sus, încît să nu poată fi anchetat după lege. Nu există o dovadă mai evidentă a egalităţii dintre cetăţeni decît aceea că cel mai puternic dintre ei poate fi tras la răspundere în faţa justiţiei. Altfel, pe bună dreptate, de ce i se mai încredinţează cuiva o demnitate, şi încă pe treapta cea mai înaltă a statului, dacă acela este scutit să dea socoteală de faptele sale ? Împotriva aceluia care nu poate suporta egalitatea în faţa legilor, aplicarea forţei este pe deplin îndreptăţită." Asemenea păreri circulau în cetate pînă cînd sosi şi ziua fixată pentru judecata lui Scipio. Înainte, nimeni, şi nici măcar însuşi Scipio cînd a fost consul, sau censor, n-a fost însoţit vreodată în for de un puhoi mai mare de oameni de toate categoriile ca în acea zi în care a avut loc judecata. Po-

https://biblioteca-digitala.ro

runcindu-i-se să se apere în proces, Scipio, fără să amintească prin nimic nici una din acuzaţii, a rostit o cuvîntare atît de frumoasă despre faptele sale de arme, încît toţi au recunoscut că niciodată nu s-a apărat cineva mai bine şi cu mai multă îndreptăţire. Căci el îşi povestea faptele cu aceeaşi însufleţire şi talent cu care le săvîrşise, iar rememorarea lor n-a supărat auzul nimănui, pentru că el le povestea acum nu pentru a se lăuda, ci pentru a se apăra.

LI După ce tribunii plebei au pomenit din nou vechile acuzaţii în legătură cu delăsarea din tabăra de iarnă de la Syracusa şi tulburările de la Locri, pricinuite de Pleminius [1], pentru a spori încrederea în acuzaţiile lor, l-au învinuit pe Scipio [2] că şi-a însuşit bani, bazîndu-se mai mult pe bănuieli decît pe fapte reale, spunînd: „Fiul său căzut prizonier, i-a fost înapoiat fără să plătească suma de răscumpărare; în plus Scipio a fost onorat de Antiochus mai mult ca oricare, de parcă pacea romană şi războiul s-ar fi aflat numai în mîinile sale; în provincia consulară, Scipio s-a comportat faţă de fratele său ca un dictator, nu ca un legat: el n-a plecat acolo în alt scop decît pentru a demonstra faptul de care Spania, Galia, Sicilia, Africa de multă vreme se convinseseră, iar acum s-au convins şi Grecia şi Asia şi toţi regii

[1] Referirea la un episod relatat în *Cartea a XXIX-a*: Scipio fiind în Sicilia, în drum spre Africa, ocupă oraşul Locri, şi-l lasă în fruntea garnizoanei pe Pleminius, ale cărui fărădelegi şi samavolnicii vor da multă bătaie de cap Senatului Roman. Din pricina acestui legat al său, Scipio va fi învinuit de îngăduinţă nu numai faţă de Pleminius, dar şi faţă de ostaşii săi din tabăra de iarnă de la Syracusa, în rîndul cărora se spunea că ar domni delăsarea, apatia şi indisciplina. O anchetă stabilită de Senatul Roman a infirmat însă aceste acuzaţii dîndu-i cîştig de cauză lui Scipio, şi absolvindu-l de orice vinovăţie.

[2] Aulus Gellus (*Noctes Atticae IV*, 18) a menţionat că primul atac împotriva fraţilor Scipioni, l-a dat tribunul plebei Naevius.

https://biblioteca-digitala.ro

și noroadele dinspre răsărit, și anume că în imperiul roman un singur om e capul și coloana puterii romane și acela e Scipio, iar cetatea Roma, stăpîna întregului pămînt, stă pitulată în umbra sa și că un singur semn al lui face cît toate decretele senatului și toate hotărîrile poporului". Astfel neputînd să-l scoată criminal, încercară să-l facă suspect. Și deoarece s-au rostit cuvîntări pînă noaptea tîrziu, procesul s-a amînat pentru altă zi.

În ziua fixată, de cum s-a luminat, tribunii plebei au luat loc în tribuna rostrată. Scipio, citat ca acuzat [1], s-a apropiat de rostre însoțit de un mare grup de prieteni și clienți, trecînd prin mijlocul Adunării poporului ; apoi, după ce s-a făcut liniște, a spus următoarele :

„Tribuni și plebei și voi, cetățeni, în această zi [2] m-am măsurat în luptă cu Hanibal și cu cartaginezii în Africa și am cîștigat o victorie deplină. De aceea, pentru că astăzi se cuvine să punem capăt proceselor și certurilor, eu mă voi duce numaidecît să adresez omagiul meu lui Jupiter Optimus Maximus în Capitoliu, zeițelor Junona și Minerva și celorlalți zei care ocrotesc Capitoliul și această cetate și să le aduc mulțumiri pentru că mi-au dat mintea înțeleaptă și puterea de a sluji în chip strălucit Republica, și în această zi, și în numeroase alte dăți ; aceia dintre voi care credeți că e spre folosul vostru, veniți cu mine și rugați-vă zeilor, ca să vă dea conducători care să-mi semene mie. Căci dacă de la 17 ani pînă la bătrînețe mi-ați venit mereu în întîmpinare cu demnitățile voastre, aceasta s-a întîmplat pentru că am ieșit totdeauna în întîmpinarea acestor demnități cu faptele mele !" Și plecînd de la rostre, Scipio urcă în Capitoliu.

[1] Pentru judecarea procesului Scipionilor au fost fixate de tribunii plebei, frații Q. Petillius, patru termene. Acuzații au făcut apel — *provocatio* — la Adunarea poporului, care era singura în măsură să dea sentința.

[2] Cu alte cuvinte, în acea zi se aniversa marea bătălie de la Zama, din anul 202 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

Odată cu el, întreaga Adunare a poporului îi părăsi pe tribunii plebei şi-l urmă pe Scipio, inclusiv scribii şi pristavii, nerămînînd lîngă ei nimeni, în afară de sclavii lor şi de crainicul care, de pe tribună, îl cita pe cel acuzat.

Scipio a străbătut nu numai Capitoliul, ci s-a perindat pe la toate templele zeilor din întregul oraş, însoţit de poporul roman. Acea zi, prin dovezile de dragoste şi de preţuire date de cetăţeni, adevăratei lui măreţii, a ajuns să întreacă în faimă ziua în care Scipio intrase în cetatea romană purtat în triumf, după biruinţa asupra regelui Syphax şi a cartaginezilor.

LII Aceasta a fost totuşi cea din urmă zi strălucitoare pentru P. Scipio. Presimţind ura stîrnită împotrivă-i, precum şi ciocnirile cu tribunii plebei, el profită de amînarea procesului la o dată mai tîrziu şi se retrase la Liternum [1], desigur cu gîndul de a nu se prezenta la judecată. Scipio avea un suflet mult prea mîndru şi soarta îl obişnuise cu situaţii prea strălucite, pentru a se obişnui cu gîndul că acum e acuzat ca un oricare altul şi pentru a coborî pînă la a se justifica.

Cînd sosi ziua procesului, acuzatul lipsi, iar fratele său, L. Scipio Asiaticus îl scuză, motivînd că lipseşte din cauză de boală. Tribunii plebei care-i fixaseră ziua judecăţii n-au vrut să accepte scuza, apreciind că Scipio Africanus nu s-a prezentat la judecată să se apere, datorită aceleiaşi trufii cu care mai înainte părăsise judecata, pe tribunii plebei şi Adunarea poporului, luîndu-le dreptul şi libertatea de a da o sentinţă asupra lui ; căci Scipio însoţit de cetăţeni, i-a tîrît pe aceştia după sine ca pe nişte prizonieri şi s-a comportat ca unul care a triumfat pe

[1] Scipio Africanus avea la Liternum (azi Patria) localitate portuară la nord de Neapole, o proprietate. Liternum era însă o colonie romană. De aceea retragerea lui Africanus în această localitate trebuie interpretată ca un exil voluntar, în semn de protest.

https://biblioteca-digitala.ro

Capitoliu asupra poporului roman, săvîrşind în acea zi un act care echivala cu o retragere a poporului îndreptată împotriva tribunilor plebei.

„Aveţi însă răsplata îndrăznelii lui nebuneşti ! Sub călăuzirea şi din îndemnul lui Scipio ne-aţi părăsit ; acum voi înşişi sînteţi părăsiţi de el ! Într-atît ne-a scăzut curajul de la o zi la alta, încît noi, care am îndrăznit să trimitem la el acum 17 ani, cînd comanda o oaste şi o flotă în Sicilia, un edil şi nişte tribuni ai plebei ca să-l ridice şi să-l aducă la Roma, nu mai îndrăznim acum, cînd e un simplu particular, să trimitem oameni să-l scoată din locuinţa sa, pentru a-l face să se prezinte la judecată !"

Tribunii plebei la care L. Scipio făcuse apel au declarat că : „în cazul în care motivul absenţei este boala, ei sînt de părere să fie acceptat ca legal, iar colegii lor să admită amînarea procesului". În acea vreme tribun al plebei era şi Ti. Sempronius Gracchus, care era în duşmănie cu P. Scipio. Fiindcă Ti. Gracchus refuzase să-şi pună semnătura pe hotărîrea colegilor săi, toţi se aşteptau din partea lui la o propunere mai aspră. Gracchus însă s-a exprimat în sensul că, deoarece L. Scipio a arătat că motivul absenţei fratelui său este boala, lui i se pare destul de întemeiat. De aceea el nu va permite ca P. Scipio să fie acuzat înainte de a se întoarce la Roma. Chiar şi atunci, dacă Scipio va face apel la dînsul, îl va sprijini să nu fie obligat să se apere, căci, după ce a săvîrşit atîtea fapte de arme, după ce i s-au încredinţat atîtea onoruri din partea poporului roman, cu încuviinţarea zeilor şi a oamenilor, Scipio a urcat pe o asemenea culme, încît, a-l tîri acum în faţa tribunei rostrate, pentru a fi silit să asculte ocările celor mai tineri, ar fi o ruşine mai mare pentru poporul roman, decît pentru el însuşi !

https://biblioteca-digitala.ro

LIII La această părere a sa Gracchus a adăugat cu indignare : „Cum, tribuni, aţi vrea să vedeţi la picioarele voastre pe acel strălucit Scipio, învingătorul Africii ? De aceea a învins el şi a gonit din Spania patru comandanţi cartaginezi, dintre cei mai vestiţi, împreună cu cele patru armate ale lor ? De aceea l-a luat el prizonier pe Syphax, l-a biruit pe Hanibal, ne-a făcut tributară Cartagina, l-a alungat pe Antiochus dincolo de culmile munţilor Taurus (căci L. Scipio l-a recunoscut pe fratele său ca părtaş al acestei glorii), ca să fie acum îngenuncheat de doi Petillii şi pentru ca voi să vă faceţi o coroană de lauri din dezonorarea lui P. Africanus ? Oare nici meritele, nici demnităţile acordate de voi nu vor putea asigura unor bărbaţi vestiţi un loc ferit şi inviolabil în cetatea sacră, în care bătrineţea, dacă nu le va fi cinstită, măcar să nu le fie batjocorită ?“

Şi propunerea lui Gracchus şi cuvintele adăugate i-au mişcat nu numai pe ceilalţi tribuni ai plebei, dar chiar şi pe acuzatori, care au declarat că vor chibzui asupra drepturilor şi îndatoririlor pe care le au. Apoi, senatul, după ce s-a ridicat adunarea plebeilor a intrat în şedinţă. Aici, întreg ordinul senatorial şi mai ales consularii şi senatorii mai bătrîni au adus călduroase mulţumiri lui Ti. Gracchus, pentru că a subordonat intereselor Republicii neînţelegerile personale. iar Petillii au fost aspru mustraţi, pentru că au vrut să strălucească ponegrind pe altul şi să se împodobească cu trofee luate din triumful lui Africanus. Apoi s-a aşternut tăcerea asupra lui Africanus. El şi-a petrecut restul vieţii la Liternum fără să regrete Roma. Stingîndu-se din viaţă la ţară, se spune că Scipio Africanus a dispus să fie îngropat chiar în acea localitate şi acolo să i se ridice mormîntul, pentru ca rămăşiţele pămînteşti să nu i se odihnească într-o patrie nerecunoscătoare.

Scipio a rămas în amintirea oamenilor ca un bărbat deosebit ; el s-a distins mai ales prin faptele şi pricepe-

https://biblioteca-digitala.ro

rea lui în timp de război, decît în timp de pace ; iar prima parte a vieţii sale a umbrit-o pe cea din urmă, deoarece în tinereţe a purtat războaie după războaie fără întrerupere, pe cînd odată cu bătrîneţea, îndeobşte toate îşi pierd din strălucire, iar împrejurările nu i-au mai oferit nici o misiune deosebită geniului său. Căci ce strălucire în plus s-ar putea spune că a dobîndit Scipio în al doilea consulat, faţă de cel dintîi, chiar dacă ai adăuga şi censura lui ? Sau ce-ar mai fi putut adăuga şi funcţia sa de legat, cu prilejul campaniei din Asia, care la nimic nu i-a folosit cîtă vreme fiul i-a căzut prizonier, iar sănătatea îi era şubrezită şi dacă, după întoarcerea sa la Roma, a fost nevoit fie să se supună judecăţii, fie să-şi părăsească patria ? Cu toate acestea Scipio a fost singurul roman căruia îi aparţine în întregime gloria terminării războiului punic, cel mai mare şi cel mai primejdios din cîte au purtat vreodată romanii.

LIV După moartea lui Africanus curajul duşmanilor lui a crescut. Conducătorul acestora a fost M. Porcius Cato, care chiar în timpul vieţii lui Scipio nu încetase să-i atace reputaţia. Se crede că din îndemnul lui Cato se năpustiseră Petilliii cu atacuri împotriva lui Scipio pe cînd trăia ; după moartea lui, tot aceştia au prezentat Adunării poporului următoarea propunere : „Vreţi şi aprobaţi, cetăţeni, ca pentru sumele de bani luate pradă, jefuite şi stoarse de la regele Antiochus şi de la cei care au fost supuşii lui şi care n-au fost depozitate în tezaurul statului, pretorul urban Ser. Sulpicius să prezinte un raport documentat ? Şi ca senatul să desemneze pretorii care să fie însărcinaţi să facă cuvenita anchetă asupra acestei chestiuni ?“

La început Q. şi L. Mummius s-au împotrivit acestei propuneri ; ei erau de părere ca senatul să cerceteze numai sumele de bani care n-au fost predate tezaurului statului, aşa cum s-a făcut întotdeauna mai înainte, şi nimic

https://biblioteca-digitala.ro

altceva ; căci Petillii se ridicau împotriva originii nobile a Scipionilor şi a purtării lor tiranice din senat.

Fostul consul L. Furius Purpurio, care făcuse parte din rîndul celor zece trimişi romani în Asia, era de părere că trebuie să se extindă propunerea privitoare la anchetă, nu numai asupra banilor luaţi de la Antiochus, ci şi a celor care fuseseră ridicaţi de la alţi regi şi neamuri, încercînd prin aceasta să lovească în adversarul său Cn. Manlius. L. Scipio, care se părea că va vorbi mai degrabă pentru a se apăra, decît pentru a combate propunerea, se pronunţă împotriva ei. El s-a plîns că acel proiect de lege a apărut după moartea fratelui său, P. Africanus, cel mai viteaz şi mai de vază bărbat dintre toţi. „După moartea sa, lui P. Scipio Africanus nu numai că nu i se mai aduc elogii de la tribuna rostrată, ci, dimpotrivă i se aduc acuzaţii ; cartaginezii s-au mulţumit cu exilarea lui Hanibal, în schimb poporul roman nu se mulţumeşte numai cu moartea lui P. Scipio, ci urmăreşte să-i stîrbească faima şi în mormînt ; mai mult, se răspîndeşte atîta ură încît să poată fi jertfit şi fratele său."

Cel care a susţinut proiectul a fost M. Cato — ne-a rămas cuvîntarea acestuia în legătură cu banii lui Antiochus — şi prin influenţa sa i-a silit pe tribunii plebei, fraţii Mummius, să nu se mai opună proiectului. Deoarece aceştia au renunţat la împotrivirea lor, toate triburile au votat propunere referitoare la anchetă.

LV Atunci Ser. Sulpicius se adresă senatului pentru a se şti cine va fi delegat să conducă anchetele hotărîte prin legea Petillia. Senatul îl desemnă pe Q. Terentius Culleo. Unii autori scriu că acest pretor era un prieten atît de devotat gintei Cornelia, încît cu prilejul înmormîntării lui P. Scipio la Roma (căci a circulat şi această versiune) a mers înaintea convoiului funerar cu căciula pe cap, la fel ca şi în ziua purtării lui Scipio în triumf,

https://biblioteca-digitala.ro

iar la poarta Capena a împărţit *mulsum* [1] celor ce l-au însoţit pe răposat, pentru că în Africa, Scipio l-a eliberat din mîinile duşmanilor pe el şi pe alţi prizonieri. După alţi autori însă Sulpicius a fost desemnat să facă această anchetă tocmai din cauza duşmăniei care îi învrăjbea, el făcînd parte din tabăra adversarilor Scipionilor, fiind de aceea cel mai indicat în această privinţă. Oricum ar fi fost însă acest pretor, foarte imparţial, sau foarte pătimaş, L. Scipio a fost acuzat imediat. Odată cu el au fost trimişi în judecată şi legaţii săi A. şi L. Hostilius, Catonii şi chestorul C. Furius Aculeius şi, în sfîrşit, pentru ca acuzaţia de însuşire a banilor publici să cadă asupra tuturor celor ce fuseseră în preajma Scipionilor, au fost acuzaţi şi doi scribi şi un aprod. L. Hostilius, scribii şi aprodul au fost achitaţi înainte de judecata lui L. Scipio, în schimb L. Scipio şi legatul său. A. Hostilius, precum şi C. Furius au fost condamnaţi, sentinţa motivîndu-se astfel: „Ca să-i acorde lui Antiochus o pace mai uşoară. Scipio a primit de la acesta 6000 [2] de libre de aur şi 480 de libre de argint, peste sumele pe care le-a depus în tezaurul statului; A. Hostilius, 80 de libre de aur şi 403 libre de argint, iar chestorul Furius 130 de libre de aur şi 200 libre de argint." Eu am găsit menţionate toate aceste sume în aur şi argint de către analistul Valerius Antias. Numai că în privinţa lui L. Scipio eu sînt încredinţat că e vorba mai curînd de-o greşeală a vreunui copist, decît de o denaturare a analistului, pentru că pare mai plauzibil ca greutatea argintului să fi fost mai mare decît a aurului şi ca amenda să fi fost numai de 4 milioane

[1] Vin amestecat cu miere, băutura preferată a romanilor.

[2] Polybios (op. cit. XXIV, 3) a menţionat că una din condiţiile de pace impuse de senatul roman lui Antiochus al III-lea, după înfrîngerea lui la Magnesia, a fost achitarea unei uriaşe sume de 15000 talanţi ca despăgubiri de război. Antiochus a plătit imediat 3000 de talanţi eubeici, restul urmînd să-i achite în rate timp de 12 ani. Aceste date nu concordă în întregime cu cele relatate de Titus Livius, în afara sumei de 15000 de talanţi.

https://biblioteca-digitala.ro

de sesterți în loc de 204 milioane [1], cu atît mai mult cu cît se spune că aceeași sumă fusese cerută de senat de la P. Scipio ; acesta, după ce a poruncit fratelui său Lucius să aducă registrele [2], pe cînd senatorii le cercetau, le-a rupt cu mîinile sale, revoltat că lui, care a vărsat în tezaurul public 200 de milioane de sesterți, i se mai cer în plus patru milioane. Cu aceeași bună credință, știind că chestorii nu s-au încumetat să scoată bani din tezaur fără să încalce legea, Scipio a cerut cheile declarînd că-l va deschide chiar el, căci tot el a fost cauza pentru care tezaurul fusese închis. [3]

LVI S-au mai spus încă multe altele, de tot felul, mai ales în legătură cu sfîrșitul lui Scipio, cu ziua procesului, cu moartea și cu înmormîntarea lui, și toate atît de contradictorii, încît eu nu mai știu la ce scriere să mă opresc și în care istoric să mă încred. Nici în privința acuzatorului — unii au scris că cel care l-a trimis în judecată pe Scipio a fost M. Naevius [4], alții că Petillii — nici în ce privește ziua în care i s-a fixat judecata, nici în privința anului în care s-a stins din viață, nici unde a murit

[1] Titus Livius consideră exagerată suma de 204 milioane sesterți imputată lui L. Scipio Asiaticus ; după părerea sa, pe baza informațiilor culese de la Claudius Quadrigarius, suma globală ar fi fost doar de circa 4 milioane sesterți, ceea ce confirmă și istoricul Cornelius Nepos.

[2] Fiecare patrician își avea registre de casă de venituri și cheltuieli. Aceste registre erau folosite ca probe în instanță de judecată în procesele în care se pretindeau despăgubiri civile pentru daune.

[3] Istoricii vechi au relatat că într-adevăr frații Scipioni au adus în tezaurul Romei, după războiul cu Antiochus, cu prilejul celebrării triumfului lor, sume uriașe de bani în aur și argint, datorită cărora, cetățenii romani fiind scutiți de plata impozitelor tezaurul public a fost închis o bucată de vreme.

[4] Naevius fusese tribun al plebei în anul 185—184 î.e.n., fapt confirmat și de Aulus Cellius, op. cit., IV. 18 și Cicero, *Orator*, II, 249.

https://biblioteca-digitala.ro

şi unde a fost înmormîntat autorii nu sînt de acord. Unii au scris că a murit şi a fost îngropat la Roma, alţii la Liternum ; în ambele localităţi se văd şi mormintele şi statuile lui ; căci şi la Liternum se găseşte un mormînt şi deasupra lui e aşezată o statuie, pe care şi eu am văzut-o de curînd distrusă de o vijelie. Şi la Roma, pe mormîntul Scipionilor, care se află dincolo de poarta Capena, sînt trei statui, dintre care se spune că sînt primele două ale lui P. şi L. Scipio, iar cea de-a treia a poetului Q. Ennius. Există nepotriviri nu numai în cele spuse de istorici, ci chiar şi în cuvîntările lui P. Scipio şi T. Gracchus, dacă într-adevăr ele le aparţin. În titlul cuvîntării lui P. Scipio, se află numele tribunului plebei P. Naevius, însă în cuprinsul ei cuvîntarea nu pomeneşte de loc numele acuzatorului. În discurs îi spune cînd „om nesăbuit", cînd „flecar". Nici chiar cuvîntarea lui Gracchus nu pomeneşte în vreun fel despre Petillii, acuzatorii lui Africanus, sau despre ziua judecăţii acestuia. Numai dacă însăilezi cu totul altfel întreagă povestea, dai de firul şi de rostul cuvîntării lui Gracchus. În acest caz va fi nevoie să ne luăm după analiştii care au scris că atunci cînd L. Scipio a fost acuzat şi condamnat pentru sumele de bani capturate de la regele Antiochus, Africanus se afla în calitate de legat în Etruria. La aflarea năpastei căzute asupra fratelui său, el a lăsat baltă totul şi a venit în grabă la Roma ; intrînd pe poarta din dreapta, el s-a dus în for, fiindcă i se spusese că fratele său este dus în lanţuri la temniţă şi l-a înlăturat pe lictor de lîngă fratele său. Apoi, dintr-o pornire mai mult frăţească şi mai puţin cetăţenească el i-a bruscat şi pe tribunii plebei care au căutat să-l stăpînească. Iată pentru ce se plînge Gracchus, şi pe bună dreptate, că autoritatea tribunilor a fost lezată de un simplu particular. Spre sfîrşitul cuvîntării însă, cînd îi promite lui L. Scipio sprijinul său, adaugă că ar fi fost mai uşor de trecut cu vederea dacă un tri-

https://biblioteca-digitala.ro

bun al plebei, şi nu un simplu particular, ar fi obţinut o asemenea victorie asupra puterii tribuniciene şi a Republicii. Cu toate că critică această samavolnicie, singura săvîrşită de Africanus, cu toate că îl mustră pentru că şi-a ieşit din fire în asemenea hal, Gracchus nu uita în schimb să reamintească vechea glorie cu care Scipio a fost copleşit pentru cumpătarea şi modestia lui din trecut. „Căci, spuse mai departe Gracchus, într-adevăr, cîndva Scipio a adus critici poporului roman, atunci cînd acesta a vrut să-l numească consul şi dictator pe viaţă ; tot el a fost acela care a interzis să i se ridice statui în comitii, la tribuna rostrată, în Curie, în Capitoliu sau în sanctuarul lui Jupiter, şi tot el s-a împotrivit hotărîrii ca statuia sa, înveşmîntată în podoabe triumfale, să iasă din templul lui Jupiter Optimus Maximus."

LVII Aceste lucruri, deşi cuprinse într-o pledoarie scoate în evidenţă o măreţie sufletească fără seamăn prin modestia cu care se înfrîna de la onoruri nepotrivite cu ţinuta sa civică. Istoricii sînt de acord că cea mai mică dintre cele două fiice ale lui Scipio Africanus s-a căsătorit cu acest Gracchus (căci e sigur că pe cea mare o măritase cu P. Cornelius Nasica). Însă nu se ştie dacă a fost logodită şi s-a măritat după moartea tatălui ei, sau dacă este adevărată versiunea că Gracchus, atunci cînd L. Scipio era dus în lanţuri către închisoare, văzînd că nu-i sare în ajutor nici unul dintre colegii săi, a jurat : „duşmănia pe care i-am purtat-o lui Scipio i-o păstrez mai departe, iar ceea ce fac acum, n-o fac pentru a mă ridica în ochii lui ; dar nu voi îngădui ca în aceeaşi temniţă în care l-am văzut pe P. Africanus băgînd pe regii şi pe comandanţii duşmanilor să fie aruncat fratele acestuia". Senatul, care în acea zi se afla din întîmplare la un ospăţ în Capitoliu, s-a ridicat în picioare şi a cerut lui Africanus ca chiar în timpul mesei să-i făgăduiască

https://biblioteca-digitala.ro

lui Gracchus pe fiica sa [1]. După ce şi-a dat consimţămîntul la această logodnă, potrivit obiceiurilor sacre, chiar în cadrul acelei solemnităţi publice, Scipio, înapoindu-se acasă, a comunicat soţiei sale Aemilia [2] că a logodit-o pe fiica lor.

Aemilia, ca orice femeie, s-a supărat că n-a fost şi ea întrebată asupra viitorului fiicei lor şi a adăugat că părerea ei n-ar fi trebuit să fie nesocotită, chiar dacă i-a fost ales ca ginere însuşi Tiberius Gracchus. Scipio i-a răspuns încîntat că tocmai pentru această coincidenţă de păreri şi-a logodit fiica cu Gracchus. Toate amănuntele în legătură cu acest bărbat atît de strălucit, cu toată nepotrivirea dintre ele, atît în ce priveşte datele cît şi prezentarea lor de către istorici, sînt demne de a fi reproduse.

LVIII După ce pretorul Q. Terentius a terminat judecăţile, iar Hostilius şi Furius au fost osîndiţi, condamnaţii au dat chiar în acea zi cauţiunea chestorilor urbani [3]. Deoarece Scipio stăruia în declaraţie că toţi banii pe care i-a primit se află depuşi în tezaur şi că la el nu se află nici un ban aparţinînd statului, s-a hotărît să fie întemniţat. Publius Scipio Nasica a făcut atunci apel la tribunii plebei, rostind o cuvîntare plină de meritate elogii, nu numai la adresa gintei Cornelia, ci şi a propriei sale familii, arătînd că părinţii săi ca şi ai lui P. Africanus

[1] Este vorba aici de Cornelia, cea mai celebră matroană din antichitatea romană, mama fraţilor Gracchi (Tiberius şi Caius) suprimaţi de tagma patricienilor pentru concepţiile şi reformele lor sociale şi sprijinul dat plebeilor. Cornelia era fiica cea mai mică a lui Scipio Africanus. După informaţii mai certe, logodna Corneliei cu tribunul Ti. Gracchus a avut loc în 183 î.e.n., după stingerea din viaţă a lui Africanus.

[2] Aemilia, soţia lui Africanus, era fiica consulului Aemilius Paullus, cel căzut la Cannae.

[3] Chestorii urbani aveau însărcinarea de a confisca averile celor condamnaţi şi a le vinde la licitaţie publică, după cum se constată în *Digestae* IV, 146, colecţia jurisconsultului Gaius. Acelaşi lucru îl confirmă şi *Tabula Bantina* XI, descoperită recent.

https://biblioteca-digitala.ro

și L. Scipio, care e dus în temniță, au fost Scipionii : Cneius și Publius „cei mai de seamă bărbați ai romanilor". Aceștia, după ce vreme de mulți ani pe pămîntul Spaniei, luptînd împotriva multor căpetenii și armate cartagineze și hispanice, au mărit strălucirea numelui de roman, nu numai prin război, dar și prin exemplul de cumpătare și bunăcredință romană pe care l-au dat acelor popoare, s-au sacrificat în cele din urmă amîndoi pentru Republică.

Deși pentru urmași ar fi fost suficient numai să păstreze neștirbită o astfel de glorie, Publius Africanus s-a ridicat atît de mult deasupra gloriei părintești, încît s-a crezut despre el că a fost zămislit de zei și nu din sînge omenesc. Iar L. Scipio, despre care este vorba, ca să trecem cu vederea faptele pe care le-a săvîrșit în Spania și Africa pe cînd era legatul fratelui său, a ajuns consul, și senatul l-a socotit demn să i se acorde provincia Asia și conducerea războiului cu regele Antiochus, fără tragere la sorți ; chiar fratele său, Africanus, deși îndeplinise două consulate, censura și fusese purtat în triumf, a acceptat să-i fie locțiitor în Asia. Acolo, pentru ca măreția și faima lui Africanus ca legat să nu întunece pe a consulului, destinul a rînduit în așa fel lucrurile, încît în ziua în care L. Scipio l-a învins pe Antiochus la Magnesia P. Scipio să se găsească bolnav la o depărtare de cîteva zile de mars, în Elaea. Armata lui Antiochus nu a fost mai mică decît aceea a lui Hanibal, cu care Africanus s-a războit în Africa. Același Hanibal se afla între alte căpetenii ale regelui Antiochus, el, care în războiul punic fusese comandantul suprem. Și acel război s-a desfășurat în așa fel, încît într-adevăr nimeni să nu poată aduce vreo învinuire nici măcar destinului. Și cu toate acestea Africanus a fost acuzat că a vîndut pacea. În această privință cad sub aceeași vină și cei zece împuterniciți speciali romani, cu avizul cărora s-a încheiat pacea. Deși unii dintre cei zece împuterniciți au încercat să-l în-

https://biblioteca-digitala.ro

vinuiască pe Cn. Manlius, acuzaţia nu numai că n-a găsit crezare, dar n-a avut putere nici măcar să-i întîrzie triumful.

LIX Dar, pe Hercule, ar putea spune cineva, pot da de bănuit împotriva lui Scipio, înseşi condiţiile păcii atît de avantajoase acordate lui Antiochus, căci acestui rege i s-a lăsat neatins regatul; deşi învins, i s-a permis să domnească peste toate cele stăpînite înainte de război, iar din marile cantităţi de aur şi de argint pe care le avea, nimic n-a intrat în tezaur, ci totul a intrat pe mîini particulare.

Oare cu prilejul triumfului său, L. Scipio nu le-a arătat tuturor atîta aur şi argint cît nu s-a pomenit nici în zece marşuri triumfale luate la un loc? Dar ce să spun în privinţa hotarelor regatului lui? Antiochus a stăpînit întreaga Asie, precum şi ţinuturile învecinate cu Europa. Toată lumea ştie cît e de mare acel teritoriu care începe de la munţii Taurus şi ajunge pînă la Marea Egee; se ştie cîte oraşe cuprinde şi mai ales cîte popoare. Ei bine, tot acest teritoriu, care se întinde în lungime pe o distanţă ce abia poate fi străbătută în 30 de zile de marş, iar în lăţime în 10 zile, aşezat între două mări şi întins pînă la culmile munţilor Taurus, tot acest teritoriu i-a fost smuls lui Antiochus, care a fost alungat în ultimul colţ al pămîntului. Ce i s-ar mai fi putut lua mai mult, dacă pacea ar fi fost fără condiţii? După înfrîngerea lui Filip, acestuia i s-a lăsat mai departe Macedonia, lui Nabis, Lacedemonia, şi totuşi lui Quinctius Flaminius nu i s-au căutat şi aflat pricini; este adevărat, aceasta nu l-a avut frate pe un Africanus, a cărui glorie în loc să-i folosească lui L. Scipio, mai mult a stîrnit ură împotriva lui. Lucius Scipio a fost trimis în judecată pentru că a ascuns în casă atîta aur şi argint, încît nici din vînzarea tuturor bunurilor sale statul nu s-ar putea despăgubi! Atunci unde se găseşte tot aurul regelui Antiochus? Unde sînt atîtea moşteniri primite? Într-o casă care n-a fost rui-

https://biblioteca-digitala.ro

nată de lux, ar fi trebuit să se simtă după aceea apariţia acestei noi averi. Dar, nu ! Şi pentru că statul nu se poate despăgubi din averea lui L. Scipio, adversarii acestuia încearcă să se despăgubească cu persoana şi pe spinarea sa, prigonindu-l şi batjocorindu-l. Ei vor să-l vadă pe acest strălucit bărbat închis în temniţă între tîlharii şi hoţii de noapte, sfîrşit în beznă şi în ruşine şi apoi aruncat gol în faţa închisorii ! Nu ! De o asemenea ruşine şi ocară va trebui să roşească nu atît familia Cornelia, cît mai degrabă cetatea Romei !"

LX Pretorul Terentius a dat citire, ca răspuns la aceasta, legii Petillia, precum şi decretului senatorial şi sentinţei pronunţate asupra lui L. Scipio, declarînd că dacă nu predă sumele de bani pentru care a fost judecat şi condamnat, pentru a fi depuse în tezaurul statului, el n-are altceva de făcut decît să dea ordin să fie ridicat condamnatul şi vîrît în temniţă.

După aceea tribunii plebei se retraseră pentru deliberare ; puţină vreme după aceasta C. Fannius, în numele său şi al celorlalţi tribuni ai plebei (în afară de Gracchus), a rostit sentinţa, prin care se aducea la cunoştinţă că „tribunii plebei nu se opun ca pretorul să uzeze de prerogativele puterii sale". Atunci T. Gracchus declară că el nu se opune pretorului ca statul să fie despăgubit din bunurile lui L. Sicipio, în urma condamnării sale ; dar că în schimb, nu va admite ca L. Scipio să fie pus în lanţuri, în închisoare, între duşmanii poporului roman, el care l-a învins pe cel mai puternic rege de pe întreg pămîntul, care a mărit puterea romană întinzînd-o pînă la ultimele hotare ale pămîntului şi, prin serviciile sale, i-a cîştigat de partea romanilor pe regele Eumenes, pe rodieni şi atîtea oraşe ale Asiei, care a tîrît în faţa carului său triumfal atîtea căpetenii duşmane şi le-a băgat apoi în temniţă ; de aceea el ordonă să fie pus în libertate

https://biblioteca-digitala.ro

Declarația sa a fost primită cu aplauze atît de puternice, iar oamenii au primit cu atîta bucurie eliberarea lui L. Scipio, încît era aproape de necrezut că în chiar aceeași cetate fusese pronunțată condamnarea. Pretorul trimise apoi pe chestori să confiște bunurile lui Scipio în folosul statului. Însă în toată averea lui nu s-a găsit nici o urmă din tezaurul regelui Antiochus. Mai mult chiar! Nu s-a putut aduna nici măcar suma pentru care fusese condamnat. Și atunci rudele, prietenii și clienții au strîns pentru L. Scipio acești bani, pe care, dacă el i-ar fi primit, ar fi ajuns cu mult mai bogat decît fusese înainte de această năpastă. Totuși Scipio n-a vrut să primească nimic în afară de bunurile necesare pentru trai, pe care le-au răscumpărat rudele lui cele mai apropiate. Atunci, ura care-l urmărise pe Scipio s-a întors în schimb împotriva pretorului, a sfătuitorilor și a acuzatorilor săi.

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXXIX-A

O TRISTĂ COINCIDENȚĂ CARACTERIZEAZĂ SOARTA A TREI MARI CONDUCĂTORI DE POPOARE : PHILOPOIMEN, HANIBAL ȘI SCIPIO AFRICANUS.

(După înfrîngerea lui Antiochus de către romani, se produc noi regrupări de forțe în Grecia, ca urmare a împărțirii cetăților luate lui Antiochus. La această sursă de inegalitate, se mai adăugau și eforturile făcute de Filip al V-lea al Macedoniei de a-și restabili dominația, fapt care provoca nemulțumirea unor populații, iar mai tîrziu un conflict cu romanii. Continuă de asemenea și unele conflicte mai vechi ca cele dintre lacedemonieni și achei, dintre regele Eumenes al Lydiei și Prusias al Bithyniei, la curtea căruia se refugiase, după înfrîngerea lui Antiochus, nefericitul Hanibal. În acest context are loc acum și războiul dintre liga achaică și cea aetoliană. În fruntea ligii achaice, ca strateg, se afla Philopoimen, unul dintre cei mai vestiți conducători ai acestei ligi, ales de opt ori în această magistratură. În calitate de comandant suprem al armatei, el s-a remarcat în numeroase campanii împotriva Macedoniei și a ligii aetoliene. Senatul roman, după ce a ascultat pe trimișii diferitelor populații nemulțumite, și-au trimis împuterniciți care să facă ordine în regiunile respective.)

https://biblioteca-digitala.ro

XLVIII ...Ca împuternicit în Macedonia a fost trimis G. Marcius, care a primit însărcinarea să cerceteze și situația din Peloponez, căci și acolo mai dăinuiau încă rămășițe ale vechilor dezbinări ; în plus messenienii se rupseseră de liga achaică. Dacă aș voi însă să arăt cauzele acestui război, precum și etapele lui, ar însemna să trec cu vederea țelul propus, prin care am decis să pomenesc despre istoria altor popoare, numai în măsura în care ea e în legătură cu istoria romanilor.

XLIX Faptul cel mai demn de amintit este acela că, deși acheii învinseseră în război, strategul lor Philopoimen, pornind către Corone [1], pentru a ocupa primul acest oraș spre care se îndreptau și vrăjmașii, a fost capturat într-o vale îngustă împreună cu un pumn de călăreți. Se spune că Philopoimen ar fi putut scăpa cu sprijinul tracilor și al cretanilor, însă l-a reținut rușinea de a-și părăsi călăreții, cei mai vestiți din tot neamul său și pe care chiar de curînd îi luase alături de sine. Pentru a-i ajuta să scape din trecătoare, el trecu în spatele coloanei înfruntînd atacurile vrăjmașilor ; căzîndu-i calul, căzu și el, iar din cauza șocului și a greutății calului, care se prăbușise peste el, puțin a lipsit ca Philopoimen să nu-și piardă viața, mai ales că era în vîrstă de 70 de ani și avea puterile slăbite de o îndelungată boală, de pe urma căreia abia se putuse reface. Mai mulți dușmani, cînd l-au văzut trîntit la pămînt, s-au năspustit asupra lui. Dar, recunoscîndu-l pe loc și din respect pentru amintirea faptelor sale de arme, îl ridicară de acolo întocmai ca pe un comandant al lor, îi dădură primele îngrijiri și-l scoaseră din defileu la drum deschis, nevenindu-le să-și creadă ochilor din pricina neașteptatei bucurii ; o parte din ei trimiseră îna-

[1] Corone, localitate portuară pe litoralul vestic al golfului messeniacus-Peloponez.

https://biblioteca-digitala.ro

inte ştafete la Messene [1], ca să dea de ştire că războiul s-a încheiat şi că Philopoimen va fi adus acolo ca prizonier [2]. La început această veste fu primită cu atîta neîncredere, încît ştafeta fu bănuită nu numai de minciună, dar chiar şi de pierderea minţilor. Apoi, deoarece noi şi noi ştafete soseau una după alta confirmînd ştirea, aceasta a început să fie în cele din urmă crezută. Atunci, deodată, fără să se fi anunţat apropierea lui Philopoimen, toţi locuitorii, şi liberi, şi sclavi, şi chiar femei şi copii se revărsară ca la un spectacol spre poarta oraşului aproape blocînd-o, pentru că nimeni în sinea lui nu putea să dea crezare acestui eveniment decît dacă se convingea cu ochii săi proprii. Cei care-l aduceau pe Philopoimen abia putură să se strecoare pînă la poarta cetăţii, drumul fiind înţesat de un puhoi de oameni. Şi cum o mare parte dintre aceştia nu reuşiseră să vadă nimic, ca să-şi satisfacă curiozitatea, se îndreptară în masă spre teatru, care se afla în preajma şoselei, cerînd într-un glas ca Philopoimen să fie expus vederii poporului. Dregătorii şi căpeteniile cetăţii, temîndu-se ca nu cumva simţămîntul de milă pentru un bărbat ca Philopoimen să stîrnească tulburări în oraş, deoarece unii, din respect pentru el, ar fi putut să-i compare măreţia de altădată cu situaţia lui de acum, iar alţii să-şi amintească uriaşele lui servicii aduse messenienilor, nu-l arătară însă decît de la mare distanţă mulţimii şi se grăbiră să-l îndepărteze în cel mai scurt timp. Arhontele

[1] Oraş portuar situat în Messenia, pe coasta sudică a Peloponesului.

[2] După Plutarh — op. cit., XVIII şi urm. — Philopoimen a fost victima propriei sale imprudenţe, fiind capturat de messenieni — care ieşiseră din liga achaică la instigarea ligii aetoliene adversare primei — în urma unui atac dat prin surprindere, pe cînd trecea printr-un defileu muntos, la hotarul dintre Arcadia şi Messenia. Pe baza izvoarelor culese de la Polybios şi alţi istorici, literatul Plutarh îi consacră în *Vieţile paralele* un studiu biografic comparîndu-l cu consulul roman Marcellus şi caracterizîndu-l drept „ultimul dintre eleni".

https://biblioteca-digitala.ro

Dinocrates [1] explică atunci poporului că mai marii cetății voiau să-i pună lui Philopoimen unele întrebări foarte importante pentru succesul războiului. De acolo, ducîndu-l în senatul din Messene, după convocarea la sfat a senatorilor, au început dezbaterile.

Tocmai începea să amurgească, iar messenienii încă nu hotărîseră nimic ; nu se știa nici măcar unde va fi dus Philipoimen. Toată lumea, uimită de marile lui isprăvi și de vitejia lui fără seamăn din trecut nu îndrăznea nici să-și ia răspunderea pazei unei personalități atît de importante, nici să-l încredințeze în paza altcuiva. În sfîrșit, cîțiva senatori își aduseră aminte că tezaurul statului este îngropat sub pămînt și că e astupat cu o stîncă pătrată. Acolo l-au coborît pe Philopoimen, ferecat în lanțuri, și l-au închis cu o stîncă uriașă așezată deasupra cu ajutorul unei pîrghii.

Încredințați că e mai bine să se bizuie pe securitatea acelui loc, decît pe a oricărui om, messenienii au așteptat cu încredere zorii zilei următoare. A doua zi, masele, care erau de bună credință și-și aminteau serviciile aduse înainte de Philopoimen cetății lor, fură de părere să fie cruțat și să fie folosit pentru ca prin mijlocirea lui să se găsească remedii la nenorocirile prezentului. Însă autorii trădării, în mîna cărora se găsea soarta republicii messeniene, sfătuindu-se în taină, se înțeleseseră asupra uciderii lui Philopoimen ; ei se tîrguiau doar dacă trebuie să-i grăbească moartea, sau să i-o amîne. Tabăra mai grăbită să-l osîndească a ieșit victorioasă și atunci s-a trimis un om ca să-i ducă otravă. Se spune că după primirea cupei Philopoimen n-a făcut nimic altceva decît să întrebe dacă Lycortas este teafăr (acesta era celălalt comandant al acheilor) și dacă au izbutit călăreții să scape. După ce i s-a

[1] Conducătorul facțiunii aristocratice din Messene, adversarul lui Philopoimen, reușise să rupă pentru o scurtă vreme din liga achaică polisul Messene, fiind sprijinit de unii patricieni influenți din Roma.

https://biblioteca-digitala.ro

răspuns că toți sînt teferi și nevătămați, Philopoimen a spus : „Atunci, bine !“ Și, neînfricat, a sorbit cupa cu otravă, după care la puțin timp s-a stins din viață.

Numai că făptașii fărădelegii n-au ajuns să se bucure multă vreme de moartea lui, căci cetatea Messene, înfrîntă în război, i-a predat pe vinovați la cererea acheilor [1] și a înapoiat osemintele lui Philopoimen, care a fost înmormîntat cu contribuția întregii ligi achaice, astfel încît l-au copleșit cu toate onorurile omenești posibile, ba chiar și cu cele hărăzite zeilor.

Istoricii greci și latini îi acordă atîta însemnătate acestui bărbat, încît unii dintre ei au consemnat printre evenimentele memorabile din acel an moartea a trei comandanți străluciți : Philopoimen, Hanibal și P. Scipio ; pînă într-atît li se părea de egal Philopoimen cu cei mai străluciți comandanți ai celor două popoare, cele mai puternice din lume.

T. Quintius Flamininus în calitate de împuternicit al romanilor s-a înfățișat la regele Prusias [2]. Acesta era suspectat de romani și pentru că-l adăpostise pe Hanibal după fuga lui Antiochus și pentru că pornise războiul împotriva lui Eumenes [3]. Acolo Flamininus a adus desigur între alte acuzații și pe aceea că Prusias a oferit azil celui mai înverșunat dușman al poporului roman din cîți sînt pe lume, un om care și-a ridicat mai întîi propria sa patrie împotriva romanilor și care, după ce a dus-o la prăbușire, l-a împins pe regele Antiochus la o acțiune similară. Poate că însuși Prusias, pentru a se pune bine cu romanii și cu Flamininus, care era de față, luase hotărîrea de a-l suprima pe Hanibal, sau de a-l preda în mîinile acestuia.

[1] Acheii, sub conducerea strategului ligii, Lycortas, au întreprins o campanie de represalii împotriva messenienilor, supunîndu-i din nou și readucîndu-i în ligă. Dynocrates s-a sinucis.

[2] Era regele Bythiniei, teritoriu situat în nordul Asiei Mici, la sud de Marea Neagră.

[3] Regele Lydiei, stat în Asia Mică.

https://biblioteca-digitala.ro

Astfel, imediat după prima întrevedere cu Flamininus au şi fost trimişi ostaşi pentru a pune sub pază locuinţa lui Hanibal. Acesta îşi prevăzuse de mult un asemenea sfîrşit, dîndu-şi seama şi de ura de neispăşit a romanilor împotriva sa, şi de slaba garanţie pe care o reprezenta cuvîntul regelui. Dealtfel avusese şi pînă atunci unele dovezi de nestatornicie din partea lui Prusias şi se temuse de sosirea lui Flamininus, pe care o socotea aducătoare de nenorociri.

Fiind pîndit de primejdii din toate părţile şi vrînd să aibă la îndemînă totdeauna ceva pregătit pentru fugă, el îşi făcuse şapte ieşiri la locuinţa sa. Unele erau tainice, pentru a nu fi blocate de străji. Numai că puterea asupritoare a regilor e în măsură să facă orice ca să nu-i rămînă nimic neştiut din ceea ce vrea să afle. De aceea împrejurimile casei lui Hanibal au fost înţesate cu atîtea străji, încît nimeni nu se mai putea strecura afară de acolo. Cînd lui Hanibal i s-a dat de veste că în vestibulul locuinţei sale se găsesc ostaşii regelui, încercă să fugă pe uşa din spate, care era cea mai lăturalnică şi avea ieşirea cea mai tainică ; dar văzînd că şi aceasta era blocată de ostaşi, care sosiră acolo în fugă, şi că totul e închis de jur împrejur de străji postate pretutindeni, ceru otrava pe care o avea de multă vreme pregătită pentru un asemenea caz şi-şi spuse : „Haide, să scăpăm odată poporul roman de o grijă atît de îndelungată, de vreme ce nu mai are răbdare să aştepte sfîrşitul unui bătrîn ca mine ! Flamininus nu va cîştiga o victorie nici mare, nici strălucită de pe urma unui om dezarmat şi trădat. În schimb această zi va fi o dovadă pentru a demonstra cît de mult s-au schimbat obiceiurile poporului roman. Părinţii acestor romani l-au prevenit pe regele Pyrrhus, un vrăjmaş înarmat şi care îşi avea oastea în Italia, să se ferească de otravă ; romanii de astăzi au trimis un legat cu rang consular, care să-l îndemne pe Prusias să-şi ucidă oaspetele printr-o fărădelege."

https://biblioteca-digitala.ro

Hanibal, strigînd apoi să cadă blestemele asupra capului şi regatului lui Prusias şi invocînd zeii ospitalităţii, ca martori ai călcării credinţei de către Prusias, sorbi cupa. În chipul acesta s-a sfîrşit Hanibal.

Şi Polybius şi Rutilius[1] au scris că în cursul acestui an a murit şi P. Scipio. Eu însă nu mă alătur nici părerii acestora, nici a lui Valerius Antias. Împotriva părerii celor dintîi, eu văd că pe vremea cenzurii lui M. Porcius Cato şi L. Valerius, a fost ales *princeps senatus* L. Valerius, după ce Africanus fusese investit cu această demnitate în trei lustre[2] anterioare. Prin urmare, dacă Scipio ar fi fost în viaţă, n-a putut fi ales un altul în locul său ca *princeps senatus*, în afară de cazul că ar fi fost scos din rîndurile senatorilor, degradare de care însă nu pomeneşte nici un istoric.

Susţinerile lui Valerius Antias sînt contrazise de împrejurarea petrecută cu tribunul plebei M. Naevius, împotriva căruia a rămas scrisă cuvîntarea rostită de P. Scipio Africanus. Acest Naevius este consemnat în *Libri magistratum*[3] ca tribun al plebei pe vremea consulatului lui Ap. Claudius şi L. Porcius, însă a intrat în funcţie pe timpul consulilor Ap. Claudius şi M. Sempronius, înaintea zilei a patra a idelor lui decembrie. De atunci pînă la idele lui martie sînt trei luni, timp în care au intrat în consulat P. Claudius şi L. Porcius. De aceea e evident că Scipio a trăit şi pe vremea tribunatului lui Naevius, că acesta i-a putut fixa ziua procesului şi că Scipio s-a stins din viaţă înaintea cenzurii lui I. Valerius şi a lui M. Porcius.

---

[1] Retor, filozof stoic şi istoric, trăieşte între 158 şi 72 î.e.n. în timpul lui Sulla; e atestat şi de Cicero. Opera lui s-a pierdut.

[2] Perioada în care s-a făcut recensămîntul populaţiei.

[3] *Libri magistratuum* este lucrarea istorică a lui Sempronius Tuditanus, consul în 129 î.e.n., care cuprinde lista magistraţilor romani, consuli, pretori, tribuni plebei.

https://biblioteca-digitala.ro

Oricum, moartea acestor trei bărbaţi, cei mai vestiţi ai acestor neamuri poate fi comparată mai puţin prin coincidenţa datelor cît prin aceea că nici unul nu s-a bucurat de un sfîrşit demn de strălucirea vieţii sale. Mai întîi de toate nici unul dintre ei n-a murit şi n-a fost înmormîntat pe pămîntul patriei. Hanibal şi Philopoimen s-au stins răpuşi prin otravă. Hanibal a închis ochii în surghiun, trădat de gazda sa ; Philopoimen luat prizonier s-a stins din viaţă în temniţă şi în lanţuri ; Scipio [1], deşi n-a fost nici exilat, nici condamnat, totuşi, în ziua procesului său la care a refuzat să se înfăţişeze ca acuzat, fiind citat în lipsă, şi-a hotărît singur exilul de bună voie, nu numai pentru restul zilelor sale, ci şi pentru rămăşiţele sale pămînteşti.

[1] Combătînd versiunea analistului Valerius Antias care susţinea decesul lui Scipio Africanus în 187 î.e.n., Titus Livius menţionează că potrivit registrului *album senatorium* din 184 î.e.n., Scipio era *princeps senatus*, el decedînd în 183 î.e.n.

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A CXX-A

MOARTEA LUI CICERO[1]

M. Cicero părăsise orașul Roma puțin înainte de sosirea triumvirilor, încredințat — și pe bună dreptate — că nu se putea aștepta la mai multă milă din partea lui Antonius decît Casius și Brutus din partea lui Cezar. El se refugie mai întîi la proprietatea sa de la Tusculum, iar de aici pe drumuri ocolite la Formiae, cu intenția de a se îmbarca de la Caieta pe o navă. El ieși în largul mării un timp, însă vînturile contrare îl împinseră înapoi, și neputînd suporta ruliul vasului și agitația oarbă a talazurilor, el fu cuprins în cele din urmă de o asemenea silă, și de fugă și de viață, încît, înapoindu-se la prima lui vilă de la țară, care se găsea la o depărtare ceva mai mare de 1000 de pași, spuse: „Să mor în patria mea, pe care am salvat-o de atîtea ori!"[2]

Se știe sigur că Cicero avusese la îndemînă sclavi pregătiți să lupte cu curaj și să-l apere cu credință, dar că a poruncit să fie coborîtă lectica de pe umeri, acceptînd să îndure în liniște orice l-ar fi silit soarta să sufere. Apoi, aplecîndu-se în afară din lectică, el își oferi grumazul, fără să clintească, în fața călăilor săi, care i-l tăiară. Cu toate acestea, în nesăbuita lor cruzime, soldații nu s-au

[1] Ultimul fragment cunoscut din cele 140 de *Cărți* ale operei lui Titus Livius *Ab Urbe condita*.

[2] *„Moriar in patria saepe servata"*.

https://biblioteca-digitala.ro

mulţumit numai cu atît ; ei i-au tăiat şi mîinile, pentru că „au scris împotriva lui Antonius". Astfel, capul lui Cicero a fost dus lui Antonius, iar din porunca acestuia, pus între cele două mîini, pe tribuna rostrată, de unde Cicero fusese auzit vorbind fie în calitate de consul, fie de multe ori în calitate de consular, şi de unde, chiar în cursul acelui an, oamenii îl ascultaseră cuvîntînd împotriva lui Antonius, cu un glas cum nu s-a mai pomenit niciodată. Cu ochii scăldaţi în lacrimi, oamenii abia puteau să şi-i ridice asupra acelor rămăşiţe însîngerate.

Cicero a trăit 63 de ani, iar dacă n-ar fi fost răpus prin violenţă, moartea sa nu părea să survină prea timpuriu. A fost un geniu fericit, atît în ce priveşte operele, cît şi răsplăţile, iar soarta i-a fost multă vreme favorabilă. Dar în cursul lungii sale prosperităţi Cicero a primit cîteva lovituri deosebit de crude : surghiunul, prăbuşirea partidei sale, pentru care luptase, moartea fiicei sale, atit de jalnică şi de cumplită. Moartea a fost singura dintre toate adversităţile pe care el a suportat-o cu resemnare, atitudine demnă de un adevărat bărbat. Şi totuşi, această moarte ar putea să pară mai puţin revoltătoare, dacă ne-am gîndi că el nu avea să sufere din partea adversarului său învingător un tratament mai crud decît i-ar fi rezervat el însuşi duşmanului său înfrînt. Dar dacă cineva ar cîntări virtuţile şi scăderile lui, ar afla în Cicero un mare bărbat, un spirit ascuţit, a cărui amintire merită să dăinuiască. Însă Cicero n-ar putea fi proslăvit cum se cuvine, decit numai de un alt Cicero.

https://biblioteca-digitala.ro

CUPRINS

CARTEA A XXI-A

Cauzele celui de-al doilea război punic 5
Asediul Saguntului 15
Roma declară război Cartaginei 27
Hanibal își trece elefanții peste Ron 30
Trecerea Alpilor de către Hanibal 34
Bătălia de la Ticinus 53
Bătălia de la Trebia 63

CARTEA A XXII-A

Bătălia de la Trasimennus 73
Fabius Maximus Cunctator dejoacă tactica lui Hanibal . . 90
Bătălia de la Cannae 106
Delegații prizonierilor romani capturați la Cannae cer senatului roman să-i răscumpere din captivitate . . . 134

CARTEA A XXIII-A

Trădarea Capuei. Capua părăsește confederația romană trecînd de partea lui Hanibal 142
Tiberius Sempronius Gracchus inaugurează seria succeselor romanilor contra lui Hanibal. Faptele lui de arme . . 164

CARTEA A XXIV-A

Sînt aleși consulii pentru același an Q. Fabius Maximus, supranumit Cunctator, și M. Claudius Marcellus — sabia și scutul Romei 173

https://biblioteca-digitala.ro

Sempronius Gracchus cîştigă o nouă victorie asupra lui Hanibal la Calor 178
Claudius Marcellus atacă Syracusa, dar asaltul e zădărnicit de Archimedes 183

CARTEA A XXV-A

Veteranii de la Cannae cer lui Marcellus permisiunea de a lupta contra lui Hanibal 187
Gracchus este atras în cursă de Hanibal şi ucis 191
Căderea Achradinei şi a insulei Nasos pecetluiesc ocuparea Syracusei de către romani. Moartea lui Archimedes . . 196
Cei doi fraţi Scipioni cad prin trădare pe cîmpul de luptă 200

CARTEA A XXVI-A

Romanii pedepsesc Capua pentru trădare 219
Scipio porneşte campania împotriva cartaginezilor în Spania. Discursul de la Ebru. Asediul şi cucerirea Cartaginei noi 230
Cornelius Scipio eliberează pe ostaticii hispani din captivitate 241

CARTEA A XXVII-A

Bătălia de la Metaurus. Moartea lui Hasdrubal 246

CARTEA A XXVIII-A

Scipio înăbuşă răscoala ostaşilor romani din tabăra de la Sucro-Spania 264
Consulul Scipio cere să i se încredinţeze ca provincie Africa. Opoziţia lui Q. Fabius Maximus şi răspunsul lui Scipio în susţinerea cererii sale 276

CARTEA A XXIX-A

Cornelius Scipio debarcă în Africa 291

https://biblioteca-digitala.ro

CARTEA A XXX-A

Tragedia reginei Sophonisba, soția lui Syphax 302
Hanibal, rechemat în patrie, părăsește Italia provocînd îngrijorare în ambele tabere beligerante 310
Întrevederea dintre Scipio și Hanibal 313
Victoria lui Scipio asupra lui Hanibal la Zama pune capăt războiului cu Cartagina 320
Roma încheie pace cu Cartagina și celebrează triumful lui Scipio 327

CARTEA A XXXIII-A

Hanibal fuge din Cartagina la Antiochus. În Antiochia, capitala Seleuciei, Hanibal aţiţă războiul contra Romei . 339

CARTEA A XXXIV-A

Se abrogă legea Oppia, împotriva luxului, după douăzeci de ani de la intrarea ei în vigoare 347

CARTEA A XXXVII-A

Războiul romanilor cu Antiochus cel Mare, regele Seleuciei. Bătălia de la Magnesia 362

CARTEA A XXXVIII-A

Procesul intentat lui Publius Cornelius Scipio Africanus și lui Lucius Cornelius Scipio Asiaticus 378

CARTEA A XXXIX-A

O tristă coincidență caracterizează soarta a trei mari conducători de popoare: Philopoimen, Hanibal și Scipio Africanus 395

CARTEA A CXX-A

Moartea lui Cicero 403

https://biblioteca-digitala.ro

Lector : CORNEL SIMIONESCU
Tehnoredactor : ELENA CĂLUGĂRU

Bun de tipar 7.IV.1976. Tiraj 32 120 ex. broşate.
Coli ed. 20,77. Coli tipar 12,75.

Comanda nr. 60 075
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1 — București
Republica Socialistă România

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

titus livius

«Oare nimic nu ne leagă de solul patriei, de pămîntul acesta pe care-l numim mama noastră? Oare dragostea noastră de patrie atîrnă numai de grinzi și de podele și de ceea ce-i clădit pe suprafața pămîntului? De fapt, vă mărturisesc că atunci cînd eram în exil îmi aminteam mai puțin de nedrep[illegible]a voastră decît de suferința n[illegible]ori de cîte ori îmi apărea în m[illegible]patria mea și mi se perindau p[illegible]in fața ochilor: și colinele, și cîmpiile, și Tibrul, și împrejurimile cu care se obișnuiseră ochii mei, și acest cer sub care mă născusem și crescusem. Toate aceste, cetățeni, ar fi mai bine să vă inspire acum dragostea de patrie și să vă lege de vetrele voastre, decît mai tîrziu, odată pierdută, să vi se sfîșie inima de dorul ei!»

TITUS LIVIUS

editura minerva

Vol. I—II, lei 10

https://biblioteca-digitala.ro